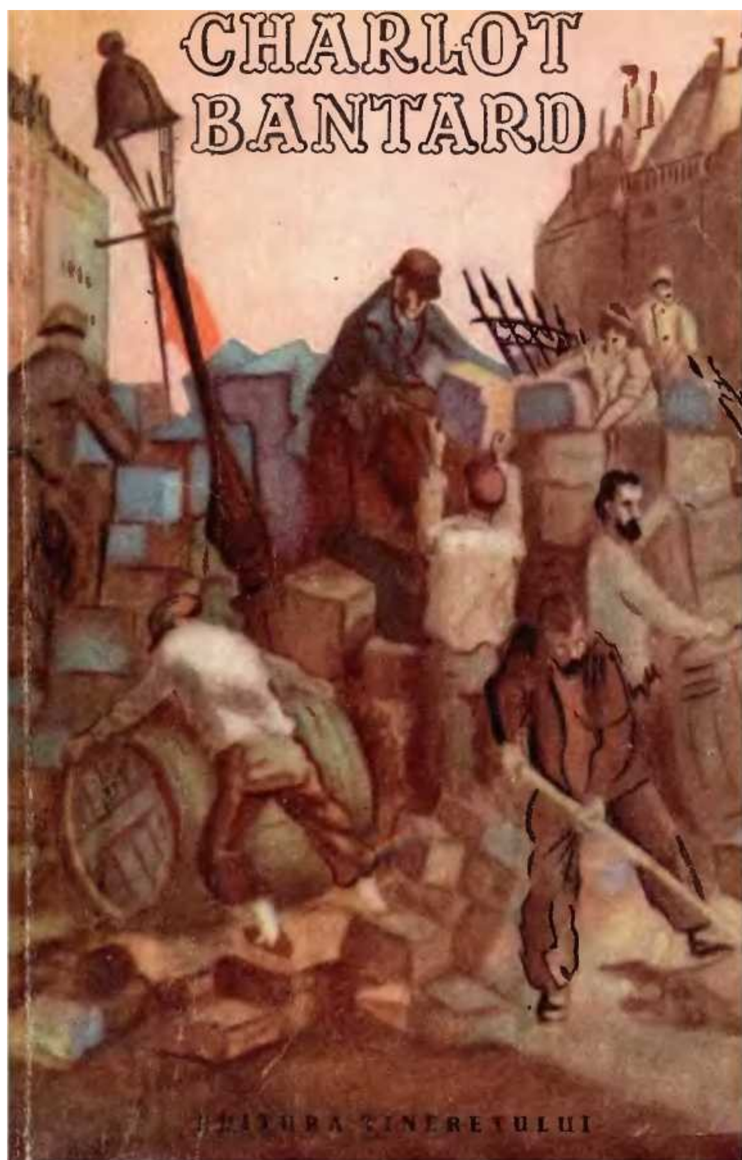
E. IAHNINA şi M. ALEINIKOV

E. IAHNINA §i M. ALEINIKOV

E. IAHNINA M. ALEINIKOV CHARLOT BANTARD

Ilustratii de A. ERMOLAEV

1955
EDITURA TINERETULUI
Е. НХННHA н М. ААЕНННКОВ
ﬄАРJIO ВАНТАР
4eTrH3 — 1954

Traducere de I. JIANU şi £, ANTONESCCI

„Parisul muncitorilor. Comuna lui, va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăţi noi. Martirii lui sînt închişi în marea inimă a clasei muncitoare“.

Karl Marx

„Războiul civil din Baianta“.

I

CAFENEAUA „GREIERUL VESEL“[1]

În dimineaţa zilei de 15 mai a anului 1871, în modesta cafenea „Greierul vesel“ domnea ca întotdeauna însufleţirea.

Deşi nori întunecaţi se îngrămădeau asupra Parisului, deşi armatele de la Versailles atacau tot mai înverşunat drumurile care duceau spre oraş, nici patroana localului şi nici clienţii ei nu păreau tulburaţi. Doamna Didier şi ajutorul ei — Charlot Bantard — îi cunoşteau prea bine pe aceşti clienţi ■— cei mai mulţi din cartierul Belleville şi de pe străzile Saint Maur şi Fontaine-au-Roi, la întretăierea cărora se găsea cafeneaua.

La drept vorbind, puţini ştiau adevăratul nume al

[1] În franţuzeşte „Le Cri-Cri Joyeux“. (N. R.).

tînărului Bantard. Pretutindeni — şi la cafenea şi-n întreg cartierul — lumea îi zicea „Cri-Cri“, adică „Greierul“.

Cri-Cri era un băiat zdravăn de vreo paisprezece ani, înalt, cu părul negru vîlvoi, cu ochii negri, plini de vioiciune. Munca istovitoare din cafenea nu izbutise să-i ofilească obrajii rumeni, sănătoşi.

Cît era ziua de mare, Cri-Cri alerga de la un capăt la celălalt al cafenelei şi, destul de des, o zbughea pe stradă sau cobora în beci, unde se aflau butoaiele cu vin. Nimeni nu-l văzuse încă pe Charlot stînd locului sau odihnindu-se.

Doamna Didier era o femeie zgîrcită şi cîrcotaşă. Dar n-avea de ce să se plîngă: Charlot muncea bine; ca să fie însă şi mai sigură de el, îl ţinea din scurt.

— E priceput şi isteţ — îi spunea doamna Didier prietenei sale, doamna Libou. Din păcate, însă, e grozav de fluşturatic ! Şi rostind aceste cuvinte, îşi dădea ochii peste cap şi-şi vîntura braţele scurte, prea scurte chiar şi pentru statura-i scundă şi durdulie.

Glasul ei poruncitor răsuna necontenit în cafenea:

— Vino-ncoace, Cri-Cri!

— Cri-Cri, adu un pahar curat!

— Cri-Cri, adu vin!

Cri-Cri ajungea peste tot la timp. Uneori, cînd avea o clipă liberă, se urca pe un scăunel şi spre marea bucurie a clienţilor, cînta „La Carmagnolle[I]

Piticul Thiers[II]

[I] „La Carmagnolle“ — cîntec revoluţionar compus de sărăcimea din Paris în anul 1792; oglindeşte revoluţia care pune capăt monarhiei şi-şi bate joc de rege şi de regină. Cîntecul e însoţit de joc. În zilele Comunei din Paris, cei ce cîntau „La Carmagnolle“ introduceau în text schimbări, care să corespundă evenimentelor în curs. (Nota red. ruse).

[II] Thiers Adolphe (1790-1877) — duşman înverşunat al democraţiei şi socialismului, un înfocat apărător al intereselor burgheziei. În februarie 1871 a fost ales în fruntea puterii executive a celei de a treia republici şi a condus lupta

Să ne stirpească Din Paris,
Ne-a tot promis
Să ne stîrpească
Din Paris,
Dar treaba i-a ieşit
Pe dos...
Jucaţi toţi „La Carmagnolle“
Sub bubuit de tun...

Cînta, bătînd tactul din picior şi, mînuind o lingură sau o furculiţă ca pe-o baghetă de dirijor, le făcea semn clienţilor să reia împreună cu el refrenul.

Şi clienţii intonau cu toţii în cor:

Jucaţi toţi „La Carmagnolle"
Sub bubuit de tun...

De două luni, „bubuitul tunului“ — canonada artileriei vrăjmaşe care bombarda zi şi noapte Parisul — nu mai contenea.

Republici şi a condus lupta împotriva Comunei. După înăbuşirea Comunei, Thiers a pus la cale cruda şi sîngeroasa răfuială cu comunarzii rămaşi în viaţă şi cu parizienii care simpatizau cu ei. „Piticul“ e o poreclă dispreţuitoiare dată lui Thiers. (Nota red. ruse).

La 18 martie poporul din Paris a proclamat Comuna. Noul guvern al muncitorilor trecuse imediat la transformarea paşnică a societăţii. Între timp, guvernul francez, alcătuit din duşmanii cei mai înverşunaţi ai revoluţiei, ălun- gat de la putere, fugise la Versailles pregătindu-se pentru lupta împotriva comunarzilor. Trădătorii de patrie se în- ţeleseseră cu duşmanii francezilor — prusacii — care ocupaseră o mare parte a ţării şi, cu ajutorul lor, dădură în ziua de 2 aprilie primii atac al artileriei împotriva capitalei Franţei.

Ca un singur om, toţi muncitorii din Paris se ridicară pentru a apăra revoluţia. Pretutindeni se auzea legămîn-tul solemn : „Comuna sau moartea“.

însufleţiţi de măreţele idei ale Comunei, parizienii credeau în izbîndă şi priveau voioşi înainte, fără a se îndoi nici o clipă de victorie.

Doamnei Didier îi plăcea să se plîngă că vremurile erau grele, deşi în zilele Comunei cafeneaua „Greierul vesel“ devenise locul de întîlnire al locuitorilor din acel cartier muncitoresc. Patroana cafenelei ştia prea bine că aceasta se datora .în bună parte lui Cri-Cri, firii sale vesele, isteţimii şi vioiciunii sale.

În ziua aceea, Cri-Cri muncea ca de obicei. Servea la mese, curta, glumea şi, de cîte ori avea prilejul, jongla cu farfuriile. Ah, cum se mai temea atunci doamna Didier pentru soarta farfuriilor ei ! Dar n-avea încotro, căci năzdrăvăniile lui .Cri-Cri se bucurau întotdeauna de mare succes la clienţi.

Între timp, băiatul se ducea mereu la fereastră şi se uita la ornicul din turn, care împodobea faţada înzorzonată a casei de peste drum. Hotărîse să se folosească şi el astăzi de drepturile acordate de Comună muncitorilor minori.

Pînă atunci Cri-Cri muncise cîte şaisprezece ore pe zi, chiar şi duminica. Dar azi nu voia să mai întîrzie nicj o clipă la cafenea după ora stabilită ! N-avea decît să se

înfurie doamna Didier, să se văicărească şi să spună că-i o biată văduvă fără apărare, pe care oricine o poate nedreptăţi !...

—Cri-'Cri, — vocea scîrţîitoare a patroanei îi întrerupse gîndurile, — iar căşti gura ? Du-te şi fă plata la... uf, cum i-o fi zicînd ?... Uit mereu numele poetului ăsta... Ştii cum îl cheamă ?

. — Cum să mu ! Ştiu, şi încă foarte bine : cetăţeanul Limoges,

Cri-Cri se apropie de un tînăr chipeş care purta o haină de catifea. Cu o plecăciune exagerat de politicoasă şi pre- făcîmdu-se că-şi scoate pălăria, Cri-'Cri îi zise :

—Plata, vă rog, cetăţene Limoges. îmi pare rău că trebuie să vă supăr, dar ştiţi ce se spune despre cafeneaua noastră :

Nu poţi să treci făr-a intra,
Nu poţi intra fără a bea.
Pentru a bea — scoţi punga grea l

Limoges îşi rezemase îngîndurat capul de speteaza scaunului. Dar deodată luarea aminte îi fu atrasă de acest băiat pe care pînă atunci nici nu-l văzuse. Faţa i se lumină de un zîmbet, şi-i spuse:

—Văd că şi tu eşti poet ! Bravo ! Ţine plata. Şi asta-i pentru tine.

Dar mina poetului rămase întinsă în gol, cu bănuţii strălucitori de argint în palmă. Cri-Cri se trase brusc înapoi şi rosti cu demnitate :

—Charlot Bantard zis şi Cri-Cri, fiu al Comunei şi nepot al lui Joseph Bantard, membru al Comunei, nu primeşte bacşiş !

—Bravo, iată roadele revoluţiei! — strigă Limoges, întiinzîndu-i cu înflăcărare mînia. Comuna ia trezit în tine simţul demnităţii, te-a făcut om 1 Eşti vrednicul ei fiu 1 Vreau să-ţi strîng mina, micule comunard !

Mişcarea stîngace a poetului făcu să se răstoarne

sifonul, care se rostogoli pe marginea mesei.

Cri-Cri prinse repede sticla, dar glasul ascuţit al doamnei Didier îi şi răsună în urechi :

— iGri-Cri, afurisitule, ce-ai mai spiart acolo ?

Charlut izbucni în rîs, strigînd :

—Vai, doamnă Didier! Cînd v-am mai spart eu ceva ? Deşi se spune că nu-i chef fără cioburi.

Şi rostind aceste vorbe, Cri-Cri se luă după doamna Didier, maimuţă rin du-i mersul şi gesturile cu atîta haz, încît toţi clienţii pufniră în rîs.

Doamna Didier se întoarse nedumerită, dar Cri-Cri îşi reluase aerul obişnuit, cu expresia cea mai nevinovată. Repetă această manevră de vreo două ori, stîrnind hazul clienţilor din cafenea.

Între timp, o femeie .în vîrstă, uscăţivă, cu faţa searbădă şi cu nişte buze subţiri, palide, se ivi în prag. Era îmbrobodită cu un şal negru. Ţinea întir-o mînă o traistă de merinde, iar în cealaltă, un coş în care era un motan negru.

Doamna Didier se repezi veselă să-şi întîmpine cea mai bună prietenă.

—Bine ai venit, dragă doamnă Libou! şi uitîndu-se repede în toate părţile, îi şopti : Ai .auzit ultima noutate ? Caille, proprietarul uzinei, ia declarat Comunei că nu mai are material pentru turnarea obuzelor.

—Foarte bine ! şuieră doamna Libou. Comunarzii au scos pînă acum toate grilajele de fontă de pe bulevarde şi din grădinile publice. Ce-a mai rămas ?

Nu degeaba doamna Libou, ca şi doamna Didier, se temea de comunarzi şi le darea pieirea. Era proprietara unei mari brutării din cartier şi nu se putea împăca de loc cu gîndul că una din primele măsuri luate de Comună fusese interzicerea muncii de noapte în brutării.

De cîmd guvernul Comunei îi scăpase de îndatorirea

de a munci ca nişte robi — cîte şaisprezece ore pe zi, fără întrerupere — cei douăzeci de brutari care lucrau la doamna Libou prinseseră curaj ; se simţeau şi ei oameni la fel ca ceilalţi, putîndu-se bucura de toate drepturile.

Doamna Libou îşi ascundea în adîncul sufletului ura împotriva acelora care îndrăzniseră să se atinga de veniturile ei.

— După părerea mea, acţiunile nu trebuie vîndute, şuşoti ea mai departe, cu un aer misterios. Un funcţionar de la bancă mi-a destăinuit că guvernul Comunei inu se gîndeşte deocamdată să confişte valorile bancare, aşa că pînă la întoarcerea vechiului regim ele vor fi în siguranţă. Avem la bancă oameni de nădejde, devotaţi domnului Thiers, care fac tocmai ce trebuie... Se zice chiar că prin mijlocirea lor a şi fost trimisă o mare cantitate de aur la Versailles...

— Şi dacă se menţine Comuna, — o întrerupse doamna Didier, — rămînem cu hîrtiile. Simt o biată văduvă. Nu mă pricep de foc în treburile băneşti.

Rosti ultimele cuvinte ca de obicei, cu o voce plîngăreaţă.

Vorba le fu întreruptă de Cri-Cri, care o salută pe doamna Libou imitînd glasul doamnei Didier :

— „Bine aţi venit, doamnă Hibou!“[1]

Débris, negustorul de vinuri, un om blajin şi dolofan, vechi client al cafenelei „Greierul vesel“, izbucni într-un hohot de rîs :

-— Zău, chiar că seamănă e-o bufniţă !

— Bubă, da, e ca o buhă ! întări sacagiul Olivier.

Doamna Libou se făcu foc :

•—• De cîte oiri trebuie să-ţi spun, nemernicule, că mă numesc Libou !

1

2

—Am greşit, doamnă Libou 1 Cu ce vă pot servi, doamnă Libou ? se piţigăi Cri-Cri, dînd tîrcoale bătrînei.

—O porţie de caltaboşi! strigă, intrînd în cafenea un nou client, tînărul gravor Laurent Crouot.

În timp de pace, la „Greierul vesel“ se serveau numai băuturi, fie reci, fie calde. Acum însă, doamna Didier îşi făcuse rost de unele alimente, pentru a putea servi şi prîn- zul clienţilor obişnuiţi.

Cri-Cri se grăbi spre masa lui Crouot, dar şterpeli în treacăt din coşul doamnei Libou motanul cel negru şi rid cîmdu-l în văzul tuturor, fugi spire celălalt capăt al cafenelei, strigînd din mers :

—Parizieni, grăbiţi-vă să vedeţi singurul motan negru, care a scăpat nemîncat din primul asediu al Parisului [1] ! Grăbiţi-vă... grăbiţi-vă !

În hohotele de rîs ale publicului şi în ţipetele înciudate ale stăpîmei sale şi ale prietenei acesteia, Cri-Cri puse motanul la loc.

Limoges se ridică şi-l chemă printr-un semn pe Cri- Cri, care se ţinea mereu de pozne.

—La revedere, micul meu confrate, Charlot Bantard ! Cînd Comuna va triumfa vom şti să-ţi folosim mai bine talentele.

Cri-Cri se lumină la faţă. Era foarte măgulit de atenţia poetului, atît de cunoscut şi de iubit de

---

împotriva Comunei. După înăbuşirea Comunei, Thiers a pus la cale cruda şi sîngeroasa răfuială cu comunarzii rămaşi în viaţă şi cu parizienii care simpatizau cu ei. „Piticul” e o poreclă dispreţuitoare dată lui Thiers. (Nota red. Ruse).

[1] Joc de cuvinte: „hibou“ în limba franceză înseamnă bufniţă. (Nota red. ruse).

•

întreg Parisul muncitor.

II petrecu pe Limoges p,înă la uşă şi-şi scoase capul afară. Ornicul de peste drum arăta ora cinci. Venise momentul răfuielii cu doamna Didier. Dar cum să înceapă ? Piatraania avea o mînă grea. Ge-i drept, de La un timp încoace, .mîna aceasta nu se mai abatea pe spinarea răb-

• Primul asediu ial Parisului — e numit asediul oraşului de către armatele prusace, oare ia durat 132 de zile (de la 18 septembrie 1870 ia- 28 ianuarie 1871), spre deosebire de primul asediu al Parisului de către guvernul de la Versailles, din timpul Comunei. (Nota red. ruse).

datoare a băiatului; totuşi, după vechiul obicei, Cri-Cri se apropia întotdeauna de stăpînă cu băgare de seamă. După o scurtă chibzuială, hotărî să mai amîne discuţia pînă ce va fi isprăvit cu rînduiala prin cafenea, ca să-şi facă pîmă la capăt datoria.

Charlot zări în treacăt pe una din mesuţe un apel al Comunei, proaspăt tipărit, uitat acolo de cineva. îl citi şi, netezindu-l cu grijă, îl prinse în perete, cît mai la vedere. Era apelul către soldaţii din Versailles:

SOLDAŢI AI ARMATEI DIN VERSAILLES!

Avem copii Ca voi! Luptăm pentru ca ei să nu mai cadă sub jugul despotismului militar, cum vi s-a întîmplat vouă. Dacă veţi trage în popor, fiii voştri vă vor blestema, aşa cum şi noi îi blestemăm pe soldaţii care au tras în popor în

iunie 1848[I] şi în Decembrie 1851[II]. Acum două luni, la 18 martie, fraţii voştri din armata pariziană, revoltaţi împotriva laşilor care au trădat Franţa, au fraternizat cu poporul. Urmaţi-le pilda! Soldaţi! Ne sînteţi copii şi fraţi. Ascultaţi-ne chemarea! Conştiinţa voastră să hotărască!

Doamna Didier se apropie, parcă plutind prim sală, citi cîteva rînduri din acest apel, şi-i spuse lui Charlot cu o voce linguşitoare:

— Ascultă, prietene, orice ar spune stimatul tău unchi, nu se ştie ce se mai poate întîmpla. De aceea... de aceea... se vedea că nu-şi găseşte cuvintele.

— „De aceea...“ hai, dă-i drumul ! Cri-Cri deveni atent. Uită chiar de hotărîrea de a-şi apăra dreptul legal la odihnă.

— De aceea... nu ştiu dacă face să împodobim cafeneaua cu anunţuri de soiul ăsta... N-ar fi mai bine să ne descotorosim treptat şi de cele pe care le avem?

Şi doamna Didier, cu un gest expresiv, arătă cu degetul un afiş care înfăţişa o caricatură a lui Adolphe Thiers, preşedintele guvernului din Versailles.

[I] Revoluţia din iunie 1848 — o răscoală armată a proletariatului parizian, care a durat 4 zile, între 23—26 iunie. Răscoala fusese provocată de campania forţelor unite ale reacţiunii împotriva cuceririlor proletariatului din zilele revoluţiei din februarie 1848. Înăbuşirea acestei răscoale a fost urmată de o represiune sîngeroasă, cum nu se mai văzuse pînă atunci. (Nota red. ruse).

[II] La 2 decembrie 1851, preşedintele celei de a doua republici -franceze, Louis Philippe Bonaparte (nepotul lui Napoleon I), a dat o lovitură de stat dizolvînd cu ajutorul forţelor armate Adunarea Naţională. Dezlănţuind o teroare sîngeroasă, el a înfrânt împotrivirea maselor din oraşe şi sate şi s-a proclamat împărat, sub numele de Napoleon al III-lea. (Nota red. ruse).

— Să scoatem afişele lui „Père Duchesne“? Pentru nimic în lume! i-o tăie Charlot. Şi aducîndu-şi aminte de-un argument mai convingător pentru patroana sa, adăugă: Asta o fac numai duşmanii Comunei!

Ochişorii doamnei Didier, înecaţi în grăsimea obrajilor, se roteau neliniştiţi în toate părţile.

Afişele şi caricaturile ziarului parizian atît de popular, „Père Duchesne“, îşi băteau joc de miniştrii de la Versailles, ceea ce o făcea pe stăpîna „Greierului vesel“ să se uite întotdeauna cu frică la pereţii cafenelei.

„Aha, hîrcă bătrînă ! Nu mai poţi de nerăbdare să-i vezi venind pe cei din Versailles ! Las’ că n-o să-i mai vezi niciodată !“ se gîndi Cri-Cri, apoi rosti cu glas tare :

— Ziua mea de muncă s-a sfîrşit, doamnă Didier !

Bătrîna rămase cu gura căscată de mirare. Dar Cri-Cri o şi tulise pe uşă .afară, de unde i se auzi vocea zeflemitoare:

— La revedere, doamnă Didier !

Doamna Didier oftă din greu, înţelegînd deodată că-şi pierduse pentru totdeauna autoritatea asupra lui Cri-Cri. începea să-i fie frică de el, deşi băiatul părea ascultător.

O, i-ar fi tras cu atîta plăcere cîteva palme, cum obişnuise s-o facă altădată... Dar, din păcate, zilele care au trecut nu se mai întorc niciodată şi se pare că va fi nevoită să se dezbare pentru totdeauna de obiceiul de a trage palme.

II
„GREIERUL VESEL" DEVINE CLUB

Locuinţa lui Cri-Cri, sau mai bine zis adăpostul său de noapte, se afla pe-un maidan părăsit de lîngă clădirea cafenelei „Greierul vesel". Acest adăpost servise cîndva de gheretă paznicului din grădina cea mare a bancherului Duguesme.

Charlot n-avea niciodată timp să se odihnească peste zi în „apartamentul său", cum îi zicea sărăcăcioasei sale cămăruţe.

Ghereta lui Cri-Cri era cu totul izolată de celelalte clădiri. Un zid înalt de piatră despărţea maidanul de casele vecine, iar spre strada Fontaine-au-Roi se ridica un gard cu grilaj de fier. Viţa sălbatică se împletea capricios de-a lungul grilajului şi prin frunzişul ei, des şi verde, nu putea pătrunde nici o privire străină.

Cu cîţiva ani în urmă, un incendiu distrusese casa bancherului şi întreaga grădină. Proprietarul îşi cumpărase o nouă oasă într-un alt cartier, iar grădina, altădată înfloritoare, ajunsese o par&gină plină de bălării. Focul cruţase doar ghereta, iar doamna Didier, prevăzătoare, o folosise mai întîi ca depozit pentru vechituri, apoi ca locuinţă pentru ajutorul ei, ca să-l poată avea întotdeauna la îndemînă.

Cri-Cri deschise grăbit uşa cămăruţei sale şi-şi zvîrli şorţul pe pat. Apoi luă de pe masă un pacheţel învelit într-un ziar. Era o turtă pe care Charlot o păstrase de la gustarea de dimineaţă pentru prietena sa, Marie.

Şi acum irepede, repede!… S-o şteairgă de aici pînă nu i se năzare patroanei cine ştie ce!

Dar cum să treacă pe lîngă cafenea, fără să

arunce măcar o privire pe geam ca să vadă cum se descurcă singură doamna Didier ? Las', să se mai zbată şi ea, ca să-şi dea seama cît de grea e munca unei slugi.

De cum se apropie de fereastra cafenelei, auzi dinăuntru o voce cunoscută, spunînd :

— Bună ziua, doamnă Didier !

Băiatul se opri să asculte. Prezenţa lui Jacques Dumesnil în cafenea, la această oră nepotrivită, i se păru lui Cri-Cri ciudată. De vreo două luni, din ziua proclamării Comunei, Jacques Dumesnil venea în fiecare zi la cafenea la ora nouă dimineaţa. De obicei nici nu apuca să ceară ceva şi Cri-Cri îi şi aduceia cafeaua şi o bucată de pîine neagră.

Şi iată că acum, pentru întîia oară, Dumesnil se afla aici către sfîrşitul zilei. Pentru a veni la ora aceasta, desigur că şi-a lăsat treburile de la primărie unde, ca membru al Comunei, lucra întotdeauna pînă noaptea tîr- ziu. Avea optzeci şi şapte de ani, dar pasul îi era încă sigur şi apăsat.

În 1792, cînd revoluţia burgheză era în toi, Dumesnil abia împlinise opt ani, dar ziua de 10 august îi rămăsese pentru totdeauna întipărită în minte. În ziua aceea de neuitat, poporul luase cu asalt palatul din Tuileries şi-l arestase pe regele Ludovic al XVI-lea împreună cu familia sa. Printre cei o mie cinci sute de muncitori, căzuţi în luptă, se aflase şi Victor Dumesnil, tatăl lui Jacques. Mai tîrziu, în timpul revoluţiei din februarie şi iunie 1848, Jacques Dumesnil luptase în cartierele muncitoreşti, şi ca simplu soldat şi ca comandant de batalion.

Activitatea sa revoluţionară fusese mereu întreruptă de persecuţiile poliţiei. În repetate rînduri fugise din închisoare, ,sau scăpase din ghearele jandarmilor şi, eu toate acestea, mai bine de jumătate din viaţă şi-o petrecuse în temniţe şi în deportare.

Anii nu-i încovoiaseră trupul drept şi nici nu-i întunecaseră mintea. Nu era deci de mirare că

Jacques Dumesnil avea faima unui neîntrecut povestitor. Numeroşii săi ascultători se minunau de prospeţimea amintirilor acestui bătrîn.

Ca toţi ceilalţi 'băieţi de vîrsta sa, Charlot avea o mare admiraţie pentru Dumesnil şi pentru trecutul său eroic.

Auzindu-i glasul, Charlot îşi schimbă deodată hotărîrea: „Nu ! Nu se va mai duce la întîlnire, ci se va întoarce la cafenea ! N-aveau decît să se supere Gaston şi Marie, care-l aşteptau în bulevardul Strasbourg.[1] Dealtfel, orice om cu mintea întreagă trebuie să-şi dea seama că numai un motiv fotarte serios îl poate împiedeca pe Charlot Ban- tard să nu-şi ţină- cuvîntul dat.

Mai pierdu cîtva timp pînă ce duse înapoi pachetul cu turta şi pînă ce-şi legă din mers şorţul. Apoi intră în cafenea, unde, spre marea sa uimire, îl văzu lîngă Dumesnil şi pe Eugène Louis Varlin, un alt membru al guvernului Comunei.

Stătea şi privea în tăcere o caricatură de pe peretele din fiaţa aşii de la intnare, ireprezentîndu-l pe Thiers, care ajutat de-un soldat prusac, cu chipul lui Bismarck[I] [II], încerca să doboare un muncitor francez, simbol al Parisului revoluţionar.

Varlin avea un barbişon negru, bine rotunjit, o faţă smeadă, nişte ochi negri, plini de foc, iar în pletele-i dese şi buclate — cîtevia fire albe, prea timpurii pentru un bărbat de treizeci de ani. Un zîmbet care se ivea pe neaşteptate, şi se stingea tot atît de repede, îi lumina pentru o clipă tot chipul,

---

[I] Strasbourg — capitala Alsaciei şi a Lorenei, provincii' pe care Prusia le-a răpit Franţei după războiul din 1870. (Nota red. ruse).

[II] Bismarck Otto (1815—1898) — ministru prusac, preşedinte (1862— 1867), apoi cancelia»- ral Uniunii Germane de Nord (1867—1871). Reacţionar înfocat ; ducea o politică externă de cotropite. Il susţinea pe Thicr[c] în lupta împotriva Comunei. (Nota red. ruse).

dîndu-i un aer copilăresc. Aşa era Varlin în zilele acelea din mai 1871.

Tatăl lui — ţăran sărac — îşi luase bucata de la gură ca să-l poată trimite pe băiat la oraş să înveţe meseria de legător de cărţi. Nu trecuse mult şi Varlin ajunse meşter priceput. Pe lîngă aceasta, mai găsise timp pentru a citi şi a-şi întregi cunoştinţele. N-avusese pe nîmen< care să-i călăuzească studiile. Mintea-i iscoditoare şi dorinţa de a pricepe de ce nu există egalitate pe lumea aceasta îl ajutaseră să devină un om instruit.

înainte de proclamarea Comunei, Cri-Cri îl întîlnise deseori pe Varlin la unchiul său ■— Joseph, la care locuise înainte de ia intra în serviciu, la cafeneaua „Greierul vesel“.

Pe Varlin şi pe Joseph Bantard nu-i apropia numai aceeaşi meserie. Ideile socialiste cuceriseră de mult conştiinţa celor doi legători parizieni, întărindu-le prietenia.

încă de tineri, cei doi prieteni luaseră parte la mişcarea muncitorească din Franţa, luptînd împotriva asupritorilor — a capitaliştilor. Mai tîrziu, Varlin începuse să organizeze secţiuni ale Internaţionalei la Paris şi în alte oraşe ale Franţei.

Guvernul lui Napoleon al IlI-lea îşi dăduse repede seama ce forţă ascundea această unire a muncitorilor şi pornise o prigoană sălbatică împotriva membrilor Internaţionalei.

În anul 1868, principalii conducători ai secţiunii pariziene fuseseră daţi în judecată.

Apărarea pe care şi-o susţinuse singur Varlin, cel în care proletariatul francez îşi pusese cele mai frumoase nădejdi de viitor, fusese un rechizitoriu îndrăzneţ şi plin de mînie împotriva burgheziei.

„...Milioane de copii săraci — spunea el la proces —■ n-au ce îmbrăca, în timp ce în prăvălii

sînt expuse stofe luxoase, pentru fabricarea cărora s-au cheltuit zeci de mii de zile de muncă. Cei mai mulţi dintre muncitori nu cîş- tigă îndeajuns nici pentru a-şi cumpăra obiectele de primă necesitate, în timp ce în jurul lor trăiesc oameni care nu fac nimic, cheltuind zilnic sume uriaşe. Sclavia a distrus lumea antică. Societatea contemporană va pieri şi ea, dacă nu va şti să curme suferinţele celor mulţi, dacă actualii ei conducători vor stărui în vechea credinţă că poporul

trebuie să muncească şi să sufere necontenit lipsuri pentru a întreţine viaţa de huzur a unei minorităţi.

...Văzînd în jurul nostru acest lux şi această mizerie, această asuprire şi înrobire, nouă tot ne mai rămîne o mîngiiere. Istoriia ne larată cît de şubredă este oirîndui- rea care 'îngăduie ca oamenii să moară de foame pe pragul palatelor, pline de toate bogăţiile lumii...“

Varlin fusese osîndit şi întemniţat, dar îndată după ispăşirea pedepsei începuse din nou să lucreze pentru unirea muncitorilor.

Curînd după aceea, muncitorii din Franţa şi Prusia se văzură ameninţaţi de un cumplit dezastru. Napoleon al III-lea — în Franţa — şi cancelarul Bismarck — ministrul afacerilor externe în Prusia — puneau la cale un război.

Acest război trebuia să aducă noi beneficii lui Napoleon şi cetei hrăpăreţe de speculanţi din jurul său. Cît despre Bismarck — în spatele căruia se ascundea întreaga burghezie prusacă — el spera să smulgă Franţei două dintre cele mai bogate provincii, Alsacia şi Lorena.

Consiliul general al Internaţionalei şi secţiunile sale din Franţa şi Germania se străduiră să-i reunească pe muncitori pentru a lupta împreună împotriva aţîţătorilor la război. Proletarii ştiau : capitaliştii născocesc războaie de jaf pentru propria lor îmbogăţire, în timp ce muncitorii şi ţăranii îşi varsă sîngele şi flămînzesc şi mai cumplit după aceste războaie, indiferent dacă ele se sfîrşesc prin victorie sau înfrîngere.

Pe vremea aceea, în Franţa nu exista un partid puternic, care să fie în stare să conducă rezistenţa organizată a proletariatului împotriva samavolniciei capitaliştilor şi a miniştrilor

Imperiului. De aceea, demonstraţiile muncitoreşti care aveau loc întâmplător erau repede înăbuşite. Guvernul nu se dădea în lături de la cele mai aspre măsuri, ca aceea de a trage în demonstranţii paşnici.

Campania guvernului împotriva secţiunii franceze a Internaţionalei se înăspri şi mai mult înainte de război.

Ctteva documente fură măsluite, pentru a dovedi că membrii secţiunii din Paris a Internaţionalei ar fi pregătit un atentat împotriva împăratului. Pe temeiul lor, mulţi dintre conducătorii mişcării muncitoreşti fură arestaţi şi trimişi în judecată.

Diar nici de data aceasta luptătorii pentru libertate nu se sfiiră să le arunce duşmanilor în faţă tot adevărul. Membrii Internaţionalei demascară în auzul tuturor adevăratele intenţii ale burgheziei, prezicînd triumful socialismului, cînd proletarii vor puteia dispune singuri de soiarta lor.

Tînărul strungar Chalin citi în faţa tribunalului declaraţia colectivă a tuturor acuzaţilor.

„Clasa muncitoare trebuie să se bizuie numai pe propriile sale puteri, spuse Chalin. Aceasta e ideea fundamentală a Internaţionalei.

Poporul vrea în primul rînd să se conducă singur, fără nici un fel de mijlocitori. El vrea să aibă deplină libertate.

...Noi vom rămîne membrii credincioşi şi devotaţi ai Internaţionalei“, îşi încheie cuvîntarea Chalin.

Viitorul membru al Comunei, mecanicul Avriel, le spuse judecătorilor :

„Să nu credeţi că Internaţionala e o mînă de oameni ! Internaţionala este o imensă masă de muncitori, care-şi cer drepturile“.

Ca o condamnare a conducătorilor burghezi

răsunară cuvintele gravorului Teys.

„Sistemul vostru economic şi industrial duce la un rezultat fiatal şi inevitabil : unii -mor de foame, iar ceilalţi — de îmbuibare...“

„Nu sînt membru al Internaţionalei, dar după acest proces mă voi înscrie în rîndurile ei“, declară mîndru Assis, unul dintre organizatorii vestitelor greve de la uzinele de armament din Creuzot.

Osîndiţi, aceşti luptători curajoşi fură din nou aruncaţi în închisoare. Dar nu trecură nici două săptămîni şi izbucni războiul franco-prusac, care se sfîrşi printr-o pace ruşinoasă pentru Franţa *.

Al doilea Imperiu îşi încheie astfel existenţa lipsit de glorie. Poporul se răsculă, alungîndu-l pe Napoleon al III-lea şi pe miniştrii acestuia şi luă puterea în mîinde sale. Fu proclamată Comuna. Luptătorii pentru libertate, eliberaţi din închisori, trecură în fruntea constructorilor noii societăţi.

Chiar din primele zile ale Comunei, Varlin intră în guvern şi începu organizarea apărării şi a finanţelor, iar ceva mai tîrziu se ocupă şi de aprovizionarea Parisului cu alimente. îngrijea şi de apărătorii Comunei, de soţiile şi copiii acestora.

După revoluţia de la 18 martie, Varlin venea acum pentru prima dată la .cafeneaua „Greierul vesel“. Şi nu pentru că această cafenea ar fi fost prea modestă pentru un ministru. Nu. Delegaţii Comunei [I] [II] erau oameni simpli, şi Varlin se

---

[I] iRăzboiul franco-prusac (1870—1871) este războiul dintre Franţa şi Uniunea Germanici de Nord. căreia i s-au alăturat şi statele din sudul Germaniei. Primul cancelar al Imperiului German, Bismarck, voia să înfăptuiască printr-un război victorios unirea politică ia Germaniei şi totodată să ia Franţei o parte din pămînturile ei. în urmia acestui război. Franţa ia pierdut Alsacia şi Lorena şi a mal irebuiit să plătească Germaniei o'despăgubire de cinci miliarde de franci (Nota red. ruse).

[II] Delegaţi iai Comunei se numeau membrii guvernului, miniştrii. (Nota red. ruse).

mulţumea cu puţin.

După douăsprezece ore 'de muncă La Primărie, unde se ţineau şedinţele membrilor Comunei şi unde se aflau sediile mai multor instituţii guvernamentale, Varlin, împreună cu delegatul de la finanţe, Jourde, se îndrepta de obicei spre un mic birt, „Cazanul“, unde era o cantină cu preţ redus, pentru muncitori. Această cantină fusese organizată de Varlin încă dinainte de revoluţie, pe principiu! cooperatist. Delegaţii nu prea zăboveau mult la masa alcătuită de obicei dintr-o cană de bere, pîine de doi sous [I] şi un ou răscopt.

Şi cu toate acestea, cîte basme au născocit duşmanii Comunei despre viaţa de lux a membrilor guvernului revoluţionar ! Dar muncitorii ştiau prea bine că soţia ministrului Jourde spăla singură la o spălătorie publică rufele soţului ei şi-ale prietenului acestuia, Varlin.

Apariţia lui Varlin în cafeneaua „Greierul vesel“ îl surprinse pe Cri-Cri şi mai mult decît venirea lui Du- mesnil la această oră neobişnuită.

— De ce nu te duci la plimbare ? îl întrebă doamna Didier cu răutate, dîndu-şi seama că Cri-Cri nu va mai pleca, de vreme ce venise Dumesnil.

— Se poate să vă las singură, cîind vă vin mereu clienţi .noi ? N-o să vă iputeţi descurca fără imiue — spuse Charlot cu un ton de parcă ar fi făcut un sacrificiu. Se vede că nu mi-e dat să plec... În schimb, cînd m-oi duce după cicoare în strada Castanelor, o să mă satur de plimbare şi o să văd ce mai e nou prin Paris.

Şi Charlot se îndreptă grăbit spre Dumesnil, gata să ia comanda de la aceşti oaspeţi de frunte.

[I] Sou — monedă măruntă îrarrceză. (Nota red. ruse)

— O să vie îndată şi unchiul tău — îi spuse Varlin, dîndu-i bineţe băiatului.

Noutatea aceasta îl bucură, dar îl şi nelinişti pe Cri- Cri. Joseph Bantard, unchiul său, membru al Comunei, lupta de zece zile pe fortificaţiile din comuna Issy, necontenit atacată de armata din Versailles. De aceea, Cri-Cri aştepta cu nerăbdare veşti de acolo. Unchiul Joseph se înapoiase la- Paris — aceasta nu însemna oare că apărătorii de la Issy fuseseră nevoiţi să-şi părăsească pozi- ţi ile ? În ultimele zile veştile sosite de acolo erau proaste.

— Unchiul Joseph este la Paris ? întrebă Cri-Cri tulburat.

— Da, s-a întors astă-noapte, se amestecă în vorbă Dumesnil şi, ridicîndu-şi spre Cri-Cri privirea curată şi senină oa de copil, întrebă : Spune, îl cunoşti cumva pe Dufroid ?... E cam de-o vîrstă cu tine.

— Sigur că-l cunosc. E .numai c-un an mai mare ca mine şi luptă de mult împotriva versaillezilor. Cine nu-l ştie ? !

Amintirea acestui tînăr viteaz îl umplu de amărăciune. Cri-Cri se simţi din nou mîhnit pentru că nu putea lupta alături de Dufroid din pricina unchiului Joseph. Dar îngrijorarea pentru soarta tînărului comunard îl făcu să-şi uite curînd propria-i amărăciune.

— I s-a întîmplat ceva lui Dufroid ?

— Da, Charlot... A căzut aseară... împreună cu mulţi alţi eroi, apărători ai Issy-ului.

Toţi cei de pe la mese se ridicară în picioare.

Numele lui Dufroid, tînărul erou de şaisprezece ani, răsunase de curînd prin tot Parisul : datorită îndrăznelii şi bărbăţiei .sale, comunarzii păstraseră o poziţie strategică foarte importantă. Aceasta se întîmplase la sfîr- şitul lunii aprilie, cînd atacurile

celor de la Versailles împotriva forturilor militare, care apărau căile de .acces ale Parisului, deveniseră deosebit de îndîrjite.

Comunarzii nu se pregătiseră din timp pentru războiul civil. Consiliul Comunei nu se pricepuse să aleagă adevăraţi conducători de oaste cu experienţă militară ; membrii guvernului nu se înţelegeau în privinţa tacticei de urmat în lupta împotriva .armatelor de la Versailles. Unii conducători, mai cu experienţă în treburile militare şi-n luptele revoluţionare, socoteau că trebuie să se treacă la ofensivă ; ceilalţi erau pentru tactica defensivă.

Din lipsa de experienţă a conducerii militare, marile forţe armate de care dispunea Comuna nu erau bine folosite şi nici distribuite după nevoile frontului.

Între timp, inamicul primea numeroase întăriri din partea Prusiei. Cu toate asigurările date de Bismarck, că armatele prusace vor păstra o deplină neutralitate în războiul civil din Franţa, de fapt ele îl ajutau pe Tniers. La dispoziţia celor din Versailles fuseseră puşi o sută douăzeci de mii de soldaţi francezi prizonieri. Prusacii blo- cară Parisul dinspre nord şi dinspre est, tăindu-i orice posibilitate de comunicare cu restul Franţei.

Marx, aflat la Londra, îi prevenise pe unii dintre membrii Comunei, să nu dea crezare neutralităţii prusace, dar Comuna nu-i urmase sfatul.

înaintarea dinspre sud-vest a marilor forţe armate din Versailles, la care comunarzii nu se aşteptau, crease o situaţie extrem de grea pentru apărătorii Parisului. Cu toată împotrivirea dîrză a Gărzii Naţionale', armatele de la Versailles ocupaseră cîteva forturi de mare importanţă. *f* \

La nord-vest de Paris, inamicul pusese stăpînire pe malul Senei pînă la Gennevilliers şi ataca tot

mai în- dîrjit Neuilly, prefăcîndu-l într-o grămadă de ruine. Forturile din sud — Vanves şi mai ales Issy — erau necontenit bombardate.

în dimineaţa zilei de 29 aprilie se deschise un foc deosebit de violent împotriva fortului Issy, iar coloanele inamice înaintaseră mult. Obuzele celor din Versailles cădeau distrugînd cazematele, nimicind tunurile, presărînd pămîntul cu morţi şi răniţi.

Comandantul garnizoanei, Mégis, lipsit de experienţă, îşi pierdu capul şi hotărî să părăsească fortul. Din ordinul său, tirul de artilerie fu oprit şi garnizoana se retrase spre Paris.

Unul singur dintre toţi apărătorii fortului refuză în mod categoric să plece: era Dufroid, flăcăul de şaisprezece ani. Coborî în beciul cu praf de puşcă şi declară că-i va da foc, dacă inamicul va ocupa fortul. [I]

Cei din Versailles fură nespus de uimiţi de tăcerea ce se aşternu pe neaşteptate. Bănuind că la mijloc era o cursă, întîrziară, neindraznind să se apropie de fortificaţii.

Între timp, ştirea despre situaţia critică a garnizoanei ajunse la Paiis. Un batalion al Gărzii Naţionale şi o sută de voluntari — bărbaţi şi femei — porniră numaidecît în ajutorul redutei ameninţate.

Federaţii[1] sosiră înainte ca cei din Versailles să se fi dezmeticit, iar Dufroid nu mai fu nevoit să-şi aducă la îndeplinire ameninţarea. El intră în rîndurile noii garnizoane.

Cu toate acestea, comunarzii nu putură să păstreze mult timp fortul. Curînd, artileria grea a

---

[I] Garda Naţională — forţa armată a Comunei pariziene era alcătuită în bună .parte din proletari şi meseriaşi. (Nota red. ruse).

armatei din Versailles îl prefăcu în ruine.

De la începutul lunii mai, intensitatea bombardamentului crescuse neîncetat. Focul inamicului nu se mai oprea. La 9 mai, cînd fortificaţiile ajunseseră nişte grămezi de moloz şi de nisip, apărătorii fortului se văzură nevoiţi să-l părăsească şi să se retraga pe noi poziţii în satul Issy.

Acum însă, după o rezistenţă îndîrjită, fură siliţi să părăsească şi satul Issy. În aceste lupte sîngeroase căzuse tînărul erou Dufroid, răpus de un glonte vrăjmaş.

— A murit Dufroid! Cri-Cri fu iatît de zguduit de această ştire, încît nici nu-l văzu intrînd în cafenea pe Joseph Bantard, însoţit de un ofiţer al Gărzii Naţionale — Lucien Caporal.

Joseph Bantard era un bărbat înalt, spătos, în floarea vîrstei •— avea vreo patruzeci şi cinci de ani. Părul negru, lucios, roşeaţa obrajilor şi barba la fel cu părul, totul strălucea de sănătate, putere şi vioiciune.

— Unchiule Joseph ! Cri-Cri zbură spre Bantard. La- să-mă să mă înscriu în batalionul şcolarilor. Vreau să-l răzbun pe Dufroid î [I]

— Lac) mile tale dovedesc cît de mare ţi-e sufletul, — spuse Biantard, îmbrăţişîndu-şi nepotul. Tot atît de inimoasă a fost şi maică-ta. Dar învaţă-te să-ţi frînezi simţămintele, să te stăpâneşti şi să iái răbdare, pînă ce va veni ceasul potrivit, aşa cum făcea şi tatăl tău. Îţi mai repet o dată, ceea ce ţi-am spus de atâtea ori : aşteaptă, Char- lot. Îţi va veni şi ţie rîndul ! Cînd m'îimile mele nu vor mai putea ţine arma, ţi-o voi trece ţie. Îţi făgăduiesc !

Bantard’ îl bătu pe umăr pe Cri-Cri, care se încruntase şi, cu o mişcare a mîinii, îi pofti pe el, pe

---

[I] Federaţi — aşa se numeau în timpul Comunei cei din Garda Naţională. (Nota red ruse).

Dumesnil, pe Varlin şi pe Lucien să treacă în fundul încăperii.

— Iia să ne aduci, Charlot, puţină pîine prăjită şi o sticlă de Burgundia, — îi spuse el nepotului său.

Baiiatul se mai învioră puţin, iauzLndu-.se chemat la obişnuitele sale îndatoriri.

— Sus capul, Charlot ! Las' c-o să fie bine! repetă Joseph vorba sa preferată.

— Doamnă Didier, — spuse Cri-Cri cu o licărire de viclenie în ochi, — vreţi să-mi daţi cheiţa de la dulăpiorul acela ascuns, poreclit „la caz de nevoie“ ? Cred că tocmai pentru un asemenea caz aţi păstrat acolo vinul cel vechi de Burgundia. Gîndiţi-vă numai : la o singură masă a „Greierului vesel“ stau trei membri ai Comunei ! Şi, întor-cîndu-se spre Varlin, Cri-Cri strigă : Patroana mă roagă să vă spun că pentru membrii Comunei se găseşte întotdeauna la „Greierul vesel“ o sticluţă de vin vechi, bun.

Cei de la masă .aplaudară, iair Caudine, zarzaviagioiaica cea zglobie, izbucni într-un rîs vesel.

— Trăiască membrii Comunei ! strigă ea cu o voce răsunătoare.

În acest timp, Cri-Cri se furişă după tejghea, descuie dulăpiorul secret şi scoase o sticlă acoperită de mucegai. Apoi luă în grabă o farfurie cu pîine prăjită, pregătită de doamna Didier pentru alţi clienţi şi se grăbi spre măsuţa unde Joseph le povestea prietenilor săi peripeţiile luptelor din satul Issy.

— În fiecare minut cădea asupra noiastră o ploaie de obuze... Fortificaţiile erau cu totul distruse, iar luptătorii şi tunurile noastre nu mai aveau nici o acoperire... împotriva celor zece tunuri pe care le aveam trăgeau vreo şaptezeci de tunuri

ale marinei inamice... Bantard se opri din povestit, îşi umplu luleaua cu tutun, şi-o puse în gură, dar o scoase mumaidecît şi istorisi mai departe : Cei din Versailles erau de vreo cincisprezece ori mai numeroşi decît noi... Comunarzii luptau de patruzeci şi una de zile fără să fi fost schimbaţi !

La una din mesuţe şedea un om scund, gras, cu o brasardă albă la mînecă — doctorul Demarquet. Locuia în apropierea cafenelei şi înainte vreme se abătea des pe aici. Decînd fusese numit însă director' al spitalului, devenise un musafir rar la „Greierul vesel“.

După ce .ascultă în tăcere vorbele lui Bantard, se sculă şi se apropie de masa lor, spunînd :

— Cetăţeni ! Nu sînt socialist şi nu vă împărtăşesc ideile. Aci doctorul se opri şi-i privi pe membrii Comunei, aşteiptîndu-le parcă răspunsul. Sînt un bătirîn medic militar şi am avut prilejul să văd mulţi răniţi şi pe cîmpul de luptă şi în spitale. Dar niciodată nu mi s-a întîmplat să văd oameni care să îndure cu atîta tărie suferinţele trupeşti, ca soldaţii Comunei ! Răniţii mă întreabă mereu, plini de nerăbdare, cînd vor avea voie să plece din nou pe poziţii. Un tînăr de optsprezece ani, căruia a trebuit să-i amputez mîna dreaptă, şi-a ridicat-o pe cea stingă, strigînd : „Mi-a mai rămas una pentru a servi Comuna !“ Cînd unui ofiţer rănit de moarte i s-a spus că soţia şi copiii săi vor primi solda lui, el a răspuns mîndru : „N-am dreptul la aşa ceva“. Iată din ce fel de oameni e alcătuită armata Comunei ! Mi s-a întîmplat să am de-a face şi cu cei de la Versailles, răniţi şi căzuţi prizonieri. Se plîng de toate şi se tem de orice. Spuneţi-mi cărui fapt se dato- reşte această deosebire de atitudine în faţa celor mai grele încercări ?

Biantard, căruia medicul îi adresase întrebarea,

răspunse :

— Deosebirea se explică prin convingerea unora şi prin frica animalică a celorlalţi. Comunarzii luptă pentru dezrobirea muncii, pentru fericirea generaţiilor viitoare. Iar cei din Versailles, pentru ce se duc sub ploaia de gloanţe ? Nu-i mină decît frica de pedeapsa cumplită la care s-ar expune pentru nesupunere. Pe lîngă aceasta, preoţii şi agenţii guvernului din Versailles îi înşeală pe ţărani făcîndu-i să creadă că noi nu vrem să punem capăt războiului cu Prusia şi că de aceea soldaţii nu se pot întoarce la familiile şi la holdele lor. Noi am scăpat momentul cînd Parisul nu fusese încă tăiat de_ restul Franţei. Atunci trebuia să fi vorbit oraşelor şi satelor despre măreţele idei pentru care luptă muncitorii parizieni. N-am prevăzut că duşmanii vor folosi această greşeală a noastră şi vor căuta să ridice satul împotriva Comunei. Şi iată că au reuşit! şi adresîndu-se nu numai doctorului, ci întregei cafenele, Joseph urmă cu înflăcărare : Trebuie neapărat să rezistăm pînă ce întreaga Franţă va înţelege ideile pe care le apără Parisul, pînă ce va afla că Comuna aduce eliberarea întregii omeniri muncitoare, o dată cu distrugerea trîndavilor şi a asupritorilor. Trebuie să rezistăm şi vom rezista ! Inamicul se năpusteşte acum asupra Parisului. Trebuie să-i pregătim aci mormîntul !

— Aşa-i ! răspunse bătrînul gravor Moissin, care-şi sorbea încet berea la o măsuţă din colţul sting. Pe duşmanii noştri îi paşte moartea. Atîta aş fi vrut să ştiu, Joseph : dacă dumlneata şi cu mine vom mai apuca înmormîntarea burgheziei ?

— Noi ? Bantard îşi roti încet mîna, arătîndu-i cu o mişcare largă pe toţi cei de faţă. Apoi şi-o puse pe umărul lui Crii-Clri. Da'., o vom mai apuca. Şi dacă nu Joseph Bantard, apoi Charlot Bantard...

Dacă nu Firmin Moissin — Julie Moissin — fiica lui. Dacă nu Claudine, apoi micul ei Ctaude. Prin asta noi le sîntem superiori duşmanilor. Ei se tem de viitor, pe cînd noî luptăm pentru el. Ei se agaţă de prezent, iar noi.îl nimicim. Trebuie să învingem, pentru că noi servim o cauză dreaptă ! Nu-i aşa, Charlot ? se adresă el vesel nepotului său. Ce te-ai 'îmbufnat şi taci aşa ? Ce crezi ?... Las' c-o să fie bine, nu-i aşa, băiete ?

Cri-Cri se înveseli deodată. Sări de pe scăunel şi intona cu o. voce de tenor un cuplet din cînteeul pe care-l cînta deseori la cafenea :

Cei din Versailles, cu-avint
trufaş Pe toţi ar vrea să ne
doboare...
Cu-obuz primeşte-l pe vrăjmaş !
Parisule, în apărare ! i

— Iată, vorbe de aur : Cu-obuz primeşte-l pe vrăjmaş 1 Pairisule, în apărare ! repetă Joseph cu glas tare. Ai nimerit-o bme, Charlot ! Parisul .are nevoie de baricade, aşa cum are inevoie omul de aer pentru a trăi.

Publicul din cafenea, care-l ascultase pe Joseph în tăcere, se însufleţi dm nou, izbucnind într-un vuiet de glasuri. În ultimele zile, cuvîntul „baricadă“ era pe buzele uuuror parizienilor.

— Mergem să construim baricada pe Saint-Maur ! strigă strungarul Ivry, invalid de război, învîrtindu-şi cîrja în aer.

— Stai, stai, unchiule Ivry ! strigă Claudine. Stai ! Mai întîi să ne înţelegem cu deputaţii, la întreabă-i dacă ştiu de ce merge atît de prost lucrul La construirea baricadelor ?... Am trecut pe lîngă gara Montparnasse şi am rămas cu gura căscată de uimire : douăsprezece tîrnăcoape izbeau fără vlagă pămîntul şi un antreprenor burtos se plimba,

trăgînd din lulea ca şi cum nici n-ar fi fost treaba lui. Cime-i acest individ căruia i s-a încredinţat construirea [1] întăriturilor ? Poate că ar trebui dat pe mina procurorului !

— Claudine are dreptate, — o sprijini Ivry. Sînt soldat şi mă pricep la întărituri ; ştiu cum trebuie construite. Să vă spun ce-am văzut ieri, pe cînd umpleam nişte saci cu nisip pe reduta Saint-Florentin. Fortificaţia asta uriaşă se întinde din Piaţa Concordiei pînă în Gradina Tuileries. Construcţia e aproape gata, tocmai începuseră să acopere clinurile redutei cu gazon, cînd a sosit generalul Dom- brovski. îmi văd de treabă şi trag cu urechea să aud ce spune de redută. O să-i ipliacă siau ba ? Că .are nişte ochi, ca de şoim !... Deodată, ce vad ? Se apleacă peste un şanţ adînc, care merge de-a lungul redutei şi strigă : „Ah, nemernicii !“ Apoi se repede la antreprenor : „Cine ţi-a dat planul ?“ „Inginerul Seymon“, — răspunde acesta. „Unde este ?“ „Nu ştiu. Nu mai vine de cinci zile“, — răspunde tot atît de nepăsător antreprenorul care nu lucra decît pentru bani. „Dar voi nu vă daţi şi singuri seama ce se va întîmpla dacă va cădea aici o grenadă ?“ — se revoltă Dombrovski. Şontîc-şontîc mă trag mai aproape, mă uit şi pricep îndată despre ce-i vorba. Jos, în şanţ, un păienjeniş întreg de conducte de gaz şi de apă îmi atrage luarea aminte. „Da de unde să ştiu ce se poate întîmpla ? răspunde liniştit antreprenorul. Nu-s militar, n-am fost în război.“ Atunci nu m-a mai răbdat inima :

— „Ei şi ce dacă eşti civil ? Orice copil ar

[1] Autorul cîntecului — Eugène Potier (1816—1887), de profesiune desenator de modele pentru covoare, participant .activ al Comunei din Paris, creatorul textului „Internaţionalei“ şi a unei serii de poezii revoluţionare, membru al Internaţionalei I-a. A emigrat după nimicirea Comunei. (Nota red. .ruse).

înţelege ! Dacă un proiectil loveşte conducta de gaze, aceasta explodează şi baricada zboară în aer cu oameni cu tot“. Cînd am rostit aceste cuvinte, am simţit cum mi se aprinde obrazul de .r.ujşine. „Ei, acum ai înţeles ?“ îl întreabă Dombrovski pe (antreprenor.

— „Am înţeles, — răspunde acesta tot atît de liniştit. Dar ce-s eu de vină ?“

■—■ „Aşa o fi“ —■ se rästeşte generalul la el. „Poate că n-ai nici o vină, dar aceia pe care-i slujeşti sînt vinovaţi !“ şi ochii i se întunecă de mînie.

— „Nu înţeleg, ce vreţi să spuneţi cu asta ?“ — face celalalt pe prostul mai departe.

— „Lasă, că o să înţelegi p'ină la urmă“ — îi aruncă gcrii ralul, şi pleacă repede de-a lungul baricadei.

Nu trec nici trei minute şi-i aud din nou glasul :

— „E vreun puşcaş pe aici ?“

„Este !“ — îi răspund, şi mă grăoesc, dînd din răsputeri din ciotul meu. Mă apropii de general, iar el se ml i\ la ambrazuri. „Nu că mă laud“ — spun, „dar trag binişor şi mă pricep la ambrazuri."

— „Te pricepi ?“ — mi-o taie generalul. „Atunci unde (i au fost ochii? Priveşte: ambrazurile sînt toate îndrep- (ale numai spre aleile centrale. Dacă inamicul o ia pe-ală- 1 urî, pe strada Gabriel. atunci cum să-l mai ocheşti trăgînd de pe baricadă ?“

— „Aşa-i“ — zic — „la asta nu m-am gîndit. Recunosc că nu prea mă pricep în ale strategiei“.

— „...Dar duşmanul căruia i s-a încredinţat construcţia redutei se pricepe şi e un bun strateg“ — mă lămureşte gi nenalul. Toate astea le-am văzut cu ochii mei şi le-am auzit cu urechile mele lîngă gardul de la Tuileries, încheie Ivry.

— Ei, ce aveţi de spus, cetăţene Bantard ? se amesteca din nou în vorbă Claudine. Ce-o să se mai întîmple de aci înainte ?

— Aşa nu poate să meargă mai departe, — răspunse Bantard. S-au şi luat măsuri. Inginerul Seymon a fost arestat. S-a dovedit într-adevăr că era vîndut celor din Vcrsailles. Comisia de baricade a lucrat prost şi Comuna a liotărît să ia sub supraveghere revoluţionară construirea baricadelor de stradă.

În timp ce vorbea, apăru în pragul cafenelei o femeie îu doliu, ca de patruzeci de lani, îngrijit

îmbrăcată. Un şal negru îi acoperea părul castaniu deschis, pieptănat spre spate. Nimeni nu o luă în seamă şi ea rămase vreo cî- teva minute fără să-şi ia ochii de la Bantard. Cînd acesta sfîrşi, femeia se apropie sfioasă de măsuţa lui.

— Am venit să aflu, — începu ea tulburată, •— dacă pot să mă mut în odaia pe care mi-a dat-o Comuna şi să-mi iau şi mobila, fără să plătesc proprietarului chiria pe trecut ?

— Desigur, cetăţeano. N-iai citit decretul Comunei ? Noua lege îi scuteşte pe chiriaşi de plata chiriei datorate pe ultimele nouă luni. Chiriaşii au dreptul să plece cînd vor.

— Am citit, dar mi era teamă că n-am înţeles bine, răspunse femeia în doliu, încă tulburată.

— Ai putea plăti gazdei datoria ?

— De unde ! Sînt opt luni de cînd n-am de lucru... Soţul mi-a murit în război. Cît trăia aveam salariul lui. Am amanetat de. mult tot ce-am găsit prin casă. Fără ajutorul primit din partea Comunei, eu... noi... n-am fi putut răzbi. An trei copii... De aceea n-am plătit chiria şi acum gazda mă ameninţă că o să-mi ia şi ultimele lucruri din casă.

— Cine-i proprietarul ?

— Proprietarul fabricii de mobile — Henri Mangeot.

— Ei, acum cei de soiul lui Mangeot nu mai sînt pri- mejdioşi : nu-ţi mai pot face,nimic şi n-ai decît să te muţi cînd pofteşti.

— De ce te miri, Joseph ? îi luă Ivry vorba din gură. înţeleg prea bine teama acestei cetăţene. Am cunoscut pe pielea mea legile din trecut. Şi încă foarte de curînd. Chiar astă-toamnă mi s-a întîmplat. Afurisitul de război pornit de Napoleon îi silea pe muncitori să-şi strîngă tot mai tare cureaua. Prusacii asediaseră Parisul din toate

păiţile: în oraş se isprăviseră alimentele, preţurile creşteau în fiecare ceas ; în uzine începuseră concedierile muncitorilor... Mă cheamă la el directorul şi-mi spune : „Treburile merg prost. N-avem materii prime, sînt nevoit să concediez o parte din muncitori. Dar tu eşti de mult la mine, rămîi să
Inferezi mai departe, numiai că în loc de cinci franci, o să primeşti trei şi jumătate... Aş putea să găsesc strungari loarle buni şi cu trei franci, dar ţie sînt gata să-ţi dau cu o jumătate de franc mai mult“. Dacă mu m-ar fi luat aşa, cu vorbe dulci, poate că aş mai fi rămas: erau vremuri grele şi pe lîngă asta îmi mai scrisese şi nevasta c i peculanţii venetici şi bogătanii îi sileau pe(cei- de la ţara să-şi vîndă grîul pe preţuri de nimic şi că de aceea n avea cu ce să plătească arenda şi dările... Dar cînd am aiuit că patronul îmi face hatîrul să-mi scadă leafa cu un liane şi jumătate, m-am înfuriat, am înjurat şi am cerut socoteala. Vin a doua zi să-mi ridic banii şi casierul îmi numără douăzeci şi unu de. franci.

— „Cum aşa •— zic — pentru şase zile mi se cuvin treizeci de franci !“

— „Nu, — îmi răspunde, — te-a prevenit patronul, că-ţi va plăti numai cîte trei franci şi jumătate pe zi“.

Eu, hai să mă judec. Judecătorul deschide o carte groasă, uite atît... şi o răsfoieşte, o tot răsfoieşte, şi în cele din urmă pune degetul pe un articol şi mi-l citeşte : „Dacă se iveşte o pricină cu privire lia pliatia salariului pe Irecut, trebuie să se dea crezare patronului...“

M-am holbat la el, ca 1a un nebun, iar el m-a lămurit.

— „Dia, frate, dia 1 E articolul o mie şapte sute

qpt zeci şi unu din Codul Civil, introdus încă de pe vremea lui Napoleon I !“

— „Dar de atunci nu numai Napoleon I, ci şi Napoleon al III-lea au trebuit să se care de pe tron !“ i-am strigat eu „Acum avem republică !“

Iar judecătorul mi-a rîs în nas :

— „Poţi să spui ce vrei, eu ştiu una şi bună.“

Atunci mi-am dat seama cît fac toţi Thiers-ii ăştia pe

•are noi i-am adus la putere la 4 septembrie[I]. Republica lor semăna leit cu imperiul şi nici ei nu erau mai breji decît toţi Napoleonii !...

— Acum însă muncitorii au luat puterea în mîinile

lor şi au pus capăt vechii orînduiri,- interveni Varlin,

adresîndu-se femeiei în doliu. Nici judecătorii nu mai sînt aceiaşi. Acum şi la Tribunal sînt tot muncitori. Du-te liniştită acasă. O să stăm de vorbă cu Mangeot, şi fii sigură că o să te lase în pace. Lar dacă va încerca să te împiedice să te muţi, vino la Primărie, unde vei găsi cine să te apere!

— Cum să vă mulţumesc ! stngă femeia, cu faţa înseninată.

— Pentru ce să ne mulţumeşti, cetăţeanco ? întrebă Varlin strîngînd mîna femeiei. Nu ne facem decît datoria, pe care ne-o impune conştiinţa şi guvernul nostru, ales de popor, adică şi de dumneata... Da, ce voiam să mai spun... du-te la Muntele de Pietate şi-ţi vei primi lucrurile înapoi. îţi vor fi eliberate fără plată.

— Da, da, da ! Am aflat-o din ziare şi-am şi dat o

[I] La ***4*** septembrie 1870 a fost detronat împăratul Napoleon al III-lea şi a fost proclamată Republica. La putere a venit un guvern reacţio- i'ir, conduşi antei -de monarhistul Trochu, a.poi de Thiers. (Nota red. liise).

fugă la Muntele de Pietate... Mulţumesc, cetăţeni deputaţi!

— Tare aş mai fi avut poftă să-i sucesc beregata lui Mangeot ăsta ! spuse Claudine, care o ascultase cu atenţie pe văduvă. Cu asemenea oameni nu trebuie să umblăm cu mănuşi. N-iar fi rău să-i mai sgîlţîim puţin pe cei bogaţi. Casele lor gem de tot felul de bunătăţi, iar noi u avem nici rufe, nici saltele în spitale. Mulţi dintre ei iau fugit din Paris de la primele împuşcături. Şi ce face Comuna ? Le apără averea, în loc s-o confişte. Ar trebui ca la bombele lui Thiers, să răspundem nu numai cu tunuri, ci şi cu confiscarea averii capitaliştilor fugiţi. Să li se ia înapoi tot ce iau jefuit... Da, da ! Degeaba tot tărăgâneşte Comuna. Vrea să facă sorob fără să spargă ouă !

-— Ai dreptate, Claudine. cînd învinuieşti Comuna de tărăgănare, — spuse Joseph, — dar averile membrilor gu-

Virilului din V'ersailies şi a funcţionarilor superiori care .III fugit o dată cu acest guvern au fost confiscate. Acum vine la rînd şi problema confiscării averilor tuturor capi- i di .tilor fugiţi din Paris. Şi întreprinderile industriale, pă- riisile de patroni, vor fi preluate de cooperativele muncitoreşti. Legea asta trebuie să apară.

— la, mai zoreşte i şi tu pe acolo, Joseph ! spuse Ivry naiv.

-— Chiar acum trebuie să înceapă şedinţa Consiliului. Mai cu mine, Claudine ! Vino şi tu, Ivry! O să puteţi lua i uvîntul. Să spuneţi acolo ce-aţi vorbit aici ! Uite aşa! Vom pune toţi tirei umărul : şi strungarul, şi zarzavagioaica, şi legătorul.

— Viu, ou,m să nu ! strigă Claudine.

— Viu şi eu, nu mă las ! întări vesel Ivry.

Joseph îi făcu semn lui Cri-Cri să se >apropie.

— Ţi-am adus un dar, spuse el, zîmbind şiret şi scoase lin plic din buzunar. E un permis pentru iPiaţa Vendome. l-l întinse lui Charlot. Desigur că ai auzit de solemnitatea de mîine ?

— Va să zică o să văd cum se va prăbuşi coloana de bronz ? strigă Cri-Cri, cu faţa îmbujorată de bucurie.

— Ai ghicit! Ai iavut norocul să fii de faţă şi la detronarea unui despot, în ziua de 4 septembrie. Mîine o să vezi cum se doboară monumentul, ridicat în cinstea despotismului.

Cri-Cri îl privi plin de entuziasm pe unchiul său. Jpseph il luă de umeri şi îl strînse atît de tare cu mîinile sale vînjoase, încît Cri-Cri fu cît pe aci să-şi piardă răsuflarea.

— La revedere, Charlot! Joseph îl luă pe Varlin de braţ şi pleoară amîndoi.

Lucien Caporal, care în tot timpul acesta nu scăpase nici o vorbă, se sculă şi el şi-i urmă tăcut.

Cîteva clipe Cri-Cri ramase nemişcat, ascultînd paşii unchiului Joseph, care răsunau dincolo de uşa cafenelei. Apoi scoase cu băgare de seamă din plic un cartonaş prelung, pe care era scris :

Republica Franceză
Libertate ! Egalitate ! Fraternitate !
PIAŢA VENDOME
Se permite libera trecere şi deplasare în Piaţa Vendome în ziua de 16 mai cetăţeanului CHARLOT BANTARD.
Comandantul Pieţii Vendome

În partea dreaptă, permisul era împodobit cu Steagul Republicii, iar în stînga, cu o bonetă frigiană *.

Cri-Cri nu-şi credea ochilor. Mai citi de vreo două ori textul biletului. Nici o îndoială ! Era scris limpede: cetăţeanului Charlot Biantard. Comuna îl poftea să asiste la această solemnitate puţin obişnuită.

Cri-Cri puse cartonaşul în plic şi repetă vorba preferată a lui Joseph : „Sus capul, Charlot! Las' c-o să fie bine, băiete !“

III

CHARLOT ÎŞI ADUCE AMINTE…

Cri-Cri ieşi fluierînd din cafeneaua „Greierul vesel“. În slfîrşit, putea şi el să hoinărească pe străzile Parisului, să se uite în voie la baricadele care se ridicau, să ia şi el parte la aceste lucrări atît de importante! Se simţea acum liber, nu-i mai

suna în urechi glasul nesuferit al [I] doamnei Didier ! Era aproape de prînz. Avea înaintea sa o zi întreagă. Iar seara va asista la solemnitatea dobo- rîrii Coloanei Vendôme...

Mergînd pe bulevardul Richard Renoir, Cri-Cri întîlni batalionul Louisei Michel L Femeile înarmate cu puşti treceau cu pas apăsat, în coloană dreaptă şi bine închegată, în sunetul tobelor celor doi mici toboşari.

Femeile erau pestriţ îmbrăcate. Numai cîteva purtau jachetele albastre de uniformă, chipiul cu pană şi cocarda roşie. Unele aveau pantaloni lungi şi bluze, altele fuste înfoiate. Unele erau cu .capul 'descoperit, altele purtau pălăriuţe, cele mai multe însă erau pieptănate lins şi legate cu basmale ieftine.

În fruntea batalionului păşea Louise, purtînd o tunică militară bărbătească. îşi ţinea arma petrecută după umăr. De sub eşarfa roşie care-i încingea mijlocul subţirel se vedea un pistol.

Louise fusese multă vreme învăţătoare în provincie ; se mutase apoi împreună cu mama ei la Paris, unde îşi găsise un post la o şcoală.

Energică, activă, neînfricată, apăra fără preget Parisul, alături de bărbaţi, din ziua cînd versaillezii începuseră să atace oraşul. Cînd batalionul şaizeci şi unu din care făcea parte se odihnea, ea trecea în alt batalion, ca să nu înceteze nici o clipă lupta. O găseai întotdeauna acolo unde bătălia era mai înverşunată : la Mouhneux, la “ortul de la Issy, la Clamart, la Montrouge, în tranşeele de la Haute-Bruyère. Se laflta întotdeauna în primele irînduri ; se povesteau minuni despre vitejia Louisei.

[I] Bonetă frigiană — o pălărie înaltă a locuitorilor din Frigia (Asia Mică) în Grecia şi Roma antică boneta frigiană era purtată de sclavii eliberaţi. în anii revoluţiei burgheze din Franţa (1789—1794), boneta frigiană a devenit simbolul libertăţii. (Nota red. ruse).

Puţini ar fi crezut că femeia aceasta, aspră şi necruţătoare faţă de duşmani, era cu totul alta cînd avea de-aface cu copiii sau cu bolnavii. Dar numeroasele sale elève puteau aduce cea mai bună mărturie, căci pentru ele rămă- [II] sese „buna domnişoară Louise". Acelaşi lucru îl puteau povesti şi răniţii pe care-i îngrijea şi pansa în scurtele răgazuri, cînd nu mînuia arma.

Cri-Cri urmări cu privirea batalionul, pînă ce trecură şi ultimele femei. îşi aminti de toate poveştile auzite, de eroismul acestor luptătoare. Frumoasa ţinută militară ia unora şi spiritul de luptă al întregului batalion îl făcură să se gîndeascâ din nou la lucrul caire-l preocupa necontenit : iată şi micii toboşari, care să tot aibă doisprezece ani. În timpul atacurilor ei înfruntă aceleaşi primejdii ca şi restul batalionului. Doar gloanţele nu-i cruţă anume pe ei !

„Orice ar spune unchiul Joseph, nu face să-.mi pierd zileTe la cafenea, tocmai acum cînd întreg Parisul clocoteşte, se gîndi Charlot. Hai să zicem, dacă ar fi luptat numai cei din Garda Naţională. Dar acum toţi — cu mic şi mare — se află sub arme. Să-l luăm de pildă pe Jacques Lemaître, fiul minerului care a căzut la Metz. E oare mai mare decît mine ? Şi iată, a primit o armă. Sau Miohel Drouet! Tatăl lui trăieşte, e membru al Comunei. Şi cu toate acestea, Michel s-a înscris în detaşamentul şcolarilor. Ce să mai zic despre Dufroid ?... Unchiul Joseph susţine că şi în brutării, şi în cafenele, şi în fabrici trebuie să lucreze cineva. „Rămîi, Charlot, la „Greierul vesel" — îmi tot zice — vom vedea noi

---

[II] Louise Michel — (1S33-1905) — învăţătoare, una dintre cele mai cunoscute activiste ¡ale Comunei. După dizolvarea Comunei a fost arestată şi dată în judecată. (Nota red. ruse).

mai tîrziu“.

Cînd îl asculta pe J o sepii, Cri-Cri — fără să vrea — îi dădea dreptate, dar îndată ce rămînea singur, viermele îndoielii începea să-i surpe încrederea în cuvîntul unchiului său. - •

„De ce tocmai eu şi nu altul trebuie să rămînă să lucreze la cafenea ? se plîmgea băiatul. Ştiu să trag bine cu arma. Reuşesc în toate, orice aş încerca. O recunoaşte pînă şi doamna Didier, cînd nu se războieşte cu mine !“

Nerăbdarea lui crescuse şi mai .mult cînd văzu cum clocotea munca pe şantierele baricadelor. Inamicul bătea la porţile capitalei, şi parizienii se treziseră în sfîrşit.

,.în ultimul timp am din ce în ce mai rar prilejul su stau de vorbă cu unchiul Joseph, — se gîndi Cri-Cri. Zile întregi are mereu şedinţe la Primărie sau luptă sub zidurile Parisului. Era cu totul altfel cînd locuiam împreună. Atunci îmi explica atît de binevoitor toate eîte se petreceau în jurul nostru şi deseori mă lua cu el în locuri pline de primejdie“.

Odată, unchiul îl rugase pe Charlot să ducă un pachet cu cîteva cărţi legate, unui client — un profesor care locuia în Cartierul Latin '. La întoarcere, Charlot trecuse pe lîngă veranda unei mici cafenele. Un cîntec vesel îi atrăsese luarea aminte. Se oprise lîngă verandă, ascultînd. Refrenul, intonat în cor de toţi cei care şedeau la mesuţe, îi plăcuse lui Charlot.

Bandiţi, cretini, lichele, escroci lachei, veniţi I Vă
aşezaţi la masă, la bani vă-ngrămădiţi,
Căci loc va fi destul!...
Hai, vindeţi toată ţara, pădurile tăiaţi!
Goliţi tot minereul, cisternele uscaţi!...
Mult aşteptata clipă acum a venit!

Băiatul se străduise să reţină cuvintele, al căror

înţeles nu-l prea pricepuse

Deodată auzise :

— Ei, Charlot!

Băiatul nici n-avusese timp să-şi dea seama de unde venea această voce latît 'de bine cunoscută, că unchiul îi puse mîna pe umăr.

— Ei, ce zici ? Tocmai bine s-a nimerit, — glumise el strîngînd mîna nepotului. Ştiu că eşti amator de versuri de-astea care-i beştelesc pe paraziţi şi pe trîndavi.

Charlot nu răspunse nimic, şi abia după ce porniseră spre casă îi mărturisise :

— Am ascultat, am tot ascultat, dar n-am prea înţeles ce aţi cîntat. [I]

Bantard fi spusese rîzînd :

— Totuşi cred c-ar fi timpul să începi să te descurci şi în lucruri de astea. Victor Hugo a scris cîntecul pe care l-ai auzit. Poetul povesteşte cum împăratul Napoleon al III-lea împreună cu bancherii şi industriaşii jefuiesc poporul şi cumpără mai pe nimic truda muncitorilor şi a ţăranilor.

Charlot încercase să-şi amintească vorbele cîntecului. Peste o clipă strigase vesel, cu o scînteiere în ochi :

— Dar ce-ar fi dacă am face grevă şi n-am lucra pînă ce nu ni s-ar urca salariile ?

Joseph îşi privi uimit nepotul şi spuse :

— Deocamdată trebuie să mai aşteptăm cu asta. Napoleon e pe cale să pornească un război împotriva Prusiei... !Ai auzit doiar că săptămîna trecută la Creusot s-a trias într-o demonstraţie paşnică ia muncitorilor grevişti de la uzina de tunuri a lui Schneider! împăratul a nimicit uniunile

---

[I] Cartierul Latin — cartier din Paris, locuit de studenţi, oameni de ştiinţă, scriitori şi artişti. (Notia red. ruse).

muncitoreşti care mai rămăseseră în fiinţă după revoluţia de la 1848. Ni s-a luat dreptul de a ţine adunări, de-a constitui uniuni şi de a face greve. Nu mai avem nici ziarele noastre Iar mîzgălitorii burghezi seamănă ura între ţărani şi muncitori, străduindu-se să-i facă să creadă că interesele lor ar fi potrivnice. Iată de ce ne vine greu deocamdată să trecem la lupta deschisă împotriva asupritorilor. Dar răbdare, Charlot, totul la timpul său ! Nu mai avem mult de aşteptat!

. Acum, cînd muncitorii îl detronaseră pe împărat şi luaseră puterea în mîinile lor, tîlcul cuvintelor rostite atunci de unchiul său era deosebit de limpede pentru Cri- Cri, şi băiatul visa să lupte cu arma în mînă pentru a apăra Comuna muncitorească.

Cri-Cri îşi aminti de ziua de 3 septembrie. Era în toiul războiului..

În ziua aceea, Bantard întîrziase mult de ta lucru. Se întunecase de-a binelea cînd intrase iritat în odaie şi, fără a da bineţe sau a arunca un cuvînt de şagă nepotului său, după cum îi era obiceiul, îi spuse :

— Charlot, eşti un adevărat flăcău acum şi cred că pot să am • încredere în tine, Du-te în strada Belleville. Acolo, în curtea şcolii, locuieşte învăţătoarea Madeleine Rocques. Caut-o şi spune-i să vină cît mai repede aci. Şi vezi să nu vorbeşti cu nimeni pe drum. Grăbeşte-te!

Peste o oră, Charlot şi Madeleine găsiră cîţiva oameni adunaţi în odaia lui Joseph, plină de fum de tutun. Printre ei se afla şi Varlin.

Pe vremea aceea, micul Bantard nu se gîndea că Varlin va deveni în curînd una din personalităţile cele mai de vază ale Parisului. Dar şi pe atunci

tînărul le- gator îi făcuse băiatului o deosebită impresie.

Joseph o salutase pe Madeleine şi îi spusese :

— S-a întîmplat o catastrofă la Sedan. Armata noastră a fost nimicită, iar resturile — vreo optzeci şi trei de mii de oameni, în frunte cu împăratul — s-au predat!

— O să vadă acum toată lumea unde a dus ţara regimului monarhic, adăugase Varlin. E timpul să trecem lia fapte. Imipăratul trebuie să fie detronat!

Toată noaptea o luminiţă licări în cămăruţa îmbibată de fum de tutun a lui Joseph. Trei membri ai secţiei din Paris a Internaţionalei discutau planul de acţiune.

Oraşul clocotea. De la începutul războiului, soseau veşti triste de pe front Raportul de forţe era în favoarea Prusiei.

Miniştrii francezi, în frunte cu împăratul, erau mai preocupaţi de înăbuşirea mişcării muncitoreşti decît de pregătirea armatei care trebuia să lupte împotriva invaziei străine. În timpul celui de al doilea Imperiu nu exista în Franţa serviciul militar obligator. Bogătaşii tocmeau oameni nevoiaşi pe care îi trimiteau să faică serviciul militar în locul lor. Soldaţii erau prost instruiţi. Infanteria, pregătită mai ales pentru înăbuşirea răscoalelor populare, nu putea face faţă unor ciocniri cu armatele străine bine instruite.

În intendenţă domnea atîta dezordine, încît ofiţerii plecau în campanie fără hărţi geografice. Chiar după cîteva zile de la primele lupte, de pe front începură să lipsească muniţiile, medicamentele şi hrana, în timp ce în depozitele intendenţei zăceau rezerve mari.

Armata lui Napoleon suferea o înfrînger© după alta, iar prusacii, care năvăliseră pe pămîntul

francez, înaintau vijelios în ad-încul ţării. Catastrofa se apropia repede.

Vestea că se pregătea predarea capitalei se şi răspîn- dise prin tot Parisul. Poporul nu putea să se împace cu ruşinea înfrîngerii de la Sedan. Peste tot mulţimea se strîngea în mitinguri, fără să le fi pregătit nimeni. Oratorii chemau poporul să lupte pentru apărarea patriei pînă la ultima picătură de sînge. Tot mai des se putea auzi părerea că poporul trebuie să alunge guvernul, care hotă- rîse predarea Parisului, şi să ia în mîinile ©ale apărarea ţării. În piaţa Vendome, un necunoscut în haine civile, dar cu chipiul Gărzii Naţionale, smulse pensula din mîna unui zugrav care lucra la o casă şi scrise cu litere mari, roşii, pe zidul alb :

„PARISUL NU VA CAPITULA NICIODATĂ, VA FI ŞI EL GROPARUL DUŞMANILOR PATRIEI, PRECUM *A* FOST MOSCOVA IN ANUL 1612“.

Această lozincă de luptă fu repetată cu glas tare şi într-o clipă se strînse lîngă zid o mulţime de oameni care striga mereu : „Moscova ■— nu .Sedanu-l !“ Numele celor două oraşe — simboluri ale faptelor glorioase ale marelui popor rus şi ale ruşinei .suferite de poporul francez — răsuna în toate colţurile pieţii.

Toţi erau tulburaţi. Mulţimea împreună cu detaşamentele înarmate ale Gărzii Naţionale năvăli în Piaţa Concordiei', spre Palatul Bourbonilor, unde-şi avea sediul Camera Deputaţilor.

Un lanţ dublu de poliţişti şi de soldaţi din garda comunală, chemaţi în grabă la locul demonstraţiei, aţinea calea spre corpul legislativ. întîlnind această stavilă, cel dîntîi batalion al Gărzii Naţionale se opri pe loc. Dar primul toboşar nu-şi pierdu

cumpătul. Era un bărbat înalt şi im punător. întoarse spatele poliţiştilor, îşi ridică baghetele şi porni astfel spre Cameră. Tot batalionul îl urmă ca un singur om. Poliţiştii, zăpăciţi, se dădură la o parte. Piedica fu trecută — lanţul rupt.

În strigătele de triumf : „Jos cu Imperiul !“ „Tăiască Republica“, poporul pătrunse. în palat.

Cîrd mulţimea dădu cu ochii de preşedintele Camerei, Eugène Schneider, din toate părţile izbucniră strigătele : „Jos cu ucigaşul fraţilor şi părinţilor noştri 1“

Partizan al lui Bonaparte, Schneider era proprietarul celor mai mari uzine metalurgice şi turnătorii de oţel din Franţa şi înăbuşise fără milă toate grevele muncitoreşti. Cu puţin înainte de aceste evenimente, poruncise să se tragă asupra unei manifestaţii paşnice a muncitorilor, care declaraseră grevă la uzina de tunuri din Creusot, care-i aparţinea.

O femeie necunoscută, într-o rochie, sărăcăcioasă de lînă, cu un şal cadrilat, se repezi cea dîntîi la patronul uzinelor, strigîndu-i în faţă :

— Ucigaşule ! Afară cu tine !

Schneider încercă să se împotrivească, dar doi oameni din mulţime îl apucară de guler şi-l tîrîră pînă la ieşire, svîrlindu-l în stradă.

— S-ia sfîrşit cu Imperiul ! strigă unul dintre ei.

Acesta fu semnalul pentru trecerea la fapte. Poporul
îi sili pe deputaţi să voteze detronarea lui Napoleon şi a dinastiei sale. Niciunul dintre partizanii împăratului nu îndrăzni să-i ia apărarea. Mulţimea se îndreptă apoi spre Primărie, unde fu proclamată Republica şi alcătuit noul guvern.

Ce-ia mia! triumfat atunci Parisul ! „Iiată — se

gindeau toţi — s-a sfîrşit cu domnia .bogaţilor laşuipria celor săraci. Acum şi inamicul care se apropie năvalnic de capitala ţării va simţi în sfîrşit că Franţa e din nou puternică !“

Cît de fierbinte fusese în zilele acelea dorinţa întregului Paris de a porni la luptă pentru alungarea prusacilor de pe pămîntul Franţei ! Cu cîtă nerăbdare aşteptase clipa cînd noul guvern, care îşi spunea „guvernul apărării naţionale“, îl va chema la lupta hotărîtoare ■ împotriva duşmanului patriei !

Dar bucuria poporului fusese de scurtă durată. Curînd, noii conducători fură pe drept cuvînt porecliţi de popor „guvernul trădării naţionale“.

Noul regim nu se arătase republican decît în vorbă. De fapt nu se deosebea cu nimic de monarhie, servind, ca şi ea, interesele capitaliştilor.

Trochu, şeful guvernului, era un cunoscut monarhist. Avocatul Jules Ferry, numit după 4 septembrie primar al Parisului, îşi încropi în timpul asediului o însemnată avere pe socoteala capitalei înfometate, iar ministrul afacerilor străine, Jules Favre, fu prins cu tot felul de pungăşii şi falsificări de acte făcute pentru a se îmbogăţi.

Nu este deci de mirare, că a doua zi după preluarea puterii, acest guvern se adresă statelor străine, cerîndu-le ajutor împotriva propriului său popor.

Între timp, armatele prusace înaintau cu repeziciune spre Paris, ameninţînd Franţa cu o înfrîngere totală.

Temîndu-se de o nouă izbucnire revoluţionară, guvernul hotărî să-l lase pe inamic să ocupe capitala. Thiers nădăjduia că va fi ajutat de soldaţii prusaci, în acţiunea de reprimare a mişcării

populare.

Tnţelegîndu-se pe ascuns cu Bismarck, Trochu voia să înşele masele populare, făcîndu-le să creadă că guvernul îşi încorda toate puterile pentru apărarea Parisului. La 20 ianuarie porni o ofensivă, după ce luase toate măsurile pentru a asigura înfrîngerea propriei sale armate. Astfel, unităţile franceze, porn.te să Întîmpine inamicul, se ponld-niseră chiar din prima mare bătălie fără tunuri şi fără rezerve de oameni, în timp ce armatele prusacilor îşi aduceau nestingherite pe poziţie şi artilerie şi întăriri. Ofiţerii de artilerie — monarhişti trădători-ca şi Trochu — primi seră ordinul să tragă în aşa fel încît să nu pricinuiască pierderi inamicului.

Armatele franceze suferiră o înfrîngere, care fusese cu grijă pregătită de şeful guvernului francez. Chiar a doua zi, Troch declară că orice rezistenţă ena de .aici înainte zadarnică şi că deci se impunea o capitulare neîntîrziată. Capitala Franţei fu predată prusacilor, care înainte o ase-diaseră fără rezultat, timp de o sută treizeci şi două de zile.

Trădarea lui Trochu şi ruşinoasa înfrîngere a armatei franceze stîrniră o indignare generală. Ca şi la 4 septembrie, poporul ieşi dm nou în stradă. Batalioanele Gărzii Naţionale înaintară din suburbii spre Primărie. Pretutindeni se auziră strigătele: „Jos guvernul trădării naţionale !“

Dar lîngă Primăria transformată de generalul Vinoy într-o adevărată cetate, se afla armata, adusă de cu vreme din tranşee. îndată ce mulţimea umplu piaţa din faţa Primăriei, o grindină de gloanţe căzu asupra ei de la ferestre şi de pe acoperişuri.

Demonstraţia revoluţionară fu înăbuşită.

După semnarea convenţiei de capitulare a

armatei franceze, guvernul predă în mîinile prusacilor cea mai mare parte din forturi, şi garnizoanele fură silite să depună armele la picioarele învingătorilor. Tunurile fortificaţiilor pariziene fură şi ele scoase şi predate inamicului. Se temură însă să se atingă de Garda Naţională a Parisului, alcătuită în bună parte din proletari. Bismarck şi Trochu îşi dădeau prea bine seama că Garda Naţională nu se va lăsa dezarmată. Parisul muncitor aştepta, înarmat, clipa prielnică pentru o nouă izbucnire revoluţionară.

Ştiind aceasta, guvernul prusac îl zorea pe Trochu să semneze tratatul de pace. Temîndu-se că poporul francez se va ridica împotriva condiţiilor ruşinoase primite de guvern, Bismarck ceru să se facă imediat alegerile pentru Adunarea Naţională, nădăjduind că va ieşi o majoritate reacţionară. Lucrul acesta nu era prea greu : a treia parte a ţării era ocupată de armatele iprusace; mulţi oameni îndrăzneţi şi hotărîţi, care se bucurau de încrederea maselor populare şi care ar fi putut să le călăuzească, erau arestaţi, iar cei rămaşi în libertate nu puteau demasca într-un timp atît de scurt în faţa alegătorilor — mai ales a acelora din provincie — înţelegerea dintre Trochu şi Bismarck.

În urma acestor alegeri premature şi măsluite, ţinute sub presiunea autorităţilor franceze şi prusace, în Adunarea Naţională fu aleasă o majoritate covîrşitoare de elemente reacţionare. În fruntea noului guvern se afla acum Adolphe Thiers.

Bismarck triumfa. Thiers îi primise toate cererile, ş: cancelarul prusac începuse de fapt să conducă, nestingherit, destinele Franţei.

În primul rînd, Thiers se grăbi să-i dezarmeze pe muncitorii parizieni şi să le ia artileria. Pentru aceasta, ticlui un plan foarte viclean.

Pregâtindu-se să predea nemţilor oraşul, generalii lui Thiers „uitară“ să sqoată vreo patru sute de tunuri din cartierele care urmau să fie ocupate, potrivit condiţiilor de armistiţiu Aceste tunuri aparţineau Gărzii Naţionale a Parisului şi fuseseră cumpărate din banii poporului. Generalul Vinoy prefera să le predea inamicului, decît să le lase în mîinile poporului francez, stăpînul lor legal.

Abia la 1 martie, în ultima clipă, înainte de intrarea prusacilor în Paris, batalioanele federaţilor izbutiră să transporte aceste tunuri dincolo de linia de ocupaţie prusacă. Cele mai multe fură duse şi instalate în cartierele muncitoreşti, pe înălţimile de la Chaumont, Belleville şi Montmartre — cele mai înalte puncte ale Parisului.

* La această acţiune de salvare a tunurilor, caire fură trase cu braţele, populaţia Parisului luă parte cu înflăcărare.

Generalii se neliniştiră. Aceste tunuri trebuiau cu orice preţ luate pentru ca poporul să fie dezarmat.

Thiers dădu ordinul să fie folosită forţa armată şi-l numi pe generalul Vinoy şef al acestei operaţiuni.

Pregătirile pentru atacul împotriva poporului parizian fură făcute în cea mai mare taină.

În zorii zilei de 18 martie, trei mii de soldaţi ai guvernului, sub comanda generalului Lecomte, sosiră în Mont- martre, .urcară nestingheniţi pînă în vîrful colinei, arestară sentinelele, uciseră oîţiva soldaţi ai Gărzii Naţionale luaţi prin surprindere şi puseră stăpînire pe tunuri.

împuşcăturile însă treziră gărzile naţionale şi pe locuitorii cartierelor muncitoreşti. Bărbaţi, femei şi copii ieşiră în stradă, încercînd să-i convingă pe

soldaţii guvernamentali să nu tragă în popor, iar acolo unde vorbele nu fură de nici un folos, îi înconjurară şi-i dezarmară.

Cri-Cri îşi amintea foarte bine ziua de 18 martie. Se simţea şi el, într-o oarecare măsură, părtaş la aceste evenimente atît de mari. Se ferea să se laude în faţa copiilor de aceeaşi vîrstă, totuşi, cînd avea prilejul, îi plăcea să apară în ochii lor ca un erou, povestind cele trăite în ziua aceea de pomină.

Iată ce anume se întîmplase. Cînd generalul Lecomte dăduse ordinul să se tragă în mulţimea care înconjura tunurile, soldaţii duseră armele la ochi. Unchiul Joseph îl luase pe Cri-Cri de mînă şi, ieşind împreună cu el în faţa soldaţilor, le spusese :

— Hai, trageţi ! Dar să nu uitaţi că în alte părţi ale Franţei li se porunceşte altor soldaţi să tragă în părinţii, în surorile şi în copiii voştri. Căci nicăieri poporul nu mai vrea să trăiască în robie, să flămînzească şi să rabde trădarea guvernului !

Mulţimea femeilor şi a copiilor năvălise în urma lui Joseph. Cei mici se apucară cu mînuţele de baionete, se agăţară de roţile tunurilor. Pretutindeni, răsunară strigătele :

— Trăiască Comuna ! Trăiască libertatea 1

Şi atunci se petrecu ceea ce trebuia să se întîmple, dar ceea ce nu prevăzuseră nici Thiers, nici slugile sale : soldaţii refuzară să tragă în mulţime, se ridicară împotriva ofiţerilor lor, îi arestară şi, întorcîndu-şi armele cu patul în sus, începură să fraternizeze cu poporul.

O bucurie generală cuprinsese toate cartierele muncitoreşti. Federaţii, muncitorii, femeile şi copiii îşi strîngeau mîinile, se îmbrăţişau, cîntau şi jucau.

În zori, generalul Lecomte îi raportase lui Thiers despre „victoria“ sa asupra. Parisului

răsculat; dar, în după-amiaza aceleaşi zile, fu luat prizonier.

Vinoy îşi dădu seama că nu-i mai rărmnea altceva de făcut, decîl să ordone retragerea generală. Fugind, îşi pierdu în grabă chipiul pe bulevardul Clichy...

Astfel îşi cucerise Parisul libertatea.

Acum, la Primărie, se instalară adevăraţii reprezentanţi ai poporului. Acesta fu primul guvern muncitoresc din lume.

„Guvernul trădării naţionale" alungat, în frunte cu Thiers, fugi la Versailles — vechea reşedinţă a regilor Franţei...

Adueîndu-şi aminte de toate aceste evenimente şi re- trăindu-le, Cri-Cri compara fără să vrea zilele aoelea pline de cele mai luminoase nădejdi, cu zilele furtunoase, atît de neliniştite, pe care Parisul le trăia acum. De ce se în- tîmplase aşa ? Nu-şi putea da seama. Ştia doar că în ultimele zile parizienii începuseră să se pregătească cu o nemaipomenită grabă pentru întîmpinarea inamicului, iar baricadele creşteau ca din pămînt în oraş.

Dacă te uitai lia însufleţirea pe care o puneau toţi ta ridicarea baricadelor, nu-ţi puteai da seama cine conducea munca. Se părea că fiecare în parte îşi 'alegea munca cea mai potrivită. Unii săpau pămîntul, alţii aduceau bolovani. Copiii lucrau cu lopeţi, cărau cu roabele. Femeile coseau saci şi îi umpleau cu pămînt.

Cri-Cri îşi iuţi pasul. Simţea o dogoritoare sete de activitate.

După ce ocoli baricadele din Piaţa Bastiliei, din strada La-Roquette şi din bulevardul Voltaire, coti spre strada Ramponneau, unde se ridicau baricadele după planul lui Joseph Bantard.

Aiçi lucrau numai cîţfva oameni. Lingă trotuar stătea un bătrîn cărunt, chipeş. Se uita la toţi trecătorii cu o privire .atentă, repetînd mereu :

— Cetăţene ! Piatra dumitale ! Fiecare trebuie să-şi aducă prinosul Comunei, să-i dea o piatră.

Parizienii nu se mai opreau să-l întrebe ce voia să spună. Acum, cînd baricadele deveniseră un element nelipsit al străzilor pariziene, toţi • ştiau că fiecare bolovan smuls din caldarîm întărea perspectiva victoriei.

O doamnă frumoasă îi tăie drumul lui Cri-Cri, ciocănind din tocurile-i înalte pe trotuar. Uitîndu-se sperioasă într-o parte şi în alta cercă să treacă neobservată.

Ridicîndu-şi puţin vocea liniştită, bătrînul spuse :

— Cetăţeano, piatra dumitale !

Femeia se întoarse speriată spre bătrîn şi-i zise, repede :

— Sînt grăbită. Mă duc la tatăl meu care e bolnav.

— Dacă nu poţi s-o faci singură, s-o facă altul pentru dumneata, — stărui bătrînul neînduplecat.

Soarele primăvăratec de mai se arăta printre nori, re- vărsîndu-şi razele de aur peste pietrele răscolite ale cal- dairîmului, peste grămezile de moloz, peste bîrne şi grinzi şi peste doamna cea speriată de lîngă federaţii care munceau la ridicarea baricadei.

Cri-Cri — nici el nu ştia de ce — se simţi deodată vesel. Se întoarse spre necunoscută şi, aruneîndu-şi ştrengăreşte chipiul în aer, strigă :

— Pentru dumneavoastră, domnişoară, sínt gata să scot şi trei pietre ! Şi văzînd că aceste vorbe erau pe placul doamnei, adăugă cu şiretenie : Iar pentru Comună, şi treizeci şi trei !

Bătrînul îşi ridică fruntea şi-l privi pe Cri-Cri pe sub sprîncenele încruntate. Ochii negri, veşnic surîzători ai băiatului şi colţurile gurii puţin ridicate îl făceau să pară zeflemitor. Bătirînul îl bătu blajin pe umăr :

— Bine zici, băiete, foarte bine ! Ar trebui să fii sub arme !

Iar doamna se tulbură, apucă stîngace cu amîndouă mîinile ipiatra, o ridică şi-o scapă din nou jos. Cri-Cri nu aşteptă să fie rugat şi piatra ajunse cu bine pe grămada de bolovani care creştea necontenit.

Doamna îi aruncă băiatului o privire de mulţumire, dar Cri-Cri uitase cu totul de ea.

Urmînd pilda federaţilor, îşi lepădă vesta şi, aşezat în mijlocul caldărîmului, se apucă să scoată cu rîvnă o piatră după alta. Bătrînul îl privea, zîmbind. Iar Cri-Cri mormăia ca pentru sine :

•— „Sub larme!“ Aş vrea şi eu să fiu sub arme, dar iia încearcă de-l convinge pe unchiul meu, Joseph Bantard, că nu mai sínt copil. Nu vrea să mă lase, şi pace! Spune că-i prea devreme! I-aş fi arătat eu cum trebuie să-i batem pe cei din

Versailles !

Şi părîndu-i-se pesemne că avea în faţa sa un ver- saillez, Cri-Cri se aruncă furios asupra unui bolovan mai mare.

Bătrînul dădu înţelegător din cap •:

— Pe tine nu te lasă unchiul tău, iar pe mine — băiatul meu, zice că am luptat destul. Asta, aşa-i ! Am luptat mult în viaţa mea. Şi-am tras destule gloanţe în domni de soiul celora care-şi înfig acum mina în beregata

Comunei. Dar să iii sub arme pentru apărarea Comunei — e eu totul altceva. Nu-i nimic, o să mai aibă ei nevoie şi de noi. Nu-i aşa, băiete ? Şi se uită şiret la Cri-Cri. Hai, dă-i lui Pierre o mină de ajutor !

Cri-Cri sări în picioare şi se apropie de-un tînăr care se căznea cu un butoi mare de fier, rostogolindu-l spre grămada de bolovani, aruncaţi în mijlocul străzii.

— Piatra dumitale ! se auzi din nou glasul bătrînului.

— Stai aici din zori şi toţi îţi dau pietre. Dar nimeni nu s a gîndit să-ţi aducă o bucată de pîine — se auzi vocea răsunătoare a zarzavagioaicei, care-şi împinse căruciorul pînă la picioarele bătrînului şi-i întinse un mic pacheţel.

-— Mulţumesc, Cliaudine, primesc cu plăcere ! Ce-ţi mai face micul comunard ? Tot mai stă sub o frunză de varză ?

Izbucniră în rîs oa doi complici, şi fiaţa CLaudinei se lumină ca de obicei atunci cînd i se pomenea de unicul ei fiu, laşa cum se luminează numai feţele mamelor fericite.

Claudine pornea la drum o dată cu primele raze ale soarelui şi străbătea străzile cartierului cu căruciorul ei încărcat cu legume proaspete, pe care

străluceau picăturile de rouă. Glasul ei răsună sonor în aerul dimineţii cînd striga pe toate tonurile : „Morcovi, pătrunjel proaspăt, pătrunjel ! Salată,” ţelină, ridichi !“ Căruciorul ei era foarte pitoresc, cu căpăţînile de varză albă şi roşie, îngrijit aşezate între grămezile de fasole verde, de roşii aprinse, aurite de razele soarelui. Printre feluritele legume, Claudine înfigea buchete întreg’ de mărar, pătrunjel şi ţelină verde. Şi în mijlocul acestei splendori, şedea micuţul Claude, de trei ani. Cît de mult ise bucura el de această plimbare zilnica prin Parisul abia trezit din somn. Nu se mai sătura privind cînd la dreapta, cînd la stînga, cum nu se mai sătura nici maică-sa să glumească veselă cu el. Din cînd în cînd, Claude îşi băga minuţia grăsulie în buchetele purpurii de ridichi de lună şi, alegînd-o pe cea mai mare, îşi înfigea în ea dinţişorii albi şi ascuţiţi de mică sălbăticiune.

Gospodinele, care cumpărau de la Claudine zarzavaturile, îi ,dăruiau cu drag copilaşului bucălat şi vesel fel de fel de bunătăţi. Nu era om în tot cartierul care să nu i cunoască pe Claudine şi pe Claude al ei.

Undeva, departe, bub.ui o salvă răsunătoare, apoi alta, dar oamenii ocupaţi cu munca lor nu-i dădură nici o atenţie.

Cri-Cri era cu totul cufundat în munca sa. Căra pietre împreună cu federaţii, le aşeza rînduri-rînduri şi îngrămădea peste ele bîrne şi saci cu nisip.

Şi dacă în muncă nu râmînea codaş, apoi în cîntece îi întrecea pe toţi. Ritmîndu-şi mişcările, cînta cuplete, pe care le intona în timpul acela tot Parisul revoluţionar :

Sini Mariana ɪ. Şi pe mine Toţi mă
cunosc pe acest pămînt.
M-oi veseli cum e mai bine

Cu roşia-mi scufie-n vini !
La luptă, Mariana,
Cu duşmanii cumpliţi /
Dă-n toată ţara svoană,
Trezeşte-i pe-adormiţi !
Fierăriile ce n-ai hodină.
Tu, marinar de pe vapor, i
Minerule din neagra mină,
Plugarule de pe ogor!
Burghezul pîinea de ia gură
V-o ia în schimb pe-un rai ceresc...
* *Priviţi, puslie-i bolta sură*
Şi-aici mormintele sporesc [1]
La luptă, Mariana, <
Cu duşmanii cumpliţi!
Dă-n toată ţara svoană,
Trezeşte-i pe-adormiţi! [I] [II]

[I] Mariana — denumire populară a Franţei. (Nota red. ruse).

[II] Autorul cîntecului — Oliver Soushetres, ia luptat pentru instaurarea Comunei din 'Paris. Nu se cunoaşte bine diata 'naşterii, nici data morţii sale. (Nota red. ruse).

IV
CEI TREI PRIETENI

Timpul însă trecea şi Charlot, oricît ar ii fost de prins cu munca lui, nu voia nici în ruptul capului să întîrzie la solemnitatea doborîrii coloanei Vendome. Aruncă deci lopata şi-şi puse vesta.

— Bună ziua, Charlot ! auzi deodată în spatele lui.

Grii-Cri se întoarse şi văzu un tînăr înalt şi bine legat : era prietenul său Gaston Claire. Deşi cam de aceeaşi vîrstă, părea mai înalt şi mai mare decît Cri Cri, care era vînjos şi îndesat Gaston împlinise cincisprezece ani în ziua proclamării Comunei, iar lui Cri-Cri îi mai lipseau trei luni. Gaston aveia părul moale, de culoare deschisă şi nişte ochi albaştri, cam visători. Un puf uşor îi umbrea buza de sus. Peste haina albastră purta un şorţ de piele, iar pe un braţ i se bălăbănea o pereche de calapoade.

Băieţii se împrieteniseră de curînd.

într-o zi, doamna Didier vrînd să-şi dea pantofii la reparat îl trimisese pe Cri-Cri la cizmar. Acolo, Cri-Cri îl văzuse pe Gaston, care venise nu de mult la Paris.

Gaston era de la ţară şi la început se temuse de oraşul acesta mare. Larma şi forfota neîncetată a străzilor capitalei îl zăpăceau.

Cri-Cri, care uitase că şi el venise din provincie şi se credea parizian gel-beget. îl privise cam de sus pe ucenicul acela deşirat, care nu se pricepea de loc la încălţămintea delicată de oraş. Ca şi ceilalţi băieţi şi ucenici din atelierul cizmarului. Cri Cri îl poreclise pe Gaston „necioplitul“, pentru că acesta nu încetase să-şi iubească satul.

Roşcata, vaca părinţilor lui Gaston, era mereu ţinta tuturor glumelor. Gaston, simplu şi sincer din fire, le dădea singur prilej pentru astfel de glume, împărtăşindu-le veştile primite de acasă ; le spunea cît lapte dădea Roşcata pe zi, cînd o să fete...

Într-o bună zi, unchiul, supărat, îl dojeni pe Charlot.

— Oiare de cînd te crezi un nobil îngîmiat ? De oînd ai început să diispreţuieşti viaţa de la ţară[5] Tu n-ai dreptul să uiţi că de la cea mai fragedă vîrstă ţăranul îşi munceşte petecul de pămînt şi că pînă la adinei bătrîneţe el trudeşte pentru moşier, pentru a-şi plăti dările peste măsură de mari. Trebuie să-ţi respecţi prietenul, pentru că se interesează de gospodăria părinţilor săi. El n-a uitat ce însemnătate are o vacă pentru gospodăria lor !

Cri-Cri se ruşină. La început nu pricepu de ce unchiul Joseph se supărase atît de tare pe el, şi încercă să se dezvinovăţească :

■— N-am vrut să-l supăr pe Gaston...

— Cred şi eu, îl întrerupse Joseph. Atîta mai lipsea ! Gaston n-are de ce să se supere. Mie însă îmi pare rău pentru tine. Tu ar trebui să înveţi de la Gaston şi, în loc să faci asta, îl priveşti de sus.

De latunei, Chiarlot începuse să se poarte cu totul altfel cu Gaston. Aflase că tînărul cizmar era un mare iubitor de cărţi, pentru care găsea întotdeauna timp. Ştia să povestească minunai ceea ce citea şi astfel îl cuceri repede pe Cri-Cri, care începu să-l respecte şi să-l îndrăgească.

Şi doamna Didieir îl preţuia în felul ei pe ,,lungan“, cum îi spusese chiar din prima zi. Îi plăcuse mult cum îi reparase pantoful şi de atunci cerea mereu cizmarului ca ghetele ei să fie negreşit lucrate de Gaston, care cu răbdarea lui nesecată d^/ţăran era gata să refacă de zece ori cîr- peala cînd nu plăcea lui sau clientului.

Ziua de optsprezece martie îi apropiase şi mai mult pe cei doi băieţi.

În ziua aceea de neuitat, cînd Cri-Cri de mină cu unchiul Joseph păşise neînfricat în faţa baionetelor, Gaston văzuse în apropiere un ofiţer, care scosese un

pistol din teacă şi ţintise într-unul din cei doi Bantard. Gaston sărise la ofiţer, dar altul fr.iesc mai iute decît el : un pat de puşcă se abătuse peste umărul duşmanului, îăcînd să-i cadă pistolul din mîng.

Gaston îl 'ridicase.

Cînd soldaţii îşi plecaseră puştile la pămînt şi începuseră să fraternizeze cu parizienii răsculaţi, Gaston se repezise spre prietenul său cu pistolul în mină s,punînd'u-i :

— Ţine-l, 'Charlot. E trofeul tău ! Aire un iglonţ, care-ţi fusese destinat ţie sau unchiului tău.

Şi povestise tot ce văzuse.

Ce-i drept, arma nu rămăsese la băieţi ; Joseph Bantard le-o luase. Dar acest trofeu îi legase într-o prietenie de neclintit.

Toate neînţelegerile, toate supărările din primele zile fură date uitării. Nici Cri-Cri, nici prietenul său nu mai ţineau minte dacă fuseseră cîndva supăraţi.

— Ce-i cu tine ? .Scoţi pietre din caldarîm ? Bună treabă ! îF lăudă Gaston pe Charlot. Ascultă, vreau să-ţi fac o propunere . Hai să ne înscriem în batalionul şcolarilor. Am şi vorbit cu comandantul. Nu zău, ce să mai zăbovim ! Şi Pierre, şi Antoine, şi Leon fac piarte din batalion. La început nu-i primeau nici pe acei care nu împliniseră încă cincisprezece ani, dar acum iau şi de paisprezece.

— Minunat! strigă Charlot, privindu-l cu jind pe tovarăşul său. M-aş duce şi eu, dar... şi Cri-Cri se scăirpină încurcat după ureche.

— Te temi de patroana ta ? îl întrebă Gaston batjocoritor.

— Ce patroană ! se oţărî Cri-Cri. Parcă mai trebuie s-o întreb ! Ştii prea bine că unchiul Joseph nu-mi dă voie. Pentru inimic în lume! îmi spune mereu : las’ că te chem eu, Charlot, pe baricade, cînd o fi nevoie ! Se vede că n-a

venit încă vremea ! În glasul lui Cri-Cri se simţea ciuda.

— Dda... spuse Gaston tărăgănat. Joseph Bantaird e un om, nu glumă.

— Şi apoi, cum s-o las pe Marie singura ? O duce atît de greu. Maică-sa e mereu bolnavă.

•— Da, o să-i vină greu Măriei fără tine — întări Gaston serios. Totuşi, ipăcat că nu poţi veni cu mine la batalion.

Şi lascultînd vuietul tunurilor, adăogă :

— Nu se mai potolesc, nemernicii ăştia ! Cînd oare îi vom face să tacă ? Nu ţi-a spus nimic unchiul tău ? El trebuie să ştie totul...

— Cine să ştie diacă nu un membru .al Comunei ? ! se mai învioră Cri-Cri. Unchiul meu spune că cei din Versailles nu vor intra niciodată în Paris.

•— Aşa o fi ! Dar cînd oare îi vor alunga ai noştri departe de Paris ? îl iscodi Gaston.

— Măi, cuirios mai eşti ! Prusacii îi ajută pe versaillezi, iar Parisul e singur, îl lămuri Cri-Cri pe prietenul său. Trebuie să mai aşteptăm, pînă' ce ne sosesc ajutoare din celelalte oraşe.

— Bine ar fi... Numai vezi că la Lyon şi la Marsilia răscoala a fost înăbuşită.

— Ei şi ce-i cu asta ! făcu Cri-Cri cu o umbră de imputare în glas. Azi e înăbuşită şi mîine izbucneşte iar. Atîta numai, să putem rezista, şi atunci muncitorii de pretutindeni vor acţiona la fel ca cei din Paris.

— Aşa cred şi eu, — se grăbi Gaston să întărească spusele lui Cri-Cri, care era mai bine informat decît el: servind lumea la cafenea, avea mai des prilejul să audă noutăţi interesante. Apoi adăogă totuşi : păcat numai că i-am lăsat pe versaillezi să ajungă atît de aproape de Paris I

Dar Cri-Cri nu se lăsă :

<— Asta nu-nseamnă nimic, — rosti el plin de importanţă. Ai uitat, se vede, că de întîi martie prusacii

au intrat chiar iîn Paris. Atunci nu i-a împiedicat nimeni: nici măcar nu s-a tras în ei. Şi ce ? Au stat mult să se plimbe pe aici ? După două zile s au cărat de unde au venit! Li s-a urît numaideeît la noi, la Paris !

— Şi încă cum ! îi luă Gaston vorba din gură. În orice magazin şi-au băgat nasul, au dat peste tot de-un anunţ încadrat în negru : „închis pentru doliu naţional“. Vine un fante de-al lor la mătuşa Pichou — aire şi ea o capră ■— şi cere să-i vîndă lapte, dar ea : „şi-a pierdut capra tot laptele din cauza doliului naţional“. Iar neamţul : „Trăsni-v-ar să vă trăsnească ! În oraşul ăsta blestemat nu dai decît de sgripţuroaioe şi de căpcăuni !“

Băieţii izbucniră veseli în irîs, amintindu-şi de primirea duşmănoasă pe care populaţia Parisului o făcuse armatelor germane de ocupaţie, care se instalaseră în cartierul Chafnps Elysees [I] după încheierea ruşinosului armistiţiu.

Deodată amîndoi ciuliră urechile, ascultînd o voce argintie. care venea de departe :

— E Marie! strigă Gaston.

Într-adevăr, tăind piaţa, se apropia venind de-a dreptul spre ei, uşoară şi subţirică, floirăireasa Marie. Puţin aplecată din pricina greutăţii coşului cu flori, fetiţa înainta, strigînd din eînd în cînd cu un glas melodios :

— Violete, violete ! Cumpăraţi violete ! Numai doi sous buchetul !

■— Marie, Marie ! Vino aici, Marie ! Cri-Cri, urcat pe-c grămadă de pietre, îi făcu semn, fluturîndu-şi mîna.

Văzîndu-l fetiţa îşi iuţi pasul.

Gaston aştepta nerăbdător ca Marie să ajungă lîngă el.

—. Mademoiselle, — începu el foarte ceremonios, — daţi-mi voie să .mă prezint: Gaston Clare, fost calfă la cizmarul Boulet, azi soldat în batalionul de şcolari. Adio,

---

[1] Chiamps Elysees — cartier aristocratic al Parisului. Bulevardii' care-l străbate poartă acelaşi nume (Notia red. ruse).

calapoade ! Adio, şorţ!

— Se poate una ca asta ? strigă Marie.

Chipul ei era plin de o admiraţie neprefăcută. Il zăpăci pe Gaston cu întrebările.

— O să ai o adevărată uniformă de militar ? Vreau să te văd. Cînd pleci ? Şi o să capeţi chiar o puşcă adevărată? Dar nici nu ştii să tragi 1...

Gaston voi să spună că ştie să tragă, dar aruncîndu-i o privire lui Cri-Cri, n-avu curajul să mintă.

— Nu, nu ştiu... N-am încercat 'încă, recunoscu el sincer. Dar ştiu să arunc foarte bine cu pietre : nimeresc vrabia din ziboir.

— Ce-i din Versailles nu seamănă de ifel cu vrăbiile — făcut Charldt sarcastic. În schimb, eu tirag fără să greşesc ţinta. îmi pare rău de cartuşe, altfel ţi aş fi larăhat cum se nimereşte o vrabie cu un glonte, nu. cu o piatră. Nu-i aşa, Marie ?

Dar fetiţa nu-l asculta pe Cri-Cri. Se interesa mai mult de Gaston, care era fericit de atenţia ei.

— Nu-i atît de greu să înveţi să tragi — spuse el, aruncîndu-i lui Cri-Cri o privire dojenitoare. O să învăţ şi eu. Deocamdată nimeni nu s-a plîns de şcolari că risipesc degeaba cartuşele !... Ei, acum trebuie să plec. îmi pierd vremea, trăncănind cu voi. .Mă duc să-i dau patronului jucăriile astea — şi arătă calapoadele — şi apoi... de-a dreptul la redută !... Ascultă, Marie, dă-mi ceva ca amintire. Celor care pleacă ;în război li se dă întotdeauna ceva ca să le poarte noroc... Aşa-i datina.

— Cu plăcere ! Marie se aprinse la faţă. — Dar ce să-ţi dau ? Poate un buchet de flori ? Uite cît de proaspete sînt! Azi m-am strecurat dis-de-dimineaţă în pădure, înainte de a se porni bombardamentul. Soarele nici nu răsărise, şi buchetele mele erau gata.

Alese cel mai bogat bucheţel de violete, apoi se plecă şi-l atinse uşor cu buzele.

Acest lucru nu scăpă privirii .zeflemitoare a lui Cri-Cri, care spuse cu un glas indiferent:

-— Ce, o imiţi pe Anette Romard ? Şi ea a sărutat florile cînd i le-a dat lui Gregoire, care pleca la fortul Neuilly. Numai că ea era logodnica lui.

-— Cine ştie : poate nu mă mai întorc, — spuse Gaslon ca s-o scape pe Marie din încurcătură.

tn glasul lui nu era nici o teamă, dar Marie tresări şi îi luă mîna lui Gaston între ale ei. Era atît de tulburată, încît nu găsea nici un cuvînt care să arate simţămintele de care era stăpinită.

După o mică tăcere, mai sărută o data florile şi i le întinse tînşrului comunard.

Obrazul lui Gaston se lumină de bucurie.

— Rămîneţi cu bine, prieteni ! O şterg ! spuse grăbit, deodată.

Căutînd să-şi ascundă neliniştea, Marie întrebă :

— Nu-i aşa că o să te întorci, Gaston ?

— Negreşit! răspunse el curajos şi se depărtă cu paşi

repezi, făiră a se mai uita înapoi.

Cri-Cri privi tăcut în urma lu-i.

Simţitoare din fire, Marie era obişnuită să citească gîn- durile prietenului său, gînduri care se oglindeau pe faţa-i deschisă şi mobilă. înţelese fără greutate cît de mult ar fi dorit Cri-Cri să fie împreună cu Gaston, câre pleca să lupte împotriva vrăjmaşului. Alese încă un bucheţel de violete şi i-l întinse, spunînd :

— Ia-le, Charlot! Sînt cele mai frumoase!

— Pentru ce să le iau ? spuse Ghairlot cu o neaşteptată asprime, irespingînd cu mîna florile. Mi le dai de milă ? Nu, te rog, nu te mai gîndi-la minei...

Era o ieşire prea crudă şi Cri-Cri îşi dădu imediat seama.

Ochii Măriei se umplură de lacrimi. Eira gata să izbucnească în plîns.

Cri-Cri se tulbură. Ar fi dat mult să nu fi .rostit cuvintele acelea jignitoare. Acum căuta să-şi îndrepte greşeai, i :

— Am glumit, Marie ! Nu vezi ? Bravo ! Era să uit. Ia să vezi ce ţi-am adus !

Scoase din buzunar turta de făină neagră, amestecată cu tărîţe, şi i-o dădu fetei: Marie se bucură, nu atît de turtă,
-— deşi nu mîncase nimic de dimineaţă, — cît de căinţa lui Cri-Cri, şi spuse :

— Ce bine s-a nimerit ! Azi n-am putut să cumpăr pîine. Cozile erau atît de mari la brutărie ! Dacă aş fi aşteptat, n-aş mai fi putut veni aici înainte de prînz.

Luă turta şi începu să muşte din ea, cînd deodată se opri :

— Ah, Cri-Cri ! E desigur porţia ta !

— Nu, nu, — o asigură Charlot. Mănînc-o sănătoasă ! Am păstrat-o anume pentru tine !

Marie începu să îmbuce cu o vădită plăcere. Obrajii i

se îmbujorară, ochii îi străluciră.

— Dar trebuie să mă duc ! Pe ziua de azi n am vîndut încă nimic, — spuse ea deodată.

— Vînzare buna, — îi ura ël cu ton ocrotitor. $i ell trebuie să p[I]ec. Azi va fi doborîtă coloana Vendôme. Uite, am şi permis de trecere.

Dar spre mareia sa mirare, vestea aceasta latît de însemnată nu-i făcu nici o impresie Măriei. Tulburată încă de scena despărţirii de Gaston, fetiţa îşi luă coşul cu flori şi porni încet de-a lungul baricadei.

Curînd, glasul ei irăsună din nou, depărtîndu-se mereu... „Violete ! Cumpăraţi violete ! Numai doi sous buchetul!“...

Cri-Cri nu mai stătu pe gînduri. O luă la fugă spre piaţa Bastiliei, ca să meargă în piaţa Vendôme împreună cu unchiul Joseph.

În piaţa Bastiliei mai era deschis tîrgul de primăvară. Se parea că locuitorii Parisului nu voiau să renunţe la datini, deşi tunur'le băteau neîncetat şi obuzele incendiare ale artileriei de lia Versailles pricinuiau mereu noi incendii.

Mici vînzătoiri de ziare strigau cu glasuri ascuţite : „Père Duchèsne !“, „Strigătul poporului !“, „Luptele de sub zidurile Parisului !“, „Răzbunătorul !“, „S-a descoperit o conspiraţ-'e la şcoala militară !“, „Marseilleza !“, „Articolul lui Arthur Arnôux !“, „Oficiosul guvernului !“ ’, „Hotărîrea Comunei de a se spori salariile învăţătorilor şi învăţătoarelor !“, „Se pregăteşte un decret pentru stabilirea concediilor de odihnă ale muncitorilor şi salariaţilor !“

Chiar acolo, pe lespezile pieţii, un bătrîn cu un teatru de păpuşi întinsese un covoraş roşu şi după un paravan apăreau, mînuite de degetele sale iscusite, mutrele

[I] „Père Duchèsne“, „Strigatul Poporului“, „Răzbunătorul“, „Mar- scilleza”, „Oficiosul guvernului” erau ziarele care apăreau pe vremea ¡aceea la Paris. (Nota red. ruse).

nesuferite ale miniştrilor din Versailles. Respingătorul pitic, cunoscut de întregul Paris, se sbătea parcă într-o criză de isterie, plecat peste enorma cizmă a fiorosului Bismarck, şi-l implora : „Ia tot ce vrei !... ia şi jumătate din Franţa dacă vrei, nu-mi pare rău, numai ajută-mă să-i sugrum ! Ah, mai repede, mai repede ! ! !“

Pe trotuare se aşezaseră într-o pitorească neorînduială vînzătoarele de mere, de castane .şi de cartofi prăjiţi. Chiar şi anticarii îşi întinseseră cărţile vechi şi gravurile de-a dreptul pe caldairîm, în bătaia soarelui.

De data aceasta însă Cri-Cri nu se mai opri nici în faţa scrînciobului din care răsunau strigăte ademenitoare şi vesele, nici în faţa căluşeilor care zburau voiniceşte, nici în faţa cortului cu teatrul de bîloi, în uşa căruia stăteau artiştii, pofţindu-i pe trecători să intre. Cri-Cri se strecură prin mulţime, spre gara Vincent.

Nu aşteptă prea mult. Curînd zări silueta greoaie a lui Bantard ; acesta, însoţit de un ofiţer, trecu în revista batalioanele care plecau pe fortificaţii şi apoi ţinu o cuvîn- tare Gărzilor Naţionale, care se duceau să întărească unităţile ce apărau căile de acces ale Parisului.

Cri-Cri se .alipi grupului de oameni, ce se stirînsese pentru a trimite un salut frăţesc şi pentru a ura noroc celor care luptau vitejeşte. Dar nu trecură nici cîteva clipe şi-l zări pe Gaston în uniformă de federal; tînărul veni spre el.

Cri-Cri se bucură, dar se şi miră 'în acelaşi timp. Doar nu trecuse prea mult de cînd se despărţiseră în strada Ramponeau.

— Ce cauţi aici ? întrebară amîndoi deodată.

-— Eu, pe unchiul Joseph.

— Iar eu, locul de adunare. Bine că te văd'; aveam nevoie de tine, Charlot, spuse Gaston şi se uită în jur.

Cri-Cri îşi dădu imediat seama că prietenul său era

nedumerit sau îngrijorat.

— Vezi, începu Gaston şovăielnic, am vrut să te rog ceva...

— Spune, ce anume ?

■— Nu ştiu ce-o să crezi despre mine... şi o roşeaţă puternică îi acoperi obrajii, urechile, pînă şi gîtul.

Văzîndu-l aşa, Charlot fu şi mai curios :

— Hai, spune, spune o dată !

— Vezi, nu ştiu dacă mă voi mai întoarce de pe baricade. Şi-aş vrea...

— Nu mai lungi vorba !... Dâ-i drumul !

— Uite, am scris o poezie... o poezie lungă de tot... pentru Marie... înţelegi ? Te rog să reţii cel puţin patru rîn- duri din ea...

Cri-Cri scoase un fluierat de uimire.

— Ştii că şi eu mă pricep destul de bine la versuri. Dar nici prin ,gînd nu mi-ar fi trecut să scriu poezii pentru o... fetişcană !

— Păi, am scris numai aşa... dacă voi muri, zise Gaston încurcat.

Lui Cri-Cri îi păru rău de cele spuse :

— Hai, dă-i drumul, că o să le ţiu minte pe toate — se grăbi el să-l încredinţeze pe Gaston. O să vezi, o să le ţiu minte pe toate.

Giaston rămase o clipă pe gînduri, vrînd parcă să şj le amintească, apoi recită fără meşteşug, dar foarte mişcat :

O, Marie, chipu-fi dulce Mereu e-n
faţa mea!
Rămîi acum cu bine Căci plec în
luptă grea!

în timp ce Gaston rostea aceste versuri, Qri-Cri dădea înţelegător din cap, în ritmul lor. Apoi nu se mai putu stăpîni şi protestă :

— Toate-s bune, dar de ce „chip dulce ?“ După mine ar fi mai bine să spui : „chip gingaş“. În sfîrşit, dacă-ţi place mai mult aşa, n-ai decît, mie îmi e tot una, numai

că eu aş scrie „'gingaş“.

— Te rog, rcpctă-le, repetă-le, ca să fiu sigur ! îl rugă Gaston.

— Bine ! Şi Cri-Cri repetă versurile prietenului său.

— Mulţumesc ! Acum pot pleca liniştit... Se zice că în satele ocupate de versaillezi, sîngele curge şiroaie. Nu cruţă nici femeile, nici copiii... Trebuie să avem grijă de Marie. Fereşte-o de orice primejdie.

— Poţi să fii pe pace, nu vor ajunge niciodată • pînă aici !

— Hai să ne îmbrăţişăm de rămas bun.

Cri-Cri îşi strînse cu dragoste prietenul în braţe.

Gaston se desprinse din îmbrăţişarea lui Cri-Cri şi porni repede prin piaţă.

— Gaston ! Gaston ! îl strigă Cri-Cri, fugind după el.

Tînăirul se oipri o clipă.

— Cînd ne mai vedem ?

-— Nu ştiu, se zice că vom fi trimişi mai întîi la săpatul tranşeelor lîngă reduta Saint-Florentin.

— Păi e chiar în apropiere de grădina Teileries. Ştii ce ? Duminică va fi un mare concert în folosul văduvelor şi al orfanilor. Vino acolo, voi fi şi eu împreună cu Marie.

— Straşnic ! răspunse Gaston vesel. Numai să-mi dea voie, adăugă el, bătîndu-l pe Cri-Cri pe umăr.

— Ce-,ar fi să viu mîine la tine la redută ? E voie ?

— Vino ! Dacă nu te lasă, fluieră. O să ies... Dar cum o să poţi pleca de la cafenea ? îl întrebă el din mers pe Cri-Cri, îndreptîndu-se spre locul de adunare.

— O s-o fac pe patroana mea să mă- trimită după cicoare în piaţa Concordiei, iar de-acolo pînă la baricada ta e o nimica toată, — strigă Charlot, în urma prietenului său.

Între timp, două batalioane din Garda Naţională se ali- niaseră, şi tobele vestiră pornirea lor în glorioasa campanie.

fn locul Ioir, lîngă clădirea gării, începură să se adune tinerii comunarzi, şi Cri-Cri desluşi uşor printre ei silueta zveltă a prietenului său.

În acelaşi timp, băiatul căuta să nu-l scape din ochi pe unchiul Joseph. II văzu pe Bantard strîngînd mîna ofi-

ţerului şi pornind apoi spre baricada care închidea trecerea dinspre strada Saint-Antoine, unde trebuia să-l întîlnească pe Charlot, ca să meargă împreună în Piaţa Vendôme.

V

COLOANA VENDOME

Omnibusul, o apariţie rară pe străzile Parisului din vremea aceea, făcea în ziua de 16 mai cursa între pieţile Bastilia şi Concordia, transportînd pasagerii cu permise la solemnitatea doborîrii coloanei.

Charlot şi Joseph intrară curînd în şuvoiul de oameni, care se scurgea necontenit din Piaţa Concordiei pe străzile Rivoli şi Castiglione, spre piaţa Vendome.

Nu se auzea vorbindu-se decît de evenimentul zilei, şi Cri-Cri căuta să nu scape nimic.

II auzi ipe un tînăr care mergea în faţa lui, alături de un alt bărbat, ceva mai în vîrstă, spunînd :

— Locuiesc pe aici, prin apropiere. Am lipit toate geamurile cu bentiţe de hîrtie, ca să nu se spargă din pricina zguduiturii. Mă tem numai ca împăratul de bronz să nu sară în cădere şi să ne trezim cu el, oaspe nepoftit în casă.

— E, de asta să nu-ţi fie teamă ; nu prea obişnuiesc împăraţii să intre în casele muncitorilor, — rîse celălalt. Ai auzit că un bancher american, — urmă el, •— unul dintre cei mai bogaţi, a cerut Comunei să-i vîndă coloana Vendome, ca s-o ridice în Parcul Central din New-York ?

— Cum aşa ? ! se miră primul. Oare în America nu-i tot republică ?...

— Ba e, dar aşa sînt republicanii americani. Cu vorba sînt democraţi, dar de fapt îi admiră pe tirani.

— Totuşi, unele ziare sînt împotriva doborîrii coloanei Vendome ! Spun că e o mare operă de artă.

— Aşa flecărcsc numai mîzgălitorii, rămaşi în solda celor din Versailles. Comuna tot mai îngăduie acestor foi păcătoase să semene zilnic priin oraş tot felul de bîr- feli. O operă de artă !... Ce neghiobie !... Ştii oare că vestitul Courbet, artist cunoscut în toată lumea, a cerut să se scoiată acest monument chiar în ziua în care a luat conducerea Uniunii libere a pictorilor ? El a fost acela care a venit cel dintîi cu propunerea de a doborî despotul şi de a ridica în locul lui o statuie închinată victoriei revoluţiei din 18 martie. Courbet e de părere că această coloană nu prezintă nici o valoare artistică şi nu face decît să necinstească Franţa, preamărind ideile războiului şi a cuceririlor de care au nevoie împăratul şi burghezia, dar care rămîn odioase poporului.

— Abadie primeşte mereu scrisori de ameninţare de la partizanii lui Thiers — auzi Cri-Cri pe alţi trecători din stînga lui. Îi scriu că-l paşte moartea dacă îşi va duce opera pînă la capăt... El...

Dar mulţimea îi duse mai departe pe cei care vorbeau şi Cri-Cri nu mai putu desluşi sfîrşitul frazei.

— Unchiule Joseph, cine-i Abadie ? întrebă el.

— Abadie este un inginer. Comuna l-a însărcinat cu pregătirile în vederea doborîrii coloanei, iar bonapartiştii încearcă s-o apere şi recurg la ameninţări.

Piaţa Vendome era ticsită de lume. Curioşii care

nu primiseră permisuri ocupaseră toate acoperişurile.

Mulţimea în veşminte de toate culorile, larma glăsuirilor, zarva şi forfota puteau tulbura şi zăpăci pe oricine. Şi lui Cri-Cri, deşi era deprins cu îmbulzeala Parisului, îi fugeau ochii în toate părţile. Ar fi vrut să se uite şi la coloana, căreia îi sunase azi ceasul din urmă, şi la apărătorii Comunei, care umpluseră întreaga piaţă.

Te mirai cîţi oameni puteai întîlni aici ! Şi soldaţi din Garda Naţională în uniformele lor, şi voluntari din rîndu- riie muncitorilor parizieni, şi adepţi ai lui Garibaldi *. Aceştia din urină erau deosebit de pitoreşti. Razele soarelui le luminau costumele roşii, penele de cocoş de la pălăriile lor moi se îndoiau în bătaia vîntuluî, iar armele lor- erau cît se poate de variate : puşti, carabine, săbii, baionete.

Piaţa Vendome nu este prea mare faţă de celelalte pieţe ale Parisului şi are o formă oetogonală. În mijlocul ei se înălţa coloana. În ziua aceea, coloana amintea de catargul unei mari corăbii, încurcată cum era într-un păienjeniş de funii şi de scripeţi.

Lucrările complicate pentru pregătirea doborîrii ooloa nci fuseseră duse la bun sfîrşit. Terasamentul din pămînt, gunoaie şi paie, înalt de vreo cinci metri şi lat de zece, începea la o distanţă de aproape cincisprezece metri de soclul coloanei. Un strat de nisip acoperea partea terasa- rnentului, care trebuia să primească izbitura cea mai puternică în clipa căderii monumentului. Coloana fusese în prealabil tăiată de-a curmezişul din amîndouă părţile.

Pe înălţimea Neuif-Petits-Champs era instalat un troliu, prins solid în pămînt. Un odgon gros lega

troliul de coloană, cuprinzîndu-i vîrful ca într-un laţ. £

Tare iar fi dorit Cri-Cri să se laipropie, pentru a vedea mai bine diferitele amănunte ale acestei coloane, care fu sese turnată de Napoleon din o mie două sute de tunuri inamice. Dar în jurul terasamentului stăteau cordoane de soldaţi din Garda Naţională, care nu lăsau pe nimeni să se apropie, pentru a evita orice accident în clipa căderii monumentului.

Lui Cri-Cri îi părea rău că, deşi trecuse de atîtea ori pîna atunci prin piaţa Vendome, nu se învrednicise niciodată să privească învelişul de bronz al coloanei. Pe acest [I] bronz, care învăluia coloana în spirală, erau sculptate felurite episoade din războaiele napoleoniene.

Şi nu numai Cri-Cri, ci mulţi dintre cei de faţă se îngrămădiră în dosul soldaţilor din garda civilă, încercînd să răzbească pînă la coloană. Dar cei din gardă nu se lăsau înduplecaţi.

Deodată, în mijlocul tăcerii generale, răsunară următoarele versuri :

O, de-am putea acuma strlnge Tot
sîngele prin ani ce l ai vărsat,
Piaţa Vendâme marc-ar fi de sînge
Acoperind pe monstrul împărat.

Cri-Cri recunoscu glasul lui Victor Lîmoges. Poetul se afla aproape de el, în mijlocul mulţimii, cu ochii aţintiţi spre statuia lui Bonaparte. Privirile se întoarseră în tăcere spre poet şi în ochii tuturor se citea admiraţia pentru acela care ştiuse atît de

---

[l] Giuseppe Garibaldi — (1807 -1882), — revoluţionar iiaJinn.J» luat p irle activă la lupta pentru unirea Italiei şi la războiul din 1870— 1871 dintre Franţa şi Germania, luptând de partea francezilor. Gari- haldi era un simpatizant al Comunei. Mulţi adepţi ai lui au luptat pcnlru Comună înlături de francezi. (Nota red. ruse).

bine să exprime ce gîndeau şi simţeau parizienii în clipa aceea.

Aşteptarea încordată a mulţimii ajunse la culme, cînd în sfîrşit urî fluierat ascuţit vesti sosirea clipei solemne.

Semnalul fu dat de un căpitan de marină. La auzul lui, un colonel din Garda Naţională, cu chipiu roşu, plin de fireturi de aur, se urcă pînă în vîrful coloanei şi, în strigătele „trăiască Comune»“, smulse steagul tricolor, îm- plintat acolo de cu seară.

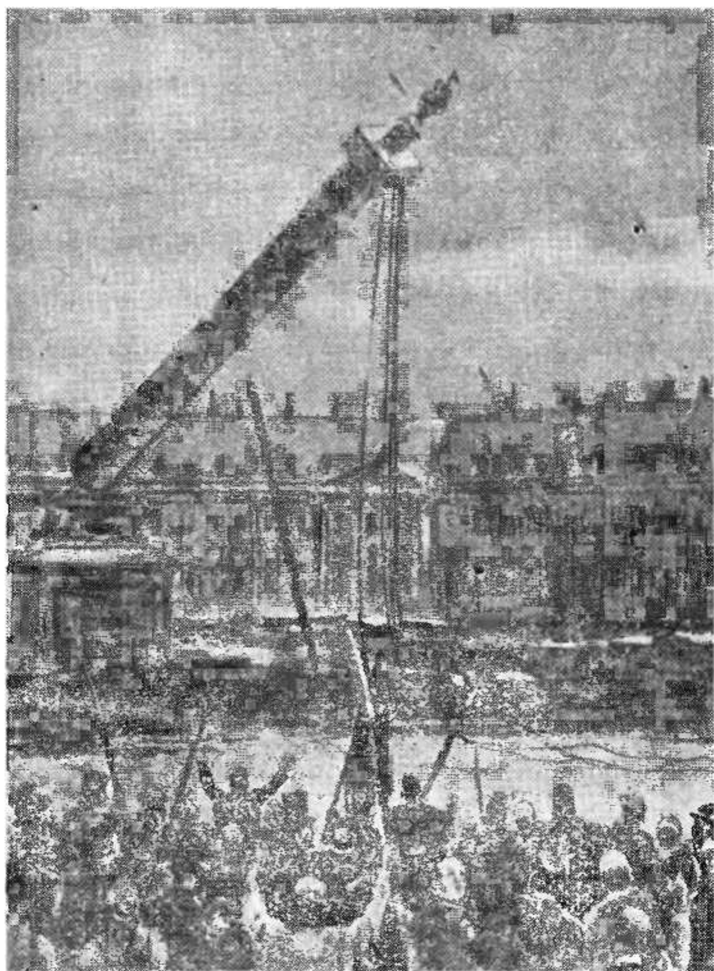
Apoi, la un semn al aceluiaşi căpitan de marină, cîţiva soldaţi din Garda Naţională, împreună cu vreo cîţiva marinari, se îndreptară spre troliu. Se auzi goarna sunînd, iar odgonul, pe care soldaţii î.l înfăşuraseră pe troliu, începu să se întindă încetul cu încetul.

Toţi îşi aţintiră privirile spre coloană.

împăratul de bronz părea atît de trainic înfipt în soclul său masiv, încît nu putea fi clintit.

Deodată, cineva strigă :

-— Priviţi-o ! Cade !

Mulţimea înmărmuri. Monumentul se clătină. Dar în -aceeaşi clipă rjisună o trosnitură puternică, asemănătoare ■cu o explozie. încordarea odgonului slăbi şi coloana rămase din nou nemişcată. Privirile tuturor se îndreptară în jurul troliului, unde foifoteau oameni. Doi soldaţi din Garda Naţională aşezau un tovarăş pe o targă. Nu se putea desluşi limpede dacă era rănit sau mort.

Un vuiet de indignare răsună din toate părţile.

— Trădare ! strigau unii.

— Asta-i isprava spionilor versaillezi — se. revoltau alţii.

— Ajunge cît ne-am purtat cu mănuşi !

Sunetele goarnei chemau mulţimea să se liniştească.

Inginerul Abadie se urcă pe o ridicătură şi spuse :

— Un ticălos trimis de Thiers a stricat troliul. O schijă l-a ucis pe Gustav Dumesnil dim Garda Naţională.

Abadie îşi scoase şapca, şi toţi bărbaţii care se aflau în piaţă se descoperiră.

— Dair duşmanul nu va triumfia multă vreme, urmă Abadie. Peste două ore acest monument, pe care îl urîm atît de mult, se va prăbuşi, iar împăratul de bronz se va tăvăli prin gunoaie

Mulţimea răspunse printr-o furtună de aplauze la cuvintele inginerului, ,pe care cu o clipă înainte eira gata să-l bănuiască de trădare.

Cel de al doilea troliu de rezervă, prevăzut şi pregătit din timp de inginer, se afla în apropiere. Abadie porunci să fie adus, şi el însuşi luă parte la i istalarea lui. Curînd noul troliu fu ridicat la locul cuvenit, şi la ora 4 fix totul fu gala pentru dărîmarea coloanei.

Se auzi un semnal. Dar acum mulţimea urmărea odgonul cu oarecare neîncredere şi nelinişte. Pînă şi scîr- ţîitul uşor al axului pe care se înfăşură odgonul trezea nelinişte.

Dar iată că în sfîrşit monumentul începu să se clatine şi săi se aplece încet, încet. încă o clipă —- şi matahala de bronz se despică în trei şi se prăbuşi. Căderea ei făcu să sè zguduie pamïnlul. Capul despotului se rostogoli prin noroi la picioarele mulţimii. O trosnitură asurzitoare răsună

ca răspuns la bubuitul tunurilor din Versailles, care în ziua aceea nu conteniseră nici o clipă : Thiers căuta să împiedice Parisul sa ducă la îndeplinire sentinţa poporului împotriva tiranului.

Strigătele puternice şi triumfătoare ale mulţimii se contopiră cu sunetele furtunoase ale fanfarei care intona „Marseilleza“.

Cîţiva oameni din primele rînduri se năpustiră spre ruini şi ridicară un drapel roşu pe postamentul coloanei, rămas neatins.

Acum, nimic nu mai putea opri năvala. Mulţimea se repezi să ridice bucăţi desprinse din coloană. Fiecare rîv- nea să pună mîna cel puţin pe o fărîmă din ceea ce fusese cu cîteva cliipe înainte coloana Vendôme, şi s-o viadă mai de aproape.

Bineînţeles, Cri-Cri nu se lăsă mai prejos. Uitînd de unchiul Joseph, porni şi el să caute bucăţi de bronz mai interesante, cu gîndul de a le duce Măriei, drept amintire, deoarece fata nu putuse lua parte la această solemnitate.

Avu norocul să găsească o bucată din cununa de lauri a lui Napoleon, care strălucea ca aurul. Cri-Cri o ridică şi-o vîrî în buzunar.

Doi puşti de lîngă el, care găsiseră bucăţi mai puţin frumoase decît Cri-Cri, îi propuseră s-o schimbe cu vreo cîteva frinturi din învelişul de .bronz, iiar unul îi făgădui şi cinci sous pe deasupra. Fireşte, Charlot n-avea niciodată destui bani. Se scărpină în cap, chibzuind dacă n-ar trebui să primească. Cu aceste cinci sous îi putea cumpăra Măriei cartofi prăjiţi sau castane coapte… În cele din urmă hotărî totuşi că Marie se va bucura mai mult de bucata aceea din laurii împăratului.

Cri-Cri ar fi vrut să pornească mai departe, în căutarea altor comori, dar goarna răsună din nou. De data aceasta, semnalul vestea că va vorbi unul

dintre membrii
Comunei. Mulţimea zgomotoasa se potoli ca prin farrrtec. Toiate capetele se întoarseră spre locul unde cu vreo cîteva clipe mai înainte se înălţase coloana. Pe postamentul ei fîlfîiau acum cinci steaguri roşii.

Cri-Cri iu plăcut surprins văzîndu-l pe unchiul Joseph apărînd la tribună. Cuvîntarea lui Bantard, înflăcărată, plină de rnînie împotriva celor din Versailles şi de încredere în victoria celor care luptau pentru o cauză dreaptă, fu rostită cu un glas limpede şi hotărît:

— Ziua de azi va intra în istorie ca o zi mare. Napoleon I a vrut să-şi făurească gloria sa şi a Franţei cu preţul sîngelui v.ărsat de celelalte popoare. Iar noi. ridi- cînd pe ruinele acestei coloane steagul roşu, dorim egalitate în drepturi şi fericirea tuturor popoarelor lumii. De azi înainte, piaţa aceasta se va numi „Internaţionala", ca un semn de umre a muncitorilor din toate ţările…

De cîte ori se oprea să mai răsufle, strigătele mulţimii nerăbdătoare îl îndemnau să vorbească mai departe.

— Milioane de fii ai poporului au căzut jertfă setei nesăţioase de putere a primului Bonaparte, — urmă Joseph. A sugrumat cu propriile sale mîini republica, pe care jurase s-o apere Prigonindu-i pe toţi cei care voiau să trăiască liberi, el se pregătea să pună pe vecie jugul pe grumazul poporului şi să domnească trufaş peste întreaga lume, pe care o în genunchi a se.

Crimele lui Bonaparte au început la „optsprezece brumar" [1] printr-o călcare de jurămînt şi ■ printr un sîngeros masacru. Popoarele Europei gemeau din pricina năvălirilor napoleoniene. Şi mai tîrziu, Franţa a Fost nevoită să plătească scump isprăvile monarhului său, care-

şi ascundea crimele sub tot felul de vorbe umflate, făţarnice, despre binele naţiunii. Azi, doborînd simbolul asupririi, Comuna îi înfierează pe toţi nemernicii, pe toţi trădătorii, care vor [I] să treacă drept democraţi şi care, în clipa hotărîtoare â răfuielii muncitorilor cu asupritorii lor, încearcă să dea lovituri de moarte proletarilor, atacîndu-i mişeleşte pe la spate. De cîte ori pînă acum nu s-a lăsat Parisul amăgit de aceşti lupi în piele de oaie ! De cîte ori din pricina mări- nimiei lor francezii nu şi-au jertfit viaţa, nobilele lor năzuinţe n-au fost înăbuşite !

Nu degeaba, tocmai aici, în această piaţă, poporul doboară al doilea monument ridicat pentru pioslăvirea mo- Jiarhiei. Primul a fost statuia lui Ludovic, al XlV-lea, distrusă în anul o mie şapte sule nouăzeci şi doi de parizienii răsculaţi.

S-o ştie toţi cei de faţă : monumentul pe care Comuna îl va ridica nu va fi destinat pentru a proslăvi nn tîlhar, ci pentru a întipări în mintea tinerelor generaţii faptele glorioase care aduc poporului libertatea sau noi victorii pe tărîmul ştiinţei şi al muncii.

Dar, deşi am proclamat Comuna, noi n-am instaurat încă socialismul. Va trebui să mai muncim mult şi să luptăm timp îndelungat. Vă întreb însă : oare nu-i va fi mai uşor poporului, dacă în locul asupritorilor vor sta la putere muncitorii şi ţăranii ? Cine se va gîndi necontenit cum să smulgă pămîntului cît mai multă pîine şi s-o împartă cu dreptate celor nevoiaşi ? Cine se va strădui să asigure muncitorilor condiţii mai bune de muncă în fabrici şi un trai mai fericit familiilor

---

[I] Lia 18 brumar (9 .noiembrie 1799) generalul Boreuparte, viitorul împărat Napoleon I, a organizat o lovitură de stiat, şi s-ia făeut prim- consul. (Nota red. ruse).

loir ? Cine via avea grijă să nu mai curgă sîngele soldaţilor pentru cîştigurile nesăţioase ale exploatatorilor ?

— Trăiască Comuna ! Să ne dam viaţa pentru Comună! răsunară strigăte din toate părţile.

Cînd se făcu din nou linişte, Bantard încheie :

— Aceste sfărîmăluri de bronz să fie învăţătură de minte pentru toţi ambiţioşii care rîvnesc la putere şi vor să-i asuprească pe muncitori. Aceeaşi soartă îi aşteaptă şi po ei !

Sunetele puternice aie fanfarelor şi corul alcătuit din miile de glasuri ale mulţimii acoperiră ultimele cuvinte ale oratorului.

Dar nu amuţise îincă bine cîntecul de luptă al poporului eliberat, .şi din stradia Păcii se .auziră sunetele unui marş funebru.

Joseph Bantard coborî de la tribună şi, luîndu-l pe Cri-Cri de braţ îi spuse :

■— Hai să mergem, Charlot! E înmormîntarea eroilor din Garda Naţională care au căzut ieri, apărînd poarta Maillot.

În faţa spitalului din strada Păcii se aflau trei care funerare. Steaguri roşii fîlfîiau în cele patru colţuri ale fiecărui car. Sicriile nu se mai vedeau sub mulţimea de flori şi de coroane.

Lumea aştepta să se sfîrşească solemnitatea din Piaţa Vendome, pentru a porni spre cimitirul Pere Lachăise. Nici un sunet nu tulbura tăcerea, plină de evlavie. Oamenii stăteau tăcuţi, trişti, cu capetele descoperite, lăsate în jos.

Deodată se ivi un bărbat cu pălărie pe cap, ceea ce părea o sfidare cînd toată lumea se descoperise. Unul dintre federaţi se apropie pe nesimţite de el şi, fără să-i spună nimic, îi lovi pălăria cu palma, aruneînd-o în şanţ. Omul n-a'vu curajul să crîcnească şi curînd nimeni nu-il mai luă în seamă.

Pe o estradă improvizata din seînduri şi

acoperită cu o pînză roşie se urcă Arthur Arnoux, unul dintre membrii Comunei.

Tot într-acolo se îndreptă şi Bantard. Mulţimea se dădu la o parte în faţa lui Bantard, care purta eşarfa de membru al Comunei şi-l lăsă să treacă împreună cu nepotul său spre carele funerare.

— Acum vă cunoaşteţi duşmanii, — spuse Arnoux, — îi ştiţi cît sini de cruzi, ştiţi deci că trebuie să vă apăraţi viaţa voastră, a soţiilor, a copiilor şi a părinţilor voştri, de răzbunarea lor. Dacă inamicul va triumfa, nu numai conducătorii, ci toţi vom ii sortiţi pieirii. Cei din Versailles şi-'îi u pus în gînd să nimicească Parisul. Ei ştiu iprea bine că parizienii pot fi înfrînţi, dar, chiar învinşi, parizienii îşi vor păstra libertatea de gîndire, dispreţul lor nimicitor şi ura faţă de asupritori. Versaillezii se tem de fiecare parizian la fel de mult. În fiecare dintre voi, ei văd nişte judecători neînduplecaţi. Voi sînteţi conştiinţa de ale cărei chinuri ei nu pot scăpa. Iată de ce nu vor cruţa Parisul. Acest oraş — mintea şi braţul revoluţiei — nu trebuie să nădăjduiască vreo iertare. Vor ucide pe toţi, fără să ţină seamă de vîrstă, de sex sau de funcţie…

Discursul înflăcărat al lui Arnoux nu fu primit ca de obicei cu aplauze furtunoase, nici cu strigăte de simpatie : clipa era prea solemnă, tăcerea mulţimii era prea plină de evlavie, pentru ca să se încumete cineva s-o tulbure. Doar femeia cu o năframă de doliu, care stătea lîn^ă sicriul soţului ei — locotenentul Châtelet — îşi strînse la piept cei trei copii rămaşi orfani de tată şi le spuse cu glasul înecat în lacrimi :

— Armând, şi tu Marie, şi tu Lucie, rostiţi după mine : Trăiască Republica ! Trăiască Comuna !

Şi capiii, dintre care cel mai mic abia împlinise şapte ani, repetară încet, dar limpede, după mama

lor, cuvintele sacre ale jurămîntului revoluţionar.

— Cîtl veţi trăi să nu uitaţi aceste cuvinte, încheie mama cu glas slab.

La un semn ial lui Arnoux, convoiul funerar porni încet de-a lungul nesfîrşitei străzi Rivoli, îndreptîndu-se spre cimitirul Pere Lachaise.

Cri-Cri se pomeni mergînd foarte aproape de primul dric. În sicriu zăcea un bărbat în vîrstă, cu o barbă neagră, deasă, străbătută de rare fire cărunte. Glonţul îl nimerise în tîmpla dreaptă, acoperită acum de un pansament. Dar în înfăţişarea lui era ceva care i se păru lui Cri-Cri atît de cunoscut!

Fără să vrea, în mintea lui răsări un alt chip, chipul tatălui său, oare căzuse- şi el răpus în lupta împotriva aceluiaşi duşman, pentru aceeaşi cauză dreaptă. Murise doar cu doi ani în urmă. Dar la înmormîntarea lui nu cîn- tase ca acum fanfara şi în urma sicriului nu păşise nici un tovarăş de luptă.

Jean Bantard — tatăl lui Cri-Cri — fusese unul dintre cei treisprezece muncitori ucişi la Ricquot-Marie de soldaţii lairmatei imperiale, care trăseseră în minerii grevişti ieşiţi la o manifestaţie, în iulie 1869. Vrînd să evite noi tulburări, autorităţile interziseseră înmormîntarea solemnă a victimelor, veghind ica la îngroparea lor să nu ia parte decît rudele cele mai apropiiate. Pe Jean Bantard îl petrecuseră numai doi oameni : fiul şi fratelfe său. M:ama lui Charlot murise cînd băiatul împlinise şase ani. Chiarlot se născuse la ţară în 1857, un an nespus de greu pentru oamenii muncii din Franţa, al patrulea an de secetă, care-i adusese La sapă de lemn pe ţărani.

Mulţimea care-i petrecea pe cei morţi la groapă creştea mereu, pe măsură ce convoiul funebru se apropia de cimitir.

Şi de-a lungul drumului străbătut de carele îndoliate vedeai acelaşi lucru ca şi la Palatul Industriei : trecătorii se descopereau tăcuţi şi petreceau multă vreme cu privirea pe eroii necunoscuţi ai Comunei.

Tntordndu-se la „Greierul vesel“, tînărul Bantard făcu un mic ocol, pentru a trece pe lîngă reduta Saint-Florentin. Voia să ştie dacă prietenul său se afla cu adevărat acolo. Dar degeaba fluieră de două ori melodia convenită-: Gas- ton nu-i răspunse la semnal.

Cri-Cri mai aşteptă o clipă, privind cum

federaţii consolidau terasamontul fortificaţiilor, pliantînd pe el gazon proaspăt, -şi porni mai departe, mîngîindu-se cu gîndul că a doua zi îl va întîlni pe prietenul său.

V,I

OMLJL CU CARNEŢEL

Ornicul .bătu ceasurile şase şi fiecare bătaie află un ecou plin de nelinişte în inima lui Cri-Cri. Băiatul o uimise în ziua aceea pe patroana sa printr-o sîrguinţă neobişnuită, dar mai ales printr-o supunere şi o blîndeţe cu totul nepotrivite cu firea lui.

„Ce i s-o fi întîmplat ştrengarului ?“ — se gîndca nedumerită doamna Didier. Era nespus de mirată de această schimbare neaşteptată în purtarea băiatului, după plimbarea de aseară cu unchiul lui în Piaţa Vendome.

încă de dimineaţă, de cum păşise pragul cafenelei, doamna Didier fusese surprinsă de neobişnuita curăţenie şi de ordinea care domnea în local. Praful era şters cu multă grijă, podelele, bine frecate, luceau. Băiatul făpuse totul fără zgomot, fără să se lege de lume, fără a lua pe cineva peste picior, fără s-o facă pe patroană să tremure pentru soarta farfuriilor ei.

Bineînţeles, patroana nu putea ghici pricina pentiu care ajutorul ei îşi schimbase obişnuitele purtări. De unde eria să ştie că Cri-Cri îi făgăduise lui Gaston că va veni să-l vadă la reduta Saint-Florentin ?...

Arătătoarele ornicului alunecau mereu, neînduplecate, şi Cri-Cri se uita din ce în ce mai des, cînd la orologiu, cînd la patroana sa. Doamna Didier nu şi dădea seama se vede că Cri-Cri era un om viu, care avea nevoie şi de odihnă, şi nu un

simplu robot. De altfel, Cri-Cri nu dădea doi bani pe inteligenţa sau pe puterea ei de pătrundere, aşa că îşi pregătise încă de dimineaţă planul de acţiune.

Acum, Cri-Cri îşi irepeta în gînd roilul pe care avea să-l joace în faţa patroanei sale. Trebuia s-o facă să-l trimită la băcănie, după alimente. Îi va aminti de cicoarea care era pe sfîrşite şi îi va spune că la Langrois, în Piaţa
Concordiei, costă cu doi sous mai puţin decît în celelalte părţi.

Îndată ce bătaia ornicului din turn vesti că mai trecuse o oră, Cri-Cri porni hotărît la fapte.

-— Doamnă Didier ! Ştiţi că mai avem foarte puţină cicoare...

Dar în timp ce vorbea, o bubuitură îngrozitoare se auzi prin ferestrele deschise ale cafenelei, făcînd să zornăie geamurile şi vasele din dulap. După prima explozie, mai urmară vreo eîteva, una după alta, tot atîl de puternice, .din partea de sud-vest a Parisului.

„Ce s-o fi întîmplat ? Or fi obuzele artileriei de la Versailles ? D:ar în ultimul timp cădeau foarte des şi niciodată nu făcuseră latîta zgomot“. Mintea lui Cri-Cri, chinuită încă de dimineaţă de un singur gînd, găsi imediat o soluţie.

— Doamnă D'dler, — strigă el, — mă duc să văd ce s-a întîmplat! şi o zbughi pe stradă, fără a mai aştepta încuviinţarea patroanei.

încotro s-o apuce ? Spre Champ de Marş ? De acolo se auzea un bubuit înspăimîntăitor. În zare se înălţa prin nori de fum o coloană de flăcări. Fel de fel de lucruri, aruncate în aer de explozie, se ridicau în văzduh, împrăş- tiindu-se apoi în toate părţile.

În prima clipă, Cri-Cri se zăpăci. Deşi ţinuse să se ducă la reduta lui Gaston, se luă după mulţimea

care alerga spre locul catastrofei.

Curînd însă îşi dădu seama că trece prin faţia Primăriei şi că ar putea să se abată pe la unchiul Joseph, pentru a afla ce se întîmplase la Champ de Marş.

Dar nu mai :fu nevoit să întîrzie la Primărie, căci sentinela de la intrare îi spuse că Bantard plecase în strada Rappes unde sărise în aer cea mai mare fabrică de muniţii din Parie.

Pe tot drumul de la Primărie şi pînă la fabrică, de-a lungul cheiului, mirosea a ars. Pe trotuare zăceau împraş- tiate cioburi de geamuri, iar pe-alocuri chiar ferestre smulse cu tocuri cu tot.

Pe cheiul Concordiei, mulţimea Se îndrepta, ca un zid, spre locul incendiului.

Cri-Cri se hotărî să iasă din îmbulzeală şi să caute alt drum pe unde să se poată strecura mai uşor.

Ajuns la Podul Invalizilor, se desprinse din mulţime şi o luă ipe pod. Nimeni nu-l urmă. Toţi ştiau că pe malul stîng al Senei se afla o baricadă care închidea drumul cel mai scurt spre Champ de Marş. Cu toate acestea, Cri-Cri nădăjduia să treacă această piedică.

Dar se.'vede că nu-i fusese dat să ajungă înaintea celorlalţi în strada Rappes. Trecînd de ultima arcuire a podului, Cri-Cri zări între două coloane un om cu un carneţel în mînă. Pitit între ele, scria, sau poate desena chiar ceva în carnet.

înfăţişarea acestuia îi atrase luarea aminte. Îi desluşea bine profilul feţei fine şi uscăţive, nasul coroiat ca de vultur, buzele strînse ale gurii mici şi bărbia cu o gropiţă la mijloc. Purta o haină civilă de culoare închisă, care îi veneia ca turnată pe trupul puternic şi musculos.

Băiatul simţi de la început că omul acela nu-i place.

„Ce-o fi făcînd aici ? Nu degeaba se uită aşa de atent la baricadă : o desenează ! Pariez ic-o desenează !“

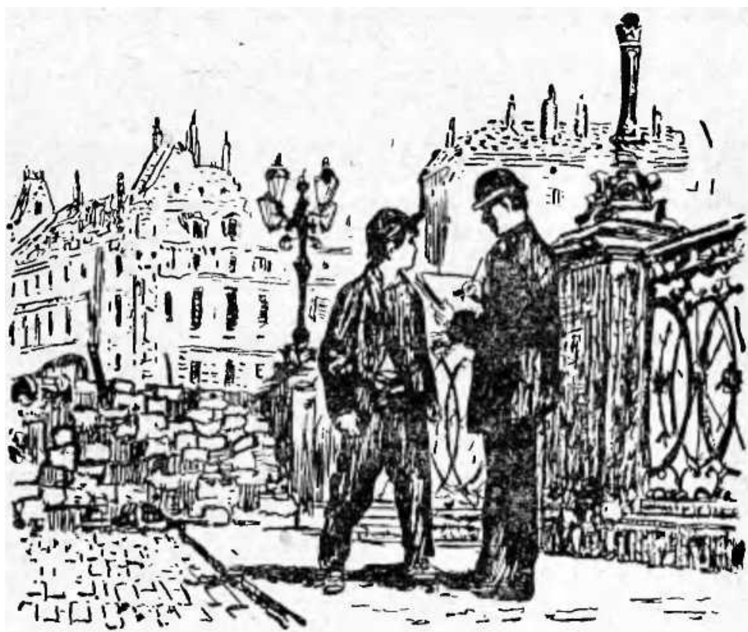
Într-o clipă fu lîngă necunoscut:

— Ce faci aici ?

Auzind întrebarea lui Cri-Cri. omul cu carnetul nu se nelinişti de loc. îşi băgă încet creionul în buzunar şi, imăsurîndu-l pe Cri-Cri de sus pînă jos cu o privire dispreţuitoare, îi spuse printre dinţi:

— Hai, cară-te !...

Dar Cri-Cri auzise prea multe poveşti despre nenumăraţii spioni versailfezi, pentru ca străinul cel suspect să poată scăpa atît de uşor de el Băiatul ştia că datorită îngăduinţei şi lipsei de vigilenţă a guvernului Comunei,

spionii pătrundeau pretutindeni, ţinîndu-l pe Thiers la curent cu toate măsurile luate de comunarzi.

— Pentru ce desenezi baricada ? nu se lăsă Cri-Cri.

Străinul se supără. Incrunlîndu-şi sprîncenele dese,
aruncă o privire în dreapta şi în stînga, apoi făcu o mişcare grăbită şi se întoarse deodată, întrebîndu-se parcă pe unde ar putea să dispară mai uşor.

Cri-Cri îi ghici intenţiile. Dar ce să facă ? Nu-l putea opri singur pe acest necunoscut, şi nici nu voia să-t lase să plece.

Trecătorii îşi vedeau de drum, fără să se abată spre pod. Cri-Cri îşi vîrî două degete în gură şi scoase un şuier atît de asurzitor, încît străinul cel suspect, care stătea alături de tel, se cutremură.

— Hei, cetăţeni ! Veniţi încoace ! Hei!

Şi numeroşi băieţi, femei şi federaţi, care forfoteau pe cheiul Concordiei, veniră în fuga la chemarea lui.

-— Trebuie să verificăm actele acestui individ ! strigă Cri-Cri revoltat.

II ţinu :pe necunoscut de poala hainei, deşi el nu se urnise din loc şi stătea foarte liniştii, de parcă nici prin gînd nu i-ar fi trecut să fugă.

În puţine cuvinte, Cri-Cri îi lămuri pe. cei din jur cum necunoscutul îi atrăsese luarea aminte şi îi trez'se bănuielile.

Toţi fură de aceeaşi părere cu el:

— Să fie arestat!

— Să fie dus la primărie !

— La prefectură ! La Rigot!'

— Şi ieri au fost prinşi doi spioni în Piaţa Vosges...

Văzînd că treburile se cam încurcau, omul cu carnetul
încercă să ia totul în glumă. Spuse deci cu un glas mai şovăielnic :

— Cetăţeni 1 Sînteţi mulţi, iar eu sînt singur. Vreţi să mă duceţi la primărie, deşi nu v-am făcut nimic. Nu sînt decît un pictor şi voi mă luaţi drept spion.

— Arată-ne actele! spuse cu voce groasă un bărbat spătos, pietrarul Bernard care lucra la baricadă.

— Poftim, iată actele mele, răspunse omul, care-şi zicea pictor, şi începu să se caute prin buzunare.

— Lasă vorba ! II duc-em la primărie şi gata, unchiule Bernard I

[1] Prefectura clădirea fostei Direcţii a .poliţiei, unde în zilele Comunei se muiinse procuratura Republicii. Ranul Rigot o fost prim procuror al Comunei. (Nota red. ruse)

— Pentru că un neghiob de băieţaş a făcut scandal, vreţi să mă arestaţi pe mine, cetăţean cinstit ? Se vede că n-aveţi altă treabă ! urmă omul cu carnetul, părăsind tonul glumeţ şi arătîndu-se revoltat.

Dar mulţimea furioasă îl şi ducea, sau mai bine zis îl purta pe sus. Emoţionat, Charlot alerga în fruntea alaiului.

— La primărie! La primărie ! răsunau strigăte.

Ajunseră curînd la o clădire joasă, de culoare cărămiziu închisă. Era primăria celui de al şaselea arondisment.

În faţa intrării se aflau două carete, din acele care se luau cu chirie. O fată tînără, în rochie de mireasă, cu un văl alb, care-i ajungea pînă jos, şi cu o coroniţă de flori albe pe cap, stătea într-una din aceste carete. Repeta mereu, ştergîndu-şi cu colţul vălului ochii înlăcrămaţi :

— Nu-i tot una, tată ? Lasă, ce-i dacă o să ne cunune oamenii ăştia ?

Dar tatăl, gătit în haine negre de zile mari, nici nu lua în seamă vorbele fetei şi protesta .supărat:

— Cum ! N-a rămas nimeni să înregistreze potrivit legii căsătoria fiicei mele cu acest cetăţean ? Şi tatăl îl arătă pe logodnic, care nu părea de loc îngrijorat de această piedică neaşteptată, ivită în calea căsătoriei sale.

Un sergent cu o înfăţişare blajină încerca să-i explice încă odată că în eliipa aceea nu se afla nimeni la primărie şi că el nu se ocupa cu înregistrarea căsătoriilor.

Tatăl miresei se înfurie şi mai tare şi-i porunci vizitiului să-i ducă la altă primărie.

Cri-Cri băgă de seamă că pictorul cel suspect voia să profite de această diversiune neaşteptată, ca s-o şteargă. Dar băiatul nu-l slăbea nici o clipă din ochi.

Căutînd s-o ia înaintea miresei, a mirelui şi a tatălui, care se certau între ei şi cu vizitiul, Cri-Cri stărui:

— Spionul trebuie arestat!

— Destul icu această comedie ! se răsti deodată pictorul. Ochii îi scînteiau de furie, gîtul scurt i se făcuse stacojiu. Lăsaţi-mă în pace şi duceţi-vă toţi dracului! spuse el dînd să plece.

— Stai, cetăţene, nu te grăbi aşa ! strigă cineva.

Spre marea sa mulţumire, Cri-Cri văzu un tînăr militar
care se apropie de necunoscutul cel suspect şi-l apucă de braţ.

— Hai, piciule, se adresă el lui Charlot. Să-l ducem unde trebuie!

— Vreau să-l ducem La Joseph Bantard. El o să ştie să descurce toată povestea asta ! spuse Cri-Cri.

— Că bine zici ! Du-te, Etienne, cu ipuştiul în strada Rappes, unde o să-l găseşti pe Bantard. Aşa-i acum : trebuie să fim cu ochii-n patru, spuse sergentul şi-l măsură cu duşmănie din cap pînă-n picioare pe necunoscut.

Cri-Cri se bucură, văzînd în Etienne un ajutor şi un aliat de nădejde.

În drum spre strada Rappes aflară de ta trecători că agenţii celor din Versailles aruncară în aer uzina. Unul fusese prins chiar lîngă locul incendiului.

Treceau mereu oameni, ducînd morţi şi răniţi. Enau zeci de victime. Cri-Cri mai află că explozia ,ar fi putut avea urmări şi mai îngrozitoare dacă nu s-iar fi aflat acolo Joseph Bantard ; el conducea operaţiunile de stingere a incendiului şi de dărîmare a clădirilor cuprinse de foc ; tot el organizase primul ajutor pentru victimele exploziei.

Cri-Cri ar fi vrut să-i spună noului său prieten Etienne, că Bantard îi era unchi, dar pînă la urmă nu îndrăzni.

Etienne scoase din buzunar un pachet de ţigări şi-şi aprinse una.

„Pictorul“ scoase şi el o tabacheră de aur şi-i oferi însoţitorului său o ţigară :

— Poftim 1

— Nu, mulţumesc, le am pe-ale mele, ţigări de Marsilia. M-am deprins cu ele, răspunse Etienne, aruncîndu-i necunoscutului o privire bănuitoare.

— Degeaba, tot ale mele sînt mai bune, că-s din capitală. Ia una, ascultă-mă pe mine. Şi necunoscutul urmă cu un aer liniştit: Se pare că vreţi să mă bănuiţi cu tot dinadinsul. Dar mai bine

să ne lămurim. E păcat să ne pierdem vremea, deopotrivă de preţioasă şi pentru dumneata şi pentru mine. N-am desenat baricada, cum i s-a părut băiatului, făceam nişte schiţe pentru un tablou.

— C e tablou ? întrebă Etienne batjocoritor. Mergea în acelaşi pas eu „pictorul“, iar în spatele acestuia venea Cri-Cri.

— „Parisul răsculat“, aşa se va numi tabloul meu. Sînt pictor.

— Pictor ? întrebă Etienne.

— Mă numesc Henriot. Sînt pictor din vocaţie şi negustor de nevoie — suspină omul cu carnetul.

Incercînd să cîştige simpatia băiatului, se întoarse spre Etienne şi spuse:

— Trebuie să mărturisesc, sînt îndîntat de vigilenţa şi dîrzenia puştiului, deşi a cam dat greş de astă dată. Sînt sigur că dacă va fi aşa de bine păzită, Comuna nu va pieri niciodată, şi arătă spre flăcăul care-il escorta.

Etienne schimbă o privire cu băiatul, fără a-i răspunde pictorului.

Cri-Cri se uita din cînd în eînd la Etienne. Îi plăcea mult tînărul acesta înalt şi uscăţiv, pe care-l îndrăgise pentru că-i sărise atît de hotărît în ajutor. Cri-Cri prinsese vorba aruncată în treacăt de tînărul federat despre Marsilia. La Paris circulau tot felul de zvonuri nelămurite despre răscoala din Marsilia, şi numai puţini dintre locuitorii capitalei ştiau ce se petrecuse acolo.

— Sinteţi din Marsilia ? întrebă Cri-Cri .după ce şovăise cîtva timp.

— Da... am sosit de vreo lună aici. Am văzut atîtea de cîind sînt la Paris ! De am fi ştiut dinainte, nu ne-am fi lăsat amăgiţi de indivizi de soiul ăsta, şi se uită cu înţeles la Henriot. Nu degeaba au căutat

duşmanii să ne despartă de Paris... Ne-am zbătut ea nişte căţei orbi, zvîr- liţi în apă... Cel puţin, Marsilia tot a rezistat două săptămâni, pe cînd în celelalte oraşe a fost mult mai rău. Răscoalele din Ly-on, Bordeaux, Saint-Etienne şi Toulouse au fost înăbuşite după două-trei zile de la proclamarea Comunei.

— Cum se poate ! se miră sincer Cri-Cri. Parisul e la doi paşi de Versailles, şi totuşi noi îi înfruntăm de două luni pe versaillezi.

-— De aceea am şi fost trimis aici. Ai noştri credeau eă îndată ce Parisul va afla cum stau lucrurile la noi, ne va sări în ajutor cu ce va iputea... chiar numai cu un sfat bun. Timp de patru zile m-am strecurat prin barajele prusace şi ale celor din Versailles, pînă am ajuns aici. Şi într-adevăr m-am lămurit în multe privinţe. Versadlezu spuneau tot felul de basme despre cei din Paris. Ei, şi tocmai cînd mă pregăteam să mă întorc acasă, au venit nişte oameni care abia au scăpat cu viaţă d'n Marsilia. Comuna de-acolo a fost desfiinţată. „De ce să mă mai întorc la Marsilia ?“ mi-am zis... „Rindeaua şi dalta o să mă mai laştepte, iar Parisul poate să aibă nevoie de un tîmplar“. Şi aşa m-am înscris într-un detaşament de fe- deiraţi.

Etienne tăcu şi-şi iuţi pasul. Băgase de seamă că Hen- riot începuse să se cam grăbească, în nădejdea că însoţitorii lui, luîndu-se cu vorba, îl vor uita.

Străbăteau tot mai greu prin mulţimea care se scurgea puhoi din toate părţile. Revolta creştea ; din ce în ce mai des se auzeau glasuri indignate :

— Au pierit zeci de oameni !

— Şi noi tot mai umblăm cu mănuşi cu spionii...

— Las’ că lacrimile noastre o să-i iasă pe nas blestematului de pitic ! În urma lui Valentin au

rămas cinci orfani...

— Peste tot se simte mîna celor din Versailles, se băgă deodată în vorbă Henriot.

Etienne aruncă o privire plină de înţeles „pictorului“, şi pleeîndu-se la urechea lui Charlot, îi şopti :

— Bagă de seamă să nu-l pierdem în mulţime...

— Nici o grijă ! Nu-l scap din ochi ! îi răspunse Cri-Cri. ».

Pe măsură ce se apropia de Champ de Mars, se desfăşurau în Faţa lor, din oe în ce mai înspăimîntătoare, ravagiile exploziei. Totul în jur era acoperit de o perdea de fum ; nu se vedeau decît bîrne prefăcute în jăratec, care ardeau încă mocnit, obuze turtite, sfărîmături de arme şi nenumărate cartuşe. Casele din apropierea uzinei se prăbuşeau, cuprinse de flăcări.

Clădirea uzinii, atelierele şi depozitele erau încercuite de soldaţi din Garda Naţională. Primejdia era dim ce în ce mai mare,, căci focul începuse să pătrundă în beciurile cu praf de puşcă. Pompierii şi marinarii dădeau pilde de neîntrecută vitejie, riscîndu-şi viaţa sub ameninţarea exploziilor care se puteau produce din clipă în clipă. Mulţimea înflăcărată îi urmărea cum cărau butoaiele cu praf de puşcă şi lăzile cu cartuşe printre limbile înalte de foc.

Etienne spuse că-l caută pe Bantard şi fu lăsat să treacă împreună, cu însoţitorii săi.

Joseph Bantard conducea operaţiile de stingere a focului în locuinţele din jur. Nu fu greu de (găsit : numele lui se auzea mereu, căci peste tot era nevoie de el.

— Millet ! Françoise Millet a rămas în casa cuprinsă de flăcări !

— Biata femeie ! O fi murit înecată de fum !

— Cetăţene Bantaird ! Getăţene Bantard ! Trebuie s-o salvăm pe femeia laceasta nenorocită : :are trei copii !

Cri-Cri recunoscu într-un loc unde învălmăşeala era mai mare statura îndesată' a unchiului său.

— Scara şi toporul ! se auzi porunca lui Joseph Bantard.

Lepădîndu-şi haina care-l încurca, Joseph trecu repede prin mulţime. Părea ciudat că se putea mişca atît de repede şi cu atîta dibăcie. Ţinindu-şi răsuflarea, mulţimea îl urmări cum se urcă pe scară spre catul cuprins de foc. Un nor de fum gros şi negru răbufni pe-o fereastră, aco- perindu-l cu totul pe Bantard

Etienne îl auzi pe Cri-Cri şoptindu-i tulburat :

— Vezi de individul nostru !

Marsiliezuil încuviinţă .dînd d'în cap, dar Cri-Cri se şi căţărase pe scară în urm? unchiului său.

— Opriţi-l ! Se nenoroceşte puştiul 1 se auzi un glas în .mulţime şi îndată izbucniră alte strigăte :

— înapoi cu el !

— Linişte ! Lăsaţi-l în pace ! Să dea o mînă de ajutor ! E Charlot, nepotul lui Bantard. II cunosc : e îndrăzneţ şi priceput.

Cuvintele .acesteia fură rostite de-o femeie tînără, frumoasă, de vreo douăzeci şi trei de ani, în uniformă de fédérât. Purta o geantă cu pansamente pe umăr şi un chipiu militar peste părul blond şi bogat. De sub cozorocul chipiului răsărea un chip gingaş cu trăsături regulate şi nişte ochi albaştri eu gene lungi. Era învăţătoarea Madeleine Roeques, mîna dreaptă a Louisei Michel din batalionul de femei.

Între timp, Bantard şi nepotul său ajunseră amîndoi în dreptul unei ferestre şi dispărură în spatele perdelei de fum.

Clipele de chinuitoare aşteptare păreau

nesfîrşit de lungi.

— De ce întîirzie atî-t de mult ? scoase un strigăt des- nădăjduit una din femeile de lîngă Etienne, dar cuvintele ei fură înăbuşite de un zgomot asurzitor.

Se prăbuşise încă o parte din coirnişă. Pietre, moloz şi bucăţi de fier căzură asupra .mulţimii.

Grija pentru soarta celor trei oameni ameninţaţi de furia ’pîrjolului făcea să bată puternic inimile tuturora.

Deodată, strigăte de bucurie sparseiră tăcerea apăsătoare, şi feţele se luminară. La o fereastră, după o perdea de fum, apăruse Charlot. împreună cu Joseph o duceau pe Françoise Millet, care-şi pierduse cunoştinţa. Din nou se lăsă o linişte deplină. Nu se auzea decît scîrţîitul scării sub greutatea paşilor.

Gemetele scurte ale lui Millet făceâu ca situaţia să pară din ce în ce mai încordată.

Cel dintîi care coborî fu Cri Cri. În urma lui se lasă pe scară Joseph Bantard. Bărbaţii din jur îi luară din mîini pe Françoise, care tot nu-şi venise în fire, şi o duseră la spitalul de răniţi. Madeleine, care ţinea pregătită pentru orice eventualitate o căldare cu apă, i-o întinse lui Joseph.

— E atît de bine venită, — spuse Joseph şi îşi lipi însetat buzele de căldare. Înghiţi de cîteva ori şi apoi se întoarse către Charlot, care stătea din nou lîngă prizonierul său : Bea să-ţi potoleşti setea, Charlot ; acum totul e în ordine !

Din toate părţile răsunară strigăte entuziaste.

Cineva spuse :

— Băiatu-i vrednic de unchiul său !

Fireşte, aceste laude îl măguleau pe Charlot. Totuşi nu putea fi de părerea celor din jur care îi proslăveau eroismul. Ce ispravă nemaipomenită săvîrşise ? Mare scofală ! Se suise pe scară pînă la

etajul al doilea, cînd focul era aproape stins şi nu-l mai pîndea nici o primejdie. De cîte ori nu se urcase el de plăcere pe burlan pînă pe acoperiş !

De altfel îl preocupa altceva : gîndul la spionul din Versailles, ipe care îl prinsese, nu-l părăsise nici o clipă. Se gîndise mereu la „pictorul“ cel suspect, şi în timp ce urcase scara, şi cînd o coborîse ajutînd la salvarea femeii.

În zadar încercă deci Henriot să măgulească vanitatea băiatului.

— Bravo, Charlot ! Te-ai purtat ca un adevărat erou ! Dar acum trebuie să sfîrşim şi cu această comedie. Ban- tard nu are vreme pentru poveştile tale !

Însă Henriot îşi cam greşise socotelile.

— Ba, dimpotrivă ! se oţărî Cri-Cri. Unchiule Joseph ! îl strigă el pe Bantard. Am prins un spion : cetăţeanul acesta desena baricada de la Podul Invalizilor.

Joseph se uită cu luare aminte la cel arestat şi hotărî :

— Duceţi-l la prefectura.

■— Cum aşa ? E o 'nedreptate ! protestă Henriot din răsputeri. Cum aşa ? Se ipoat-e să arestaţi un om fără nici un motiv serios ? Sînt parizian get-beget, mă cunoaşte destulă lume.

— Cine, de pildă ? îl întrerupse Joseph.

— Pe cînd ne străduiam să răzbatem pînă aici, am văzut un ofiţer, Lucien Caporal, care comanda cordonul de soldaţi din Garda Naţională. El ar putea adeveri că sînt un negustor cinstit, l-am furnizat alimente pentru batalionul lui...

Joseph trimise îndată după Lucien, iar pînă la sosirea acestuia se hotărî să-l descoase singur pe Henriot.

— Zici că eşti negustor... Atunci 'de ce-ţi pierzi vremea desenînd ?

— Pictura e pasiunea mea : îi consacru tot timpul liber, îl lămuri Henriot.

— Aşa !... Şi ce ai desenat ? Aş vrea să văd[1] şi eu desenul... Airată-mi-l !

— Din păcate, l-am... rupt, răspunse Henriot cam încurcat.

— Aci e aci! răsună duşmănoasă vocea lui Cri-Cri. A distrus desenul ! Băiatul nu-şi ascundea triumful.

— Ciudat! spuse şi Bantard bănuitor. Ce ţi-a venit să desenezi tocmai cartierul acesta unde se ridică baricade ?

— Dar tot Parisul este plin de baricade... se dezvinovăţi „pictorul“ cu un aer naiv.

— Hm, plin — asta o crezi dumneata ! Părerea mea e că sînt prea puţine, i-o reteză Joseph. Lucien, — îi spuse el lui Caporal, care sosise între timp, — îl cunoşti pe acest cetăţean ?

— Da, nc-a furnizat alimente pentru batalion.

— Atunci te rog să cercetezi ce-i cu el. Şi cred că nu e cazul să-ţi repet aici, printre ruinele uzinii şi gemetele victimelor, că Parisul trebuie curăţat fără milă de spioni.
bar să nu uiţi că noi garantam viaţa şi libertatea cetăţenilor cinstiţi.

De cum .îl văzu pe Joseph plecat, Hcnriot îşi recăpăta toată îndrăzneala :

— Domnule Caporal, — începu el foarte sigur de sine, — îmi pare rău că am distrus desenul. Dacă l-ai fi văzut, nu te-ai miai fi îndoit de nevinovăţia mea.

Cri-Cri îşi ieşi din sărite.

— Cetăţene Caporal, — strigă el cu glasul firînt de emoţie, — trebuie să cercetăm dacă e într-adevăr pictor. Să-mi facă portretul !

— Puştiul are dreptate! spuse cineva din

mulţime. Să-l deseneze ! Aşa vom vedea la ce se pricepe : la nrînui- rea creionului sau a puştii!

— Poftim ! Sînt gata să vă fac pe plac. Daţi-mi o hîr- tie — se învoi Henriot.

Cri-Cri aruncă o privire în jur, căutînd un petec de hîrtie, şi văzu în apropiere un gard. N-ar fi vrut să rupă afişele şi apelurile Comunei. Dar nu şovăi mult. Trebuia să se grăbească : dintr-o clipă înlr-alta, pretinsul „pictor“ putea s-o şteargă. Cri-Cri smulse o caricatură decolorată, care-l reprezenta pe feldmareşalul Moltke[1] stringîndu-i mîna lui Mac-Mahan, [I II] o întoarse pe cealaltă parte şi i-o întinse lui Henriot. Apoi se urcă pe-un butoi şi se aşeză, luîndu-şi'un aer nepăsător. Era foarte mulţumit să se ştie centrul atenţiei tuturor.

Trecătorii nu poreau de loc miraţi de această scenă. Pe vremea aceea vedeai deseori la Paris, într-un colţişor pitoresc şi mai ales în pieţe — cîte un pictor cu pensula în mînă, cu şevaletul îm faţă, pierind[1] un portret după model.

Foarte repede, în cîleva minute numai, Henriot îl desenă în creion pe Cri-Cri, în mărime naturală, în atitudinea pe care şi-o alesese.

— Gata !

Cu un aer de triumî, „pictorul“ îi întinse lui Lueien desenul.

Acesta îl cercetă pe îndelete, cu o atenţie deosebită, cînd apropiindu 1, cînd depărtîndu-l de ochi. Îşi plimbă privirea de la portret la băiat, şi înapoi. În cele din urmă zise :

— Hm... nu se poate spune că ar semăna prea mult, dar ţinînd seama de împrejurări, trebuie să

[I] Moltke — (1800—1891) unul din ferdma.reşalii germani care a condus armatele germane în vremea războiului franco-prusac. (Nota rcd. ruse).

[II] Mac-Mahon — (1808—1893) mareşal francez ; a reprimat Comuna din Piaris. (Nota red. ruse).

recunoaştem că schiţa e făcută de un pictor priceput.

— Nu-i rău, spuse Madeleine Rocques cu asprime. Cu toate acestea nu cred că prin acest desen s-au spulberat toate bănuielile în legătură cu acest cetăţean.

Cri-Cri nu se mai putu stăpîni :

— Cred că desenul nu poate fi mulţumitor, — începu el pornit. Găsesc că portretul nu seamănă cu modelul. Ce, ăsta-i nasul meu ? Se vede că pictorul s-a gîndit la domnul Thiers cînd mi-a făcut profilul atît de strîmb !

—' Domnule Caporal, — izbucni la rîndu-l său Henriot, - - oricare ar fi hotârîirea dumitale, nu trebuie să-i îngădui acestui băiat obraznic să mă jignească. O să fac o plîngere !

— Uite ce-i, prieteni, — spuse Lueien hotărît, — pentru mine situaţia e limpede : domnul Henriot e liber să plece. Putem numai să-l sfătuim ca pe viitor să-şi aleagă alte modele pentru desenele sale.

Henriot nu se mai lăsă poftit a doua oară şi se grăbi să profite de această hotărîire atît de fericită pentru el. Îi mulţumi cuviincios lui Lueien şi plecă fără să se mai uite înapoi.

Charlot privi întristat în urma lui. Nu mai putea face nimic, dar nu se simţea împăca!. Un sentiment nelămurit îi spunea că se săvîrşise o greşeală, că totuşi acest Henriot era un om primejdios.

„Ciudat! îşi spuse Cri-Cri. Omul acesta umblă în civil, dar cînd păşeşte, parcă ai auzi cum îi zornăie pintenii, ca la ofiţerii din Versailles“.

Eliberarea lui Henriot nu-l nemulţumi numai pe Cri- Cri. Etienne, simţind că şi Madeleine era de aceeaşi părere, îi spuse :

— Puştiul nu-i atît de prost, nu s-ar fi legat degeaba de un om cumsecade. De ce nu l-au

controlat cum trebuie ? Poate că în dosul lui se ascunde o bandă întreagă... Uite, aşa ne-au scăpat şi nouă din mînă, la Marsilia, tot felul de indivizi suspecţi. Acum voi, parizienii, trebuie să fiţi cu ochii în patru...

Madeleine nu răspunse nimic. II luă tăcută pe Lucien de braţ şi se retrase cu el într un colţ ferit de îmbulzeală.

Lucien părea cufundat în gînduri. Pe faţa-i, de obicei lipsită de expresie, încremenise un zîmbet, iar gura, care exprima lipsa de voinţă, îi rămăsese întredeschisă. Părea să aibă vreo treizeci şi cinci de ani. Iinalt, subţirel, şchiopăta puţin cu piciorul sting, de cînd fusese rănit în lupta de la Saint Priveau.

Se aşezară pe nişte scaune, salvate dintr o casă incendiată.

— Nu-s mulţumită de tine... începu Madeleine.

— Nici eu, draga mea. Şi, poate sînt chiar mai nemulţumit decît tine, — o întrerupse Lucien.

Madeleine îl privi întrebătoare, aşteptînd lămuriri.

— Atîtea victime, ■— urmă el, cu ochii în pămînt, — şi ou se vede sfîrşitul... Ştii, în cele mai înverşunate încăierări cu prusacii n-am ştiut ce-i frica. Dar aici, îţi mărturisesc, mă cutremur de fiecare dată cînd trebuie să trag... Mă apasă g.îndul că-mi ucid fraţii...

Madeleine îi puse cu duioşie mîna pe umăr.

— Eşti prea obosit, dragul meu ! Şi asta-i foarte trist, căci lupta abia începe. Trebuie să fii stăpîn pe tine... Alungă-ţi visurile urîte care te chinuiesc. În tine mai glăsuiesc vechile rătăciri. Ne ucidem fraţii !... învinuirea aceasta ne-a adus o de pe airiwon şi episcopul Darboy, care în acelaşi timp îl binecuvînta în numele Domnului pe Thiers, indeimnîndu-l să tragă în parizienii răsculaţi. Nu !

Thiers, Favre sau Schneider nu pol .fi firaţi cu oameni ca legăto- rul Joseph Bantard sau ca tîmplarul Etienne Barat. Sínt duşmanii lor de moarte, sínt asupritorii lor de totdeauna. Joseph şi Etienne — ăştia da ! Sínt fraţi cu adevărat. Îi înrudeşte marea idee a frăţiei tuturor muncitorilor, care luptă împotriva aceluiaşi vrăjmaş.

Madeleine vorbea blînd, domol, drăgăstos. Astfel obişnuia să aline rănile tovarăşilor căzuţi, cînd îi pansa îngenunchind lîngă ei. Dar cînd dădea de o cangrenă, pansamentul uşor nu mai putea fi de nici un .folos ; era nevoie de un bisturiu tăios, şi Madeleine uitase acum aceste lucru.

— Crezi că nu mi-am spus-o şi eu de atîtea ori ? zise Lucien.

— Şi atunci ? Cum se poate să lupte Lucien cel de azi împotriva lui Lucien cel de ieri ? Glasul Madeîeinei sună tot atît de iblînd, dar în el se desluşea îngrijorarea.

— Ah, draga mea. Sínt atîtea contraziceri în mine, că îmi vine greu să mă desineticese, — răspunse vag Caporal.

— Diar trebuie s-o fiaei! Duşmanul nu stă să filozofeze ca noi, ci trage ţintindu ne drept în inimă. Pentru el toate sînt lămurite. Şi pentru mine, şi pentru Etienne, şi pentru Bantard, şi chiar pentru micul Cri-Cri, pentru noi toţi e limpede ce avem de făcut... Spune .drept, Lucien, ţi-ai pierdut încrederea în cauza noastră, ţi-e greu să ţii pasul cu noi ? Vorbeşte deschis, spune ce ai pe inimă. Să nu-mi ascunzi nimic. Nimeni nu te va înţelege mai bine ca mine... Glasul Madeîeinei începu să tremure, dar se stăpîni numaideeît. Nimeni, pentru că nimănui nu-i eşti atît de drag.

Lucien îi strînse mîna.

— Nu m-am ferit niciodată de tine în clipele de slăbiciune, cînd îmi simţeam sufletul tulburat... Să"

nu crezi că aş fi în stare să dezertez de pe cîmpul de luptă, pe care te afli tu ! Oriunde te vei iduee, te voi urma.

— Nu trebuie sa .mă urmezi, ci să fii alături de mine, îl îndreptă Madeleine.

— Voi fi alături ide tine pînă la capăt !

Dar umbra de mîhnire şi de îngrijorare nu se şterse cu totul de pe faţa imobilă şi schimbătoare ia Miadeleinei. Lueien nu putu să nu-şi dea seama. Ar fi "vrut să curme cît mai repede această discuţie neplăcută pentru a. lîndoi.

— Totuşi, iată că dau ostaşilor mei un prost exemplu de disciplină. Trebuie să mă duc în mijlocul lor...

— Du-te, du-te ! îl grăbi Madeleine.

Lueien dispăruse de mult, dair Medeleine tot mai stătea pe acelaşi loc, privind îngrijorată în urma lui.

VII

ÎN VIZUINA LUPILOR

în timp ce în strada Rappes se mai prăbuşeau zidurile arse ale uzinei de muniţii, în apiartámentele luxoase ale celui mai bun hotel din Frankfurt pe Main — „Lebăda albă“ — stăteau liniştiţi de vorbă cancelarul Bismarck şi feld-mareşalul Moltke.

Străvechiul oraş Frankfurt pe Main jucase un rol de frunte în istoria Germaniei. Aici se încoronaseră pe vremuri împăraţii Sfîntului Imperiu Roman, iar mai tîrziu — împăraţii germani. Între zidurile acestui oraş fuseseră puse la cale nenumărate jafuri, care făcuseră să curgă din belşug lacrimile şi sîngele popoarelor.

De curînd fusese încheiată la Frankfurt pe Main o pace ruşinoasă pentru Franţa.

Iar acum, Bismarck venise aici pentru a supraveghea îndeplinirea îndatoririlor luate de guvernul francez şi mai

ales pentru a urmări cum se descurcă Thicrs cu Parisul răsculat.

Pe vremea aceea, Bismarck împlinise cincizeci şi şase de ani, dar părea mult mai tînâr. Şedea rezemat de speteaza fotoliului, icu mina dreaptă întinsă alene pe braţul jilţului învelit în catifea smeurie. Ţinea între degetele sale groase o ţigară de foi, pe jumătate stinsă. Sprînce- nele dese, cărunte, eare-i atîrnau peste ochi, mustaţa la fel de deasă, îngălbenită de atîta fumat, şi cicatricea de pe obraz — o amintire din cele douăzeci şi şapte.de dueluri din timpul studenţiei sale furtunoase — făceau să-i pară faţa aspră, mai ales aşa cum şedea, cu capul în piept. Impresia aceasta se întărea şi devenea chi^r apăsătoare, cînd Bismarck îşi ridica ochii. Expresia rece ca de plumb a privirii sale îl îngheţa pe cel asupra căruia se oprea, sfrede- lindu-f şi pătrunzîndu-l parcă pînă în adîncul sufletului. Zâmbetul nu-i apărea decît foarte rar în colţul gurii puternic conturate, şi chiar atunci cînd se întîmpla să-i alunece fugar pe obraz, nu aducea iniei o schimbare în expresia aspră, crudă chiiar, ca de piatră, a acestui om voinic şi greoi.

Purta un costum cenuşiu de o croială desăvârşită. Porecla de „cancelarul de fier“ se potrivea de minune cu întreaga-i înfăţişare întunecată şi cenuşie.

Contele Moltke, îmibă'trînit înainte de vreme, purtînd uniforma de mareşal al armatei prusace, făcea o impresie dezgustătoare. Chipul său amintea o mască funerară. Ochii stinşi, fără culoare, păreau că nu văd nimic.

Mărturisesc, spunea Moltke, că am fost foartp mâhnit cînd am aflat că cei din Versailles au ratificat totuşi tratatul de pace. Nu credeam că Adunarea Naţională să ne cedeze Alsacia şi Lorena — cele mai bogate provincii ale Franţei. M-am

frămîntat toată noaptea, făeînd fel de fel de planuri.

— Nădâjduiai să poţi duce rhai departe războiul ? întrebă ironic cancelarul şi, punîndu-şi ţigara în gură, începu s-o sugă încet. Te aşteptai ca Adunarea Naţională să dea dovadă de mai mult p'atriotism, şi să se arate mai puţin îngăduitoare decît Thiers ? Tn ceea ce mă priveşte, nu m-.am îndoit nici o clipă de acest rezultat şi am dormit buştean. Totuşi, trebuie să-ţi mărturisesc că am avut şi eu o noapte de insomnie în acest război. Cred că nu ţi e prea greu să ghiceşti cînd ?

— Probabil în noaptea de cinci septembrie, cînd aţi aflat răspunsul poporu’ui francez la dezastrul de la Sedan ? spuse repede Moltke.

— O, nu ! Asta nu m-a tulburat cîtuşi de puţin. Ştiam că republica va călca pe urmele imperiului, de vreme ce în fruntea ei se aflau miniştri ca Jules Simon şi Jules Ferry, care joacă după cum le cîntă Adolphe Thiers. E mai uşor să te înţelegi cu aceşti domni, decît cu îngîm- fatul acela de împărat. El, totuşi, avea mai multă mîndrie naţională, decît aceşti lachei, cărora le e tot una pe cine slujesc : pe francezi sau pe străini! Nu, nu, republica din septembrie nu m-ia împiedicat să dorm. N-am închis ochii în noaptea de optsprezece martie, cînd Parisul a c<azut în mîinile muncitorilor.

— Cum se face că aţi socotit această răscoală atât de primejdioasă ? întrebă Moltke, devenind mai atent.

— Dia, aşa am socotit-o, pentru că s-ia creat o situaţie nelămurită, care putea să aibă urmări foarte serioase.

— Ei, doamne ! exclamă Moltke fără să vrea. Dacă aţi fi fost de acord cu cererea lui Thiers, soldaţii mei ar fi pornit la atac şi Parisul răsculat ar fi încetat de mult să mai existe.

— Voi, militarii, vedeţi totul foarte simplu, spuse răspicat Bismarck. Cînd trageţi cu tunul, uitaţi că obuzul îndreptat asupra Montmartrului ar putea trezi un ecou la Petersburg sau la Londra.

— Dar ţarul Rusiei sau regele Angliei n-ar fi putut decît să se bucure, dacă aţi fi strivit această haită de turbaţi.

— Ai dreptate. Totuşi iniciunul dintre ei n-ar îi văzut cu ochi buni instalarea armatelor prusace în inima Franţei.

— Dar guvernul francez nici nu s-a sinchisit!

— Tocmai de aceea s-ar fi putut să provocăm îngrijorarea statelor străine. Thiers poate să fie prea îngăduitor, dar celelalte state nu vor ca noi să luăm mai mult decît ceea ce am obţinut pînă acum. Ştii doar că ţarul Rusiei s-a cam „încruntat“ cînd a aflat că am cerut opt miliarde de franci despăgubiri. Şi acest gest de nemulţumire al foii Alexandru ne-a costat trei miliarde.

Bismarck nu şi putea ascunde amărăciunea la amintirea (înfrîngerii diplomatice de curînd suferite. Cancelarul prusac obţinuse de la Thiers tot ce voise. Ceruse bogata provincie franceză Alsacia. Thiers nu se împotrivise. Prusia mai dorise şi Lorena. Thiers fusese de acord. Dar Bismarck mai ceruse pe deasupra şi o despăgubire enormă : opt miliarde de franci. Nici de data aceasta, guvernul lui Thiers nu protestase. Ministrul de finanţe prusac se şi grăbise să împartă banii pe hîrtie : avea mare nevoie de ei. Doar războiul e o plăcere costisitoare, ruinătoare chiar. Bismarck triumfase, cînd deodată se ivise o piedică neaşteptată...

Cînd ţarul Alexandru al II lea aflase de cererile de jaf ale lui Bismarck se încruntase. Ambasadorul» prusac îl înştiinţase de îndată pe

Bismarck printr-o telegramă urgentă. Cancelarul îşi micşorase imediat pretenţiile de la opt, la cinci miliarde de franci. Această concesie fusese o grea lo- vuură atît pentru finanţele Prusiei, cît şi pentru ambiţiile lui Bismarck.

Moltke nu dădea atîta importanţă subtilităţilor diplomatice.

■ - Asta înseamnă, spuse el tărăgănat, pe un ton nemulţumit, — că armata prusacă este condamnată la inac- iivitate, numai pentru că diplomaţii noştri nu vor să-i întărite pe şefii unor state străine ?

— Prietene, — spuse Bismarck pe un ton ipovăţuitor, — niici nu trebuie să-i întărîtăm. Ţine minte o dată pentru totdeauna : englezii atîta aşteaptă, să ne vadă într-un conflict cu Rusia[1], din care am ieşi slăbiţi şi noi şi colosul rus. Pentru a-şi atinge acest scop, englezii ar fi gata să dea foc întregului univers.

— Credeţi că numai englezii doresc un război cu Rusia ? Vă asigur că şi poporul german visează o campanie de Răsărit.

— Poporul ? Ofiţerii dumitale ipoate, nu poporul ! Şi iartă-mă, dar ei nu se pot lăuda că văd prea departe. Nu cred să fie cineva care să cunoască mai bine ca mine lipsurile Rusiei, atît în problemele de organizare a statului, cît şi în cele militare. Şi pe oricine l-ai putea bănui de sentimente de prietenie faţă de Rusia, numai pe mine nu, domnule feldmareşal- Dar Rusia nu e nici Austria, nici Franţa. Să ferească dumnezeu poporul german de un război eu Rusia. Oricine îi va încălca hotarele, va trebui să lupte împotriva climei foarte aspre, împotriva d'îrzeniei soldatului rus, împotriva întinderii nesfîrşite a acestei ţări, factori care ar da

o amploare uriaşă operaţiunilor militare. Pentru orice stat, o astfel de încercare nu s-ar putea încheia decît printr-o catastrofă. Mă gîndesc cu groază că poate la un moment dat, sub presiunea unor generali prea cutezători sau a unor aventurieri politici, Germania ar putea plănui un război împotriva Rusiei. Ar fi cea mai mare tragedie pentru naţiunea germană... [I]

[I] Diplomaţii englezi iau căutat iîmtotdeaunia să provoace o ciocnire între Germania şi Rusia. Şi-au dat multă osteneală în acest scop şi în anul 1S70, în preajma conflictului franco-prusac. Dar cancelarul hrăpăreţ, eăutînd noi anexiuni pe calea armelor, se temea totuşi de un război cu Rusia, ştiind că acest război s ar sfîrşi desigur cu o catastrofă pentru Germania. înainte ide izbucnirea războiului cu Franţa, ■ambasadorul Prusiei la Londra îi comunicase lui Bismarck că guvernul englez socotea inoportun conflictul Prusiei cu Franţa şi că un război între Germania şi Rusia ar fi mai puţin primejdios pentru Anglia Pe acest raport, Bismarck scrisese cu mînia lui : „Dar nu şi pentru Germania“. (Nota red. ruse).

— Sîntcţi încă sub impresia nenorocitei campanii a tui Napoleon, spuse Moltke nemulţumit.

- Nu mă gîndesc numai la Napoleon. Aş putea să-ţi mai amintesc şi de un alt comandant de oşti foarte iscusit : Carol al X'II-lea, care abia a scăpat cu viaţă dintr-o expediţie în Rusia.

-— Dar acum trăim alte vremuri... armamentul modern a schimbat raportul de forţe. Şi tehnica germană[1]...

— Tehnica este ceva care se poate dobîndi. Cu bani se poate obţine înarmai ea oricărei oştiri, îi tăie vorba cu asprime Bismarck. Dar există o armă care nu poate fi cumpărată cu bani. E unitatea de nezdruncinat a naţiunii ruse. Chiar dacă am cuceri cele mai strălucite victorii militare, tot n-am putea ajunge la adevărata victorie politică asupra Rusiei, pentru că nimeni nu poate înfrânge poporul rus. Nici un război nu poate duce ta nimicirea Rusiei. Puterea fundamentală ia acestei uriaşe ţări se sprijină pe milioane de oameni. Şi chiar dacă vreun tratat internaţional ar duce lia desmembriarea ei, părţile ei separate se voir strînge din nou laolaltă, aşa cum se unesc stropii unei picături de mercur. Oamenii ruşi de frunte, care au o viziune largă a viitorului, cunosc această superioritate a Rusiei. De cu- rînd a apărut romanul contelui Lev Tolstoi, „Război şi pace“. Am citit cîteva fragmente care mi-au fost traduse. Dă-mi voie să-ţi arăt cîteva idei .ale vestitului scriitor rus.

Bismarck luă una din fideile aflate în faţa sa pe masă şi începu să citească, apăsînd pe fiecare cuvînt:

— „După bătălia de la Borodino nu s-a mai dat nici o bătălie, nu numai generală, dar nici măcar una cît de puţin însemnată, şi totuşi armata franceză a încetat de a mai exista. Ce înseamnă lucrul acesta ?...“

Cancelarul aruncă o privire laioasă

interlocutorului său, luă o nouă foaie de hîrtie şi citi :

„Perioada campaniei din 1821, de la Borodino şi pînă la afungarea francezilor, a dovedit că o bătălie cîştigată, nu numai că nu e totdeauna cauza unei cuceriri, dar nici nu e totdeauna un indiciu sigur al ei : şi a dovedit că forţa care hotărăşte soarta popoarelor nu se găseşte în cuceritori, nici chiar în tarmate şi în bătălii, ci cu totul în altceva.

Istoricii francezi, descriind situaţia armatelor franceze înainte de părăsirea Moscovei, susţin că în Marea Armată totul era în regulă cu excepţia cavaleriei, a artileriei şi a coloanelor, dar că suferea de lipsă de furaje pentru hrana cailor şi a vitelor. Lipsa aceasta n-a putut fi îndreptată pentru că ţăranii din împrejurimi dădeau foc finului şi nu-d lăsau francezilor.

Bătălia oîştigată n-a adus'rezultate obişnuite dm cauză că ţăranii Carp şi Vals..., şi din cauză că nenumăraţi ţărani la fel cu ei nu şi-au cărat finul în Moscova pentru banii buni care li se ofereau, ci i-iau dat foc.

...ou toate că înaltelor personalităţi ruseşti li se păroa oarecum ruşinos să se bată cu bîta şi ar fi vrut să se laşeze în poziţia de „en quarte“ sau „en tierce“ şi. să facă o iscusită trecere „en pirime“ [I] şi aşa mai departe, cu toate acestea, bîta războiului popular se ridică cu toată puterea fără să ţină seama de gusturi şi de regiile, cu simplitate prostească, dar cu un scop definit, şi-i lovi pe francezi pînă eînd invazia fu zdrobita.

Fericit poporul care n-,a întors sabia cu minerul înainte ca s-o predea graţios şi politicos după toate regulile artei, învingătorului mărinimos, aşa cum

---

[I] Tactica de respingere şi tactica de atac la scrimă. (Nota red, ruse).

au procedat francezii în 1813, fericit poporul care, în clipe de grea încercare, nu se mai întreabă cum au procedat alţii în cazuri asemănătoare, ci ridică cu uşurinţă şi simplitate cea dinţii bîtă găsită la iîndemînă şi ciomăgeşte pe adversar, pînă cînd sentimentul de obidă şi de răzbunare din sufletul lui se schimbă în milă şi în dispreţ.“

Bismarck tăcu. Se uită ţintă la Moltke şi desluşi cu o vădită satisfacţie tulburarea de pe faţa plină de sbîrcituri a acestuia. Fără să-i mai aştepte răspunsul, Bismarck spuse:

— Da, aşa sínt ruşii. Te sfătuiesc, feldmareşale, să nu uiţi cît vei trăi aceste cuvinte ale contelui Tolstoi şi să le transmiţi şi adepţilor dumitale.

Glasul măsurat, nepăsător, surd al lui Bismarck se schimba numai atunci cînd vorbea despre ruşi. Bismarck ura Rusia şi se temea de ea. „Raporturile tradiţionale de prietenie“ cu vecina din răsărit, pe care căuta să le păstreze cu orice preţ, se bizuiau tocmai ipe această teamă. Rusia era o barieră de netrecut în calea către subjugarea Europei şi poate a întregului univers, la oare năzuiau Prusia şi Anglia.

Nevrînd să pornească la luptă făţişă împotriva Rusiei, Bismarck folosea tot felul de arme de care dispunea diplomaţia. Cancelarul căuta să slăbească influenţa internaţională pe tărîm economic şi politic a Rusiei. Dar trebuia să-şi ţeasâ astfel păienjenişul de complicate intrigi diplomatice, ca ruşii să nu-l observe. De aceea, cînd ridicase sabia asupra Franţei, Bismaick nu uitase să arunce din aînd în cînd o privire spre Sanct-Petersburg. Ambasadorii francezi şi împuterniciţii speciali ai ministerului afacerilor străine al Prusiei îl ţineau mereu la curent pe Bismarck cu dispoziţia ţarului Alexandru al II-lea şi a contelui Gorceakov, ministrul de externe rus. Bismarck ar fi vrut să

aibă mînă liberă pentru a hotărî nestingherit destinele Franţei. El căuta să-l intimideze pe ţar, arâtîndu-i că răscoala din Paris ameninţa să se întindă în toată Europa. Făgăduia conducătorilor Europei şi ai Americei să transforme capitala Franţei într-o capcană pentru revoluţionarii din celelalte ţări. Cu toate acestea, temîndu-se de protestul Rusiei, Bismarck era nevoit ca, deocamdată, să se abţină de la o intervenţie directă şi făţişă.

Cancelarul se silea să ascundă ajutorul militar pe care Prusia îl dădea lui Thiers pentru - înăbuşirea revoluţiei.

Astfel, Prusia eliberase o mare parte din soldaţii căzuţi prizonieri în timpul războiului franco-prusac, atît de dezastruos pentru Franţa. Dacă ţinem seama că aceşti prizonieri de război erau puşi la dispoziţia oamenilor din Versailles, se poate lesne înţelege că această măsură era de fapt o încălcare a neutralităţii şi un amestec făţiş al Prusiei în războiul civil din Franţa.

Militarismul prusac, care nu înţelegea toate subtilităţile războiului diplomatic, rîvnea la o luptă făţişă împotriva Parisului revoluţionar. Dar Bismarck se pricepea deopotrivă de bine să aţîţe înflăcărarea războinică a iunkerilor prusaci şi să-i ţină în frîu.

— La nevoie, — îi sugeră el lui Moltke, — vom mai trimite la Versailles vreo cîteva zeci de mii de prizonieri de război, dar armata noastră nu poale interveni decît într-un caz extrem. Cu toate acestea, trebuie să fiţi întotdeauna gata !

— Sîntem igata ! răspunse Moltke. Lîngă forturile de nord şi de est ale Parisului avem grupate importante forţe armate. Artileria de asediu şi-a reluat de mult poziţiile lîngă zidurile oraşului. Prin zonele ocupate de noi, nu se poate

strecura nici un francez.

Bismarck îi aruncă lui Moltke o privire iscoditoare. Se hotărî să lămurească pentru orice eventualitate rostul blocadei Parisului, pe care armatele nemţeşti o realizaseră ocupînd forturile de la răsăritul şi nordul oraşului. Pentru el „a nu lăsa pe nimeni să treacă“ în Paris, însemna a tăia legăturile oraşului răsculat cu restul Franţei, împiedicînd pătrunderea acelora care se grăbeau să vină în ajutorul comunarzilor. Dar cancelarul credea că poate lăsa armatelor din Versailles trecerea liberă prin zona neutră, pentru a-i ataca pe la spate pe comunarzi, la nevoie.

— Bineînţeles, totul trebuie făcut discret, fără vîlvă, — îşi preciză Bismarck tactica, de care feldmareşalul urma să ţină seamă, pentru a „respecta neutralitatea“ armaF[1] prusace.

Discuţia sinceră a acestor doi conducători hrăpăreţi fu întreruptă de ivirea unui al treilea personaj, nu mai puţin activ şi important în tragedia care a rămas în istorie sub numele de războiul franco-prusac.

Era Stieber, şeful poliţiei prusace, regele spionajului. II salută pe Bismarck şi pe Moltke, şi spuse :

Strada Rappes e în flăcări. Cea mai mare uzină de muniţii din Paris a fost aruncată în aer.

Bismarck zîmbi şi-i întinse lui Stieber telegrama care se afla desfăcută pe masa sa.

— Am şi primit această ştire din Versailles.

— Nu trebuie să ne mire că vestea a fost trimisă de la Paris, în acelaşi timp şi la Versailles, şi la Frankfurt, răspunse Stieber mulţumit. Poartă şi timbre nemţeşti şi timbre franţuzeşti.

Stieber era încîntat : agenţii săi secreţi îl înştiinţau despre toate evenimentele de seamă din Paris. Şi nu-i de minare : spionii care pătrundeau

pretutindeni, şi aveau acces pînă şi în instituţiile Comunei, slujeau în acelaşi timp şi pe Thiers, şi pe şeful poliţiei secrete prusace.

‘ — Ei, —■ îi spuse Bismarck lui Moltke, care-i privea
nepăsător pe amîndoi, — vezi bine că în afară de armata pe care o conduci mai există şi alta, sub comanda lui Stieber.

— Armată ? repetă cu un vădit dispreţ Moltke.

Stieber primi provocarea :

— întocmai, domnule feldmareşal. Armata mea a ocupat cele mai importante poziţii în Franţa, încă înainte ca primul soldat din armata dumneavoastră să fi trecut graniţa franceză.

Şi începu să arate cum numeroşii săi agenţi, nemţi şi francezi, vînduţi duşmanului, pregătiseră cu mult înainte de război terenul pentru reuşita invaziei armatelor germane în Franţa : Armata germană fusese întîmpinată pe teritoriul francez de „oamenii ei“, care îi pregătiseră din timp încartiruirea şi aprovizionarea, şi-i culeseseră cele mai amănunţite informaţii cu privire la măsurile de apărare ale comandamentului francez. În spatele frontului inamic, spionii lui Stieber răspîndiseră zvonuri, caire creau panica, iar în fabrici şi uzine întrebuinţaseră toate mijloacele pentru a sabota producţia armamentului de război, stricînd instalaţii costisitoare. Aceiaşi agenţi fuseseră plasaţi de Stieber în diferite instituţii militare şi civile din Franţa. Venalitatea miniştrilor lui Napoleon al III-lea, care se lăsau uşor mituiţi, îi uşurase mult lui Stieber înfăptuirea acestor planuri criminale.

— Oamenii mei, domnule feldmareşal, îşi încheie cu- vîntarea şeful poliţiei prusace, au muncit cu rîvnă pentru ca plimbarea dumneavoastră pe teritoriul francez să fie cît mai

plăcută.

— Şi totuşi, dacă armatele mele n-ar fi ocupat fulgerător pămîntul Franţei, aţi fi fost cu toţii spînzuraţi fără prea multe formalităţi — răspunse Moltke.

— Nu-i tocmai aşa, domnule feldmareşal ! Armata mea duce o luptă uriaşă şi primejdioasă, fără zgomot, şi ocupă poziţii centrale în orice ţară, fără nici o împuşcătură. Armata mea se deosebeşte de a dumneavoastră prin faptul că nu are nici un aliat. Nu are decît inamici. Şi aceşti inamici sînt toate statele din lume, indiferent dacă au graniţe comune cu Germania sau dacă se află la mii de kilometri depărtare. Armata mea înaintează neîncetat şi în timp de război, şi în timp de pace... şi chiar mai mult în timp de pace... Şi ca să sublinieze şi mai bine însemnătatea armatei sale de spioni, Stieber încheie solemn : Dumneavoastră încetaţi războiul, domnule feldmareşal, şi încheiaţi pacea, dar eu cu armata mea vă pregătesc mai departe terenul pentru un viilor război.

Se lăsă o tăcere deplină. Pomenirea viitorului război îi făcu pe toţi trei să'se gîndească la anumite lucruri pe care nu îndrăzneau să le rostească cu glas tare. închipuirea lor hrăpăreaţă proiecta imaginile atrăgătoare ale viitoarelor cuceriri sîngeroase.

Totuşi, realitatea imediata le aminti de noile forte, care influenţau din ce în ce mai mult mersul istoriei. În toate ţările creştea conştiinţa de clasă a muncitorilor, năzuinţa lor de a *sfi* uni în vederea luptei comune. În lumea întreagă răsuna glasul proletarilor de la Paris, care-şi luaseră destinul în propriile lor mîini.

Duşmanii muncitorilor urmăreau nerăbdători şi neliniştiţi lupta lui Thiers împotriva Parisului

răsculat.

— Sînteţi sigur că Thiers va şti să-şi ducă sarcina la bun sfîrşit ? întrebă Stieber, întrerupînd tăcerea.

■— Vom vedea... răspunse Bismarck. Dacă armatele de la Versailles nu vor reuşi să pună mîna pe tot Parisul, vom găsii un pretext pentru a folosi soldaţii noştri. Dacă, de pildă, s-ar găsi cineva care să devasteze sediul legaţiei americane, unde sînl păstrate arhivele noastre diplomatice [1], am deschide imediat focul asupra Parisului. Sper că oamenii du- mitale vor şti să pună la cale devastarea casei lui Washburn fără prea maie greutate?

Stieber dădu din cap, lăsînd să se înţeleagă că sfatul lui Bismarck va fi luat în seamă şi că actul de provocare va avea loc la timpul cuvenit.

Moltke întări şi el:

— Acţiunile militare împotriva Parisului sînt atît de bine pregătite încît pot începe în orice clipă.

Bismarck se arătă mulţumit. Izbutise să îngenuncheze guvernul francez şi acum el era acela care dispunea de soarta Franţei. Orbit de succese, nu înţelegea că înMnge- rea Comunei pariziene, pe care o aştepta cu atîta nerăbdare, nu-l va ajuta să întoarcă înapoi roata istoriei, după cum nu-şi dădea seama că nu toţi germanii se bucurau de această victorie.

Era vremea cînd muncitorii dm toate ţările începeau să înţeleagă că au un duşman comun : imperialiştii interna- I ţionali, gata oricînd să se unească şi să uite dezbinările care-i s'fîşie de îndată ce muncitorii ar fi încercat să-şi lepede

---

[1] În casa ocupată de ambasadorul S.U.A. la Paris, Washburn, erau păstrate arhivele ministerului afacerilor externe ial Prusiei, transportate acolo de căitre ambasadorul prusac după izbucnirea războiului franeo-prusac. (Nota red. ruse).

jugul. Proletariatul nu făcuse decît iprimii paşi către unirea internaţională a forţelor sale, dar printre muncitorii germani începeau să se răspîndeaseă din ce în ce mai mult ideile Internaţionalei. În întruniri tot mai numeroase, proletarii germani întindeau o mînă 'frăţească muncitorilor francezi. Secţiunea berlineză a Internaţionalei declarase :

„Ne legăm cu un măreţ legămînt: nici sunetul goarnelor, nici bubuitul tunurilor, nici victoria, nici înfrîngerea ■nu ne vor .abate de lia cauza noastră .comună — unirea muncitorilor din toate ţările“.

În aceste zile mari şi tragice pentru Paris, răsunară în întreaga lume profeticele cuvinte :

„Bismarck priveşte cu plăcere ruinele Parisului în care vedea poate „prima rată“ a distrugerii generale a oraşelor mari pe care o ceruse stăruitor pe cînd era încă un simplu iunker... El priveşte cu satisfacţie cadavrele proletariatului parizian. Pentru dînsul aceasta nu înseamnă numai extirparea revoluţiei, ci totodată şi extirparea Frianţei... el nu vede din acest eveniment istoric uriaş decît suprafaţa...

...în urma celui mai grozav război din epoca modernă, armata învingătoare şi cea învinsă Se coalizează pentru a măcelări împreună proletariatul ; acest eveniment nemaipomenit nu dovedeşte, cum crede Bismarck, înăbuşirea mult aşteptată a noii societăţi care se ridică, ci descompunerea completă a vechii societăţi burgheze...

...După Duminica Rusaliilor din 1871 nu mai poate fi nici pace, nici armistiţiu între muncitorii francezi şi acaparatorii produsului muncii lor. Mîna

de fier a unei soldăţimi mercenare poate ţine pentru cîtăva vreme ambele clase în- tr-o asuprire comună. Dar lupta trebuie să izbucnească în mod necesar iară şi iairă, luînd proporţii din ce în ce mai mari, şi nu încape îndoială cine va ieşi, în cele din urmă, învingător — cei cîţiva acaparatori, sau majoritatea co- vîrşitoare a celor ce muncesc“.

Acestea au fost cuvintele rostite pe vremea aceea de Karl Marx.

VIII

CUNOŞTINŢE VECHI

Ernest Henriot se mai întîlnise cu Lucien Caporal.

Henriot spusese de fapt adevărul cînd arătase că e negustor, pentru că şi în timpul războiului cu Prusia şi după încheierea păcii se îndeletnicise cu vînzarea onoairei soldatului francez. Fusese plătit la începui pentru că împiedicase armata franceză să-şi apere patria ‘împotriva cotropitorilor germani, iar după aceea pentru că aţîţa armata împotriva parizienilor.

Henriot mu minţise nici cînd spusese că avea pasiune pentru pictură. Într-adevăr, absolvise şcoala de belle-arte, unde pe vremea lui învăţau feciorii de bani gata din aristocraţia franceză. Pentru a intra în această şcoală fusese de ajuns să-şi reia particula nobiliară pe care familia sa o lepădase în timpul revoluţiei de la 1789.

Şi totuşi, Henriot nu spusese tot adevărul : îi ascunsese lui Bantaird că-l stăpîneau alte simţăminte decît dragostea pentru artă. Ambiţia şi setea de putere îi otrăveau sufletul.

Cri-Cri era un foarte bun observator şi se

pricepea de minune să imite mersul, gesturile, felul de a se purta şi de a vorbi al oamenilor din jur. De la cea dintîi aruncătură de ochi bagase de seamă ţinuta militară a negustorului.

Într-adevăr, Henriot se afla în slujba armatei din Ver- sailles, dar nu datorită unor însuşiri excepţionale. îşi cîşti- gase repede gradele. Ofiţer mediocru pe lîngă statul major al generalului Vinoy, căpitanul Henriot ajunsese în scurt

timp specialist în orice treburi străine de arta militară, în care era cu prisosinţă folosit.

În ianuarie, guvernul îl numise pe generalul Vinoy guvernator al Parisului, încredinţîndu-i apărarea capitalei. „Guvernul trădării naţionale“ nu se înşelase. Vmoy pricepuse foarte bine intenţiile patronilor săi, ştiind ce aştepta de la el Trochu, şeful guvernului. Armatele prusace încercuiseră Parisul. Dar ele nu 1 neliniştau pe general. Socotea că nu dincolo de forturile Parisului se află duşmanul cel mai primejdios. Spaima lui erau batalioanele muncitoreşti înarmate, din cuprinsul Parisului — batalioanele Gărzii Naţionale. Şi generalul porni lupta împotriva lor.

Dintre toţi ofiţerii statului său major, Henriot era omul cel mai potrivit pentru îndeplinirea acestei sarcini.

— Trebuie să-ţi dai demisia din armată •— îi spusese Vinoy într-o zi. Ne vei fi mai de folos ca civil.

Henriot nu răspunsese nimic, ci căutase numai să-şi ascundă tulburarea ce-l cuprinsese. Această discuţie nu era o surpriză pentru el. Generalul îi mai făcuse cîteva aluzii la o eventuală schimbare de carieră.

—- Nu-ţi cer imediat consimţămîntul, — urmase Vinoy, — îţi lias timp să te gîndeşti... Spune-mi, mi se pare că eşti rudă cu baronul Heeckeren ?

— Georges-Charles d’Anthes Heeckeren ? întrebase Henriot.

— întocmai.

— Da, răspunse căpitanul cu o făţişă mîndrie. Ce-i drept, cam de departe, — socotise el de cuviinţă să adauge.

— Te roagă să treci pe la el. Şi cît mai degrabă, încheiase Vinoy şi-i întinsese mîna.

D’Anthes îl primi pe Henriot cu .braţele deschise :

— M-am bucurat foarte mult cînd mi-a vorbit Vinoy de tine. Pot să am deplină încredere.

Baronul împlinise aproape şaizeci de ani, dar arăta încă foarte tînăr şi vioi, deşi era destul de gras.

Acest nobil francez pornise de la vîrsta de douăzeci de ani să-işi caute norocul pe la curţile împăraţilor străini. Ajunsese om de încredere al curţii prusiene, apoi se vîn- duse diplomatului olandez Heeckeren. Afacerile murdare cu care se îndeletniciseră amîndoi îi apropiaseră atît de mult, încît d’Anthes îşi renegase părinţii 'şi patria, şi se făcuse olandez, luînd numele baronului din Amsterdam, care-l înfuase. Astfel Georges-Charles d’Anthes devenise baronul Georges-Charles d’Anthes Heeckeren. Curînd se simţise latras de alte perspective. În Olanda îşi încropise o avere frumoasă. Dar ţara eria prea mică pentru nesăţioasele sale năzuinţe. De aceea, trecuse la curtea imperială rusă.

Acest olandez, care pînă mai ieri fusese francez, şi renunţase tot atît de uşor la Franţa ca şi la Olanda pentru a deveni ofiţer rus, fu pe placul ţarului Nicolae I.

Pentru d’Anthes era tot una, dacă obţinea averi şi funcţii înalte în Germania sau în Rusia. Nu-i păsa nici de preţul pe care trebuia să-l plătească pentru aceste bunuri. Despre d’Anthes, ucigaşul lui Puşkin, scrisese Lermontov :

...cît sînge rece ucigaşul
Ochi încet... scăpare nu-i:
Sec bate inima trufaşă Şi
neclintită-i arma lui Şi ce-
ntimplare ?... De departe
Ca alte sute de fugari

Vinînd norocul, ranguri
mari De-acest meleag
avuse parte ;
Răzind, dispreţul îndată
Străinul grai, a noastră
fire Şi nu cruţă, cu
osebire,
A noastră slavă ne ntinată;
Nepricepînd asupra cui
Se-abate astăzi mina lui!...

Pe vremea aceea, Lermontov nu fusese în măsură să cunoască uneltirile tainice care conduseseră mîna ucigaşului marelui poet rus. D’Anthes, asasinul plătit de ţar, ştiuse prea bine „asupra cui se abate astăzi mîna lui“.

După asasinarea marelui poet, săvîrşită la îndemnul ţarului, d’Anthes Heeckeren fusese nevoii să părăsească Rusia.

încercase să caute un adăpost la tatăl său adoptiv în Olanda, dar i se refuzase autorizaţia de a intra în ţară, ceea ce nu-l tulburase cîtuşi de puţin. Se putea duce în vechea sa patrie. Era sigur că monarhul ei, Napoleon al IlI-lea, îi va ierta trădarea.

Şi într-adevăr : Aventurierul cu mîinile pătate de sînge devenit maestru în isprăvi necurate nu putea fi decît pe placul lui Louis-Napoleon. În 1851, eînd Louis-Napoleon deveni împăratul Napoleon al III lea, Heeckeren fu numit senator, şi această cinstire nu era decît o mică răsplată pentru serviciile aduse la pregătirea loviturii de stat.

Mai tîrziu, după prăbuşirea augustului său protector, situaţia lui Heeckeren se întări şi mai mult. Nici nu era de mirare! împăratul fusese detronat, dar burghezia franceză ştia să preţuiască oamenii de soiul lui Thiers sau d’Anthes.

Henriot ştia că numele baronului Heeckeren figura pe lista celor mai mari speculanţi din lumea

'finanţelor şi a bursei. Căpitanul avea de ce să se bucure de norocul trimis de soarta care pînă atunci se arătase cam sgîrcită cu el.

■— Marile tradiţii ale imperiului francez sînt ameninţate. E datoria noastră să procedăm cu multă băgare de seamă !

Gu aceste vorbe făţarnice începu baronul discuţia, iiar Henriot îi ascultă cu sfinţenie vorbele.

— Primejdia a ajuns cu atît mai mare, — urma d’Anthes, — cu cît din pricina războiului s-au închis numeroase uzine şi mulţi şomeri au intrat în raidurile Gărzii Naţionale, în timpul asediului Parisului. Toţi locuitorii capitalei sînt neliniştiţi şi se frămîntă din pricina zvonurilor despre o apropiată capitulare a oraşului.

— Şi în ce măsură aceste zvonuri ar putea fi întemeiate ? îl iscodi cu grijă Henriot.

•— Ciudată întrebare, pentru un ofiţer din statul major al lui Vinoy ! Ştii prea bine că nu ne vom împotrivi forţelor superioare ale inamicului, răspunse Heeckeren nemulţumit. Ce crezi ?

— Unii ofiţeri din comandament cred că Parisul este apărat de cîteva forturi de neînvins şi de o garnizoană de patru sute de mii de soldaţi, cu o bogată rezervă de armament şi muniţii.

— Nu te-am întrebat asta !... Ştiu mai 'bine decît tine că prusacii îşi vor frînge gitul în faţa zidurilor de netrecut ale Parisului. Şi apoi ce va urma, ce va fi ? Sipune-mi, te rog. Baronul se înfurie din ce în ce mai tare. Te-ai gîndit, dumneata şi ceilalţi ofiţeri de stat major, ce se va întîm- pla după aceea ? Tăcu o clipă, apoi izbucni plin de amărăciune : Revoluţie ! Iată .ce ne-aşteaiptă, dacă nu vom şti să vedem mai departe. Ai înţeles ?

— Vă stau la dispoziţie, ■— se grăbi Henriot, gata să primească orice însărcinare.

— Trebuie să iei legătura cu ofiţerii batalioanelor Gărzii Naţionale din cartierele mărginaşe ale Parisului.

— De obicei, şefii batalioanelor din Garda Naţională sînt aleşi de toată trupa.

— Ştiu 1 De aceea se cere să lucrezi cu multă băgare de seamă. Trebuie să afli mai întîi pe cine ne putem bizui şi cine urmează să fie înlăturat. Acolo unde nu merge corupţia n-ai decît să răspîndeşti zvonul că şeful batalionului s-a lăsat mituit. Trebuie să găseşti orice mijloc de a compromite în faţa muncitorilor pe cei care nu se lasă cumpăraţi. Trebuie să fii cu ochii în patru şi în acelaşi timp foarte hotărît. Alege-ţi oamenii de care ai nevoie, dar .nimeni să nu ştie cine-ţi sînt şefii. Să nu primeşti nici o însărcinare de la altcineva în afară de mine sau Vinoy.

...Chiar din primele zile ale evenimentelor din martie, Vinoy şi Heeckeren îşi dădură seama că se puteau bizui pe Henriot, care ştiia să se descurce în situaţiile cele mai grele, căci însărcinările ce i se dadeau se potriveau de minune cu vocaţia sa.

La 18 martie, cînd sub presiunea Gărzilor Naţionale şi a populaţiei civile, Vinoy fusese silit să părăsească în grabă poziţiile pe care le ocupase în Piaţa Clichy, Henriot, din proprie iniţiativă, se grăbise să raporteze ştirea ministrului de război, generalul Lefld. Ministrul de război, care conducea singur operaţiile din Piaţa Bastiliei, nu se putea bizui nici el pe armata sa : soldaţii refuzau să tragă în popor şi fraternizau cu muncitorii, iar Garda Naţională îl în- cercuise pe generalul Lefld împreună cu suita sa.

Străbătînd cu greu prin mulţime, Henriot izbuti să se apropie de general, dar în clipa aceea se lăsă pe neaşteptate o linişte deplină.

Henriot sări pe-un morman de pietre, îşi roti privirea asupra preţii şi-şi dădu imediat seama de prilejul fericit care i se oferea. Din strada Lyon venea încet un convoi funerar.

— Deseoperiţi-vă ! strigă Henriot.

De pe grămada de pietre el depăşea mulţimea de parcă ar fi fost un vorbitor la tribună şi îşi ţinea pălăria în mîna întinsă, larătînd spre convoiul funebru.

Privirile tuturor se îndreptară într-acolo şi zăriră un bătrîn cărunt, care mergea cu fruntea plecată după un dric simplu.

— E Victor Hugo ! îşi înmormîntează fiul ! se auzi din mulţime.

Cine dintre parizieni nu-l cunoştea pe vestitul poet! Pe vremea aceea, poetul se bucura de cea

mai mare dragoste a poporului.

Victor Hugo se înapoiase de curînd din Anglia, unde trăise în surghiun aproape douăzeci de ani, în urma loviturii de stat din 1851. În amintirea tuturor mai stăruiau versurile prin care îşi luase rămas bun de la Franţa:

„De stau -o mie numai, cu ei voi rămînea,
O sută chiar! Pe Sulla i l-oi înfrunta
mereu ! De n-ar fi decît zece, voi fi al
zecelea Şi unul de rămine, acela voi fi
eu!"

Acum, în urma sicriului în care zăcea Fiul său drag, mergea un bătrîn zdrobit de durere ; nu vedea nimic în afară de dricul care înainta încet prin mulţime, cu sicriul ce se legăna în pasul cailor.

Gărzile 'Naţionale şi parizienii înarmaţi dădură cortegiului funerar salutul ostăşesc. Mulţi se repeziră să dea la o parte pietrele strînse grămadă, ca adăpost împotriva gloanţelor, care împiedecau acum trecerea cortegiului.

Henriot se folosi de acest prilej pentru a-l salva pe generalul Lefld şi a-l ascunde într-un loc ferit.

A doua zi, la Versailles, Vinoy îi poceşti lui Thiers, cu toate amănuntele, prezenţa de spirit a lui Henriot, fostul ofiţer de Stat Major.

Thiers las-cultă ipînă la capăt povestirea generalului şi spuse :

— Cu alte cuvinte, Hemriot al dumneavoastră a ştiut să exploateze în folosul său spiritul nobil al poporului francez şi dragostea sa romantică pentru literatură şi artă. Ah! Cît de bine vă recunosc în gestul acesta, parizieni !

După o clipă de tăcere, Thiers adăugă cu făţărnicie :

— Numai un francez e în stare ca în toiul luptei să lase arma şi să se descopere, scoţîndu-şi casca ipentru a cinsti memoria unui compatriot care a

căzut.

Făcu apoi eîţiva paşi prin odaie, se opri în faţa unui mare portret a lui Jean Jacques Rousseau, care atîrna deasupra căminului, şi îşi spuse: „Mă voi folosi şi eu de această nobilă slăbiciune a ta, o, cetate a Parisului !“ Apoi adăugă cu glas tare : [I]

— P.înă mîkie dimineaţă vreau să am gata un plan pentru atacarea oraşului ! Şi rînjind, încheie, strîmbîndu-se de parcă ar fi băut din greşeală oţet: Dacă generalii francezi n-au ştiut să apere la timp Parisul împotriva prusacilor, vor fi nevoiţi acum să-l atace pentru a-l elibera din mîinile comunarzilor.

V noy înghiţi hapul acesta veninos f'ără să crîcneaseă. Dar cu toate că nu era decît o slugă vîndută, neruşinarea noului şef al guvernului îl revoltă totuşi. Cine nu ştia că Thiers fusese cel dintîi care ceruse capitularea Parisului ?

Piticul se grăbi să-şi mai îndulcească înţepătura şi adăugă cu obişnuitul său cinism :

— Totuşi, orice rău e spre bine!... Trimiteţi-mi-l pe acest Henriot. O să-i dau o misiune specială.

— Henriot a irămas la Paris şi se află la dispoziţia baronului Heeckeren, — răspunse Vinoy.

— Cu atît mai bine, încuviinţă Thiers şi, chemîndu-l pe secretarul său, Tronsaint Dumersant, îi spuse : Cînd o să te mai duci la Paris, să-i ceri baronului Heeckeren să te pună în legătură cu Henriol

...Nu trecură nici trei zile şi Henriot găsi un nou prilej pentru a se evidenţia.

Agenţii secreţi ai lui Thiers încercaseră de

[I] Victor Ilugo îl ura pe Napoleon al III-lea, socotindu-l pricina nenorocirilor Franţei ; în această poezie, prin numele lui Sulla e amintit Napoleon lat III-lea. Sulla (138 — 78 î.e.n.) e şeful oştirei din Roma antică care a dat o lovitură de stat cu ajutorul soldaţilor săi şi, punînd mîna pe putere, ia instaurat dictatura militară, (Nota red. ruse).

cîteva ori să provoace o lovitură contrarevoluţionară la Paris. În ziua de 22 martie, cînd nu trecuseră decît .patru zile de la victoria revoluţiei, vreo mie de monarhişti organizară în Piaţa Venddme o manifestaţie împotriva Comunei. În fruntea monarhiştflor se afla d'Anthes Heeckeren.

Manifestanţii atacară pe neaşteptate pe soldaţii Gărzii Naţionale, strigînd : „Trăiască ordinea“. Doi soldaţi din Garda Naţională 'fură ucişi şi şapte răniţi. Abia după aceea federaţii se holăirîră să tragă. Manifestanţii se risipiră, lăsînd pe locul încăierării vreo doisprezece morţi şi numeroase revolvere, jobene, mănuşi şi săbii camuflate în bastoane.

Printre cadavrele de pe oaldarîm zăcea şi baronul Heeckeren, viu şi nevătămat. Tremura de spaimă şi nu îndrăznea să se mişte, de frică să nu fie arestat. Nu ştia cum să scape de acolo.

Şi din nou Henriot fu acela care salvă situaţia. îşi urmase patronul ca o umbră. împreună cu ajutorul său, un alt spion, îl bandajă pe baron la cap şi, profitînd de învălmăşeala generală, cei doi tineri îl luară, ca şi cum ar fi fost rănit, îndemnîindu-i cu glas tare pe toţi cei de faţă să le urmeze pilda şi să ducă răniţii la spital.

Prevăzătorul Henriot nu uită să ia bastonul elegant al lui Heeckeren şi să-l pună lîngă el pe targă. Dacă cineva ar fi tras puţin de minerul bastonului, ar fi apărut imediat o spadă ascuţită, cu iniţialele baronului Heeckeren.

Guvernul Comunei privi cu prea multă îngăduinţă această ieşire făţişă a duşmanului. Lupta împotriva mo- narhiştilor se mărgini la alungarea manifestanţilor, astfel încît aceştia prinseră curaj pentru a-şi duce lupta >mai departe. Heeckeren îşi reveni foarte repede, şi chiar a doua zi după manifestaţie porunci agenţilor săi să ridice împotriva Comunei batalioanele Gărzii Naţionale, unde mai rămăseseră cîţiva ofiţeri devotaţi Imperiului sau unde comandanţii nu se arătau prea dîrzi. Dar şi această nouă uneltire a monarhiştilor dădu greş.

Nici de data aceasta guvernul Comunei nu luă măsuri energice împotriva conspiratorilor din Versailles. Toţi fură lăsaţi liberi, contTnuînd să păstreze legăturile cu Thiers, care pregătea atacul împotriva Parisului.

Cu toate acestea baronul Heeckeren, prevăzător, de îndată ce simţi mirosul de pulbere se mută la Versailles.

Henriot, căruia i se făgăduise un viitor strălucit după căderea Comunei, ducea acum o luptă şi mai

cruntă, şi m2i vicleană împotriva ei.

Una din victimele care căzuse în laţul lui era ofiţerul Lucien Caporal, comandantul batalionului Belleville din Garda Naţională.

în aprilie, cînd artileria din Versailies începu să bombardeze sistematic Parisul, un tînăr modest, dar îmbrăcat cu gust, veni la Lucien Caporal şi-i propuse o cantitate de furaj şi alimente pentru, batalion. Discuţiile se sfîrşiră prin încheierea unei convenţii pentru furnizarea anumitor mărfuri. Cînd se pregătea să plece, Henriot —• căci ef era furnizorul — spuse în treacăt:

— Ştiţi că n-am venit ta dumneavoastră din întîm- plare. Mi-aţi fost recomandat de domnul Albert Collart.

— De cine ? întrebă Caporal cu un glas deosebit de alarmat.

Nu reuşi să-şi ascundă tulburarea. JRoşeaţa obişnuită îi pieri din obraji. Broboane mari de sudoare îi apărură pe frunte.

— De Albert Collart, — repetă Henriot cu un aer liniştit. Mi se pare că îl cunoaşteţi.

— Nu-mi amintesc, — răspunse Lucien, vrînd să pară cît mai nepăsător, şi se ridică pentru a curma această discuţie neplăcută şi ia-l concedia pe oaspetele său.

•— O clipă, — spuse Henriot, oprindu-l cu un gest.

Scoase o foaie de hîirtie din portofel, pe care şi-l puse apoi fără grabă la loc în buzunar. Ţinînd hîrtia cu amîn- două mîinile, citi încet:

—- „Primit de la domnul Albert Collart zece mii de franci, pentru a-i preda la Paris domnului Hans Egger sau arhiepiscopului Darboy. Lucien Caporal, 29 martie 1871 !“ ...E semnătura dumneavoastră ? îl întrebă Henriot, fără să-şi ascundă zknbetul.

— Dar ştiţi de unde vine această chitanţă şi

pentru ce am primit aceşti bani ? strigă Caporal.

—• Ştiu mult mai mult decît credeţi... Mi se pare însă că discuţia noastră s-a prelungit şi ar putea să atragă atenţia celor din jur... La revedere, încheie el, ridieîndu-se. Voi pregăti convenţia şi voi veni mîine la aceeaşi oră.

Lucien rămase împietrit. Speranţele vagi că totul se va limpezi şi că nu va fi nevoit să plătească pentru uşurinţa sa criminală i se spulberară dintr-o dată. Se vedea acum la marginea pirăipastiei, dîndu şi seama eu o dureroasă luciditate că era singur vinovat de toată catastrofa.

...Lucien Caporal îl întîjnise pentru prima oară pe Al- bert Collart în lagărul de prizonieri francezi din Germania. Prusacii aruncaseră împotriva armatei generalului Ba- zaine, în care lupta pe atunci Lucien, forţe de două ori mai mari, pricinuindu-i pierderi grele. Lucien fusese luat prizonier în sîngeroasia bătălie de ta Sedian.

Fiul unui mare acţionar al companiei căilor ferate, Lucien Caporal trăise totuşi în mijlocul unui cerc de tineri burghezi, care luaseră o poziţie făţişă împotriva politicei reacţionare a lui Napoleon al IlI-lea. Cu doi ani înainte de proclamarea Comunei, în timpul grevei de la minele Contaigme din Ricquot-Marie, cînd un batalion din armata guvernamentală trăsese în delegaţia muncitorilor, Lucien semnase un protest al unui grup de liber profesionişti. Din pricina acestei semnături, Lucien se certase cu tatăl său, dar se împrietenise cu tînăra învăţătoare Madeleine Roc- ques, care luase parte activă la opera de ajutorare a familiilor minerilor.

Dragostea lui Lucien pentru Madeleine îl întărise şi mai mult în dorinţa de a se elibera de sub jugul concepţiilor şi prejudecăţilor care domneau în familia sa.

Vedea că Madeleine se bucura nespus de mult, ori de eîte ori îşi arăta voinţa de ia contribui la sfărîmarea zidului de nedreptăţi sociale, ridicat între oameni de veacuri de robie şi asuprire.

Lucien tocmai se pregătea să-şi înceapă cariera de avocat, cînd izbucni războiul cu Prusia. Văzîndu-şi patria ameninţată de cotropitori, el fu printre cei dintîi care răspunse la chemarea Imperiului şi intră ca voluntar în armată. Pe vremea aceea, serviciul militar obligator nu exista în Franţa, şi fiecare îîinăr îşi putea plăti un înlocuitor. Tatăl lui Lucien, fiind destul de bogat, încercase să-şi scape fiul de primejdiile războiului şi i găsise un asemenea „înlocuitor“, dar Lucien nu primise.

Madeteine Roequ'es nu numai că nu-l oprise pe logodnicul ei, ci, dimjpotrivă, îl îndemnase să plece, pentru a-şi apăra patria. După despărţire, Madeleine se arătase foarte curajoasă şi se străduise să-l sprijine şi să-l îmbărbăteze prin scrisorile pe care i le trimitea.

Cînd Lucien căzu prizonier, corespondenţa lor se întrerupse şi el se simţi singur, departe de Paris, lipsit d'e sprijinul moral al Madeleinei. pe care se obişnuise să se bizuie în clipe de îndoială şi de zbucium sufletesc.

îşi făcuse o idee cu totul greşită despre evenimentele din martie, de care aflase de la agenţii secreţi, pe care Thiers îi trimitea anume în lagăr pentru a-i face pe ofiţerii -francezi căzuţi prizonieri să ia o latitudine duşmănoasă faţă de Comună. Potrivit înţelegerii încheiate de Thiers cu comandamentul prusac, aceşti ofiţeri, împreună cu unităţile lor, urmau să fie trimişi să lupte împotriva Parisului muncitoresc.

Albert Gollart er-a unul dintre puţinii ofiţeri prizonieri cu care Lucien se împrietenise. Collart

părea o fire închisă, retrasă ; cu toate acestea împărtăşea prietenilor îngrijorarea sa pentru soarta Franţei, neascunzîndu-le temerile pricinuite de dezbinarea dintre .Paris şi Versailles şi învinuin-d'u-i pe parizienii răsculaţi de lipsă de patriotism.

— Acum cînd armatele străine me-au încălcat pămîn- tul nu puteam avea deciît un singur ţel : înfrîngerea inamicului, -— îi spusese el într-o zi lui Lucien.

— Aşa-i, încuviinţă Lucien, dar în ziua de 4 septembrie populaţia Parisului a ieşit în stradă, tocmai pentru că guvernul francez era de altă părere.

— Şi, prin urmare ?...

— Prin urmare, urmă Lucien, după cît se pare, convieţuirea paşnică dintre toţi cetăţenii nu contribuie întotdeauna la demnitatea şi fericirea patriei.

— Da, aşa a fost pînă la 4 septembrie. Dar guvernul apărării naţionale a jurat să alumge toţi cotropitorii din Franţa, îi răspunse Collart.

— Nu ştiu ce a jurat guvernul. Aici, în lagărul de prizonieri nu ne vin prea multe veşti. Un singur lucru e limpede: Versailles-ul nu luptă împotriva Berlinului, ci colaborează...

— Da, bineînţeles, stînd aici ne vine greu să ne dăm seama. ...Nu mai ai nici o veste de la logodnica ta ? schimbă pe neaşteptate vorba Collart.

— Nu, n-am mai primit nimic de la ea, — răspunse Lucien mîhnit.

— Judecind după cele ce mi-ai povestit, trebuie să fie şi ea printre răsculaţi. Aventura nechibzuită a acestora se potriveşte cu firea ei înflăcărată. Păciat totuşi că în aceste clipe atît de grele mu poţi fi alături de ea...

— Ce n-aş da să ifiu acum lîngă ea !

— În ceea ce mă priveşte, îţi mărturisesc că prefer să rămîn aici, — răspunse cu răceală Collart. E mai bine să fii prizonier la nemţi, decît la al tăi.

— Fiecare eu gusturile lui, îl înfruntă ironic Lucien.

În ziua aceea nu-şi mai vorbiră nimic, dar Collart reluă discuţia curând :

— îmi eşti foarte simpatic. Văd că ţi-e tare dor de logodnica dumitale, că tînjeşti după ea ! Un prilej neaşteptat îmi îngăduie să-ţi dau o mînă de ajutor. Cunosc un comandant neamţ care are nişte rude la Paris. E îngrijorat de soarta lor, ştie că o duc cam greu şi ar vrea să le trimită zece mii de franci. Dacă s-iar găsi cinevia să plece ta Paris, ar putea să-i facă rost de actele necesare în schimbul acestui serviciu. În felul acesta, trecerea prin cordoanele nemţeşti ar fi asigurată. Bineînţeles, e

destul de primejdios, dar, dacă vrei, pot să te recomand ca pe un om de încredere.

— Primesc cu orice risc, — strigă Lucien, fără să mai stea pe gînduri, — dacă există o posibilitate oricît de mică să ajung la Paris !

A doua zi, Collart, ţinînd în mînă zece bilete de cîte o mie de franci, îi spuse lui Lucien :

— Nu ţi se cere nimic altceva decît să păstrezi tot secretul şt 'să .predai aceşti bani lui Hans Egger, lia adresa : Saint Germain, patruzeci şi trei. Primeşti ?

— Primesc, dacă asta-i tot ce-mi cere acela care îmi redă libertatea şi am prilejul să o revăd pe Madeleime.

— Îţi dau um sfat prietenesc : fă comisionul de îndată ce treci de porţile Parisului .. Nu se ştie la ce surprize te mai poţi aştepta. E mai bine să n-ai latîţiia hani la dumneata. Asta-i tot ! Da !... Era cît pe aci să uit: mai e o mică formalitate... În ceea ce mă priveşte am toată încrederea, d'ar nu ştiu de cîtă încredere mă bucur eu în faţa neamţului. De aceea te rog să-mi adevereşti că ai primit cei zece mii de franci.

Şi-i întinse, odată cu banii, o hîrtie, pe care era scris :

„Primit de la domnul Albert Collart zece mii de franci, pentru a-i preda la Paris domnului Hans Egger sau arhie- ipiscqpufui Darboy.“

-— Darboy ? se miră Lucien. Parcă mi-ai vorbit numai de Hans Egger.

— Cel care trimite banii zice că Hans Egger ar putea să lipsească din Paris şi atunci episcopul, care se află acolo, va avea grijă să-i predea unde se cuvine. Totuşi trebuie să treci mai în-tîi pe la adresa arătată.

În urma acestor lămuriri, Lucien nu mai şovăi şi

semnă chitanţa de primirea sumei.

Peste eîteva zile, pe baza instrucţiunilor lui Collart şi cu ajutorul oamenilor indicaţi, Lucien ajunse la Paris. Credincios cuvîntului dat se îndreptă spre casa lui Hans Egger.

Dar cînd sună, spre marea sa uimire, îi deschise chiar Collart.

— Nu trebuie să fii atît de mirat, îi spuse acesta foarte liniştit. Nu e nici o minune. Dacă un prizonier de război izbuteşte să ajunga din lagărul german pînă la Paris, de ce n-ar putea face .acelaşi lucru şi altul, şi încă mai repede ?

— Dar domnul Egger ? întrebă Lucien, presimţind o surpriză neplăcută.

— Nu mai face pe copilaşul nevinovat, — i-o tăie grosolan Collart. Ai depus o activitate politică, ai înlesnit grevele, i-ai sprijinit pe socialişti, ai luat de bună voie .arma împotriva duşmanului care ţi-a atacat patria. Şi cu toate acestea... a fost de ajuns ca un ofiţer prusac să-ţi ofere un prilej de a-ţi lîntîlni iubita, pentru ca să devii agent secret :în slujba lui.

— Cum îndrăzneşti să-mi spui asta ? strigă Lucien, strîngînd pumnii.

— Ia să mă mai slăbeşti! Cu mine nu-ţi merge! — se răsti Collart furios. Nu eşti un copil, şi trebuie să-ţi dai seama ce faci. Da, să nu uit : arhiepiscopul Darboy, pe care cu atîta bunăvoinţă ai primit să-l ajuţi, e închis la Satory, împreună cu multe alte personalităţi din Saint- Germain ’, care n au fost pe placul cizmarilor şi al legă- torilor, lactualii stăpîni lai Parisului... Şi acum n-ai decît să te duci la logodnica ta, să te ţii de fusta ei şi să strigi împreună cu ea : „Trăiască Comuna !“ Te cunosc, înflăcărarea dumitale n-o să dureze prea mult. O să respiri puţin aerul Parisului şi-o să te trezeşti

repede ! Şi atunci o să ştii ce ai de făcut!

— I-aţi banii ! Lucien azvîrli pe masă biletele de bancă şi se îndreptă spre uşă.

— Nu-s banii mei, — îl opri Collart. Sînt primiţi de la Banca Franţei şi destinaţi pentru dumneata. O să-i foloseşti cî.nd te vei convinge că acţiunile tăticului dumitale nu mai au nici o valoare .. Şi mai vreau să-ţi spun ceva... [I]

Lucien ajunse la uşă şi-o întredeschise, rămînînd în prag.

— Ţine minte, dacă n-o să ne ajuţi, o să trimit procurorului Raou' Rigot chitanţa pe care ai semnat-o, iar copia o să ajungă în mîinile domnişoarei Madeleine Rocques. Şi nu te mai osteni să vii pe aici. N-o să mă găseşti. O să te căutăm noi, cînd o să avem nevoie de tine...

IX

PE FORTIFICAŢII

În ziua de 19 mai, Gaston Clair, împreună cu alţi patruzeci şi cinci de flăcăi sub comanda lui Jacques Le- roux, sergent în Garda Naţională, sosi la poarta Maillot, din sectorul apusean al fortificaţiilor Parisului.

Lucraseră la început, după cum îi spusese Gaston prietenului său, la reduta Saint-Florentin. Dar chiar a doua zi fuseseră trimişi la poarta Maillot, pentru a repara stricăciunile pricinuite de obuzele 'inamice.

Cînd sosiră, tinerii comunarzi văzură o privelişte cumplită, dar măreaţă.

---

[l] Saint-Gerrnain — cartier aristocratic din Paris. (Notia red. ruse).

Fortificaţiils erau prefăcute într-o grămadă de ruine. În faţa unui morman de pietre stăteau douăsprezece tunuri. De cinci săptămîni comandantul bateriei, generalul Monterreux, ţinea pieipt cu îndîrjire inamicului, sub ploaia neîncetată de grenade. Artileria de asediu a celor din Versailles, instalată în forturile Mont-Valerien, Cour- bevois şi Becon trăsese în acest răstimp peste opt mii de obuze.

În pofida aşteptărilor, batalionul şcolarilor nu primise arme înainte de a pleca la bastioanele din afara Parisului. Prezentîndu-se aşa cum erau, neînarmaţi, în faţa generalului Monterreux, tinerii .cerură să li se dea .arme.

— Arme ? repetă generalul, rotindu-şi privirea asupra rîndurilor frumos aliniate ale tinerilor comunarzi. Eu unul iam cerut să mi se trimită artilerişti. N-iaveţi ce face cu arme aici. Cine ştie să tragă cu tunul ?

O clipă tăcură toţi.

— N-am tras niciodată cu tunul, — răsună deodată vocea lui Gaston, — dar am văzut cum fac alţii, şi o să mă descurc !

Emoţia băiatului, hotărîrea şi încrederea cu care vorbise nu lăsau nici o îndoială asupra seriozităţii şi sincerităţii avîntului său.

„Băiatul acesta o să se descurce“ — îşi zise generalul.

— Cum te cheamă ? îl întrebă el.

— Gaston Clair.

■— Vino cu mine, Gaston Clair, ceilalţi să ia lopeţj şi cazmale. Trebuie să pregătim cît mai repede noi poziţii în apropiere.

În prima clipă, ciînd Monterreux îl aduse lîngă tunuri, băiatul rămase nedumerit. Auzise povestindu-se multe despre eroicii apărători ai Comunei, despre vitejia şi dîr- zenia lor ; mai

auzise şi că cei din Versailles îi întrecu- seră pe prusaci în opera lor barbară de distrugere a capitalei Ifraneeze şi cu toate acestea, cele văzute aici îl năuciră.

Goi pînă la brîu, cu pieptul şi mîinile înnegrite de praful de puşcă, artileriştii stăteau lîngă tunuri, trăgînd fără încetare asupra inamicului. Nu erau decît zece oameni şi trebuiau să tragă din douăsprezece tunuri.

Crâon mînuia singur două tunuri de cîte şapte funţi. Ţinînd cîte un fitil în fiecare mînă, trăgea cu două tunuri o dată. Lîngă un alt tun robotea un artilerist rănit. — De- rcire — un om mai în vîrstă, bandajai la cap şi cu mina dreaptă legată de gît. Se clătina pe picioare de oboseală şi din pricina sângelui pierdut.

Generalul, însoţit de Gaston, se apropie de el.

— Rămîi aici să-l ajuţi pe Dereire ! îi strigă

Monter- reux băiatului. Apoi îi spuse lui Dereire : Stai jos şi ara- tă-i numai ce trebuie să facă.

Dereire parcă atîta aştepta. Şi ca şi cum ar fi fost deprins cu această muncă, începu să-i arate cu mîna stingă cum să introducă ghiuleaua şi cum să apropie fitilul.

Îi venea greu lui Dereire să strige tare. Glasul îi era atît de slab, incit Gaston nici nu l-ar fi auzit. De aceea îi arătă cum să lucreze, fără să scoată nici un euvînt. Făcu singur ochirea, sculîndu-se cu greu în picioare.

În sfîrşit răsună şi prima lovitură de tun trasă de Gaston.

Dar chiar în clipa aceea, tînărul tunar suferi un accident. Platforma pe icare eira aşezat tunul şi dispozitivul care-l oprea la recul aveau de mult nevoie de o reparaţie. Pentru prima dată în viaţa lui, Gaston avea de-a face cu un tun, şi, neputînd să prevadă ce se va întîmpla după pornirea ghiulelei, nu se dădu la timp la o palie de pe platformă, astfel că una din roţile tunului îi trecu peste picior. Simţi ca o arsură pe degetele piciorului. Nimeni nu băgă de seamă accidentul suferit de noul tunar. Gaston se agăţă, încleştîndu-se, de afetul tunului, dar fugi apoi imediat pentru a aduce un alt obuz, căutînd să-şi stăpî- nească durerea. Se lăsă cuprins cu totul de avîntul luptei. Toate gîndurile, toate simţămintele sale erau îndreptate spre un singur ţel : cum să lovească mai aprig duşmanul.

Peste puţin timp Monterreux veni, se apropie de tun şi se uită cum lucra tînărul tunar. Nu ramase decît o clipă liîngă el, fără a scoate o vorbă, apoi se grăbi spre celelalte tunuri.

Gaston preţui sensibilitatea comandantului, fu mulţumit că Monterreux nu-i spusese nici un cuvînt de laudă sau de îmbărbătare, aşa cum obişnuiesc cei vîrstnici faţă de cei tineri, cînd aceştia lucrează

bine. Gaston avea impresia că prin tăcerea sa, Monterreux îl socotise tot atît de vrednic ca şi ,pe ceilalţi glorioşi apărători ai fortului Maillot.

Timp de cîteva ore. pînă se lăsă întunericul, Gaston munci dţn răsputeri, iajutîndu-l pe Dereire, ghicindu-i adesea gîndurile. Curînd, tunul deveni o armă ascultătoare în mîinile sale tinere şi vînjoase.

0 dată cu lăsarea nopţii, tragerea încetă din amîndouă părţile. Ostaşii, obosiţi, se trînliră la întîmplare — unii lîngă tunuri, alţii, ceva mai departe, pe un aşternut din ramuri verzi şi fîn.

Nimeni nu se întrebă cine le pregătise acest culcuş. Părea că ise ivise singur, ca-n poveşti.

Vivandierele [I] nu erau organizate şi nimeni nu le trimisese la fortificaţii. Totuşi se duceau singure în cele mai primejdioase locuri, pentru a împărţi ostaşilor hrană caldă, vin, tutun şi un cuvînt de îmbărbătare, de care aveau atiîta nevoie în clipele acelea.

Claudine venea la fortul Maillot. TI lăsa pe micul Claude în grija unei vecine şi-i ajuta pe federaţi cu obiş- nuita-i înflăcărare.

De îndată ce se iputu ajunge pînă la fort, ziarz;av.agioaica îşi scoase căruciorul în care îşi ducea de obicei zarzavaturile proaspete prin oraş. TI împinse cu multă pricepere printre ieşiturile zidului, printre pietrele şi sacii cu nisip, ferindu-se să nu-şi zdruncine încărcătura. Pe cărucior era o grămadă de ipîini, acoperite cu frunze late de castan, caziane cu supă fierbinte, cartofi din care ieşeau aburi şi numeroase ploşti cu vin.

Cînd se lăsă obosit pe aşternutul moale de

[I] Vivandierc — vînzătoare de produse alimentare care însoţeau armata în timpul campaniilor. Ln zilele Comunei, ele i-iau lajutat cu ero ism pe comunarzi, apărînd în timpul luptei în locurile cele mai primejdioase şi aducînd ostaşilor mm-carc şi tutun ; tot ele au transportat răniţii de pe cîinpul de luptă. (Nota red. ruse).

ramuri, Gaston simţi o durere înfiorătoare în picior. îşi cuprinse cu amîndouă mâinile laba piciorului şi începu să se legene într-o parte şi în alta.

Claudine îi aduse băiatului cartofi fierbinţi, rînduiţi frumos pe o frunză mare. De cum îl văzu îşi dădu seama că băiatul este suferind. Gaston .încercă să ia un aer nepăsător, dar nu reuşi să o înşele pe vivandicră. Claudine îngenunchie lîngă el, şi îi apucă cizma, ca să-i descalţe piciorul bolnav.

Băiatul voi să se împotrivească.

— Lasă-mă ! Lasă-mă ! O să mi treacă !

— Ia te uită ce isteţ e ! se răsti la el Claudine. Nu vezi că ţi s-a umflat ? Unde vrei să ajungi ? Crezi că o să treacă aşa, fără să te îngrijeşti, prostule?!

Voia să pară aspră, pentru a-şi ascunde gingăşia de mamă pe care o simţise, văzînd acest tînăr ostaş, care îndura cu atîta stăpînire de sine durerea. De altfel, în scurtul răstimp petrecut printre federaţi, avusese deseori prilejul să vadă cum ştiu comunarzii să sufere în tăcere.

Vivandiera trase cu băgare de seamă cizma de pe piciorul umflat al băiatului, aprinse repede un foc din

vreascuri şi crengi uscate şi puse apă la încălzit. Gîrpele muiate în apă fierbinte, pe care i le puse pe picior, îşi racuia îu curînd efectul şi durerea se mai potoli. încălzit de dogoarea focului şi de simpatia duioasă a vivandierei, Ga don adormi.

Avu tot felul de visuri. Se părea că se află într-o pădure, pe o zi de arşiţă cumplită. Se înţepase la picior şi simţea cum îl ardea şi îl durea. Sărind într-un picior ajunse la marginea pădurii, vrînd să se întindă, să stea culcat. Uite-aşa ! Se întinse pe iarba mătăsoasă şi moale… De ce oare o fi stăruind în jur mireasma de crengi proaspăt rupte, din care tot se mai prelinge seva aromată ?… Auzi un fornăit cunoscut la ureche… Cine să fie ?… Dacă ar putea deschide ochii să vadă ! Dar nu-i putea deschide, căci portărelul ar zări-o pe Roşcata…

Perceptorul Cantras îi strigă mamei : „Cît mai ai de plată?! Pentru vacă — una, pentru coasă — două, pentru clădirile din ogradă — trei ! Dacă nu-ţi plăteşti datoriile pe trecut, o să-ţi iau şi ultima văcuşoară !…“ iar fornăitul de lîngă ureche nu înceta, devenea din ce în ce mai puternic… Numai să nu deschidă ochii, aşa n-are de ce să-i fie teamă !…

Deodată, fornăitul încetă şi un răcnet cumplit sfîşie văzduhul. Gaston recunoscu glasul cămătarului chiabur… Vine iar după tata ! Las’ că-ţi arăt eu ! şi mîna lui Gaston se întinse către un tun… Acum nu mai avea de ce să tremure. Putea să deschidă ochii… Dar, vai ! Nenorocire! N-avea ghiulele!… Gaston alergă la Monterreux şi îl rugă să-l ajute. „Nu ne trebuie multe 1 Numai să putem ţine piept !“ îl imploră el. Dar Monterreux tăcea. Gaston se uită la el şi deodată văzu faţa zeflemitoare a lui Cri-Cri. „Să omori o vrabie din zbor nu-i mare lucru, — îi spuse el răutăcios. Nu, cîtuşi de puţin!“ Şi Gaston se simţi mâhnit, ba chiar

lignit, dar Marie îi întinse un bucheţel de violete. Glăsciorul ei răsuna dulce: „Te felicit! Eram sigură! Tot cartierul vorbeşte de tine, spune'că ai ajuns un viteaz artilerist!“

Gastón se trezi şi-şi frecă cu palma ochii lipiţi, aipoi, fără să vrea, atinse cu degetele buzunarul drept, unde şi pusese bucheţelul de violete, care trebuia să se fi ofilit de tot. Oare, mai e acolo ? S:au 1 am pierdut în luptă ?... îşi pipăi buzunarul şi răsuflă uşurat : bucheţelul era la locul lui.

Se crăpa de ziuă şi negura dinaintea zorilor ascundea încă umbrele pietrelor, ale tunurilor şi ale oamenilor, cînd Gastón reveni treptat-treptat la realitate. Unde se afla oare ? Şi ce i se întîmplase ?... Liniştea din jur îl umplu deodată de teamă. Bubuitul tunurilor cu care se deprinsese în ultimele zile amuţise.

Gastón se ridică într-un cot. Din pricina mişcării prea repezi simţi durere la picior, ceea ce-i aminti de cele petrecute cu o zi .înainte. îşi pipăi laba piciorului : umflătura mai scăzuse.

Se hotărî să-şi scoată pansamentul şi să-şi încalţe cizma, pînă nu bagă de seamă comandantul bateriei. Aseară, durerea de la picior îl făcuse să-şi aducă aminte de Marie şi de Cri-Cri. Ce bine că n-a fost de faţă, să-i vadă păţania ! Ar fi murit de ruşine ! Cu atît mai mult ar fi suferit, dae-ar fi aflat comandantul greşeala ! Halal artilerist, care-şi lasă piciorul strivit de propriul său tun !

Între timp, bastionul începea să prindă viaţă. Contururile obiectelor din jur deveneau din ce în ce mai limpezi, mai lămurite. Se auzeau glasurile ostaşilor.

Gastón se îndreptă spre tunul lui, silindu-se să nu şchiopăteze.

Lîngă tun roboteau Monlcrrcux şi Dcrcire.

Generalul îi spuse cu blîndeţe băiatului :

— Bună dimineaţa, Gastón. Uite, îţi vindecăm tunul. Dar cu piciorul cum o mai duci ?

— Piciorul ? Merge bine, domnule comandant! răspunse Gaston, tulburat. înţelese că Claudine îl trădase, şi se mîhni.

— Foarte bine! Omul păţit face cît doi! glumi Mon- terreux.

Un tropot de copite ce venea dinspre porţile Dauphine atrase atenţia tuturor. Curînd se arătă şi călăreţul, care gonea în galop.

— Dombrovski ! rosti Monterreux respectuos şi se duse să-l întîmpine pe general.

— Ce tăcere sinistră ! fură primele cuvinte ale lui Iaroslav Dombrovski.

Comandantul frontului arăta foarte tînăr. După înfăţişare cu greu i se puteau ghici voinţa dîrză, hotărîrea şi neînfricarea. Ochii senini, albaştri, priveau drept în ochii celui cu care vorbea. Avea umerii obrajilor puţin ieşiţi în afară şi o barbă mică, blondă, tunsă scurt. De sub chipiul militar i se zărea părul blond.

— Suspectă linişte ! urmă el. Ia să le tragem o salvă ! Să vedem ce-o să zică !

Monterreux se duse să inspecteze bateria şi să dea arlileriştilor ordinele de luptă.

Dombrovski se urcă pe cel mai înalt morman de pietre, şi cercetă cu binoclul poziţiile inamicului.

Răbufni o salvă, trasă din toate cele douăsprezece tunuri, şi vuietul ei sacadat chemă Parisul la luptă.

Ziua senină şi însorită de 20 mai părea că nu vesteşte nici o sch'mbare hotărîtoare.

Bateriile inamice păstrară aceeaşi tăcere.

Dombrovski îşi scoase chipiul şi începu să-l vînture deasupra capului.

— De ce-o fi făcînd aşa ? îl întrebă Gaston pe Dereire.

Îi provoacă pe cei din Versailles. E nemulţumit că au încetat tragerea. Generalului nu-i prea place cînd e linişte.

Deodată, în jurul lui Dombrovski şuierară gloanţele.

Inamicul urmărea cu atenţie toate mişcările comandantului, şi ori unde s-ar fi dus era întâmpinat de o ploaie de gloanţe. Cineva care nu prea avea altă treabă se apucase să facă o socoteală, din care se vedea că aghiotanţii lui Dombrovski nu trăiau mai mult de opt zile.

Fără să se aplece şi fără să se ferească de gloanţe, Dombrovski rămase cîteva minute la postul său de observaţie, apoi coborî liniştit. Vizită pe rînd toate tunurile, vorbi cu fiecare artilerist în parte şi se opri lîngă Dereire. Bătrînul tunar se sprijinea de umărul tînărului său ajutor.

Văzînd că şeful armatei se uita cu atenţie la Gaston, Monterreux îl prezentă, spunînd :

— Gaston Clair, din batalionul şcolarilor. S-a purtat ca un adevărat artilerist.

Gaston stătea în poziţie de „drepţi“, ca în front. Dereire îşi luă braţul de pe umărul lui.

Dombrovski tăcea, privindu-l cu atenţie pe tînărul artilerist.

— Asta-i tot ce am primit ca întăriri, — spuse Monterreux.

— Nici alţii nu au primit mai mult, — i-o reteză Dombrovski. Delescluse se pregăteşte să dea piept cu duşmanul pe străzile Parisului. Acolo va avea loc ciocnirea hotărîtoare. În clipa aceea vom arunca în luptă toate rezervele.

— Ascultă, Iaroslav! îl întrerupse Monterreux pe comandantul armatei. Era atît de tulburat, incit nici nu-şi dădu seama că-i spusese pe nume. Sînt

un simplu soldat, deşi port gradul de general. Siînt deprins să lupt împotriva inamicului şi să-l împiedic să-şi înfăptuiască planurile, dar încep să nu mă mai pricep de loc la prieteni. În aprilie, cîrd îl respingeam pe inamic, Clusseret nu ne-a trimis ajutoare, şi iată că acum, noul delegat militar ni le refuză şi el !

*— N-avem timp acum să cercetăm mai deaproape aceste probleme încurcate, — îi răspunse Dombrovski. Nu ne rămîne altceva de făcut, decît să apărăm cu îndîrjire fiecare petec de pămiînt din Parisul liber, să-l apărăm cu forţele pe care le avem. Monterreux, trebuie să cruţi fiecare ostaş, fiecare tun, fiecare obuz. Păcat că nu mai ai nici un adăpost pentru tunuri. Cînd inamicul va porni din nou atacul, din toate lunurile acestea nu vor rămîne decît fărîme. Trebuie să te iretragi pe alte poziţii. Voi trimite aici batalionul de femei al Louisei şi al Elisabetei

Vor prelua toate lucrările de săpături. Şi nu-i rău să le mai punem să-şi schimbe arma pe lopată, ca să aibă şi ele puţin răgaz... îndată ce veţi avea trei tunuri instalate pe noile poziţii, veţi deschide un foc neîntrerupt, dar nu prea des, asupra pădurii din Boulogne. Să împiedecaţi pregătirile de atac ale inamicului !

Rostind 'aceste cuvinte, Dombrovski îşi păstră obişnuita înfăţişare calmă. Cu toate acestea, astăzi asculta cu o deosebită încordare toate sunetele care răzbăteau pînă la el dinspre poziţiile inamicului. Cîntărea cu grijă orice veste adusă de cercetaşii porniţi în recunoaştere, oricît de neînsemnată ar fi părut în prima clipă.

îşi amintea cu deosebită amărăciune de greşelile conducerii militare ale Comunei : din pricina acestor greşeli fuseseră pierdute cîteva forturi puternice, care făceau din Paris o cetate de neînvins. Acum însă, aceste forturi aflate în mîinile inamicului erau folosite pentru distrugerea capitalei.

Ofiţer .în armata rusă, revoluţionar înfocat, Dombrovski fusese osîndit de guvernul ţarist la deportare pe viaţă în Siberia. Fugise în Franţa şi se

alăturase mişcării revoluţionare. [I]

Cînd Thiers atacase Parisul, Dombrovski fusese numit general al Comunei şi comandant al Parisului.

După lînfrîngerile suferite de comunarzi, în primele lupte cu cei din Versailles, Dombrovski luase conducerea unităţilor, care operau Ja 'Neuilly *. Pornise din prima clipă cîteva operaţiuni uimitoare prin îndrăzneala şi dîr- zenia lor. Neavînd la dispoziţie decît vreo două mii de oameni, trecuse totuşi cu succes la ofensivă împotriva unei armate cu un efectiv de vreo tieizeci de mii de soldaţi. Armatele din Versailles se retrăseseră, lăsînd în urma lor numeroşi morţi şi răniţi.

Bătălia începuse iprin bombardarea ipoziţiilor versail- lezilor din punctul Neuilly. Bombardamentul nu încetase pînă la căderea întunericului. Mai tîrziu, podurile de peste şanţul cetăţii fuseseră coborîte şi un batalion din Garda Naţională, condus chiar de Dombrovski, se aruncase asupra inamicului într-un atac la baionetă, şi-l puse pe fugă. Batalioanele de rezervă, sosite în clipa aceea, îi împinseseră şi mai departe pé cei din Versailles şi-i urmăriseră toată noaptea.

A doua zi dimineaţă, Dombrovski, cu două batalioane din Montmartre, îi atacase pe cei din Versailles, de data asta în alt punct, la Asnières. Îi respinsese cu succes şi de lacolo, punînd stăipînire pe tunurile lor, pe calea ferată şi pe trenurile blindate, deschisese un foc de artilerie din flanc asupra poziţiei de la Courbevoie şi a podului de la Neuilly. Un alt detaşament, sub comanda lui

---

I Elisiaibeta Dmitrievia —■'pseudonimul revoluţionarei rusei Elisiabeta Lukinicinia Turnam nvskiaiia — membru al Internaţionalei I. A luat parte la luptele pentru Comuna din Paris. (Nota red. ruse).

Jacquelard [I] [II] şi a lui Teophil Dombrovski — fratele generalului — cucerise castelul Bécon.

Dombrovski dădu dovadă în timpul luptei de o vitejie şi de un curaj fără seamăn. Era foarte temut de inamic, căci stăruia să treacă de la apărare la ofensivă. În zadar ceruse cu insistenţă Comunei să pună ordine în organizarea defensivei şi să ducă o luptă necruţătoare .împotriva anarhiei, care domnea la ministerul de război. Tactica lui Dombrovski alarmase guvernul din Versailles. Agenţii secreţi ai lui Thiers puseseră la cale un violent atac împotriva generalului Dombrovski. Zvonuri răuvoitoare şi dovezi false fuseseră larg răspîndite peste tot, pentru a arunca o umbră asupra gloriosului nume a lui Dombrovski.

Nimic nu putea slăbi dîrzenia acestui curajos revoluţionar, dar complotul duşmanilor ascunşi îi făcuse foarte mult rău, ajutîndu-i pe adversarii săi din ministerul de război să-i compromită planurile de ofensivă.

În ziua aceea, vizitînd pe rînd bastioanele Parisului, Dombrovski constată cu durere urmările nefericite ale tacticei defensive, aplicate de ministerul de război.

Generalul se urcă 'din nou pe cel mai înailt dintre meterezele cetăţii şi se uită neclintit în direcţia de unde urma să apară inamicul. Experienţa sa de ostaş îl ajuta să înţeleagă de ce inamicul îşi redusese operaţiunile ofensive din dimineaţa aceea.

— Fără îndoială, e liniştea dinaintea furtunii, îi sipuse el lui Monterreux, pe cînd cobora. Fiara se

---

[I] Neuilly — suburbie a Parisului ; acolo se desfăşuraseră primele lupte serioase cu cei din Versailles. (Nota red. ruse).

[II] Jacquelard Charles-Victor (1843- 1903) — revoluţionar irancez, profesor de matematici, publicist ; în timpul Comunei — comandant de legiune, a eviadat din închisoarea Versailles. (Nota red. ruse).

pregăteşte să se arunce asupra prăzii. Să-i fie cea din urmă încercare!

Plecă în galop spre porţile La Muette. Aici, în mijlocul sectorului apusean al apărării Parisului, se afla statul său major de campanie.

Sectorul întărit se întindea pe o distanţă de peste zece kilometri — din Montmartre, tocmai pînă pe malul Senei, la suburbia Auteuil.

Şi tocmai într-acolo se îndrepta principala lovitură a atacului inamic. Trei corpuri de armată — adică vreo optzeci de mii de soldaţi — fură aruncate împotriva 'acestui sector. Trei sute de tunuri sprijineau ofensiva. Astfel, pentru fiecare kilometru de front, inamicul dispunea de o forţă ofensivă de vreo opt mii de oameni şi treizeci de tunuri.

Ce aveau comunarzii la dispoziţia lor şi cu ce puteau răspunde inamicului ?

În ziua cînd se aştepta la un atac general hotărîtor, Dombrovski abia dacă dispunea de opt mii de ostaşi, şi numărul lor scădea văzînd cu ochii, în lupte dîrze şi neîncetate. întăririle neînsemnate, care soseau la batalioanele exterioare, nu puteau de loc acoperi pierderile. Aşa fiind, forţele celor din Versailles întreceau efectivele apărării de zece, ba pe alocuri chiar de cincisprezece ori.

Astăzi şi în punctul La Muette se lăsase o neaşteptată linişte. Artileria inamică păstra tăcere. Şi la statul major a lui Dombirovski domnea o linişte relativă ; ofiţerii şedeau la birourile lor, scriind sau socotind.

Printre vizitatorii care îl aşteptau pe comandantul armatei ise afla şi Elisabeta Dmitrieva. Venea din partea batalionului de femei, pentru a obţine de la general revocarea ordinului de trimitere a batalionului la săparea tran- şeelor. Femeile nu voiau să-şi schimbe arma pe lopată.

Elisabeta era una dintre cele mai energice, mai întreprinzătoare şi mai viteze femei ruse, care se alăturaseră comunarzilor parizieni. Aderase ta Internaţionala I-a şi luptase pe baricadele franceze, ştiind că astfel lupta şi pentru dezrobirea patriei sale, Rusia, pentru care nu bătuse încă ceasul revoluţiei.

În prima chemare către femeile dm Paris, pe care o întocmise, ea arătase :

„A sosit ceasul hotărîtor ! Trebuie să sfîrşim cu lumea cea veche! Vrem libertate! Franţa nu este singura ţară care se ridică acum. Ochii tuturor popoarelor sînt aţintiţi asupra Parisului Popoarele aşteaptă victoria noastră, pentru a-şi cuceri la rîndul lor libertatea“.

Elisabeta era o bună organizatoare şi o oratoare înflăcărată. Folosea cu măiestrie pana şi ştia să panseze rănile cu aceeaşi dibăcie cu care mînuia arma.

În timpul asediului Parisului întemeiase Uniunea Femeilor pentru apărarea Plânsului şi pentru lajutorarea răniţilor, iar în timpul Comunei fusese corespondenta permanentă a Consiliului General al Internaţionalei I-a şi luase parte activă la crearea cluburilor femenine.

Natuia nu-şi cruţase darurile cu ea : era înzestrată cu multe talente şi de o frumuseţe izbitoare. Nu puteai tre.ce pe lîngă ea, fără să-i admiri ochii negri, minunaţi, plini de foc, părul negru inelat şi moale ca mătasea, trăsăturile fine şi expresive ale feţei. Aşteptîndu-l pe Dombrovski, Elisabeta măsura nerăbdătoare, cu paşi mari, spaţioasa odaie de primire.

Aghiotantul generalului socotea rezervele disponibile de muniţii, chibzuind cum să le împartă între sectoarele fortificate. îşi ridică privirea spre Dmitrieva, puse pana la o parte, se sculă de pe

scaun şi se apropie de ea.

— V aţi pus nădejdea în sprijinul Societăţii Internaţionale de ajutorare a răniţilor ? întrebă el. Într-adevăr, preşedintele acestei societăţi i-a adresat lui Thiers un protest împotriva ordinului pe care acesta l-a dat de a se trage în spitalele Comunei. Dar Piticul sîngeros a răspuns că în războiul împotriva comunarzilor, orice mijloace pot fi folosite şi că nici nu se gîndeşte să îngrădească operaţiile armatelor sale prin respectarea diferitelor prescripţii ale societăţilor internaţionale.

— Nemernicul acesta este un demn aliat al lui Bis- marck! strigă Dmitrieva. Doar şi cancelarul prusac i-a dat puţin mai înainte aceluiaşi Thiers un răspuns tot atît de sfidător şi de cinic :

„Vă plîngeţi, — i-a scris Bismairck, — că soldaţii pru- sieni trag în răniţi. Dar soldaţii voştri se poartă şi mai rău, căci trag în soldaţii noştri sănătoşi“.

Aghiotantul voi să-i răspundă Elisabetei, dar tocmai în clipa aceea intră Dombrovski.

Generalul îi ceru aghiotantului O' informaţie şi se îndreptă spre cabinetul său, poflind-o şi pe Dmitrieva.

îndată ce rămase singur cu ea, îi spuse :

■— Bănuiesc ce te 'aduce aici. Ce să mai pierdem vremea cu vor.be de prisos ? De îndată ce vor fi gata tranşeele pentru bateria lui Monterreux, întregul dutnitale batalion va pleca să apere Montmartre-ul.

— Cum trebuie să înţeleg asta ? se miră Dmitrieva. E oare cu putinţă să se pregătească retragerea pînă dincolo de zidurile cetăţii ? Ce, nu mai sîntem în stare să-l ţinem pe inamic departe de zidurile Parisului ?

— Cred că sîntem... Dar cei de la Ministerul de

Război sînt de altă părere şi aplică o altă tactică.

— Delescluse nu este nici Gluseret, nici Roussel şi bănuiesc că el cunoaşte regulile luptelor revoluţionare.

— Uite ce-i, Elisabeta, din nefericire, Parisul revoluţionar n-a promovat un conducător de oaste *de tip nou.* Nu m-am îndoit nici o clipă de bunele intenţii ale lui Clu- seret sau ale lui Roussel. Dar aceşti miniştri de război ai Comunei s-au alipit revoluţiei sociale nu de dragul intereselor muncitorimii, ci împinşi mai ales de indignarea lor patriotică împotriva guvernului de capitulare. Ei nu sînt de- cît specialişti .cinstiţi în arta militară ; le lipseşte însă *spiritul luptei revoluţionare.* Ei nu-şi dau seama de puterea acestui spirit. Pe cînd Delescluse, noul delegai militar, preţuieşte în luptă numai avîntul moral şi spiritul de sacrificiu al muncitorilor, care luptă pentru libertate. De aceea are o predilecţie pentru luptele de baricade şi e împotriva operaţiunilor ofensive.

Dmitrieva îl asculta pe general cu mare atenţie, fără a-şi lua ochii de la el.

— Delescluse se bizuie pe experienţa revoluţiei din iunie 1848 — urmă Dombrovski. Atunci, patruzeci şi patru de mii de răsculaţi, primitiv înarmaţi şi fără nici o Conducere, au ţinut piept timp de trei zile armatei de o sută cincizeci de mii de soldaţi ai generalului Cavaignac h Dar [I]
Delescluse uită că pe vremea aceea, Parisul arăta cu toiul altfel. Armata guvernamentală întîmpima foarte multe dificultăţi în luptele de baricadă, căci acestea blocau străzile înguste, ulicioarele şi fundăturile oraşului. Armata lui Ca- vaignae nu se

---

[1] Cavaignac Louis-Eugène (1802—1857) — general francez ; în anul 1848, ca ministru de război, a înăbuşit cu o cruzime bestială răscoala din iunie a muncitorilor parizieni. (Nota red. ruse).

putea folosi decît cu greu de artilerie. Dar acum e cu totul altceva. Guvernul lui Napoleon al III-lea a reconstruit străzile Parisului, adaptîndu-le în vederea luptelor împotriva.muncitorilor răsculaţi. În locul străduţelor strimte şi înguste s-au tăiat bulevarde şi străzi noi, largi, lungi şi drepte. Pe aceste străzi artileria poate trage uşor la distanţe mari. Apoi, armata de azi are uin armament cu totul diferit de cel din anul 1848. Arma modernă trage de patru oiri mai departe şi de zece ori mai iute decît vechile arme. Pe 'atunci, artileria dispunea de obuze cu acţiune foarte redusă ; acum gránatele brizante distrug cele mai puternice baricade, lată de ce baricadele de stradă nu pot rezista mult timp. Sînl bune numai cu condiţia ca masele răscu'ate să se apere, pregătindu-se în acelaşi timp pentru a trece la atac. Dacă armatele din Versantes se vor năpusti în oraş, artileria lor grea şi numeroasă le va fi de mare 'ajutor.

—Cu atît mai mult trebuie deci ca toate forţele să fie concentrate pe bastioanele exterioare, pentru a-l împiedica pe inamic să pătrundă în oraş, spuse Elisabeta.

—E tîrziu ! Dar ai văzut singură în ce hal se află meterezele ! Toate acoperirile sînt prefăcute în ruine... Acum, în mod inevitabil, lupta se va da pe străzile Parisului. Se înţelege că aici vom rezista cît vom putea...

După o mică pauză, Dombrovski adăugă :

— Dar nu vom mai putea salva Comuna..

O clipă tăcură amîndoi.

—Cînd a izbucnit răscoala erai sigur de victorie? îl întrebă Dmitrieva.

—Răscoala a izbucnit spontan, căci nimeni n-a pregă- tit-o, răspunse Dombrovski, fără să-şi dea seama că începuseră amînaoi să vorbească ruseşte. Am trecut fără nici o şovăială de partea

răsculaţilor, deşi nu ştiam cum se va sfîrşi. Dair mici o clipă mu m-am îndoit de rodnicia 'acestei răscoale. Im ziua de 18 martie poporul a triumfat, şi iată că au trecut două luni de atunci. Pentru prima dată în istoria omenirii, aici, la Paris, puterea se află în mîinile muncitorilor. Oare nu este aceasta o măreaţă victorie a revoluţiei ? Pentru mine, lupta pentru Paris nu este decît o continuare a luptei pentru eliberarea Poloniei.

■— ...care va veni şi ea o dată cu revoluţia din Rusia ! — adăugă Elisabeta. Nu îmtîmplător polonezul Dombrovski şi rusoaica Dmitrieva s-au pomenit luptînd alături pe baricadele Parisului.

■— ...după cum mu este întîmplător nici faptul că în zilele acestea, într-unul din comandamentele militare ale Parisului se discută în limba rusă, zîmbi Dombrovski, du- cînd mai departe ideea Dmitrievei, şi îi întinse mîna luîn- du-şi rămas bun. Sîmt încredinţat că popoarele din lumea întreagă vor răsufla uşurate eînd autocraţia ţaristă se va prăbuşi şi cînd Rusia liberă şi puternică va deveni pentru popoarele asuprite nu o piedică, ci o îndrumătoare în calea dezrobirii lor. Libertatea Poloniei va veni o dată cu libertatea Rusiei !

X

DOUĂZECI ŞI UNU MAI

Duminică 21 mai se nimeri o vreme minunată, cu un cer senin, fără mici un nor.

O mare mulţime se slrînscse în parcul Tuileries, pentru a asista la concertul dat în folosul orfanilor şi văduvelor Comunei. A I ed e parcului, umbroase şi pline de miresme, abia puteau cuprinde pe toţi

cei doritori să ia parte la petrecere. Tnea de la ora douăsprezece, publicul începu să vină puhoi prin toate porţile parcului.

Lampioane multicolore, pregătite pentru iluminaţia de seară, atîrnau de-a dreptul din copacii şi tufişurile care străjuiau cărările presărate cu nisip galben. Altele, roşii, atîrnau pe lîngă fiecare răzor de flori.

Pe o estradă cu pînză purpurie, drapată în falduri bogate, orchestra intona eîntece patriotice şi fragmente din opere populare.

însoţind orchestra, oamenii care se plimbau în jur intonau, de unul singur sau în cor, eîntecul de luptă care înlocuia acum Marseilleza. Cuvintele cîntecului răsunau de peste tot:

Gornistu-n zori scoală soldatul.
Pe noi cocoşii ne trezesc, —
Ne cheamă mizera
răsplată La munci, cînd
zorile mijesc.
Ni-e viaţa — luptă
nesfîrşită Puterea toată
noi ne-o dăm.
Iar bătrineţea urgisită Ne-
apasă apoi ca un blestem.
Fierbinte dragoste de
***frate Ne leagă pe acelaşi ***
drum.
Pentru a lumii libertate Să
bem acum ! i

Marie şi Cri-Cri se plimbau prin mulţime eu coşuri e pline de buchete albastre, galbene, roşii şi violete. Marie avea un dar 'deosebit de a îmbina cu măiestrie culorile, iar azi, cînd vindea florile, nu în folosul ei, ci „pentru Comună“, îşi pusese în joc toată priceperea la alcătuirea buchetelor şi toată dragostea ce o avea pentru flori. Pe chipul ei, strălucitor de bucurie, se vedea că îşi da prea bine seama de importanţa misiunii ce-i fusese

încredinţată.

0 panglică purpurie împodobea braţul lui Cri-Cri. O fundă tot purpurie frumos legată se răsfaţă pe pieptul Ma- I riei. Amîndoi răspunseră cu avînt la chemarea organizatorilor concertului şi căutau acum să-şi golească cît mai repede coşurde Se luau la întrecere, strigînd[1] eu glas voios : „Flori ! Cumpăraţi flori în folosul orfanilor Comunei !“

Şi oamenii Veniţi să petreacă răspundeau plini de bunăvoinţă la chemarea lor : florile se vindeau ca pîinea caldă, iar grămăjoara de bănuţi de argint şi de aramă se-nălţa mereu pe fundul coşului.

însufleţirea şi atmosfera sărbătorească creşteau mereu. Femeile, în rochii înflorate, rîdeau şi glumeau cu însoţitorii lor. Fanfarele militare răsunau, subliniind parcă dispreţul comunarzilor faţă de exploziile granatelor aruncate de cei din Versailles. În ziua aceea, gránatele cădeau tot mai des şi tot mai aproape de parcul Tuileries. încă de dimineaţă, obuzele ajunseseră' pîmă în Piaţă Concordiei. Cupola. Circului Naţional, unde în aceeaşi seară urma. să aibă loc un al doilea concert de binefacere, era învăluită în fumul salvelor de artilerie.

Cu toate acestea, cei care se plimbau în parc nu pomeneau decât foarte rar de acest atac furios al inamicului. Doar din oînd în cînd cineva mai schimba cu vecinul său cîte o glumă sarcastică la adresa celor din Versailles, pentru ca apoi lipsit de griji, să se lase furat de priveliştea feluritelor minunăţii pe care organizatorii chermesei le pregătiseră pentru vizitatori.

Pe -mulţi dintre aceştia îi aştepta în dimineaţa următoare încăierarea de moarte cu duşmanul, iar

---

[1] Autorul cîntecului e Pierre Dupont (1821—1870), fiu de ţesător, unul dintre cei mai populari poeţi ai epocii anului 1848. (Nota red. ruse).

alţii trebuiau să se înapoieze încă de cu seară la armele şi tunurile lor. Dar pînă atunci, fiecare voia să petreacă şi să se odihnească.

Se vesti începerea concertului, dar Marie şi Cri-Cri nu intrară în palat : nu voiau să se depărteze de poarta principală : Gaston putea sosi dintr-o clipă în alta.

Locul întîlnirii lor — Tuileries — fusese ales cum nu se poate mai bine. În sfîrşit venise vremea ca şi copiii rlo proletari sa poată intra în palatul acesta luxos, hărăzit înainte numai regilor şi reginelor, în palatul acesta despre ale cărui bogăţii auziseră atîl de multe !

Pe grilajul parcului mai rămăsese pancarda pe care scria : „Intrarea străinilor oprită“. Iar ceva mai jos, o mină necunoscută adăugase cu creion roşu : „Deocamdată“... Se va ii gîndil oare năzdrăvanul autor al acestui post-scriptum că clipa visată va veni atît de repede ?...

Cri-Cri şi Marie se tot uitau la ceas.

Arătătorul ornicului se apropia de trei şi Gaston tot nu mai venea.

Între timp, pauza se sfîrşi şi publicul se îndreptă din nou spre sală, unde trebuia să apară pe scenă cîntăreaţa Rosalie Bordat, răsfăţata parizienilor.

— Du-te-n sală, s-o auzi cel puţin tu cum cîntă, şi rămîn eu să-l aştept pe Gaston, îi propuse Marie lui Cri- Cri.

— Nu, du-te mai bine tu şi rămîn eu aici, se împotrivi băiatul.

— Nu, nu vreau să mă duc singură. Şi apoi, tu ai să-mi povesteşti totul... Du-te, du-te, te rog !...

Cînd Cri-Cri intră în palat, cortina încă nu se ridicase. Larma glasurilor nu se potoli decît în clipa cînd pe scenă se ivi un tînăr muncitor, care făcu semn publicului din sală să se liniştească. Apoi,

cînd totul se potoli, anunţă :

— Mîine, la „Clubul proletarilor“ din biserica Sf. Margareta, la ora 7 seara, va avea loc adunarea membrilor sindicatului muncitorilor de la uzinele de gaz. La ordinea de zi e o problemă importantă : înlăturarea exploatării muncitorilor de către patron.

Şi din nou se stîrniră larma şi vuietul discuţiilor în rîn- durile mulţimii.

În .sfîrşit, cortina se ridică şi pe scenă apăru o femeie înaltă şi durdulie, într-o rochie albă cu trenă lungă. În jurul taliei avea un brîu lat de-un roşu aprins.

Aplauze şi aclamaţii frenetice saluta ivirea artistei revoluţionare Rosalie Bordât. Mult timp mu putu să-şi înceapă cîntecul. Din toate părţile se auzeau ţipete, rugăminţi, glasuri poruncitoare care strigau : „Plèbe ! Plèbe[1] !“ Era cîntecul iubit de întregul Paris, care îi adusese cîn- tăreţei celebritate.

Artista salută în dreapta şi în stînga, împărţind publicului zîmbete prietenoase, apoi începu să cînte cu o voce de contralto :

În Franţa, -nfru-n oraş oricare,
E-un neam de oameni curajos,
Dar para negrelor cuptoare
Le^aţumă trupul muşchiulos.
Ei foţi se nasc pe rogojină
Trăiesc în pod, muncesc din greu...

Cîntăreaţa îşi sfîrşi cupletul şi întreaga sală intona în cor refrenul cunoscut :

Asta e plebea ! Ce-s de vină
Că sînt plebeu !

Artista urmă :

Flămind, iubitei lui poetul
Trimite cîntece în stol.

Căci vrea ca să-şi înşele, bietul,
Cu inima stomacul gol.
Şi-aşa o viaţă-nireagă plin e
De datorii ce-l string mereu...
Asta e plebea! Ce-s de vină Că
sînt plebeu !

Cînd ajunse la mijlocul cîntecului, artista făcu un semn cuiva din culise ; de-acolo ieşi un federat, ţinînd în mînă un steag roşu, înfăşurat. În timp ce cînta ultimele cuplete, Bordat desfăşură dinlr-o mişcare steagul şi se înveli toată în cutele purpurii.
I

În nouă zeci şi trei, ştim
bine. Cu „Marseilleza" au
pornit Bastilia[1] *să o dărîme*
Bunicii în avînt cumplit.
Dar spre-a nepoţilor ruşine
Acest cuvînt i-apasă greu:

Asta e plebea! Ce-s de
vină Că sînt plebeu !

Infern cumplit le este
viaţa : Batjocuri, foamea-i
paşte-n prag Dar dacă azi,
chemîndu-i, Franţa Le-ar
da o puşcă şi un steag,
Duşmanului i-ar spune:
Vino, Duşmani comuni ai tu
şi eu.

Asia ~e plebea! Ce-s de
vină Că sînt plebeu !

Văzîndu-şi artista preferată, impunătoare în găteala ei de purpură aprinsă, publicul intonă cu putere, şi mai unit şi mai înflăcărat :

Asta e plebea! Ce-s de

[1] Autorul cîntecului „Plebe“ — Alexis Bouvier (1837—1892) poet francez. (Nota red. ruse).

Feţele oamenilor îndreptate spre Bordat străluceau. învăluită în cutele steagului, cu părul blond cenuşiu despletit pe umeri, cu ochii înflăcăraţi de cuvintele cîntecului, artista îşi chema auditoriul la luptă. Mîna-i întinsă spre sală părea că arată duşmanul nevăzut.

Mulţimea adînc răscolită îi urmărea fiecare mişcare, gata parcă să pornească la luptă, la prima chemare.

Aplauze prelungi o petrecură pe Bordat, în timp ce cobora de pe scenă, pentru a dispărea în culise. [I]

Orchestra cîntă „Marseilleza“, dar publicul din sală şi cel din parc repetă refrenul războinic „La arme, cetăţeni!“

Entuziasmat, Cri-Cri o aplaudase şi el pe cîntăreaţă, eîntase împreună cu toţi refrenul „Plebei“ şi al „Marseille- zei“, dar gîndul îi era numai la Gaston.

Răzbătu prin mulţime şi ieşi în grădină.

Marie îşi vînduse de mult toate florile şi aştepta cu coşuleţul gol.

— N-a venit! spuse ea tristă şi nici nu-l întrebă pe Cri-Cri cum fusese spectacolul.

Dar nu numai Marie şi Cri-Cri, ci niciunul din cei zece mii de oameni adunaţi aici, la petrecere, în parcul Tuile- ries, n-ar fi putut ghici ce-l oprise pe Gaston Clair, pentru că nimeni nu ştia că pentru Parisul revoluţionar sunase ceasul supremei încercări. Dimpotrivă, toţi plecau pe la casele lor însufleţiţi şi încurajaţi, cu credinţa în victorie.

După ce concertul se sfîrşi, pe estradă apăru un ofiţer de stat major şi vesti solemn :

[I] Bastilia — închisoare la Piaris. La 14 iulie 1ı7ı89 Biastilia a fost cucerită de poporul răsculat şi dăriîmiată. (Nota rod. ruse).

— Cetăţeni, Thiers s-a lăudat că va intra ieri în Paris. N-a intrat şi nici nu va intra ! Vă invit tot aici dumineca viitoare, la al doilea concert organizat în folosul văduvelor şi orfanilor !...

Dar chiar în clipa aceea, armatele din Versailles intrau în Paris.

La 21 mai, dis-de-dimineaţă, trei sute de tunuri inamice de marină şi de asediu porniră un bombardament înverşunat împotriva centurei de apărare a Parisului. Focul bateriilor de asalt ale armatei din Versailles, îndreptat de pe forturile Issy, Vanves şi din pădurea Boulogne asupra fortificaţiilor din apus, deveni nemaipomenit de puternic. Nemaiputînd rămîne pe bastioane, comunarzii primiră ordinul de a se retrage în spatele viaductului de pe calea ferată a centurei, pentru a scăpa de focul nimicitor al inamicului.

Lucien Caporal, care comanda batalionul de la poarta Saint-Cloud, primi spre prînz ordinul de a-şi părăsi bastionul. Fără a pierde o clipă îl execută şi, părăsind fortificaţiile cu batalionul lui, se abătu în drum pe la postul de telegraf pentru a trimite statului major o telegramă, prin care arăta că lăsase la bastion două tunuri, pentru transportarea cărora avea nevoie de cai.

Cam în acelaşi timp intră la postul de telegraf şi un civil, cu o înfăţişare foarte obişnuită. Ciocăni în ferestruica ghişeului, deasupra căruia stătea scris : „Eliberarea scrisorilor poste-restante“ şi întrebă :

—- Nimic pentru Ducatel ?

Funcţionarul cercetă un vraf de scrisori şi clătină din cap : Nimic !

Din întîmplare, sau poate după un plan dinainte întocmit, Ducatel se apropie de măsuţa la care stătea Lucien şi ceru voie să-şi aprindă ţigara.

Lucien nu-şi trădă prin nimic mirarea sau nemulţumirea cînd Ducate] se aplecă peste umărul său şi, fără să se sinchisească, citi cuprinsul telegramei. Apoi, aruncîndu-i din mers un „mulţumesc“, — nu se ştie dacă pentru chibrit sau pentru informaţia primită, — Ducatel se grăbi să dispară.

Lucien dădu telegrama la ghişeu şi se duse de-a dreptul la viaduct, unde se şi instalase batalionul său.

Peste vreo douăzeci de minute, adică tocmai la era cînd se sfîrşea concertul din palatul Tuileries şi cînd publicul era poftit pentru duminica viitoare, pe unul din bastioanele Porţii Saint-Cloud apăru Ducatel cu o batistă albă în mînă şi strigă celor din tranşeele inamice :

— Veniţi ! Nu mai e nimeni aici !

Săvîrşi acest act de trădare foarte liniştit, fără să se ruşineze sau să se ascundă, atît de deprinşi erau agenţii din Versailles cu lipsa de vigilenţă a

Comunei.

Auzind invitaţia lui Ducatel, ofiţerul din Versailles bănui în prima clipă că e o capcană a comunarzilor, şi de aceea mai întîrzie puţin cu ordinul de a ocupa porţile Saint-Cloud. Abia după o recunoaştere amănunţită, încre- dinţîndu-se că Ducatel nu-l înşelase, se hotărî să înainteze.

Porţile Saint-Cloud şi cele două bastioane vecine fură ocupate de cei din Versailles în linişte, fără nici o grabă, de parcă ar fi fost la manevre şi nu în toiul unor lupte înverşunate.

Astfel, în chip cu totul neaşteptat pentru parizieni, a- ceastă minunată zi de mai deveni ultima zi de viaţă liberă a Parisului revoluţionar.

Şi în timp ce în partea de aipus a capitalei Începură să se răspîndească în grabă coloanele infanteriei din Versailles, restul Parisului nu ştia nimic de această catastrofă. Sîngele comunarzilor curgea şiroaie la Neuilly, pe cînd celelalte cartiere ale capitalei- îşi trăiau mai departe viaţa o- bişnuită, pe care o duceau de la 2 aprilie încoace, cînd la Pairis căzuse cea dintîi bombă a inamicului.

Agenţii secreţi ai lui Thiers vegheau. Uneori pe ascuns, alteori făţiş, îi îndemnau pe comunarzi să înceteze rezistenţa. Pe meterezele cetăţii apărură proclamaţii cu apelul lui Thiers către parizieni. Thiers cerea parizienilor să-i deschidă porţile oraşului, ameninţîndu-i altfel cu o represiune sîngeroasă şi cu un atac la care vor lua parte şi armatele prusace.

Pretutindeni, duşmanii Comunei răspîndeau spaima, îi înşelau pe comandanţii de sectoare militare, comunicîndu-le ordine false, pe care le-ar fi executat ceilalţi comandanţi. Şi astfel, după retragerea armatelor naţionale de pe meterezele cetăţii, marginile oraşului rămaseră fără pază şi

fără supraveghere.

Dar, oricît de grea era situaţia pe front, Comuna nu renunţa să ţină şedinţă ca de obicei, în vederea discutării măsurilor ce trebuiau luate pentru a schimba cu totul viaţa

Mf

populaţiei pariziene şi a fauri o societate nouă pe ruinele trecutului.

¿■üti

Comuna înlăturase vechiul mecanism de stat, întocmit de burghezie anume pentru asuprirea poporului. Acum însă trebuiau organizate cît mai curînd noile instituţii, care urmau să slujească poporul, trebuia asigurat fiecărui cetăţean dreptul la muncă liberă, la locuinţă şi la o hrană substanţială, trebuia desfiinţată exploatarea omului de către om. Copiii oamenilor din popor trebuiau să aibă o şcoală bună în locul celei vechi, unde călugăriţele îi învăţaseră pe copii că săracii sínt datori să primească fără a cîrti jignirile celor bogaţi, pentru că aşa vrea dumnezeul născocit de bogătaşi. Comuna mai tusbuia să aibă grijă de dezvoltarea artei, şi de distracţii sănătoase pentru popor.

Chiar în ajun avusese loc o şedinţă obişnuită a guvernului Comunei, consacrată reorganizării teatrelor pariziene.

■Deşi această problemă nu era cu nimic legată de evenimentele tragice care se desfăşurau sub zidurile Parisului şi ameninţau însăşi existenţa Comunei, totuşi în jurul ei se aprinseră discuţii aprige şi pătimaşe.

Deputaţii se frămîntau : era vorba de reforme sociale ; ele aveau să alcătuiască bazele noii

societăţi. Aceste reforme se înfăptuiau pentru întîia oară şi fiecare membru al guvernului ţinea să-şi spună cuvîntul.

Tînărul Cărei stăruia ca Eugène Garnier, directorul Marelui Teatru de Operă, să fie imediat înlocuit.

— S-avem iertare, — îl întrerupse de la locul său unul dintre membrii guvernului, — nu s:nt nici trei săptămîni de cînd l-am înlocuit pe Perrin. Trebuie să recunoaştem că Perrin nu era un element potrivit, dar Garnier nici n-a avut răgazul să arate ce e în stare să facă.

■— N-avem timp să aşteptăm, îl întrerupse Cărei nerăbdător, căutînd să acopere vocea puternică de bas a adversarului său. Artiştii nu trebuie să sufere lipsuri. Ei sînl aceia care-i însufleţesc pe luptătorii Comunei şi ne ajută prin munca lor, în lupta noastră. Şi pentru că...

în focul discuţiei nimeni nu băga de seam; că uşile grele se deschiseseră scîrţîind, lăsînd-o să intre pe precupeaţa Claudine.

Vivandiera se opri nehotărîtă în prag şi, ţimndu-şi răsuflarea, ascultă glasurile pătimaşe şi întărîtate ale membrilor comunei.

— Garnier ni'ci n-ia socotit de cuviinţă să stăruie ca cei mai de seamă actori să se înscrie în Uniunea artiştilor.

Claudine, începînd să înţeleagă despre ce se discuta, fu năpădită de un simţămînt foarte ciudat. O cuprinse admiraţia la gîndul că aceşti oameni, adunaţi .aici, lucrau imai departe la reorganizarea paşnică a noii vieţi, şi cu toate acestea era nedumerită, căci -nu putea pricepe cum de puteau deputaţii pqporului să se dcupe de teatru, cînd deasupra capetelor lor explodau obuzele.

În ultimele zile, pierderile în oameni ale batalioanelor crescuseră atît de mult, încît vivandierele erau nevoite să care singure răniţii şi chiar să-i panseze, pentru că surorile de caritate nu mai pridideau cu munca. Ostaşii rămî- neau neschimbaţi pe poziţii şi nu eira nimeni care să se îngrijească de hrana lor, de vinul necesar pentru a le umple ploştile. De aceea, Claudine, ajunsă la disperare, se hotărîse să nu mai aştepte şi să se ducă singură la primărie pentru a cere ajutor.

— Nu e acum momentul să vorbim despre teatru, cînd inamicul trage în noi ! strigă ea deodată, întrerupîndu-l pe orator.

Toţi se uitară miraţi la vivandieră, pe care de-abia acum o zăriră. Iar preşedintele adunării, delegatul Comunei pentru învăţămînt — Jules Vallès [I] se ridică puţin de pe locul său şi spuse :

[I] Jules Vallès (1832—1885) scriitor francez şi om politic, membru al Comunei din Paris ; în zilele Comunei a redactat ziarul „Strigătul Poporului“ şi a lucrat la Ministerul Invăţămîntului ; după căderea Comunei ia fost eoindiannniat în contumacie la moarte. Pînă în 1880 ia

— Cetăţeana care ne aruncă această mustrare vine aici de a dreptul de pe bastion ! În ochii ei încă nu s-a stins văpaia luptei. De aceea e uşor de înţeles dispreţul pecare-l arată masurilor menite să asigure reconstrucţia paşnică a societăţii. Totuşi, pentru noi, aceste prefaceri sînt la fel de importante, ca şi succesele militare. Iată de ce Comuna trebuie neapărat să găsească timp şi pentru acesle> probleme şi pentru grijile de Ifiecare zi. Problema teatrului trebuie trecută pe seama acelora care activează în teatru, care muncesc pentru înflorirea lui. Această problemă cere o ne- întîrziată soluţionare. Am socotit de datoria mea să-ţi dau aceste lămuriri, cetăţeană, pentru a înţelege răspunderea pe care o avem. Acum Sîntem gata să te ascultăm şi pe dumneata...

Zbuciumată, Claudine începu să povestească în grabă, sărind de la una la alta, greaua situaţie a bastioanelor.

— Nu m-aş fi încumetat să vă întrerup, — spuse ea, — dacă n aş fi văzul cu ochii mei cît de rău ne merge. Nu-s decît o zarzavagioaică, dar ştiu prea bine că dacă nu-mi ung la timp căruciorul, începe să seîrţîie, Nici supa nu fierbe dacă n-ai grijă să pui pe foc... Şi iată, este a treia zi de cînd văd că pe bastioane nu se trimit nici oameni, nici tunuri. Zece tunuri de-ale noastre trebuie să răspundă la o sută de tunuri inamice. Aşa nu mai merge !...

Toţi o ascultară cu luare aminte pe Claudine, îi mulţumiră şi o asigurară că cele comunicate vor fi imediat transmise delegatului militar. După aceea, membrii Comunei trecură din nou la examinarea

---

trăit în exil, iiar după amnistie s-ia întors în Franţa. Dintre scrierile lui pătrunse de ură faţă de orânduirea burgheză, deosebit de cunoscută este trilogia „Jacques Ventras“. (Nota red. ruse).

problemei teatrului.

În ziua de 21 mai la Primărie se discuta atitudinea generalului Cluseret.

Guslave Cluseret fusese scurt timp conducătorul militar al Comunei. Dar aceasta se întîmplase la începutul luptei împotriva celor din Versailles, şi de aceea greşelile sale se arătaseră fatale pentru întreaga apărare a Parisului.

Comuna îl alesese pe Cluseret pentru cunoştinţele sale militare, căci luase parte la cîteva campanii, în care se distinsese ca un comandant curajos şi încercat. Dar Comuna săvîrşise o mare greşeală, necercetînd cu destulă grijă activitatea din trecut a generalului, plină de aventuri foarte dubioase.

Tocmai despre aceasta vorbea acum Joseph Bantard, care protestase la un moment dat împotriva numirii lui Cluseret ca delegat militar al Comunei.

—■ Toate necazurile ni se trag tocmai din faptul că nu ne înţelegem şi nu vrem să ascultăm sfaturile prietenilor noştri bine informaţi[1]. E printre noi cineva care are interes să dea apă la moară duşmanului. Într-adevăr, ni s-a spus de atî'tea ori că generalul, căruia i-am încredinţat apărarea cauzei noastre, este un om uşuratic, lăudăros şi vanitos. Ştim că s-a ridicat împotriva imperiului, dar am închis ochii cînd s-a arătat că în iunie o mie opt sute patruzeci şi opt a fost decorat pentru distrugerea baricadelor muncitoreşti. Nu-i bine să te încrezi prea mult într-un om care a trădat o dată interesele muncitorimii. Cluseret s-a alăturat Comunei nu pentru că simpatiza cu mişcarea revoluţionară a muncitorilor, ci împins de patima sa pentru aventură, de planurile sale

personale atîl de ambiţioase. El nu a înţeles caracterul revoluţionar al luptelor, n-a ţinut seama de avîn- tul revoluţionar al mulţimii şi n-a pus preţ decît pe armata regulată. Din primul moment a paralizat avîntul ofensiv al Gărzii Naţionale, preferind tactica defensivei.

— Destul ! Terminaţi ! Terminaţi ! răsună deodată la intrare un glas hotărît şi mînios, care-l făcu pe Bantard să se oprească. Trebuie să vă fac o comunicare extrem de importantă. Cu aceste cuvinte, Billioray — membru al Comitetului de Salvare Publică [I] [II] sări la tribună.

I'ăr i sa mai aştepte invitaţia preşedintelui, începu să citească o telegramă, care-i tremura în mînă :

„Dombrovski către Ministerul de Război şi Comitetul de Salvare Publică. Armatele din Versailles au intrat prin porţile Saint-Cloud. Luaţi măsuri pentiru respingerea lor. Dacă-mi puteţi trimite întăriri, sânt sigur de izbîndă !“

— Trebuie trase clopotele, ca întregul Paris să ia parte la apărarea oraşului ! sfîşie tăcerea apăsătoare glasul puternic al lui Joseph Bantard.

— Am şi luat măsurile necesare — se grăbi să-i liniştească Billioray. Batalioanele au şi fost trimise.

—- Acest lucru trebuie controlat, ceru Bantard stăruitor. Chemaţi 1 aci pe delegatul militar să dea lămuriri, se adresă el preşedintelui.

Vallès se grăbi să trimită după Deleseluse.

Delescluse, în hainele sale negre, părea foarte bătrîn pentru vîrsta de şaizeci şi doi de ani. Urcă încet treptele tribunei şi spuse liniştit :

[I] ■ Membrii Consiliului General al Internaţionalei arătaseră în scrisorile lor din Londra că sînt împotriva numirii lui Clusepet în funcţia de comandant al forţelor armate ale tomunei. (Nota red. ruse).

[II] Comitetul de Salvare Publică — organul suprem al Comunei din Paris, organizat în mai. (Nota red ruse).

-— Tocmai acum am vorbit cu şeful statului major, care pretinde că armatele din Versailles n-au intrat în Paris. N-au trecut nici o poartă. Şi chiar dacă vreo cîţiva soldaţi din Versailles au răzbit pe undeva în cuprinsul oraşului, au fost imediat respinşi. Tăcu puţin, apoi urmă : Dar de îndată ce vor începe luptele 'de stradă, izbînda va fi de partea noastră.

Delegatul militar coborî de la tribună. Liniştiţi de aceste asigurări membrii consiliului Comunei nu mai ce- rură nici verificarea comunicării lui Dombrovski, nici o confirmare oficială din partea statului major.

Ca de obicei, Jules Vallès ridică şedinţa.

Bătaia darabanelor şi sunetele prelungi ale goarnei în care se desluşea o chemare deveneau din ce în ce mai puternice, apropiinidu-se în grabă ,de baricada din Piaţa Trocadero.

Clopotele sunau alarma.

Soarele, cobonnd spre asfinţit, ârutlca văpăi sîngerii peste mulţimea care se apropia în grabă de piaţă, minată parcă de-o putere întunecată.

încă o clipă şi nesiguranţa apăsătoare va deveni o realitate înfricoşătoare.

Erau fugarii din Neuilly, unde năvăliseră armatele din Versailles. În rînd cu refugiaţii veneau rămăşiţele detaşamentelor din Garda Naţională, vestind prin bătăi de darabane catastrofa apropiată.

Aproape în acelaşi timp, dinspre partea castelului La Muette se ivi un detaşament de vreo sută cincizeci de comunarzi înarmaţi, însoţit de două mitraliere şi un tun. Era batalionul voluntarilor trimis de Dombrovski pentru a întâmpina armatele inamice, care năvăliseră în

oraş. îndată ce primi vestea despre această străpungere, Dombrovski telegrafie Comitetului de Salvare Publică şi preveni batalioanele Gărzii Naţionale aşezate în preajma porţii Saint-Cloud. Ştiind însă dintr-o amarnică experienţă, cît de încet răspundea Ministerul de Război, grupase lîngă locul străpungerii un mic detaşament de voluntari de care dispunea.

Între timp, alarma stîrnită de Garda Naţională pe străzile din Passy începu să se răspîindească treptat în tot cartierul. Federaţii ieşeau în goană din casă, îneăreîndu-şi din mers armele şi se alipeau imediat voluntarilor veniţi dinspre poarta La Muette.

În Piaţa Trocadero, două batalioane de comunarzi sub comanda ofiţerului Clivel săpau un şanţ lîngă fortificaţia de curînd ridicată. Batalioanele erau formate din femei şi copii, veniţi aici de la poarta Maillot.

îndată ce parizienii aflară de străpungere, Clivel porunci şcolarilor şi femeilor neînarmate să pornească în coloană spre primăria arondismentului al şaisprezecilea, unde se afla un depozit de arme.

Tinerii comunarzi se descurcară îndată în mînuirea armei ; nici femeile nu se lăsară mai prejos.

îiiiirnundu-şi astfel detaşamentul, Clivel îl duse pe chei în întîmpmarea inamicului, şi în curînd se alătură primei grupe de voluntari, oameni căliţi în lupte.

Zărind lîingă terasamentul căii ferate pantalonii roşii ai soldaţilor din Versailles, comandantul batalionului unificat aşeză în ordine de bătaie vreo trei sute de ostaşi — bărbaţi, copii şi femei.

— Foc ! răsună comanda.

Bubui o salvă. Ofiţerul versaillez, care conducea detaşamentul avangărzii, se prăbuşi.

Era prima rezistenţă organizată pe care o întîmpînau armatele din Versailles.

Pînă atunci, timp de trei ore, hoardele lor înaintaseră încet, cu băgare de seamă, pe străzile Parisului, neîntîl- nind nici o rezistenţă.

încă din ajun, artileria Comunei răspundea fără încetare tunurilor din Versailles. Astăzi însă tăcea pentru prima oară după trei săptămîni. La un semn din Versailles, numeroşii agenţi secreţi încîlciseră sau rupseseră firele de comunicaţii, şi aşa .şubrede, care legau între ele punctele comandamentului apărării. Mîini nevăzute stricau tunurile.

În primele ceasuri după pătrunderea în oraş, numai cî- teva grupuri răzleţe de voluntari îi întîmpinaseră pe cei din Versailles, rezistînd cu înverşunare şi împiediciîndu-i să înainteze, fără a ţine seama că forţele inamicului erau mult mai mari.

Prima salvă trasă de voluntari împotriva celor din Versailles lîngă terasamentul - căii ferate stîrni imediat panică în rîndurile inamicului, silindu-l să se retragă. Folo- sindu-se de acest răgaz, federaţii se întîlniră de-a lungul terasamentului şi baricadară trecerea spre bulevardul Murat.

Astfel, înaintarea fu oprită în acest sector.

Inamicul, care nu se aventura în luptă, îşi încetă operaţiile din pricina întunericului care se lăsa repede.

Mîna de oameni care-i respinsese pe duşmani triumfa.

— Vedeţi, — spunea un cizmar mai virstnic, Jean Guil-
laume, — eu degeaba se zice că le vom veni de

hac, îndată ce vor începe luptele de stradă. Din vremuri străvechi poporul Parisului s-a deprins să învingă pe baricade. Războiul în cîrnp deschis41 duceam numai cu duşmanul din afară. . < , *k*

— Se vede, Jean, că ştii foarte bine să faci diferenţa întire francezul Thiers şi neamţul Bismarck, — spuse deodată Elisabeta Dmitrieva, — dar pentru mine amîndoi sínt la fel... Ieri, armata franceză mai lupta împotriva celei prusace, iar azi s-au unit pentru .ca împreună să-i nimicească pe muncitorii parizieni. Şi aceiaşi generali ai lui Thiers, care s-au predat atît de uşor nemţilor la Sedan sau la Metz, var să-şi „reabiliteze acum onoarea uniformei ce o poartă“. Da, Jean, dragul .meu, ai avut adineauri prilejul să te convingi singur în ce constă superioritatea armatei muncitorilor, atunci cînd trece la atac. Nu eram decît o rnînă de oameni nepregătiţi şi totuşi am pus pe fugă un batalion întreg de versaillezi.

— Ascultă, Eliza, degeaba te legi de mine. Eu nu fac decît să repet ce spune ministrul nostru de război. În ceea ce mă priveşte, sínt gata să înaintez şi pînă la Versailles.

Dar Elisabeta ,nu-l mai asculta pe Jean. N-avea chef de vorbă.

Era una din rarele clipe de răgaz, cînd nu erau nevoiţi nici să tragă, nici să sape tranşee, una din acélé clipe cînd gîndul izbuteşte să lege prezentul cu trecutul şi viitorul. Elisabeta tăcea, părînd cu totiil adîncită în curăţirea armei. Cei care-i erau dragi şi apropiaţi rămăseseră acolo, în Petersburgul depărtat, şi-o aşteptau neliniştiţi... „Ce să fac ! Se mîndrese cu mine, şi cît sínt în viaţă — se gîndea ea — voi face totul ca să poată fi mîn- dri şi de felul cum am ştiut să mor“.

Dar şi aceste scurte clipe de gîndire fură deodată curmate. Se auzi comanda :

— Luaţi lopeţile ! încolonarea !

Şi imediat, fără a crîcni, femeile îndepliniră comanda.

Copiii însă primiră cu totul altfel acest ordiin. De ce li se vorbea de lopeţi ? Voiau puşti : îşi îndreptară toţi privirile spre Gaston, al cărui prestigiu crescuse foarte ■mult, de cîod luase parte la luplele de artilerie de lîngă poarta Maîllot.

Nu fură nevoiţi să-l roage. Gaston îi înţelese pe tovarăşii săi şi de aceea i se adresa îndată lui Clivel, fără nici o şovăire :

•— Vă rugăm să ne lăsaţi armele, domnule comandant !

— A, bine că te văd, tinere ! Voiam să-ţi spun ceva : Altă dată cînd o să mai porneşti la atac să nu mai stai în picioare ca un turn, în timp ce tovarăşii tăi se culcă la pămînt. N-ai fost crescut, ca să devii ţintă pentru gloanţele inamice.

— N-am făcut-o dinadins ! încercă să se justifice Gaston tulburat.

Observaţia şefului era cît se poate de neaşteptată pentru el. Ce-i drept, în scurtele salturi ale contraatacului pornit împotriva inamicului, care străpunsese frontul, Gaston îmtîrziase mereu să se culce la pămînt. Dar cum putuse să bage de seamă şeful în toiul luptei ?

Clivel urmă :

— Ştiu că n-ai făcut-o dinadins. Dar niciodată nu trebuie să-ţi pierzi capul. Gît despre arme — nimeni nu s-a gîndit să vi le ia. Din moment ce se vor da lupte de stradă, nu se poate şti de ce arme va fi nevoie — de puşcă sau de lopată. Trebuie mereu să laşi una şi să iei alta.

Abia acum băieţii îşi dădură seama, că .aveau

şi ei o răspundere tot atît de mare ca şi federaţii mai în vîrstă. II ascultară în tăcere pe comandant, înţelegând că la încrederea ce le-o arată nu puteau răspunde prin vorbe, ci

numai prin fapte. Fără să mai aştepte să li se repete comanda, apucară fiecare cîte o lopată, păstrîndu-şi puşca în cealaltă mînă.

înarmaţi >cu lopeţi şi puşti, patruzeci şi doi de băieţi se încolonară repede, doi cîte doi, şi porniră sprinteni .în urma batalionului de femei, spre podul lena, unde, o dată cu primele raze ale zorilor, se aştepta începerea luptei.

Leon Carroux, cel mai scund dintre băieţi,

încălţat cu godiloţi [1] prea mari pentru el, legaţi cu un şiret, începu să cînte cu o voce de bas neaşteptat de groasă pentru el :

Am suflet tinăr şt curat
Şi mindru sînt de mine.
Stindardul roşu l-am luat —
Cu el nu mi-e ruşine.
El înfloreşte tot mereu
Ca sîngele în pieptul meu.

Şi ceilalţi băieţi intonară şi ei în cor

Trăiască în veci Comuna, Băie(i !
Trăiască în veci Comuna /

Urăsc pe oamenii cei răi
Ce chinuiesc copiii.
Toţi cei ce-s slabi şi mititei îmi sini tovarăşi mie.
În bun prieteşug trăim
Şi viata-n cîntece-o slăvim.

Trăiască în veci Comuna, Băieţi /
Trăiască în veci Comuna!

Comuna! Hei, ia ascultaţi — Ce-nseamnă asta oare ?
Sînteţi viteji neînfricaţi
Ş-o ştie fiecare.
Comuna-nseamnă: te-nfrăţeşti
Pe toţi tiranii să-i zdrobeşti I

Trăiască în veci Comuna, Băieţi /
Trăiască în veci Comuna!

---

[1] Godiloţi — încălţăminte militară, purtată de Gărzile Naţionale din Paris în zilele Comunei. (Nota red. ruse).

Ca în republică la noi
Să se-ntărească legea
Zvirli-vom psiăzi la ’gunoi
Tot ce-i curtean şi rege...
Şi mătura-vom după ei
Pe popi, isuşi şi dumnezei.

Trăiască în veci
Comuna, Băieţi!
Trăiască în veci Comuna
Veni-vof vremi, nu vâ-ndolţi,
Cinci, clapă cum ni-e vrerea.
Copii flămînzi şi zdrenţuiţi N-or fi
pe nicăierea.
Avea-vor toţi un cuib semn
Şi-ccn rîset vesel, cristalin /

Trăiască în veci Comuna,
Băieţi !
Trăiască în veci Comuna ! [1]

Bulevardele Parisului erau la fel de însufleţite ca şi înainte. Pe trotuare mergeau grăbiţi spre casă vînzătorii din magazine şi funcţionarii, iar publicul se îndrej ţa spre teatrele ea întotdeauna ticsite. Copiii se strigau voios, iar oamenii 'mari glumeau între ei. Alături de apelurile guvernului Comunei se vedeau afişele pestriţe, lanunţînd noile spectacole.

Parisul muncitoresc tot nu credea că o mînă de fiare, de triîntori şi de trădători, aciuiţi la Versailles, se vor încumeta să calce pragul oraşului, în care fiecare piatră a caldarîmului, stropită cu sîngele luptătorilor pentru libertate, cerea răzbunare.

---

[1] Autorul cîntccului — Eugen ChiateLain (1829—1902) poet şi jurnalist friancez, care a participat cu înflăcărare la lupta maselor populare împotriva asupritorilor lor, a luat parte la revoluţia din 1848 şi la instaurarea Comunei din Paris. A fost rănit în luptele de baricadă ; a emigrat din ţară. (Nota red ruse).

XI

IN ATELIERELE ARSENALULUI

Abia seara tîrziu Belleville află de intrarea armatelor duşmane în Paris.

Uşile cafenelei „Greierul vesel“ 'fuseseră închise ca pentru noapte, iar cafeneaua era aproape pustie. Ca întot-

<l(‘.mna mai întîrziau doar doi clienţi : sacagiul Olivier şi I oroux, lampagiul, care îşi sfîrşeau .de obicei ziua de muncă mai tîrziu decît ceilalţi. Unul trebuia să asigure locuitorilor cartierului apa pentru a doua zi .dimineaţă, celălalt să controleze dacă ardeau felinarele de gaz. Atît instalaţiile de apă, cît şi uzinele de gaz funcţionau foarte neregulat de pe vremea primului asediu al nemţilor asupra Parisului şi celui de al doilea asediu al celor din Versailles.

Dar chiar şi înainte de război, muncitorii din acest cartier erau prost aprovizionaţi cu apă şi gaz, astfel că Olivier şi Leroux se bucurau de simpatia tuturor locuitorilor din Belleville.

Doamna Didier era cu totul adîncită în socotirea încasărilor de peste zi şi numai din cînd .în cînd îşi întrerupea importanta îndeletnicire pentru a-l mai zori pe băiat, care mătura cu o singură mînă, ţimînd în cealaltă, ziarul „Strigătul Poporului“. Cu toată supărarea doamnei Didier, el se oprea mereu cu mătura între picioare şi sorbea cu "esaţ fiecare rînd al articolului întitulat „Fapta eroică a unei învăţătoare“.

Auzise chiar azi pe cînd se întorcea delà concertul din Tuileries despre purtarea eroică a Madeleinei Rocques, în luptele de la porţile La Rocquette. Clienţii cafenelei vorbeau cu o sinceră admiraţie despre curajul tinerei învăţătoare.

Cri-Cri prinsese din zbor fiecare cuvînt, dar nu izbutise să citească ziarul nici măcar pe apucate. Doamna Didier era supărată pentru că lipsise atît de mult de la cafenea şi nu-l lăsase nici o clipă în pace. În afară de aceasta mai era şi duminică şi vreme frumoasă, iar lumea împînziise străzile şi dăduse un ladevănat asalt „Greierului vesel“.

Abia acum reuşise în sfîrşit Cri-Cri să se cufunde cu totul Î'U citirea ziarului, pe care l-l dăduse Olivier.

„...Reduta de lîngă porţile La Rocquette fusese prefăcută în ruine de puternica artilerie inamică. Unităţile comunarzilor şi tunurile lor, de la un timp lipsite de orice acoperire, erau supuse unui foc înspăimînfător. Comandantul redutei dăduse .apărătorilor ordinul de a se retrage.

Deodată, din rîndurile detaşamentului de femei, ieşi Madeleine Rocques şi strigă : ,,Nu plec de aici nici moartă!“

atunci şi celelalte femei începură să strige : „Nu plec nici eu ! Nu plec nici eu !“, iar soldaţii din Garda Naţională le urmară pilda. Madeleine Rocques desfăşură drapelul şi sări afară din beci strigînd : „După mine! Pentru Comună !“ şi se avîntă înainte.

Şi toţi ca un singur om se năpustiră asupra inamicului respingîndu-l. Cei de la Versailles o luară la fugă în dezordine.

Dar lui Cri-Cri nu-i fu dat să isprăvească acest articol atît de interesant, în care se vorbea de prietena lui Joseph Bantard, .care era deci şi a lui.

Dangătul greu şi precipitat al clopotelor răsună deodată prin ferestrele deschise .ale cafenelei. Sunetul acesta de alarmă îi aminti de incendiul din noaptea trecută de la fabrica de muniţii, de mîimile duşmane care ca nişte tentacule pătrundeau în spatele frontului comunarzilor, semă- nînd moartea şi distrugerea.

Toţi săriră de la locurile lor şi se repeziră spre uşă. Pînă şi doamna Didier uită pe masă eîteva monede, pe care nu le numărase încă. Dar nicăieri nu se zărea nici urmă de fum, sau de văpăi.

Între timp clopotele băteau din ce în ce mai

tare, iar strada se umplea de oameni care ieşeau în fugă din case. Toţi îşi roteau speriaţi privirile, făcînd fel de fel de presupuneri. Nimeni nu ştia de ce sună alarma, nici ce era de făcut.

— Cri-Cri ! strigă doamna Didier. Termină mai repede curăţenia.,, eu mă duc la doamna Libou. Ea ştie totul...

Aii, iat-o ! Vorbeşti de lup şi lupul la uşă! Poftim, poftim, doamnă Libou ! Ce bine că ai venit !

Cri-Cri nu se miră de loc de sosirea neaşteptată a bă- irînei bîrfitoare. Er.a deprins să le vadă pe cele două prietene şuşotind prin unghere ori de cîte ori o nouă primejdie ameninţa Comuna. Băiatul se luă după ele, ca să afle noutăţile aduse de doamna Libou.

Intrînd în cafenea, bătrîna închise uşile cu grijă, îşi roti privirile prin odaie şi spuse în şoaptă :

— Soldaţii lui Thiers sînt în Paris !

Charlot se hotărî pe loc să se repeadă pînă la reduta lui Gaston. Acolo va afla, desigur, totul, şi apoi îl va căuta şi pe unchiul Joseph. Dar obiceiul de a nu pleca din cafenea, decît după ce isprăvea curăţenia, îl opri şi de data aceasta. Strînse în dulap paharele cu băutură, lăsate de Olivier şi de Leroux, şterse grăbit măsuţa, la care zăboviseră aceştia şi luă peria în mînă. Dar chiar în clipa aceea, atît de cumplită, nu se putu stăpîni să nu-i strige doamnei Libou, care pleca :

— La revedere, doamnă Hibou !

De data aceasta însă, nici ea, nici patroana nu luară în seamă batjocura lui. Doamna Didier era grozav de tulburată. Aprop.indu-se de peretele împodobit cu afişele şi proclamaţiile Comunei, se opri locului, holb'îndu-se, fără sa scoată o vorbă, la

caricatura care-l înfăţişa pe gîdele Comunei — Thiers, ca pe un pitic uirît cu cap de broască. Rămase aşa vreun minut, apoi se repezi spre perete cu mîi- nile întinse, gata să rupă afişul.

Cri-Cri îi ghici pe loc intenţia şi strînse tare peria în mînă gata să sară în apararea vest'tei caricaturi a lui ..Pere Duchesne“.

Simţindu-se urmărită din spate de privirea stăruitoare a băiatului, doamna Didier se întoarse fără să vrea şi-i spuse încurcată, cu o voce nesigură :

— Trebuie să le luăm numaidecît de aici. Cine ştie? Dacă intră soldaţii şi dau de ele ? Ai auzit ce-a spus doamna Libou ?

— Dar dumneavoastră aţi auzit ce-a spus unchiul Jo- seph : „Inamicul nu vai intra în Belleville !“ N-aveţi nici o grijă, o să le ascund eu la nevoie!

— Bine, bine, întotdeauna trebuie să ai tu ultimul cu- vînt ! spuse patroana resemnată, văzînd îndîrjirea băiatului.

îşi puse o pălărioară şi se îndreptă spre ieşire. Ajunsă la uşă se mai opri o dată şi zise cu o voce plîngăreaţă.:

— îmi pun toată nădejdea în tine, Cri-Cri. Vezi să nu mă bagi în bucluc !

— N-aveţi nici o grijă. Mă descurc eu. Puteţi pleca liniştită.

Cri-Cri încuie uşa de la intrare şi duse cheia în cămăruţa lui, unde-şi lăsă şorţul. Apoi porni spre fortificaţiile Siaint-Flofentin, unde nădăjduia să-l găsească pe Gaston.

Cri-Cri rătăci mult timp în jurul fortificaţiilor Saint- Florentin, înlrebînd patrulele de batalionul şcolarilor, dar nimeni nu ştiu să-i arate unde şi-ar

putea găsi tovarăşul.

— Nu, n-avem nici un şcolar pe aci, — spuse unul dintre soldaţii Gărzii Naţionale. Săpăturile sînt gala. S-a isprăvit şi aşezatul pietrelor. N-au rămas decît femeile, caire fac ultimele lucrări. Uite cum împodobesc reduta cu un covor de verdeaţă, — şi zîmbind şiret îi arată o femeie care tocmai trecea cu un coş de gazon proaspăt tăiat. Bagă de seamă, Margol, să nu uiţi .să-i ifaci şi un chenar de lăcrămioare !

Femeia lăsă coşul jos şi zîmbind îl ameninţă cu degetul pe soldatul mucalit.

— Ştii doar că nu punem gazonul de frumuseţe, ci pentru a întări pămîntul să nu alunece la vale. Cînd o fi vorba să-l împodobim, o să aducem şi flori. Ai văzut, poate, lăzile cu flori de-a lungul baricadei Château d’Eau ?

- Nu cumva le pregătiţi pentru musafirii dm Versail-
lcs !

Margot izbucni în rîs.

— N-o să le placă prea mult florile noastre. Ia te uită ce fructe dau! şi Margot arătă spre cartuşiera soldatului.

Lui Cri-Cri îi plăcu mult această femeie vorbăreaţă şi îşi spuse că ea îl va ajuta să-şi găsească prietenul.

— Poate ştii, domnişoară, unde se află batalionul şcolarilor ? o întrebă el. A lucrat 'aici...

— Se vede că te-ai plimbat cam mult, dacă nu şti că de trei zile batalionul tău a plecat afară din oraş, pentru a lucra la repararea meterezelor cetăţii ! Cum de te-ai răzleţit aşa ?

Cri-Cri se fîstîci. Nu fu în stare să-i arate de ce căuta batalionul. Margot bănuia desigur că el dezertase şi nu-l va mai crede ! Ar fi vrut să-i dovedească pe loc că nu merita o asemenea jignire, dar nu găsea cuvintele potrivite. În cele din urmă, îi strigă tulburat, cu obrajii aprinşi :

— Plină acum nu m au primit în batalion, dar astăzi, cînd cei din Versailles au pătruns în oraş, mă duc să lupt şi cu împotriva lor !

— Asta-i altceva, — răspunse Margot devenind deodată serioasă şi-şi ridică pe umăr coşul cu gazon. Du-te în Piaţa Concordiei, unde tocmai se alcătuise detaşamentele de voluntari. Succes ! Cum te cheamă ?

— Charlot Bantard.

— încă un Bantard ! Nu e nici o jumătate de ceas de cînd a venit pe aici unul, Joseph Bantard. Ţi-o fi rudă ?

— E unchiul meu.

— Ei, atunci iartă-mă, tinere. Credeam că ţi-ai

pierdui batalionul plimbîndu-te. Dar daca eşti un Bantard, atunci înţeleg totul. Du-te în Piaţa Concordiei, unde-l vei întîlni poate şi pe unchiul tău. S-au strîns acolo o grămadă de oameni. Toţi locuitorii fugiţi din Neuilly. Nimeni nu vrea să-şi piardă libertatea... Du-te, băiete, ia-o drept de-a lungul şanţului, vezi unde sînt soldaţii aceia din Garda Naţională, care păzesc trecerea. Mergi sănătos, micule Bantard ! Şi noroc !

Reduta Saint-Florentin, o baricadă solid construită, se întindea pînă la grădina Tuileries. Era despărţită de Piaţa Concordiei printr-un şanţ larg, adine. Unica trecere peste meterezul de pţimînt era păzită de doi soldaţi din Gardă Naţională. După cum prevăzuse Margot, amîndoi, cînd îl văzură ipe Cri-Cri, îi făcură încrezători un semn, arătînd că pentru el trecerea era liberă.

Cri-Cri mai fusese de multe ori în Piaţa Concordiei. Se abătea deseori pe acolo, cînd avea de făcut cumpărături pentru patroana sa prin magazinele din strada Royale sau de pe Champs Elysees. II atrăgeau minunatele havuzuri pitoresc aşezate în centrul pieţei, înconjurînd obeliscul, tăiat într-o stîncă de granit trandafiriu.

Dar acum această piaţă, cea mai frumoasă din Paris, i se păru lui Cri-Cri cu totul schimbată. Altfel arătau l.a ora aceasta şi cele opt statui din marginea pieţei, care întruchipau cele opt oraşe mai de seamă ale Franţei : Lille, Strasbourg, Bordeaux, Nantes, Rouen, Brest, Miarseille şi Lyom. Lîngă balustradele servind de soclu acestor statui se îmbulzeau sute de oameni, care vorbeau cu glas tare, se mulau dintr-un loc în altul, se aşezau în rînduri, se strigau.

Cri-Cri se strecură printre ei, nădăjduind că va

da de unchiul Joseph. Nu-l putu găsi şi dezamăgit tocmai se pregătea să plece, cînd o zări pe Madeleine Rocques, înconjurată de cîteva femei de toate vîrstele.

Charlot se apropie de ea şi se opri, aşteptînd ca o femeie destul de vîrstnică, dar voinică şi bine legata, să-şi termine povestirea.

— ...Un tînăr comunard, urmărit de soldaţii ain Ver- sailles a intrat în fugă în clădirea noastră, istorisea fe- nici;). Eu tocmai spălam nişte rufe la etajul doi şi, auzin- du-i paşii grăbiţi, am ieşit pe platforma scării. Tînărul purta o eşarfă de delegat al Comunei. Mi-a zîmbit şi m-a întrebat cum să ajungă la pod. „Nu-i mici o intrare la pod pe aici, i-a.m zis eu. Dar poftim la noi, nu-ţi fie teamă. Dacă se întîmplă ceva, îţi dăm drumul pe scara din dos“. — „Nu, mi-a răspuns el, .ar fi prea primejdios pentru dumneata, dacă află că mi-ai dat o mînă de ajutor. Sînt în stare să te ucidă !“ Şi rostind aceste cuvinte s-a îndreptat spre ieşire. Oricît am căutat eu să-l conving, n-a vrut să rămînă. Mi-a spus doar atît: „Rămîi cu bine ! Şi cînd copiii îţi vor . fi mari, să le poveseşti tot ce ai văzut !“ Curînd după aceea am auzit zgomote jos, apoi împuşcături. Am coborît pe scară şi l-am zărit pe omul acela, zărind pe trotuar, chiar lîngă uşă... Murise... Am rămas mult timp fără să-mi pot desprinde ochii d'e pe chipul lui senin. M-am întors acasă, am plîns cu lacrimi amare şi mi-am zis : „Marieto, ai stat destul în Neuilly-ul tău, fără să iei parte la nimic. Şi uite ce ţi-a fost dat să vezi !“ Şi deîndată ce s-a întunecat, m-am strecurat pînă aici. Nu ştiu unde se află soţul meu, nici dacă mai trăieşte. L-au dat ca dispărui în războiul acesta. Ştiu doar atît: Dacă ar fi fost aici, ar fi venit cu mine. Tirebuie numai să

mă învăţaţi cum să trag cu arma !

— Ascultaţi-mă, cetăţene, — se adresă Madeleine Femeilor. Puteţi să fiţi de folos Comunei şi fără să ţineţi arma în mînă : avem nevoie de surori, de vivandiere, avem nevoie de mină de lucru pentru reconstruirea fortificaţiilor distruse, ca şi pentru a ridica noi baricade. Fiecare poate alege ce vrea să facă !

— Trimiteţi-ne unde credeţi că-i nevoie !

— Spuncţi-ne şi vom face tot ce vreţi!

Madeleine urmă :

— Ziua veţi munci, iar seara veţi învăţa cum să mî- nuiţi arma. Vă duc la arsenal, unde veţi învăţa să trageţi.

— Domnişoară Rocques, — strigă atunci Cri-Cri, -— luaţi-mă şi pe mine! Am mai tras eu, dar numai cu puşti vechi. N am avut niciodată o armă nouă în mînă.

Madeleine dădu din cap, încuviinţînd.

Porniră pe lîngă statuia Strasbourgului.

Cîteva femei şi copii scoteau de pe statuie panglicile de satin negru şi florile de plevaiţă. Alte femei aduceau coşuri cu flori proaspete şi ramuri verzi, pe care le aşezau la picioarele ei.

— Ce fac acolo ? se minună Charlot.

— Parizienii au îmbrăcat statuia în doliu în ziua cînd miniştrii, care au trădat patria, au cedat Prusiei Stras- bourgul nostru. Dar muncitorii nu recunosc tratatul criminal încheiat de Thiers şi Bismarck. Comunarzii sînt încredinţaţi că Strasbourgul va redeveni oraş francez.

Atelierele arsenalului ocupau cîteva săli mairi din palatul Louvre.

Madeleine lăsă în faţa palatului femeile care o

însoţeau şi intră cu Cri-Cri prin uşa deasupra căreia atîrna o mică firmă „Atelier pentru repararea armelor“. Lîngă intrare se aflau două mitraliere distruse.

— O să mergem şi acolo ? întrebă Cri-Cri, arătînd spre mitraliere şi gîndindu-se la atelierul de reparaţie a pieselor de artilerie.

— Nu, n-avem ce căuta acolo. O să găsim chiar aici tot ce-i mai interesant şi ce trebuie să vezi. Ia te uită, aşa ceva nu poţi vedea nicăieri, în nici o altă parte a lumii, ci numai la Paris, spuse Madeleine, intrînd în atelier şi arătîndu-i un afiş pe peretele de lîngă uşă. Citeşte şi ţine minte ! urmă ea.

Madeleine intră pe uşa pe care scria : „Administratorul Atelierelor“.

Fără să piardă o clipă, Cri-Cri începu să citească foaia de pe perete. Era o hotărîre a adunării generale a lucră- lorilor în legătură cu participarea muncitorilor la administrarea atelierelor. „Aşadar, tot ce-i spusese unchiul Joseph la 18 martie se înfăptuia acum !“ se gîndi Cri-Cri.

în eliipa aceea văzu eu alţi ochi cele ce se petreceau între zidurile atelierului.

Hala imensă, înaltă, cu tavanul oval de sticlă, cu cercevelele frumoase ale ferestrelor mari, era puternic luminată de felinare de gaz aerian, care atîrnau deasupra meselor de lucru aşezate pe două rînduri, cît era sala de lungă. Motoare mici bîzîiau ca albinele ; curelele de transmisiune alunecau fără zgomot, răspîndind un freamăt prin aer. Armurierii lucrau încordaţi, în tăcere.

Cîţiva băieţi cu făraşe şi mături în mînă

roboteau printre mesele de lucru, strîngînd de pe jos praful metalic, ducînd armele gata reparate şi aducînd altele de la magazie, unde îşi aşteptau rîndul înainte de a ajunge pe masa meşterului. În curînd, mîinii harnice şi pricepute le vor trimite din nou în luptă.

Madeleine îl strigă pe Cri-Cri, dar el nu o auzi. Vedea pentru prima dată munca aceasta liberă, munca oamenilor uniţi prin conştiinţa datoriei lor, prin nobila idee a luptei pentru Comună, vedea oamenii aceştia, eliberaţi de sub jugul patronului. Privea fără să-şi ia ochii, la mişcările cumpănite ale muncitorilor, la chipurile lor plme de avînt.

Madeleine îşi dădu seama de starea sufletească a lui Cri-Cri şi-l privi în tăcere. Cri-Cri o văzu, şi-şi aduse aminte pentru ce venise aici. Arma la care lucra meşterul de la masa cea mai apropiată căpătă pentru el un interes deosebii.

Madeleine se apropie de armurier şi-i luă arma reparată.

— Hai să-ţi arăt cum trebuie să o mînuieşti, — îi spuse ea băiatului. Curînd v.a veni ceasul cînd îţi va fi de folos.

Între timp alţi oameni se alăturau mereu femeilor care veniseră cu Madeleine şi care o aşteptau afară, în faţa atelierelor. Pe măsură cC se răspîndea prin Paris vestea că armata din Versailles pătrunsese în oraş, locuitorii din cartierele muncitoreşti se repezeau spre centru, — unii pentru a afla amănunte, alţii pentru a se înscrie ca voluntari în detaşamentele apărătorilor Comunei.

Madeleine ieşi din arsenal şi fără să coboare treptele se adresă mulţimii adunate :

— Cetăţeni ! Atelierele Arsenalului au nevoie de oameni. Cine vrea să lucreze, să se ducă la pavilionul din stînga, de lîngă poartă. Madeleine arătă spre o casă mică, fără etaj, cu ferestre multe şi dese şi cu pereţii aproape în întregime acoperiţi de iederă. Cei refugiaţi din Neuilly vor găsi acolo de mîncare şi adăpost pentru noapte. Toţi cei care vor să se înscrie ca voluntari să se ducă la primăria lor.

Mulţimea începu să se risipească, iar Madeleine se aşeză pe trepte şi-l pofti pe Cri-Cri să-i urmeze pilda. Apoi demontă repede arma, pe care o luase de pe masa meşterului, îi amestecă piesele, pun'îndu-le grămadă, şi-l îndemnă pe băiat :

— Ia, montează acum arma la loc !

Nu dintr-o dată, dar totuşi destul de repede, băiatul aşeză fiecare piesă la locul ei.

— Asta-i ţoală treaba ! — spuse Madeleine, ridieîndu-se în picioare. Vorbea cu elevul ei simplu, cu seriozitate, parcă air fi fost un om î,n toată firea. Trebuie să ştii să desfaci arma, spuse ea, sfîrşind scurta lecţie, şi s-o mon tezi la loc, ca s-o ţii întotdeauna în bună stare. Aşa îţi va fi uşor să tragi cu ea. Desigur trebuie să ai şi ochi buni, Charlot!

— N-am să dau greş ! Numai să vrea unchiul Joscpli să-mi încredinţeze arma ! N-aveţi grijă, n-o să trag nici un glonte degeaba, domnişoară Rocques !

XII

PE COLINELE DIN MONTMARTRE

În ziua de 22 mai, din ordinul Marelui Stat Major, comunarzii se retraseră din cartierele de sud-vest, spre centrul Parisului, unde se construiau acum în grabă baricadele.

Clivel îşi împărţise batalionul : pe bărbaţi îi dusese la Tuileries, unde trebuiau să apere căile de acces către primăria oraşului, iar pe femei şi copii îi pusese la dispoziţia generalului La-Ceciliia ', pe colinele din Montmartre.

Gaston mergea alături de Elisabeta Dmitrieva.

încă din prima zi cîind îl întîlnise la poarta Maillot, Elisabeta remarcase seriozitatea lui Gaston, atît de rară la un copil, şi prezenţa de spirit cu care îndeplinea orice ordin al comandantului.

În drum spre Montmartre stătuse de vorbă cu băiatul.

— De pe colinele din Montmartre poţi trimite obuze în orice punct al Parisului. Desigur, că o dată ajunşi pe coline, te vor repartiza iar la tunuri.

Gaston nu răspunse. Dmitrieva se uită la el cu o privire cercetătoare şi-l întrebă :

— Iti pare rău că am fost nevoiţi să părăsim poarta Maillot ?

— îmi pare rău că m-am despărţit de Monterreux şi Dereire. Dar îmi place mai mult să trag cu arma decît cu tunul.

— Şi eu care credeam, că tocmai tunul te iatrăgea mai mult, se miră Elisabeta de această mărturisire sinceră a lui Gaston.

— Nu 1 spuse cu convingere tînărul comunard. Iată, sînt patru zile de cînd mă aflu pe front şi abia

ieri am [I]

I Lia-iCeciliia — unul din îndrăzneţii giaribelidieni, care, ca general al Comunei, a luat parte activă la luptele muncitorilor parizieni. După ■prăbuşirea Comunei a trăit în exil. (Nota red. ruse).

văzut o lupta adevărată. Inamicul era în f.aţa mea, ţinteam drepf în el şi vedeam imediat dacă am nimerit sau dacă am stricat degeaba glontele.

— Dar ai urmărit acelaşi ţel şi la bateria din Maillot, cînd trăgeai cu tunul în duşmanul nevăzut, şi lîngă tera- samentul căii ferate, cînd loveai cu gloanţe pe inamic. Nimiceai duşmanul, care voia să pună din nou în lanţuri Parisul liber.

— Aşa-i, nici vorbă, — se învoi Gastón, — dar ieri am avut prilejul să văd cu ochii mei cum acest inamic fugea de gloanţele noastre şi-mi venea să mă reped după el, să-i ajung din urmă pe blestemaţii ăştia şi să-i strivesc ca pe nişte şobolani, care ne rod grîul din hambare !

„Numai patru zile de luptă s-au adăugat la cei cincisprezece ani ai acestui băiat, — gîndi Elisabeta, — 'dar nici patru ani n-a.r fi putut să-l facă mai matur, mai dirz în luiptă. Oricît de puţin va rezista Comuna, aceste cîteva zile vor grăbi cu mulţi, cu foarte mulţi ani, triumful libertăţii.“

Gastón rămase uimit, cînd văzu la Montmartre zecî de tunuri şi de mitraliere, aruncate claie peste grămadă. Eirau murdare, neîngrijite. Tînărul comunard se revoltă. Oare aici nu erau aceiaşi comunarzi, ca cei care stăteau lîngă tunurile de la Maillot? Oare Montmartre nu aşi el oameni ca Dereire şi Crâon ?

Uitîndu-se în jur văzu că víreo treizeci de vjoluntari discutau unde şi cum să ridice baricadele.

Lîngă un tun roboteau cîţiva soldaţi din Garda Naţională, încercînd[1] să-l pună la punct. Gastón se repezi la ei, ameţindu-i cu întrebările:

— De ce nu trag tunurile ? Ciné * '¿omandant aici ?

— Mă întrebi de ce tac tunurile noastre ? răspunse unul dintre federaţi, Martin, un om mai în vîrstă, críre, după cîte se vedea, nu se mai bărbierise de mult şi se îndeletnicea acum cu strîngerea ghiulelelor de şapte funţi, risipite în dezordine peste tot. .Pentru că n-avem cine să ne comande. N-ai citit ordinul ministrului de război ?

— Nu, n-am citit nimic, spuse băiatul, nedumerit. Despre ce e vorba ?

— Spune că nu mai există nici Marele Stat Major, nici comandant suprem ! Fiecare cartier trebuie să se îngrijească acum singur de apărarea sa... Aşa că vezi, soldaţii din Garda Naţională, care se aflau aici, au şi plecat care încotro, spre cartierele lor. Iar Montmartre a rămas al nimănui.

La început, Gaston nu pricepu sensul celor spuse de Martin.

— Gîte tunuri sînt aici ? Cîţi tunari ? întrebă el mai departe.

Era nerăbdător să ajungă din nou cît mai repede lîngă afetul unui tun. Dar în acelaşi timp se temea să nu trebuiască să-şi schimbe arma cu o lopată sau cu un lîr- uăcop.

— Să nu te uiţi că sînt atîtea tunuri iaici. A avut cineva grijă să le astupe pe toate. Numai trei au rămas în stare bună. Celelalte, fie că au afetele stricate, fie că nu le au de loc. Avem obuze, dar stăm rău cu celelalte muniţii. Cum de s-a întîmplat ca cei de sus să uite cu totul de Montmartre ! Asta să mă-ntrebi ! Nici nu-mi pot da seama. Sînt tunar şi nu ştiu decît una şi bună : dacă s-ar fi tras ieri de aici citeva obuze în soldaţii din Versailles care au ocupat Trocadero-ul, ar fi luat-o la sănătoasa. Dar iacum...

Un ţipăt disperat, semănînd cu urletul unui animal înfuriat sau înspăimîntat, îi tăie vorba lui

Martin.

— Nu mă omorîţi, pentru dumnezeu ! Nu mă omorîţi !

Gaston o porni în fugă spre cel care ţipase; două femei
înarmate îl duceau de mîini.

— Am prins un soldai din Versailles, — lămuri una din ele.

A doua tăcea, cu baioneta la armă, gata să intervină dacă prizonierul ar fi încercat să se împotrivească.

Era un om ca de treizeci de ani. De cum se pomenise de cealaltă parte a baricadei, printre comunarzi, se muiase de tot şi-i pierise orice avînt războinic. îşi rotea privirile, uitîndu-se pe sub sprîmcene şi îndruga cu o voce plîn- găreaţă :

— Noi, ce să facem... de... singuri nu putem hotărî... Cum mi se porunceşte, aşa facem. Să nu mă ucideţi! O să ţiu minte, cît oi trăi... O să vă servesc şi eu !...

— Vincent! Tu aici ? îi scăpă deodată lui Gaston.

Prizonierul era din satul lui.

Soldatul tresări, îşi ridică privirea şi fără să vrea făcu vreo cîţiva paşi spre Gaston, care stătea cu puşca în hună. Apoi se retrase deodată.

— Tu, Gaston ? Eşti de partea lor ?

•— Vincent! strigă Gaston cu glas ascuţit. Îi vînezi pe comunarzi ? E prea puţin să fii ucis !

— Ei, ajunge, consătenilor ! îl opri pe Gaston un soldat din Garda Naţională, anume Claude Prince. O să aveţi destulă vreme să vorbiţi şi să vă certaţi. Acum ne aşteaptă alte treburi ! Ascultă, i se adresă el lui Vincent, — ia să nu mi te mai zbîrleşti şi să nu mai tremuri aşa. Nimeni n-o să se atingă de tine, pînă n-o să fii judecat după lege. O să-i treacă

puştiului, iar cei mari o să înţeleagă cine te-ia prostit. Nu eşti tu nici primul, nici cel din urmă. Numai că trebuie să mai judeci şi cu mintea ta. Ia te uită, cu cine ai luptat, împotriva cui ai mers ! Mîinile noastre sînt bătătorite ca şi ale tale.

■— Dece v-aţi răsculat ? se stropşi la el Vincent. Voi sînteţi de vină că nu ne lasă la vatră...

— Dar cine te-a minat sub gloanţele prusacilor ? Muncitorii, hai ? Şi cine ţi-a băgat în cap prostiile astea ?

Vincent tăcu posomorit.

— Ţi-a «pus-o popa ăla al vostru dela unitate? nu se lăsă Prince.

Soldatul îl privi mirat şi răspunse cu glas şovăielnic :

— El...

întie timp veni şi comandantul şi începu să-l cerceteze pe Vincent:

— Cum iai ajuns aici ?

— Prin Aubervilliers [1]...

— Păi, acolo sînt prusacii!

— Îi lasă pe lai noştri să treacă.

— Care va să zică eşti cu duşmanii Franţei ?

Vincent tăcu.

-— De ce te-ai strecurat în Paris ?

— M-am răzleţit de batalion, îi căutam pe ai noştri, -— bombăni prizonierul.

Una din femeile care-l prinseseră, îi întinse comandantului un petec de hîrtie.

— Iată ce am găsit la el în buzunar. Thiers încearcă din nou să ne bage în sperieţi! spuse ea cu o voce plină de ură.

Comandantul luă hîrtia şi-şi aruncă privirile asupra ei. Citi cu glas tare ultimele cuvinte :

---

[1] Fortul Au.bervillieris, ocupat de armatele prusace, se afla în zona neutră. (Nota red. ruse).

— „Şi de va trebui să înecăm Parisul în sînge, să-i îngropăm pe răsculaţi sub darîmălurile oraşului incendiat, — o vom face...“

Mototoli hîrtia şi o aruncă pe jos, apoi îl privi cu asprime pe Vincent.

— Pentru bestiile astea aţi ucizi fraţii şi te vîri sub gloanţe ?

Soldatul îşi plecă tăcut capul.

— Duceţi-l la comandament, ordonă comandantul.

Între timp, voluntarii se apucară să lucreze la fortificaţii.

Oricît de ciudat ar părea, Montmartre rămăsese fără fortificaţii pînă în ultimele zile.

Acu,m, femeile şi copiii lucrau alături de muncitorii specialişti, .într-un ritm atît de susţinut, de parcă toţi ar

fi fost constructori încercaţi. Cei dintîi umpleau coşurile cu bolovani, iar bărbaţii îi aşezau în rînduri.

Mîinile lor pricepute ridicau în grabă fortificaţiile cu ziduri de trei metri grosime şi trei metri înălţime, cu am- brazuri pentru tragere. În faţa fiecărui zid era săpat un şanţ adînc.

În unele locuri, fortificaţiile erau alcătuite numai din grămezi de pietre şi de nisip de înălţimea unui om. Copiii aduceau mereu dinspre bulevarde roabe pline de bolovani şi de nisip.

Datorită acestei munci atît de unite, în cîteva ceasuri se ridicară aici baricade, pentru care ar fi trebuit în mod normal cel puţin două săptămîni.

— De ce n-am făcut-o mai devreme ? se văitau constructorii. Cum de-am putut avea încredere în 'antreprenori !

Desigur că ăştia luau de la Thiers mai mulţi bani decît de la Comună.

— Păi şi Thiers a primit de la Banca de Stat mai mult decît Comuna, spuse unul.

— Ca apoi, aceşti bani să ajungă la Paris în mîinile spionilor lui Thiers, adăugă o femeie mai în vîrstă, scutu- rîndu-şi mîinile de nisip.

— Ehei, nu-mi cade vreunul dintre ei în mînă !...

Bătăi de tobă îi făcură pe cei care munceau la baricade să-şi întoarcă privirile spre cea mai înaltă colină din Montmartre.

Generalul La-Cecilia, vestit pentru curajul său, făcea pregătiri de lupte cu soldaţii din Garda Naţională, care se adunaseră acolo, şi dădea artileriştilor dispoziţiunile cuvenite.

Aflînd că Gaston mai trăsese cu tunul la Maillot, generalul îl ^repartizase în grupul artileriştilor, care puneau la punct tunurile şi mitralierele.

La-Cecilia trimisese o telegramă Comunei, descriind situaţia jalnică în care se afla apărarea Montmartre ului. Îi implora pe membrii Comunei să vină la faţa locului, în fortul cel mai important pentru oraşul revoluţionar şi să-i trimită întăriri în oameni şi muniţii.

Generalul voia să deschidă cît mai repede focul asupra cartierului Batignolles, de unde cei din Versailles atacau baricadele din strada Cardinet. În punctul acesta, federaţii sub comanda lui Malon şi a lui Jacquelard apărau eroic căile de acces spre inima Montmartre-ului.

Se lăsa întunericul şi întăririle tot nu veneau.

Deodată, spre bucuria şi uimirea tuturor, sosi Dom- brovski.

— Am venit la voi ca simplu soldat, .îi spuse el generalului La-Cecilia. Prin ordinul delegatului

militar a fost desfiinţată orice conducere militară, iar Garda Naţională a fost contopită în masa generală a apărătorilor Comunei.

—■ Aici vei rămîne totdeauna general al Comunei, Iaroslav, — îi spuse generalul La-Cecilia, strîngîndu-i mîna. Primeşte deci comanda micii armate a Montmartre-ului, gata să lupte pînă la ultima suflare.

În jurul kr se auziră strigăte de aprobare.

— Sînt gata să primesc această răspundere. Dar să ştiţi : n-avem de unde să aşteptăm ajutoare. Aţi trimis o telegramă Comuniei, dar acolo nu imai e nimeni care să vă răspundă. Membrii Comunei s-au împrăştiat prin cartiere, pentru a conducei apărarea fiecărei străzi. De aci înainte, nu mai există un centru unic de conducere a Parisului revoluţionar. Numai noi, dumneata şi cu mine, răspundem pentru Montmartre.

Fără să mai piardă timp, Dombrovski începu să inspecteze fortificaţiile, dînd dispoziţii celor care le apărau. Se apropie de artileriştii care răspundeau inamicului, trăgînd salve dese din puţinile lor tunuri, şi-l zări pe Gaston. Băiatul încărca un tun.

— Iată că iar ne-am întîlnit! spuse generalul şi pe faţă îi trecu un zîmbet fugar.

Tînărul tunar se îmbujoră şi, luînd poziţia de drepţi, răspunse militareşte :

— De atunci am visat de două ori că lupt sub comanda dumneavoastră, domnule general !

— Ţi s-a împlinit visul ! rîse Dombrovski şi se aplecă asupra tunului lui Gaston, controlînd personal linia de ochire.

XIII

„COMUNA SAU MOARTEA !"

La ridicarea baricadelor din strada Ramponeau, Joseph Bantard îşi folosise toată experienţa căpătată în această privinţă pe vremea vestitelor lupte de pe străzile Parisului. Adusese zeci de care cu butoaie şi umpluse cu ele tot spaţiul dintre două ziduri, dintre care unul era construit din piatră, iar celălalt din baloturi de tot felul de liîrtie.

Cri-Cri lua şi el parte activă la această muncă. Doamna Didier nu mai îndrăznea să-l ţină prea mult la cafenea ; de altfel o deschidea acum mai tîrziu şi o închidea mai devreme ca de obicei.

Cu tot vuietul neîntrerupt al artileriei care se auzea dinspre colinele Montmartre-ului, constructorii baricadei îşi aruncau unul altuia cîte o glumă veselă.

— Ia uitaţi-vă ce-am găsit! Aşa comoară ouai zic şi eu !

Jacquot, un flăcău cu mustăcioara abia mijindă, privea cu atenţie un obiect metalic. II scosese de sub o grămadă de moloz din ruinele unei case distrusă de obuzele artileriei din Versailles.

— Ce-o mai fi şi asta ? se interesă Cri-Cri. Poate nişte oase de elefant din grădina zoologică ?

— Prostule, e o schijă de bombă incendiară.

— Ce spui ! şi Cri-Cri se aplecă, cercetiînd împreună cu Jacquot rămăşiţele unei capsule metalice cu marginile inegal zimţate.

— Nemernici mai sînt cei din Versailles! strigă revoltat zeţarul Vînet. E una din bombele acelea cumplite, inventate înainte de război. N-au îndrăznit să le folosească împotriva prusacilor, dar împotriva muncitorilor din Paris orice mijloc e bun ! Mişeii !

— Prieteni, cum stăm cu lucrul ? Cu aceste cuvinte, Caporal, ca întotdeauna curat, proaspăt bărbierit şi bine îmbrăcat, apăru pe baricade.

Văzîndu-l, toţi se apucară din nou de lucru.

— Merge, cclăţene Caporal, e aproape gata, mai avem puţin.

— Bine, bine, răspunse Lucien, inspectînd construcţia ridicată din baloturi de hîrtie, butoaie, moloz şi saci de nisip. Bine ! repetă el încăodată şi porni spre celălalt capăt al baricadei, unde se construia zidul de piatră.

Aici, construcţia fusese dată pe seama antreprenorului Clamard. De cînd începuse să se ridice în Paris reţeaua de baricade, se găsiseră destui afacerişti şmecheri care-şi ofereau serviciile, iar Comuna era nevoită să recurgă la ajutorul lor.

Văzîndu-l pe Lucien, Clamard îşi scoase respectuos pălăria şi-i spuse cu un ton slugarnic :

— Nu vreţi să vedeţi lucrarea, domnule Caporal ?

Fără a-i răspunde, Lucien plecă mai departe, însoţit
de Clamard.

Comunarzii începură din nou să stea de vorbă.

— Da, — zise un om mai în vîrstă, — păcat că Parisul e tăiat de restul Franţei. Aici se vede mina lui Thiers. Nu i-a venit prea greu s-o facă ; l-au ajutat prietenii lui, prusacii !

— Ba bine că nu ! întări geamgiul Langrois. Şi noi i-am lăsat să se înţeleagă. Cine ne-a oprit să-l arestăm pe Thiers şi pe toţi miniştrii şi generalii lui, la 18 martie, de îndată ce muncitorii au luai puterea în mînă ? Atunci, în ziua aceea, ar fi fost de ajuns un singur batalion din Garda Naţională ca să-i prindă pe toţi.

— Are dreptate ! întări Vinet. Nu trebuia să-i lăsăm să plece din Paris. Dar prea ne-am bucurat

atunci de libertate şi parcă nu ne venea a crede că aceşti mişei vor îndrăzni să săvîrşească o Faptă atît de mîrşavă...

— E, aici e aici 1 Prea sîntem din cale afară de încrezători. încă de-atunci, de cînd Thiers a semnat armistiţiul cu nemţii, se vedea spre cine trage. Era o trădare pe faţă, numai că noi tot nu voiam să credem că ne puteam aştepta la orice mîrşăvie din partea lui.. Hai să zicem că am greşit atunci... Dar pe urmă, cînd la şaptesprezece kilometri de Paris, la Versaillcs, au început să-şi adune forţele împotriva noastră... de ce nu ne-am grăbit ? Să fi

distrus cuibul acela de viespi, înainte de-a le veni Prusia în ajutor... Mă întreb, ce-am aşteptat oare?

- Nu ne venea să începem războiul civil, spuse cu un suspin greu geamgiul.

— Dar Thiers ne-a luat-o înainte, fără să ne mai ceară părerea.

Langrois tăcu şi se apucă să izbească plin de ciudă cu săpăluga pămiîntul împietrit. După o clipă, o înfipse însă în grămada de nisip, îşi şterse broboanele de sudoare de pe frunte, îşi aprinse o ţigară, apoi urmă :

— Ascultă ce-ţi spun eu, Vinet Dacă Franţa ne va auzi chemarea, s-a zis cu Thiers! Ai citit ultimul apel către tot poporul francez ?

— Nu, răspunse Vinet, şi se opri şi el din lucru.

— Straşnic mai e scris !

Comunardul scoase din buzunar o foaie împăturită cu grijă, îşi drese glasul şi prinse a citi cu multă simţire, ridicîndu-şi glasul în dreptul frazelor celor mai însemnate.

— „Eroicul, nebiruitul şi neobositul Paris luptă fără răgaz, fără încetare. Oraşe mari ale Franţei, oare veţi privi cu nepăsare lupta aceasta pe viaţă şi pe moarte, lupta aceasta piept la piept dintre viitor şi trecut, dintre Republică şi Monarhie ? A nu veni în ajutorul Parisului înseamnă a 1 trăda ! Ce aşteptaţi pentru a vă răscula ? Ce aşteptaţi pentru a-i alunga pe agenţii lipsiţi de onoare ai guvernului de capitulare, care s-a acoperit de ruşine, care cerşeşte spr-ijinul statelor străine şi în acelaşi timp cumpără de la armata prusacă obuze pentru a bombarda Parisul ?

Oraşe mari ale Franţei, aţi trimis Parisului salutul vostru frăţesc, spunîndu-i că inima voastră

este cu noi ! Dar a trecut vremea manifestelor. A sosit clipa cînd trebuie să acţionăm ! Azi tunul are cuvîntul ! Destul cu declaraţiile patetice! Aveţi arme şi muniţii ! La arme! Ridica- ţi-vă, oraşe ale Franţei !

Să nu uitaţi Lyon, Marseille, Lille, Toulouse, Nantes, Bordeaux şi celelalte oraşe : dacă Parisul va cădea înfrînt în lupta pentru libertatea lumii, istoria răzbunătoare va spune — şi pe bună dreptate — că Parisul a fost sugrumat şi că voi aţi îngăduit săvîrşirea acestei crime.“

— Bine mai scrie ! strigară plini de tinerească înflăcărare Cri-Cri şi Jacquot.

— E-eh, măi flăcăilor, — spuse Vinet ziîmbind, — nimeni nu zice că nu-i bine scris. Dar ce ne face să credem că aceste oraşe vor răspunde la chemarea noastră ? Se zvoneşte că în Marsilia Comuna n-a rezistat decît două săptămîni, iar în celelalte oraşe, nici alît. Doar Lyon-ul poate că ne va ajuta... Am auzit că cei de acolo s-au răsculat iar.

— În ceea ce priveşte Parisul, răspund eu. Vom rezista ! spuse hotărît un federat mai în vîrstă. N-o să ducem lipsă de luptători, numai cartuşe să avem.

— Destul! Gata cu odihna ! strigă Vinet şi apucă din nou sapa.

Toţi, ca un singur om, îi urmară pilda.

— A, iat-o şi pe Madeleine! strigă Cri-Cri bucuros.

■— Domnişoară Madeleine, veniţi să vedeţi cum lucrăm ! Domnişoară Madeleine! o chemă el pe învăţătoarea care se îndrepta spre celălalt colţ al baricadei.

— Nu mă îndoiesc că lucrul merge strună, zîmbi Madeleine, arătîndu-şi dinţii frumoşi. Vreau

să văd cum se descurcă Clamard. Asta e mai important !

— E şi Lucien Caporal acolo, se grăbi să-i dea de ştire Cri-Cri.

— Cu atît mai bine ! Madeleine îl salută, dînd prietenos din cap, şi trecu mai departe.

Văzînd-o pe Madeleine, Lucien se grăbi s-o întîmpine :

— Ce bine îmi pare că ai venit!

Madeleine îi răspunse distrată. Privea, fără să-şi ia ochii, La zidul la care lucra Clamard. Nu era greu de văzut, că de ieri construcţia nu înaintase aproape de loc.

— Cetăţene Clamard, — rosti Madeleine apăsînd aspru pe fiecare cuvînt, nu-mi place cum lucrezi.

Clamard nu se lăsă speriat de privirea severă a Ma- deleinei.

-— Sînteţi prea pretenţioasă, domnişoară, şi uitaţi că-mi lipsesc materialele şi oamenii. Am mai raportat cetăţeanului Caporal şi el este de acord cu mine.

— Nu ştiu ce i-aţi raportat lui Caporal, — îl întrerupse *efc!,* — dar 'de oameni nu ducem lipsă. Cît despre materiale...

— îndrăznesc să vă spun că oamenii dumneavoastră nu vin să lucreze cu mine, iar mîna de lucru plătită se găseşte greu.

— Sînt perfect lămurită, i-o tăie Madeleine. Cetăţene Clamard, eşti liber, nu mai avem nevoie de serviciile du- mitale. Ţi-ar sta mai bine să construieşti un arc de triumf pentru cei din Versailles, decît baricade de apărare împotriva lor !

— Mă voi pliînge cetăţeanului Bantard ! mormăi Clamard şi se retrase.

Madeleine era revoltată. Strîngea nervoasă mînerul revolverului, care-i atîrna de cingătoare.

— Madeleine dragă, n-ai dreptate — şi Lucien o luă duios de braţ. S-ar putea să mai avem nevoie de serviciile lui şi tu .îl stîrneşti împotriva noastră. Aşa nu vei putea obţine nimic de la el.

■— Numai un singur lucru ar putea să-i facă pe aceşti ticăloşi să lucreze cum se cuvine — izbucni Madeleine. Uite, asta ! şi privi cu tîlc revolverul.

— Linişteşte-te ! Ai o privire atît de fioroasă, de parcă ai vrea să mă faci şi pe mine praf o dată cu Clamard, încercă să glumească Lucien, dar fără haz.

Madeleine izbucni însă într-un rîs sincer şi voios. Apoi îi spuse lui Lucien, fără nici o ürmä din mînia ei de adineauri :

— Nici nu ştii cît m-a supărat individul ăsta ! încă o clipă şi aş fi pus mîna pe pistol. Dar şi tu eşti ciudat! Ce, nu vezi că sabotează făţiş ?

— De astă dată tu eşti aceea care exagerezi, Made- leine ! Îi ceri unui bătrîn ca Clamard să lucreze cu acelaşi av.înt şi aceeaşi rîvnă ca şi tine !

— Nu-i vorba de avînt. Dar în aceste zile lucrează fără nîvnă numai cei cărora nu le pasă de cauza noastră, deci cei care au o atitudine duşmănoasă faţă de Comună. Mă mir cum de nu înţelegi şi singur asta !

Şi-l privi pe Lucien drept în ochi, de parcă ar fi vrut să i citească în suflet.

Lucien îşi feri privirea, mormăind tulburat:

— Din nefericire sînt mulţi care şi-au cam pierdut curajul... Ştii şi tu, Madeleine, că situaţia noastră nu este chiar atît de strălucită, după cum încearcă să o prezinte Bantard. Uită-te, Montmartre abia mai rezistă. Azi, mîi- ne va fi

ocupat şi el de cei din Versailles, şi atunci va fi cu neputinţă să mai învingem. Iar Joseph îi tot trage la snoave, înşiră verzi şi urcate, şi asigură că „totul o să fie bine !“

— Unde ţi-e curajul, Lucien ? Cum poţi să-l condamni pe Bantard. El înşiră verzi şi uscate şi-i trage la snoave... dar în acelaşi timp organizează, munceşte, luptă! E de admirat! întreţine avîntul ostaşilor. Şi toţi îl urmează fără preget!

— Poate, dar eu nu mă împac cu o moarte inutilă. Cînd batalionul nostru a fost nevoit să părăsească bastionul pe jumătate distrus, s-au găsit cîţiva nebuni, care n au vrut să se retragă în dosul porţilor. Chiar Deleseluse, care nu s-a cruţat niciodată pe sine în luptele revoluţionare, a găsit gestul lor inutil şi a ordonat batalionului să se retragă în oraş.

— Delegatul militar n-a făcut-o decît pentru a trece la luptele de stradă şi pentru a apăra oraşul pînă la ultima suflare... Şi apoi, ai pomenit, pare-mi-se, de nebuni : oare vorbeşti de aceia care îşi riscă viaţa luptînd pentru apărarea libertăţii ?

■— Se poate să nu mă înţelegi, să te îndoieşti de mine, Madeleine ? exclamă Lucien cu înflăcărare. Nu vei avea prilejul să-ţi fie ruşine de mine... Sînt gata să-mi dau viaţa pentru Republică... Singurul lucru care mă poate îngrozi, e să te pierd pe tine !... Iubirea mea...

-— Dacă iubirea ta te face l.aş, atunci ea mă dezgustă, îl întrerupse Madeleine nerăbdătoare.

Lucien îşi dădu seama că a dat greş. O luă pe Madeleine de mînă, şoptind cu ardoare:

— Te rog să nu te opreşti la această slăbiciune trecătoare, te implor, Madeleine, scumpa mea ! Caută să fii mai aproape de mine...

Madeleine se uită alarmată la prietenul ei :

— Văd că în ultimul timp ai tot mai des clipe de slăbiciune... Sînt tare neliniştită, Lucien.

Şi-l lăsă, plecînd spre constructorii baricadei.

Clamard aşteptă pînă ce Madeleine se depărta de-a binelea, apoi se apropie de Lucien, scoţindu-şi respectuos pălăria.

■— Mă iertaţi că vă plictisesc... spuse el, dar nu mai ştiu pe cine să ascult, ce să fac...

— S-o asculţi pe cetaţeana Rocques, răspunse Lucien aspru şi tare, apoi adăugă mai încet:-De la dumneata, Clamard, nu mă aşteptam la o asemenea imprudenţă. Se poate să nu-ţi dai seama, că se vede cît de colo că eşti un răuvoitor ? Desigur, acum nu-ţi mai rămîne altceva de făcut decît să pleci...

— Violete ! Violete ! Numai doi sous ! Violete proaspete de pădure! răsună de după zidul baricadei glasul voios şi argintiu al Măriei, şi curînd se ivi şi ea cu un coş cu flori.

Un detaşament de federaţi, mergînd în acelaşi pas, umăr la umăr, venea spre Marie. Era tineretul, floarea
Parisului. Cel mai mare dintre băieţi să tot ii avut douăzeci şi doi de ani.

Unul dintre tineri, trerind pe lîngă Marie, îi strigă :

— Dă-mi şi miei un buchet de violete, drăguţo ! Ca să-mi aducă aminte de tine, acolo unde bat tunurile celor din Versailles!

Silindu-se să meargă în pas cu detaşamentul, Marie îi întinse federatului un bucheţel.

Tînărul băgă imîna în buzunar.

Marie şovăi :

— Nu, nu, nu-i nevoie... Şi prinzînd deodată curaj, adăugă : Pentru că mergeţi la luptă, nu vă

iau bani !

Federaţii primiră cu strigăte voioase cuvintele fetiţei.

— Bravo ! Aşa da, zic şi eu ! spuse încîntat tînărul care primise florile. Şi le înfipse în vîrful puştii şi, ridi- cînd-o cu mîna în sus, îşi flutură mîna liberă în semn de rămas bun.

Curînd, detaşamentul dispăru într-un nor de praf.

Apropiindu-se de baricadă, Marie îl zări pe Cn-Cri şi-l strigă.

Băiatul stătea într-o groapă proaspăt săpată. Marie fu nevoită să ise aplece, pentru ca el s-o poată auzi :

— Charlot, — spuse fetiţa, — doamna Didier turbează. Zice că o să te dea afară.

— Las-o să turbeze ! Cri-Cri îşi dădu voiniceşte pălăria pe ceafă. Tare o să mai pliîng eu după ea ! Chiar dacă o să mor mîine pe baricadă, tot o să bombănească : „Un- de-i Cri-Cri ? De ce nu-şi vede de treabă ?“

Rosti ultimele cuvinte cu o voce piţigăiată, imitînd de minune glasul ţipător al bătrînei.

— Muşcă-ţi limba ! zise Marie cu lacrimi în glas. Nu pot să sufăr cînd vorbeşti de moarte !

— Ei, fetiţo, trăim într-o vreme cînd trebuie să te de- prinzi cu toate, ispuse Cri-Cri cu înţelepciune, .încîntat de impresia pe care o făcuse asupra prietenei sale acest discurs. Bine ! N-am timp de flecăreală ! Ştii ce, vino mîine dis-de-dimineaţă pe la ora şase la „Trei Castani“. O să vorbim despre toate ! O să te poţi scula ?

— Prostule! Păi la ora şase trebuie să am buchetele gata ! Mă ştii somnoroasă ? Se înţelege că o să viu !

— Bine ! răspunse Cri-Cri scurt şi se aplecă din

nou să sape.

Dar Marie tot mai zăbovea, parcă ar ii aşteptat ceva.

Cri-Cri o privi, puse lopata de o parte şi ieşi din groapă.

— Mai treci pe la atelierul lui Boulet. Poat^ că vreunul din cizmari să fi aflat ceva... despre Gaston /..

— Am fost şi ieri pe acolo, răspunse Marie grăbită. De cînd a plecat Gaston, nu ştiu nimic de el. Ce crezi, Char- lot, de ce nu vine ?

— De ce nu vine ? N-ai de ce să te miri. Crezi că bastionul Maillot e tot una cu „Greierul vesel“ ? De-acolo nu te trimite nimeni după cumpărături la băcănie. N-ai cînd să te plimbi !

— Ştiu... Dar de ce nu ne trimite nici o veste ?

— „De ce, de ce !“ Parcă altă treabă nu are, decît să se gîndească la noi ! i-o întoarse Cri-Cri, cu dojană în glas.

Marie nu se supără. Zîmbi şi se duse să-şi vadă de treburi în oraş.

...Între timp, Joseph Bantard controla baricada, dind dispoziţiuni, glumind cu comunarzii şi îmbărbătîndu-i.

— O să mă cerţi iar, spuse Madeleine apropiindu-se de Joseph. Am cam luat-o razna. Acum cîteva minute l-am dat afară pe Clamard ; mi se pare suspect. Nu degeaba o lungeşte cu construcţia baricadei. Spune că n-are materiale.

— Madeleine are perfectă dreptate, întări Lu'cien. În toate, afară de un singur lucru : materialele într-adevăr lipsesc...

— Cum ? Nu sînt materiale ? strigă Joseph, rotindu-şi privirile în jur. Dar asta ce-i ? Şi-i arătă un cărucior, ce se ivise de după colţ, încărcat cu un pian şi cu alte mobile.

Un bărbat de vîrstă mijlocie, după înfăţişare lacheu la o casă mare, împingea din greu căruciorul. La cotitură, căruciorul se înţepeni printre bolovanii scoşi din caldarîrn. îndată se strînse o grămadă de trecători curioşi.

Călcînd uşor printre bolovani, Joseph se apropie de căruciorul oprit.

— De unde e şi unde-l duci ? întrebă el.

— Mobila e comandată de negustorul de vinuri Gavard, care a plecat la Versailles, răspunse lacheul. Acum ne-a înştiinţat că zilele acestea se va întoarce, şi eu...

— A lui Gavard, negustorul de vinuri... strigă Joseph. Cu atît mai bine !

Fără să mai stea pe gînduri, îşi lepădă haina, tăie cu briceagul funiile care legau mobila şi, spre încîntarea celor din jur, se apucă să dea jos pianul. Doi federaţi îi săriră în ajutor. Urmîndu-le pilda, cei din jur descărcară într-o clipă lucrurile mai mărunte — mese, mesuţe de noapte, fotolii — şi le cărară pe baricadă.

— Ce-o să-i spun stăpînului meu ? se văită lacheul, de- părtîndu-şi mîinile uimit.

— Să-i spui că Joseph Bantard, membru al Comunei, a hotărît să controleze rezistenţa materialului din care e făcută mobila. Dacă pianul o să reziste la ghiulelele celor din Versailles, o să ţi-l dăm înapoi. Şi să-l mai întrebi pe stă- pînul tău, dacă nu cumva se întoarce prea devreme la Paris, adăugă el, în hohotele de rîs ale mulţimii.

Joseph îi luă pe Madeleine şi pe Lucien de o parte şi, după ce se încredinţă că nu se află nimeni prin apropiere, le spuse :

— Prieteni, inamicul încearcă să străpungă în direcţia fortului Belleville. Trebuie să fim gata pentru orice. Dacă Montmartre cade, în scurt timp

inamicul va pune mîna pe tot centrul oraşului. Mîine-poimîine va începe să atace şi Belleville. Fiţi siguri că inamicul nu-şi va economisi obuzele pentru acest cartier muncitoresc ! Dar vom lupta pentru el! Ultima cetate a revoluţiei va rezista. În orice caz, cucerirea ei îl va costa scump pe duşman. Ramponneau va rezista, chiar dacă baricada noastră va rămîne singura în tot Parisul !

— Atunci parola să ne fie : „Comuna sau moartea“ ! exclamă Madeleine.

— Bine, încuviinţă Joseph.

— Unde mai pui ca e uşor de ţinut minte, zise Lucien glumeţ.

— Unchiule Joseph ! Unchiule Joseph ! se auzi glasul lui Cri-Cri.

— Ce vrei, fiule ? Vino încoace, am isprăvit ce aveam de vorbit, răspunse Bantard şi începu să controleze dacă în- tăritura din butoaie era bine făcută.

— Te caută Victor Limoges, îi dădu de ştire Cri-Cri, apropiindu-se de el.

Joseph îl luă pe băiat de mînă şi amîndoi se depărtară în tăcere, de-a lungul baricadei.

Poetul stătea sprijinii cu coatele de sacii cu nisip.

Văzîndu-l pe Bantard, Limoges îşi scoase pălăria de fetru moale, salutîndu-l.

— Cetăţene Bantard, — începu el, — mă cunoaşteţi...

— Tot Parisul muncitoresc răsună de cîntecele dumi- tale. Îţi faci bine datoria, şi Comuna ţi-e recunoscătoare.

— Nu sînt numai poet, ci şi cetăţean ! spuse Limoges. Am venit să apăr baricada din Belleville alături de voi.

— Eşti poet, — se împotrivi Joseph, — locul

dumitale nu e pe baricade. Fiecare dintre noi poate să .lupte, dar nu oricine poate fi un bun poet.

— Nu, — stărui Limoges, — acum cînd o primejdie de moarte ameninţă Comuna, vreau să fac ce face fiecare din voi : să-mi dau viaţa pentru Comună !

— Ştii să tragi ? întrebă Joseph.

— Nu dau greş cînd îi ţintesc pe cei pe care-i urăsc !

— Vei primi o armă, Limoges, şi-ţi doresc ca gloanţele dumitale să răpună duşmanul, tot atît de sigur ca şi versurile 1

Această întîlnire făcu o puternică impresie asupra lui Cri-Cri. Dacă pînă atunci băiatul se mai sfiise să deschidă vorba cu Joseph, acum nu mai şovăi nici o clipă.

— Dar şi eu nimeresc o pasăre din zbor ! strigă el, apro- piindu-se în fugă de Joseph. Poţi fi pe pace, unchiule, nu voi pierde nici un glonte degeaba !

— Taci, Charlot! Ne-am înţeles doar mai înainte, şi basta !

Dar de data aceasta, Cri-Cri se arătă hotărît şi dîrz.

— De ce n-ai încredere în mine ? spuse el cu glas tremurător. Dacă nu vrej să mă iei în detaşamentul tău, lasă-mă să intru în batalionul de şcolari, unde se află şi Gaston Clair.

— Adevărat, cetăţene Bantard, — îl sprijini şi Limo- ges, — de ce să-i refuzi tînărului comunard dreptul pe care-l au toţi cei care-i urăsc pe duşmanii Parisului muncitoresc ? Şi văzîndu-l pe Bantard cum se apropie emoţionat de băiat şi-l cuprinde de umeri, adăugă : „Dă-i lui Cri-Cri o armă şi pune-I, te rog, alături de mine !“

Limoges nu înţelegea de ce se încăpăţîna Joseph. Pe Bantard îl puteai întîlni în cele mai primejdioase locuri ; totuşi el căuta să-l ţină pe băiat departe de orice primejdie.

Deodată, Bantard şovăi. Părea chiar dezorientat, lucru foarte ciudat pentru un om atît de hotărît. Dar se stăpîni numaidecît şi spuse domol:

— Las’ c-o să fie bine ! Să nu fii supărat pe mine, băiete ! Trebuie să ne ţinem învoiala : vei lua arma cînd eu voi fi scos din luptă. Apoi, ţinîndu.-l de umeri, adăugă : Hai, să mergem, îţi voi explica, ceea ce de fapt trebuia să-ţi spun de mult.

Se depărtară amîndoi de baricadă şi se aşezară pe o bancă. Bantard îşi îndesă în tăcere luleaua şi începu să vorbească :

— Vezi, Charlot, în tot Parisul, sau poate chiar în toată Franţa, n-au mai rămas decît doi Bantard : tu şi cu mine. Lupta pe care o ducem pentru eliberarea oamenilor muncii nu este cea din urmă. Vom lupta împotriva celor din Ver- sailles, cît ne vor ţine puterile. Fiecare împuşcătură a noastră, fiecare moarte în rîndul apărătorilor Comunei răsună în inimile şi în mintea tuturor asupriţilor din lumea întreagă, trezesc în ei ura şi mînia împotriva călăilor şi-i ridică la lupiă. Mă înţelegi, Charlot ?

•— înţeleg tot ce spui, răspunse Cri-Cri, privindu-l drept în faţă pe Joseph. Un lucru însă nu pot înţelege : de ce nu mă laşi să lupt şi eu pentru Comună ?

Joseph zîmbi :

— Pentru că un bun conducător militar trebuie să aibă grijă să-şi pregătească rezervele, de caire va avea poate nevoie în ceasul hotărîtor al luptei. Acum patruzeci de ani am trecut prin acelaşi zbucium ca şi tine. Tata n-a vrut să mă ia cu el, cînd s-a dus să lupte pe baricade. în clipa morţii mi-a spus mie şi fratelui meu Jean, răposatul tău tată : „Muncitorii vor fi nevoiţi să mai ia de multe ori arma în mînă, pentru a se elibera de capitalişti. Tatăl meu a luat parte la cucerirea Bastiliei, eu l-am alungat de pe tron pe Louis Philippe[I], iar voi îl veţi răsturna pe Napoleon al III-lea. Vreau ca numele de Ban- tard să rămînă înscris în istoria tuturor revoluţiilor“. Aşadar, Charlot, vreau şi eu

[I] Louis Philippe — iregele Franţei — a domnit între anii 1830-BM8, servind prin poli 1 .un sa reacţionară interesele aristocraţiei financiare. A abdicat după revoluţia din 1848 şi a fugit în Anglia. (Nota red. ruse).

ceea ce a visat tatăl meu şi bunicul tău... Vreau ca în viitoarea luptă, în lupta care sînl sigur că se va sfîrşi prin victoria noastră, tu să reprezinţi neamul Bantaird.

Cuvintele unchiului Joseph îl tulburară adînc pe Cri- Cri. înţelese şi mai limpede rostul luptei, la care era martor. II bucura şi-l tulbura totodată răspunderea pe care i-o lăsa Bantard.

Şi .răspunzînd parcă gîndurilor nepotului său, Bantard încheie, zîmbind cu blîndcţe :

— Se întîmplă uneori în viaţă ca omul să devină într-o singuiră zi mai copt ca în zece ani. Aşa-i şi cu tine, Charlot!

Joseph ar ii vrut, parcă, să mai adauge ceva, dair nu mai spuse nimic, căci auzi în spatele lui o voce de femeie, chemîndu-l :

— Cetăţene deputat!

O femeie tînără se apropie de Bantard. Părea neho- tărîtă, şovăind dacă trebuia sau nu să se apropie. Apoi, deşi sfioasă, spuse cu destulă tărie :

— Am executat o lucrare pentru dumneavoastră, dar n-am primit plata, după cum ne-am învoit.

— Ce anume ai lucrat pentru Comună ? o întrebă Joseph mirat.

— Am cusut treisute de brasarde, răspunse femeia.

— Ce iei de brasarde ?

— Cum, ce fel ? Brasarde tricolore, se miră la rîndul ei femeia. Brasarde tricolore care se cos pe mînecă.

— De la cine ai primit comanda ? întrebă repede Bantard.

— Păi, de la doamna Legros. Şi acum cînd am venit la ea după bani, îmi zice că nici ea nu i-a primit încă de la Comună.

— Cum te numeşti, cetăţeano ?

— Eu ? Jeanne Madou. Sînt croitoreasa, locuiesc în strada Rochechouart, mă ştie tot cartierul.

— Dumneata nici nu bănuieşti, Jeanne, ce mincinoasă neruşinată este această doamnă Legros. Du-te imediat cu nepotul meu Charlot. El o să te ajute. Şi să n-ai nici o grijă. Comuna nu va lăsa să fii păgubită.

Bantard scoase repede din buzunar un carnet 'de note şi, sprijinindu-şi piciorul pe un bolovan, puse carnetul pe genunchi şi scrise cîteva cuvinte.

În biletul pe eare-l întinse fără o vorbă lui Cri-Cri, ce- rîndu-l să-l citească, scria :

COMITETULUI DE SALVARE PUBLICA

(sediul fostei prefecturi)

Cetăţeanului procuror al Comunei RAOUL RIGOT

Femeia leanne Madou vă va ajuta să demascaţi conspiraţia bra-. sardierilor.

J o s e p h B a n t a r d

P. S. Aducătorul acestui bilet este nepotul meu, Charlot Bantard. Puteţi avea deplină încredere în el. Este priceput, islef şi devotat din tot sufletul cauzei noastre.

23 mai 1871 ***/. B.***

Cri-Cri auzise mai de mult de brasardieri — duşmani ascunşi ai Comunei — care pregăteau în taină brasarde tricolore, pentru a şi le prinde pe mînecă, îndată ce armata din Versailles ar pune stăpînire pe Paris. Ar ^îngădui astfel celor din Versailles să afle îndată care sînt oamenii lor şi care sînt simpatizanţii Comunei.

Acest bilet fu o surpriză plăcută pentru Cri-Cri. în s'fîrşit, unrhiul Joseph îi încredinţa o sarcină mai însemnată !

XIV

SPIONII DIN VERSAILLES

Lucien Caporal, deşi jurase să apere pînă la ultima picătură de singe baricada din strada Ramponneau, se grăbi să comunice duşmanilor Comunei planul lui Joseph Bantard.

Henriot se plimba pe bulevardul Bellevilte, cînd apăru Lucien. Se salutară, ca şi cum s-air fi întîlnit din întîm- plare, şi se aşezară pe o bancă.

Lucien îi povesti tot ce izbutise să afle despre inten ţiile comunarzilor şi despre forţele de caire mai dispuneau federaţii.

— După părerea mea, căderea Montmartre-ului este o chestiune de ore.

— Nu crezi că după pierderea colinelor, rezistenţa răsculaţilor va scădea văzînd cu ochii ? întrebă Henriol.

— Nu, nu ne putem bizui pe asta. Dimpotrivă : în- frîngerile suferite în primele lupte de stradă din Paris i-au întărit pe comunarzi în hotărîrea de a duce lupta pînă la capăt. Ura împotriva armatei din Versailles s-a aprins şi mai puternic în sufletul lor.

Henriot ridică nedumerit din umeri.

— O fi şi aşa ! Totuşi, mărturisesc că nu pirea înţeleg ce-i face pe răsculaţi să meargă la o moarte sigură. Ieri, hai să zicem, se mai puteau amăgi, dar astăzi e limpede pentru toată lumea că Comuna nu mai are decît vreo două-trei zile de trăit. Ce-or mai fi nădăjduind ?

— Inchipuie-ţi că o viaţă întreagă ai fost încătuşat în lanţuri grele, ca un sclav, şi silit să tragi din greu la o căruţă. Apoi deodată lanţul s-a rupt şi te-ai pomenit liber... Ai respirat două luni de zile aerul înviorător al libertăţii, n-ai mai simţit biciul vizitiului. Ai mai putea, după aceasta, să te mai înhami din nou, să devii iair sclav, legat de căruţa ta ? Eu unul cred că ai préfera moartea...

— Comparaţia dumitale nu e prea izbutită. Nu se pot asemui simţămintele unui om dîntr-o clasă, socială superioară cu cele ale unui oarecare legător de cărţi, pe caire istoria îl sileşte să rămînă în mediocritate. Puţini dintre aceştia s-ar iputea ridica pînă la sferele noastre. Însă excepţiile conlfinmă regula generală.

— Te invidiez, Henriot, îl înfruntă Caporal

posomorit. Şi dumneata, şi eu ne ţinem amîndoi scai de viaţa mai bună, pe care o datorăm inegalităţii din societatea modernă. Dar dumneata socoteşti această inegalitate, ca o lege nestrămutată a firii, care te îndreptăţeşte să tragi toate
foloasele. În ceea ce mă priveşte, eu ştiu că o astfel de nedreptate nu poate dăinui prea mult şi că va veni şi clipa răfuielii.

— Iar ai început vechiul cîntec... Mă mir cum logodnica dumitale, care e atît de pătimaşă, poate să-ţi îndure necontenitele şovăiri şi îndoieli...

— Uneori mi-e o silă nespusă de mine ! Simt că şi Ma- deleine începe să şi piardă încrederea...

— Ai motive să te temi ?

— Nu-i nimic precis, dar tot mai des mi se întîmplă să prind cîte o privire iscoditoare *,a* Madeleinei... Trebuie să mai rărim întâlnirile, Hemriot.

— Dar trebuie să mă încredinţez că te vei ţine tare pînă la sfîrşit. De altfel, ultimele dumitale fapte au dovedit că ai pus capăt şovăielilor. Cu toate acestea, icînd e vorba de logodnica dumitale şi de prietenul ei Bantard, nu mai sínt sigur de dumneata.

— Cămaşa e mai aproape de piele. La nevoie, nimic nu mă va putea opri.

— Tocmai de aceea mă tem să nu te grăbeşti să scapi de Bantard înainte de vreme...

— Forţele comunarzilor sínt cu totul neînsemnate. Nu înţeleg de ce o mai lungesc cei de la Versailles, încercă Lucien să schimbe vorba.

— O înfrîngere prea rapidă a comunarzilor nu-i convine lui Thiers, îl lămuri Hennot. Cu eît se va prelungi agonia Comunei, cu atît se va vărsa mai mult sînge, şi cu atît va trece mai mult timp pînă

ce "inuncitorii vor putea să-şi ridice din nou capul. Să ştii, deocamdată, obiectivul principal nu este cucerirea baricadelor. Comunarzii tot nu vor putea să reziste mult timp. Ce-i mai important — ca niciunul dintre şefii Comunei să nu scape. Să nu uiţi : Bantard trebuie adus viu la Versailles J

— Dar lămureşte-mă şi pe mine : de ce ţine atît de mult Thiers la viaţa acestui membru al Comunei ?

— Cum, nu ţi-,am spus încă nimic în această privinţă ?

, — Niciodată !

— Ce scăpare din partea mea ! Păi, Bantard a publicat în „Oficiosul Guvernului“ ‘documentul acela, care a stîrnit atîta vîlvă, cu privire la asediul Parisului ide către armata prusacă. Din acest document s a aflat că de pe unele forturi artileria trăgea în aşa fel, ca ghiulelele să cadă fie înainte, fie dincolo de linia prusacilor. Bantard .mai are şi alte documente care dezvăluie înţelegerea secretă încheiată de Jules Favre cu Bismarek. Guvernul din Versailles vrea să evite cu orice 'preţ publicarea acestor socoteli din culise.

— Şi îţi închipui că Bantard ar putea fi silit să vă predea documentele ? Ce prostie ! Nu există cazne care să-l facă pe Bantard să trădeze cauza, căreia şi-a închinat toată viaţa.

— Asta nu ne mai priveşte. Ni s-a poruncit să-l aducem de viu şi trebuie să executăm ordinul. De altfel nu poţi pune mîna în foc pentru nimeni... Orice e cu putinţă. Parcă e mult de cînd dumneata jurai credinţă socialismului, alături de Bantard, şi îndemnai lumea la răsturnarea monarhiei ?

Lucien tăcu, negăsind ce să răspundă.

— Şi cu toate acestea, — urmă Henriot batjocoritor, — timpul a arătat ce preţ au anumite

jurăminte! Nu poţi garanta pentru nimeni, Caporal. Un paşaport pentru străinătate şi o mie de franci — bani de drum — nu sînt de dispreţuit.

— Dacă l-ai cunoaşte pe Bantard, aşa cum îl cunosc eu...

— Ei, ce s-o mai lungim ? Viitorul ne va arăta cine are dreptate. Mîine, în timpul zilei, vor veni la baricada dumitafe vreo cincisprezece-douăzeci de „voluntari“. Ţi-am mai vorbit de ei. Să afli precis planurile lui Bantard : dacă are de gînd să adune mulţi oameni la baricada lui, de unde vrea să aducă tunurile şi cîte anume. Şi trebuie să-ţi repet încă o dală...

— Am înţeles tot ce ,mi-ai spus, îl opri Lucien posomorit. Mîine la ora şapte dimineaţa, la „Trei castani“, de pe bulevardul Strasbourg, vom pune la cate şi celelalte lucruri.

XV

LA „TREI CASTANI“

Era o dimineaţă senină, însorită, şi în acelaşi timp răcoroasă. Numai la Paris există asemenea dimineţi: pe neaşteptate, ceaţa care învăluie oraşul se destramă şi în faţa priviri[1] se ivesc clădirile înalte, bisericile, străduţele înguste, casele şi cocioabele vechi, crescute parcă diin pă- mînt.

Numai trei kilometri despărţeau „Greierul vesel“ de bulevardul Strasbourg. „Trei castani“ era locul preferat al lui Cri-Cri. În dim.neaţa aceea, Cri-Cri porni militâ- reşte în pas cu federaţii, care se grăbeau să-i schimbe pe soldaţii ce vegheaserâ"'peste noapte. De undeva, diintr-o parte, se auzeau loviturile regulate ale tîrnăcoapelor şi ale drugilor de fier : se construiau baricade noi. Undeva răbufnea un tun.

Treeînd pe bulevard, Cri-Cri zări o oglindă imensă lîngă vitrina unui frizer la modă. Un glonte o lovise drept în mijloc şi, din gaură, crăpăturile porneau în toate părţile ca nişte raze mici. Cu toate acestea, partea rămasă nevătămată era atît de mare, îneît Cri-Cri se văzu oglindit, din cap pînă-n picioare. Şi acum, poate pentru întîia oară, îl izbi asemănarea cu unchiul Joseph : avea acelaşi nas drept, acelaşi păr negru, aceiaşi ochi negri, plini de vioiciune, în care din cînd în cîod se

aprindeau licăriri şăgalnice.'

Işi îndreptă ţinuta şi ridicîndu-şi cît mai mult umerii porni mai departe, căutînd să calce .apăsat şi greoi ca unchiul Joseph.

Cri-eri ajunse primul la „Trei castani“. Marie întîr- ziase, deşi era de obicei foarte exactă.

Băiatul văzu un afiş pe trunchiul unui copac înalt şi se opri să-l citească.

Er.a un apel al Comunei către muncitorii agricoli. Ploaia spălase literele şi pe alocuri hîrtia se rupsese. Cu toate acestea, Cri-Cri putu descifra următoarele :

„Parisul vrea pământ pentru ţăraini, mijloace de producţie pentru muncitori, vrea ca toţi să aibă de lucru. Roadele pămîntului aparţin celor care muncesc. Să nu mai existe nici oameni prea bogaţi, nici oameni prea săraci 1 Să nu mai existe muncă fără odihnă, mici odihnă fără muncă ! Orice s-ar întîmpîa, ţineţi minte : revoluţiile vor dăinui pînă ce pămîntul v.a fi al ţăranilor, mijloacele de producţie, ale muncitorilor, iar munca, a tuturora !“

Cri-Cri citi cu glas tare ultimele cuvinte, aproape silabisind : „Iair mu-unca-a a tu-u-tu-roo-ra !“ Apoi îneepu să fluiere o melodie îndrăgită de parizieni, pe care artista Rosalie Bordat o cîntase la Tuileries.

Şi deodată, parcă raspunzîndu-i din cealaltă parte a unei tufe înalte, un glas subţire de fată în tonă aceeaşi melodie :

Tti Franţa, -ntr-un oraş oricare,
E un neam de oameni curajos.
Dar para negrelor cuptoare
Le-afumă trupul muschiulos.
Ei toţi se nasc pe rogojină,
Trăiesc în pod, muncesc din greu...

Asta e plebea! Ce-s de
vină Că sînt plebeu I

Cri-Cri recunoscu glasul Măriei şi peste o clipă fata apăru pe alee, cu coşuleţul ei de flori.

— Am cam întîrziat, dar nu-i vina mea, se grăbi ea să se scuze. A trebuit să iac un ocol. Nu se mai poate trece prin strada Rappes — a fost ocupată de soldaţii din Versailles. Marie zîmbi sfioasă : Mi-e ruşine să mărturisesc, dar nu mă pot deprinde cu împuşcăturile şi nu îndrăznesc s-o iau pe unele străzi. Mă uit cu jind la alţii... Nici nu le pasă ! Treceam ieri prin Piaţa Chateau-d’Eau, eram grăbită pentru că schijele loveau mereu caldarîmul... Mă uit şi văd că pe trotuar la cafenea, sub o umbrelă, stă foarte liniştită o fată şi-şi bea cafeaua. Se uită la mine, rîde şi-mi strigă : „Hai, vino încoace, fetiţo! Aici sub umbrelă eşti mai ferită !“ Dar abia a rostit aceste cuvinte, că o schijă i-a lovit ceaşca şi pe fusta ei albă s a întins o pată mare, de culoare închisă. Eu" eram cît pe aici să cad jos de frică. îmi părea rău, căci avea o rochie atît de frumoasă ! Dar fata a rîs şi mi-a strigat : „Hai, vino o dată, acum e sigur că nu vor mai trage atît de curînd în acelaşi loc.“ A dat puţin măsuţa la o parte, şi-a scuturat rochia, a îndoit-o ca să nu se vadă pata şi a cerut altă ceaşcă de cafea... M-am uitat la ea, am invidiat-o, dar ce să fac, nu mă pot stăpînif

— Nu-i nimic, o să te depirinzi ! o mîngîie Cri-Cri cu un aer ocrotitor.

— Am fost foarte îngrijorată. Trebuie să te întorci la „Greierul vesel “!

— Ia mai slăbeşte-mă ! Nici nu vreau să mai aud de doamna Didier !

— Degeaba o tot înjuri pe doamna Didier. Zău, e totuşi mai bună decît celelalte patroane. Datorită ei am găsit şi noi -— mama şi cu mine — de lucru.

Acum nu mai poţi trăi numai din vînzarea florilor.

— Măi, măi, măi ! făcu Cri-Cri mirat. Ce-o fi născocit să-ţi dea de lucru hîrea aia bătrînă ?

— Chiar acum îi duc comanda gata,

— Ia arată-mi şi mie!

— Mi-a poruncit să nu pomenesc mimic de treaba .asta şi să-i ipredau totul în mînă, dar...

— Cum aşa ? izbucni Cri-Cri revoltat. Va să zică începi să ai secrete faţă de mine!

— Nu te supăra, nu-ţi ascund nimic. îndată ce o să-mi plătească o să mincăm amîndoi castane coapte pe săturate. Îţi fac eu cinste. Uite!

Şi Marie ridică triumfătoare bucheţelele de flori. Sub ele, Cri-Cri văzu împăturite cu grijă brasarde tricolore, croite dintr-un material gros.

Fără să observe privirea îngrijorată şi plină de mînie a lui Cri-cri, Marie urmă :

— Am tighelit singură toate cele trei sute de bucăţi. Vezi cît de îngrijit a,m lucrat ?

— Fiu-Fiu ! şuieră Cri-Cri uimit. Va să zică de astea-mi era „biata văduvă“ ! scăpă el ifără să vrea. Acum o să punem mîna pe toţi!

— Nu pricep ce spui, se miră Marie la rîndul ei. Lă- mureşte-mă, te rog...

— Se vede că ţi-ai pierdut capul, Marie. Ai lucrat pentru duşmanii Comunei ! Doamna Didier pregăteşte aceste brasarde pentru cei din Versailles. Oare nu ştii că astea sînt culorile lor ?

Marie se holbă speriată la el, bolborosind cu glasul stins :

— Cum aşa ? Şi eu care mă bucuram atîta că am găsit d'e lucru !

— „Cum aşa“ ! o îngînă Cri-Cri. Dacă nu ştii, n-ai decît să mă întrebi. Şi ca să-şi arate superioritatea, începu să-i explice, ceea ce aflase abia de curînd şi el : „Culoarea albă era culoarea

nobilimii şi a clerului, cea albastră — a burgheziei, iar culoarea roşie — a muncitorilor. În o mie şaptesute optzeci şi nouă, răsculaţii au crezut că aceste clase se pot împăca şi atunci au alcătuit steagul tricolor.

Ca s-o dea cu totul gata pe Marie cu strălucitele sale cunoştinţe şi cu înţelepciunea sa, Cri-Cri repetă cu o prefăcută seriozitate cuvintele pe care le auzise de la Raoul Rigot.

■— Dar apa, argintul viu şi uleiul nu se pot amesteca niciodată. Ai înţeles ?

■— Da, Cri-Cri, spuse fetiţa şovăind.

— Nu, văd că nu eşti lămurită, urmă Cri Cri neînduplecat, vrînd să-şi dăscălească prietena. Mă mir că nu pricepi. Acum muncitorii din lumea întreagă au steagul roşu. Ai înţeles ?

— Asta am înţeles-o, Cri-Cri, rosti Marie sfioasă. Dar nu pricep ce-i cu uleiul şi cu argintul viu ?

Şi, tulburată, se îmbujoră la faţă.

Această observaţie neaşteptată îl încurcă şi pe Cri-Cri. Nu-şi mai găsi cuvintele potrivite pentru a lămuri prietenei sale ceea ce i se păruse atîl de limpede şi de convingător în gura procurorului Comunei. Dar într-o clipă îşi reveni.

— E o poveste lungă, — zise el, — o să ţi-o spun eu altadată... Dar stai, să nu mă abat de la lucrul principal ! Să-mi spui mai bine: Cum de ai putut primi comanda doamnei Didier ? Tatăl tău a murit ca un erou. Comuna are grijă de tine, ţi-a dat o odaie bună şi luminoasă, în locul celei din subsol unde locuiai cu mama ta, iar tu lucrezi pe ascuns brasarde pentru duşmanii noştri !

— Nu, nu „pe ascuns“ ! strigă Marie revoltată, cu o sclipire un ochi. Jur că nici n-am bănuit cum stau lucrurile ! Doamna Didier mi-a. spus că îi

trebuie brasardele pentru un bal mascat în folosul săracilor. Le arunc în Sena, le tai cu foarfecă, dacă e vorba să servească duşmanilor Comunei !

— Stai ! o potoli Cri-Cri cu un ton ocrotitor. Nu trebuie să te înfierbînţi ! Să ne sfătuim cu unchiul Joseph sau poate chiar cu Raoul Rigot; o să mai avem nevoie de aceste brasarde. Deocamdată însă, lungeşte treaba : să nu le predai... Născoceşte şi tu ceva... Spune-i doamnei Didier că te-ai înţepat la deget şi că n-ai putut lucra. O să

te creadă. Mai ţine deocamdată brasardele la tine. Ai priceput ?

— Fireşte, Cri-Cri ! Numai de-aş putea să-mi răscum- păr greşeala faţă de Comună !

Şi Marie se uită cu o privire vinovată la tovarăşul ei.

Dar Cri-Cri nu o mai luă în seamă. Atenţia ,îi fu atrasă de doi indivizi care apăruseră în fundul aleii. I se părea că-i cunoaşte. Cri-Cri era numai ochi şi urechi.

— Trebuie să plec, îşi aduse deodată aminte Marie.

— Bine, du-te ! Să treci diseară pe la „apartamentul" meu. Eu mai rămîn puţin aici. La revedere ! o grăbi pe Marie să plece, uitîndu-se mereu la cei doi indivizi, care se apropiau.

Îi vedea acum foarte bine : erau Caporal şi Henriot; cel din urmă ducea un cal înşeuat. Purta un costum de călărie şi avea o cravaşă în mînă.

îndată ce Marie dispăru, Cri-Cri se urcă repede în- tr-un castan. Abia apucă să se ascundă în frunzişul des al castanului, că Lucien Caporal şi Henriot se apropiară de banca de sub icopac. Dacă n-ar fi fost atît de cufundaţi în discuţia pe care o duceau foarte încet, aproape în şoaptă, ar fi băgat de seamă un lucru ciudat: deşi nu batea nici o boare de vînt, nu numai frunzele, ci chiar cra- cile castanului se legănau.

Cri-Cri se urcase prea sus. Degeaba încerca să desluşească ce vorbeau. Nu ajungea pînă la el decît şoapta conspiratorilor, din care nu putea înţelege nici o vorbă. Cri- Cri simţea însă că e martorul unui eveniment foarte important. Cu toate acestea nu-i venea să creadă că Lucien Caporal, ajutorul unchiului Joseph şi logodnicul Madelei- nei Rocques, care cu riscul vieţii fugise

din lagărul german de prizonieri pentru a lua parte la apărarea Comunei, >ar putea fi un trădător.

Charlot se hotărî să coboare mai jos. Dar nu socoti destul de bine tăria crengilor subţiri pe care se lăsase. Se auzi trosnetul unor crăci rupte.

Conspiratorii săriră de pe bancă, cercetînd din ochi crengile castanului care se legănau.

Lucien rosti încet:

— Se ascunde cineva în copac.

Ocoliră castanul şi-l zăriră pe Charlot.

—- Ţi-am spus că trebuie să ne ferim de puştiul acesta, spuse Caporal încet. Charlot, — strigă el cu un aer cît se poate de firesc, •— cred că nu vrei să culegi castane în luna mai ?

Apucîndu-se cu amîndouă mîinile de-o cracă groasă şi făcîndu-şi vînt ca pe-un trapez, Cri-Cri sări jos.

— Nu caut castane, — spuse el cu un aer şiret, — mă interesează nişte păsări, care cîntă aici în zori.

■— Şi le-ai găsit ? îl iscodi mai departe Caporal.

Henriot tăcea, gîndindu-se la ceva.

— Nu, fiindcă ,m-ai împiedicat dumneata cu pictorul dumitale comerciant, răspunse Cri-Cri de astă dată înciudat.

Voia să le arate că nu-i păsa de această întîlnire neaşteptată, dar mici nu se putea hotărî să plece. Cri-Cri se apropie fluierând de un alt copac, pe care începu să se urce.

— Să nu ne fi spionat căţelul ăsta, spuse Henriot în şoaptă.

— Tot ce se poate. În orice caz, puşlamaua ne urmăreşte...

■— Cine i-o fi spus că ne-am înţeles să ne întîlnim aici ? întrebă Henriot privindu-şi ţintă

complicele.

— Mă întreb şi eu, — dădu din umeri Caporal.

— Domnule Caporal, — spuse Henriot întărîtat şi bănuitor, — în afară de dumneata nu i-am pomenit nimănui de acest loc.

— Bănuielile dumitale sînt cu totul neîntemeiate ! se supără Caporal. Doar ne cunoaştem destul de bine !

— Dacă-i aşa, — îşi schimbă tonul Henriot, —-va trebui să-l îndepărtăm cu orice preţ din calea noastră.

— Da ! Şi să-l luăm zălog pentru a 1 folosi, dacă Ban- tard ne-ar scăpa. Ţine la viaţa nepotului mai mult decît la a sa. Se va preda imediat, cînd va afla că de 'acest lucru depinde viaţa lui Charlot.

Caporal se mai gîndi o clipă apoi adăugă :

—- Trebuie să ne legăm tocmai de dorinţa puştiului de a descoperi complotul. Îi voi stîrni ambiţia şi curiozitatea şi iţi voi da astfel prilejul de a-l lua cu dumneata... Cri-Cri, — îl chemă el pe băiat, — lasă vînătoarea de păsări. Coboară, am o sarcină mai serioasă pentru tine !

Cri-Cri nu se lăsă prea mult aşteptat. Peste cîteva clipe fu jos, lîngă ei.

— Cetăţeanul Henriot vrea să înlăture orice bănuială, urmă Caporal. Are nişte documente... care vor fi de folos Comlunei şi oare pot dovedi buna sa credinţă. Du-te cu el şi adu aceste documente. Suie-te pe calul lui.

În timp ce Caporal vorbea, Henriot se apropie de copac şi începu să-şi dezlege calul. Folosind parcă această împrejurare, Caporal se aplecă la urechea băiatului şi-i şopti :

— Urmăreşte-l cu băgare de seamă! Individul acesta mi se pare şi mie cam suspect. M-aş fi dus chiar eu, dar n-am cal. Se înţelege, dacă nu ţi-e

teamă.

— Mă duc şi pînă la capătul pămîntului, numai să-l pot demasca ! răspunse Cri-Cri.

tra tulburat şi fericit totodată de această însărcinare.

Şi numai în clipa, icînd auzi vocea aspră şi atît de nesuferită a lui Henriot spunînd : „Hai, vino băiete, să te salt pe cal ! îl cuprinse, doar o clipă, o bănuială vagă. Rămase locului, parcă nu i-ar fi 'auzit chemarea. Dar fu de ajuns ca Henriot, văzînd şovăiala copilului, să adauge : „Bineînţeles, dacă nu eşti prea tînăr şi dacă ceilalţi au încredere în line“, ca Cri-Cri să ridice mîndru capul şi să răspundă:

— Haide! *>.*

Apoi sări pe cal din fugă, ca un călăreţ de circ. Ilenriot după ce schimbă o privire cu Caporal, puse tacticos piciorul în scară şi porni imediat în galop.

XVI

IN CAPCANĂ

De îndată ce Cri-Cri sări în şa, toate îndoielile i se topiră. În primele clipe, cînd calul îl purta în goană pe străzile însufleţite, se simţi cuprins de emoţia şi bucuria acestui galop. Fantezia îi zbura spre eroii din basme, care trăiau undeva în afară de timp şi ispaţiu, săvîrşind fapte măreţe. Şi fată acum şi el, Cri-Cri, împreună cu ei, la fel ca ei, săvîrşea o faptă nemaipomenit de îndrăzneaţă şi nespus de frumoasă, iar calul, înţelegînd acest lucru, îl purta supus pe cutezătorul călăreţ...

Explozia unui obuz căzut în apropiere pe

caldarîm îl trezi din această .încîntare.

Realitatea aspră îl readuse la rostul adevărat al neobişnuitei sale aventuri. Abia acum îşi întoarse pentru prima oară capul, pentru a-l privi pe Henriot, care şedea în spatele lui. Faţa acestuia era ca o mască de ceară, fără nici o expresie. Ochii priveau neclintiţi înainte, buzele îi erau strînse.

Şi deodată, fără să ştie de ce, Cri-Cri se simţi cuprins de nelinişte. începu să privească 'în jur. Cunoştea bine Parisul. Dar fu mai întîi mirat, apoi neliniştit, văzînd că după ce trecură de baricadele din faţă gării Strasbourg, o cotiră pe strada Lafaycttc. îşi urmară cursa pe strada Auberviliiers, apoi o luară pe bulevardul Vertu spre bulevardul Chapelle, unde se fortificaseră de curînd cei din Versailles. Aceasta îi păru suspect lui Cri Cri şi inima în

cepu să-i zvîcnească de-o presimţire rea. Se mai întoarse o dată şi-l întrebă pe Henriot:

— Unde mergem ?

Acesta nu-i răspunse. Dar un zîmbet răutăcios îi lunecă pe faţă. Apoi dădu pinteni calului, care porni şi mai repede înainte.

Charlot pricepu că ar fi fost zadarnic să-i mai pună vreo întrebare lui Henriot. Căută să-şi întipărească în minte drumul pe care-l urmau. Henriot cotea mereu pe străduţe mici şi înguste. Peste vreo cinci-şase minute, — Cri-Cri îşi dădea bine seama de timp, — galopul se seHim- bă într-un trap uşor, iar peste alte două-trei minute calul se opri lîngă o casă galbenă, mică şi strîmbă. O femeie tînără, cu părul pe moaţe, se plecă peste pervazul ferestrei de la etaj şi se apucă să scuture un covor drept în capul lor. Cînta o melodie veselă şi-şi scutura atît de grijuliu şi atent covorul, de parcă Parisul n-ar fi trăit acele zile cumplite, cînd stoluri negre de corbi se adunau de pretutindeni pentru a-şi astîmpăra foamea cu leşurile omeneşti mereu proaspete.

Străduţa era pustie, de parcă toţi locuitorii ei ar fi murit.

— Iată că am ajuns ! spuse Henriot cu un ton sec. Dă-te jos 1

îşi priponi calul de-un felinar şi-l duse pe Cri-Cri în- tr-o curte .îngustă, cu un puţ, care nu se deosebea întru nimic de alte mii de curţi pariziene.

Apoi bătu la fereastra unui apartament de la parter şi, fără să mai aştepte răspunsul, îl pofti pe Cri-Cri să-l urmeze. Se opriră la un peron, jos, unde în faţa uşei deschise îi aştepta un om în vîrstă, cărunt şi posomorit. Îi lăsă să intre, apoi încuie uşa cu cheia şi rămase în vestiar, în timp ce Henriot îl pofti pe băiat într-o altă odaie, care,

1

după mobilier, părea a fi o sufragerie.

— Ia loc şi aşteaptă, — îi spuse el răstit,"— aduc îndată documentele.

Apoi, scoţînd o cheie din buzunar, descuie o uşă şi o trase după el, intrând în odaia alăturată.

Cri-Cri nici nu apucă să vadă bine încăperea în care se afla, cînd uşa se deschise din nou şi Henriot îl pofti să intre.

îndată ce trecu pragul, Cri-Cri fu izbit de dezordinea care domnea acolo. încăperea în care intrase părea nelocuită : mobilierul era îngrămădit la întîmplare în mijlocul încăperii; bucăţi de tencuială şi de cărămidă fărâmiţată acopereau podelele. Henriot trase o draperie, care ascundea o altă uşă. Lemnul proaspăt, lîncă nevopsit, şi cărămizile roşii, netencuite, din jurul pervazului, arătau că această trecere fusese abia de curînd deschisă în zidul casei.

Cri-Cri mai avu timp să observe că dincolo de acest zid se afla încă o încăpere, din care se auzeau nişte glasuri.

Se opri, şi aşteptă tăcut să vadă ce va urma.

-— Treci înainte I îi spuse Henriot, dar în glasul lui nu era nici urmă de ameninţare sau de batjocură.

Băiatul deschise uşa şi îşi dădu imediat seama că se lăsase prins într-o capcană. în odaie, trei ofiţeri din Ver- sailles jucau cărţi. îşi urmară liniştiţi jocul, ca şi cum nici nu l-ar fi văzut.

— Unde mă duci ? întrebă Cri-Cri mînios.

— Te-ai şi speriat ? zise Henriot, de astă dată cu o voce batjocoritoare şi plină de răutate. îi căutai mereu pe duşmanii Comunei ? Trebuie să-mi mulţumeşti că ţi-am ajutat să-i găseşti. Treci /înainte... şi nu tremura. Poate că te voi cruţa... de dragul unchiului tău.

— Nu tremur de loc, se revoltă Cri-Cri. Şi nici nu mi-e teamă de dumneata !

Uşa prin care ieşiră din această odaie dădea în strada ocupată de armata din Versailles. Casa prin care trecuseră despărţea două străzi paralele: una mai era în mîi- nile comunarzilor, iar cealaltă fusese ocupată de inamic.

Apartamentul străbătut se afla în partea stăpînită de comunarzi şi servea spionilor din Versailles ca post de observaţie şi de legătură. Uşa de curînd deschisă în zid ducea în alt apartament, care dădea în strada ocupată de inamic. Astfel, agenţii puteau pătrunde în lagărul comunarzilor fără a fi observaţi.

În afară de santinelele aflate la intrare, Cri-Cri văzu pe stradă numeroşi civili şi militari. În colţ se zărea o mitralieră.

•— Duceţi-l în beci, lîngă ceilalţi, ordonă Henriot.

Tînărul prizonier fu luat de un soldat. Un altul porni după el, cu pistolul în mînă, gata să tragă.

C,ri-Cri se uit^ cu luare aminte la fiecare poartă pe lîngă care trecea. Peste tot se aflau santinele înarmate. O singură poartă părea nepăzită.

„Să fug“ ! îi trecu prin minte lui Cri-Cri, şi se repezi cît îl ţineau picioarele spre poartă. Dar abia făcu cîţiva paşi, că în faţă i se ivi pe neaşteptate un alt soldat, care îl apucă necruţător de braţ.

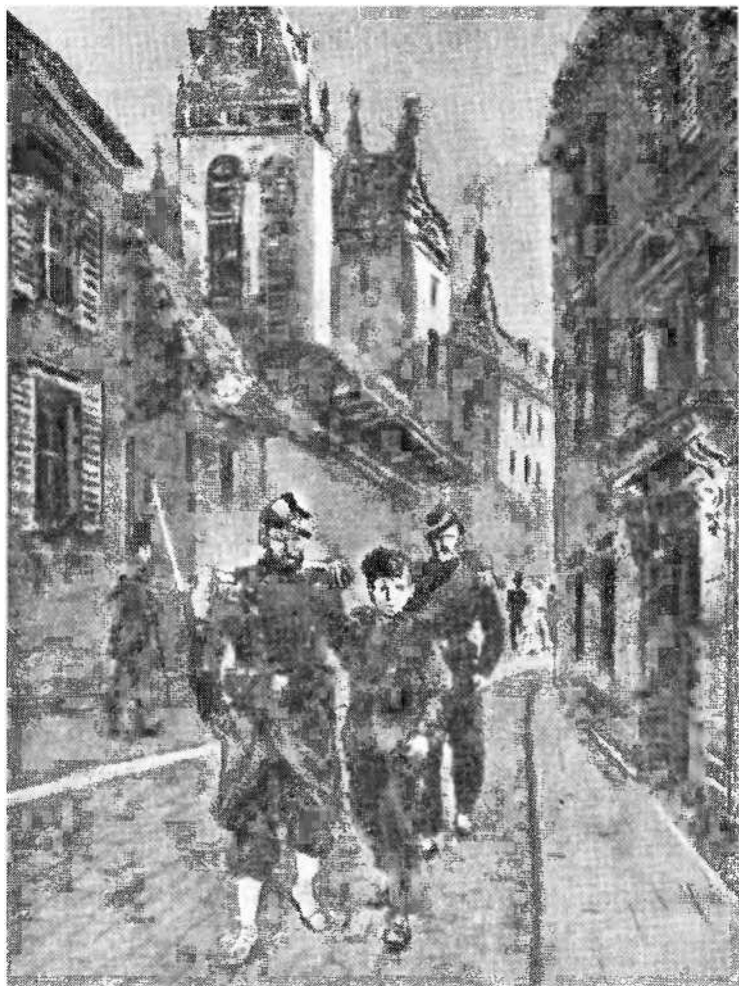
— Permisul de trecere !

Auzi în urma sa un hohot de rîs : era Henriot. Rîsul lui vesel, nesţingherit, avea tonul acela batjocoritor, care 1 făcea pe Cri-Cri să-l urască atît de mult.

Jandarmul îl apucă de braţ şi nu-i mai dădu drumul. Cri-Cri mergea şi se gîndea :

„Henriot este un spion! Dar oare numai Henriot? Şi Lucien ? Lucien, logodnicul Madeleinei, în care unchiul Joseph are atîta încredere ? Să fie el oare acela care mi-a întins cursa ? Nu-i nimic, încercă să se mîngîie Cri-Cri, şi gîndurile ,îi zburau unul după altul. Nu-i atît de impor- tanl că m-aim lăsat amăgit ca un copil. Mai importantă este chestiunea cu brasardele Măriei... Nu, nici asta ! Principalul este să pot povesti totul şi cît mai repede unchiului Joseph Trebuie să fug de aici cu orice preţ !“

Cri-Cri băgă mîna în buzunar. Şurubelniţă... fluier... briceag — dar parcă acestea puteau să-l ajute ? Abia

acum îşi dădu seama că nu erau decîl nişte jucării, că pînă atunci nu făcuse decît să se joace. Abia acum începea pentru el viaţa aceea, mare şi grea, despre care îi vorbise ieri unchiul Joseph şi pentru care, după cum se dovedise, Charlot nu era cîtuşi de puţin pregătit.

XVII

IN NUMELE VIEŢII

Miercuri, 24 mai, Montmartre căzu. Puternica artilerie a celor din Versailles avea acum o poziţie deosebit de prielnică ; de pe colinele ocupate putea să bombardeze pe alese orice stradă din Paris.

Căderea Montmartre-ului fu o lovitură grea pentru comunarzi, dar ea stîrni şi mai mult spiritul rezistenţei în inimile acestora, le întări hotărîrea de-a apăra fiecare piatră din caldarîmul oraşului.

împotriva unei mîini de eroi care apărau baricadele, cei din Versailles trimiteau mii de soldaţi cu artilerie grea şi uşoară. Şi cu toate acestea, pentru fiecare pas îi trebuiau vrăjmaşului ceasuri întregi de luptă înverşunată.

Parisul ardea cuprins de flăcări. Străzile Royale, du Bac Lille, Croix Rouge păreau nişte cuptoare încinse. Un inel de foc cuprinsese măreţele clădiri ale palatului Tuile- ries, ale Legiunei de Onoare, ale Consiliului de Stat şi ale Ministerului de Finanţe. Exploziile urmau una după alta, cutremurînd văzduhul cu bubuitul lor. Vîntul încins ducea crăci rupte, bucăţi de acoperiş, de seînduri, de geamuri sparte, şi de felinare. Priveliştea oraşului cuprins de flăcări era înspăimîntăloare. Se părea că Parisul e gata să se prefacă în scrum şi cenuşă, nevrînd să se predea învingătorului.

Faţada fină, filigranată a Primăriei strălucea toată în văpaia incendiului, care arunca pînă în înaltul cerului, deasupra străzilor şi pieţelor oraşului, uriaşe limbi de foc.

Cu toată ora tîrzie, în piaţa din faţa Primăriei se

strîn- sese o mare mulţime pentru a-l însoţi spre locul de veci pe Iaroslav Dombrovski, care căzuse în ajun, în lupta pentru Montmartre.

Bătaia sacadată a tobelor, trezind neliniştea în suflete, vesti scoaterea sicriului în stradă.

îndată după sicriu veneau detaşamente din Garda Naţională, detaşamente de femei şi de şcolari. În fruntea lor păşea generalul La-Cecilia, care îşi adusese detaşamentul de pe colinele Montmartre-ului pentru a apăra clădirea Primăriei.

Convoiul creştea mereu ; de-a lungul drumului i se alipeau toţi cei care voiau să-şi îndeplinească ultima datorie faţă de generalul al cărui nume devenise atît de scump tuturora în zilele acelea.

În piaţa Basbliei convoiul fu oprit de apărătorii baricadelor. În ciuda primejdiei, ei ţinură să îndeplinească ritualul revoluţionar. Scoţînd sicriul de pe car, îl aşezară la picioarele Coloanei din Iulie'.

Făcliile luminară un chip palid ca ceara. Dar chipul era liniştit, ca acela al unui om a cărui conştiinţă a rămas neîntinată.

Unul după altul trecură comunarzii şi sărutarea lor de adio era jurămîntul de credinţă, faţă de ideea pentru care îşi jertfise viaţa Iaroslav Dombrovski.

Cînd ceremonia de rămas bun luă sfîrşit, convoiul se îndreptă spre cimitirul Pere Lachaise, în sunetele unui marş de luptă. [I]

Acolo fu .îngropat trupul lui Dombrovski, înfăşurat în- tr-un drapel roşu.

Cuvîntările nu ţinură mult. Toţi erau grăbiţi să-şi reia locul pe baricade.

[I] Coloana din Iulie — monument din Piaţa Bastiliei ridicat în cinstea luptătorilor revoluţionari idi.n iulie 1880 oare curmaseră existenţa monarhici Bourbonilor şi trecuseră puterea în mîinile burgheziei. (Nota red. ruse).

— Aceste morminte proaspete, — spuse Louis Varlin în euvîntarea sa, arătînd ispre mormintele răsărite în ultimele zile, — sînt cărămizi trainice în istoria Comunei care a pus bazele societăţii socialiste. Oamenii aceştia au trăit puţin, dar viaţa lor a fost rodnică şi moartea lor a fost frumoasă. Amintirea lor va trăi de-a pururi.

Elisabeta Dmitrieva aruncă o mînă de ţărînă pe mor- mîntul lui Dombrovski, spunînd :

— Ferice de acela care are parte de o asemenea iînmor- m'întare. Ferice de cel căzut în luptă şi înmormîntat în salvele tunurilor sale !

Toţi cei din jur stăteau tăcuţi, cu capul descoperit.

Tobele bătură din nou marşul de luptă şi comunarzii începură :să se alinieze pe batalioane.

Spre amiază, luptele se concentrară în jurul cartierului Primăriei. Armatele din Versailles începură să-l încercu- iască din toate părţile. Din stînga veneau trupele generalului Cisse *, iar din dreapta, armata Doue. În centru, chiar în faţa Primăriei, înainta o coloană masivă sub comanda lui Vinoy, care întîmpina o rezistenţă înverşunată din partea comunarzilor.

La sediul Primăriei se adunaseră toţi membrii Comunei, care mai putuseră Veni. Vorbind din partea Comitetului Central al Gărzii Naţionale, Georges Arnauld propuse să ise facă o ultimă încercare de înţelegere cu cei din Versailles pentru încetarea războiului. Această propunere neaşteptată stîrni uimirea generală. [I]

[I] Cisse Ernest-Louis (1810—1882) — general francez care în timpul luptei împotriva Comunei ia comandat un corp de armată din Versailles; după căderea Comunei s-a dovedit de o cruzime nemaipomenită faţă de comunarzi. (Nota red. ruse).

Glasul rSguşît, bătrînesc, al lui Delescluse, rupse tăcerea.

— Nu m-aş fi încumetat niciodată să mă ridic împotriva tratativelor cu inamicul dacă aş fi nutrit cea mai mică nădejde în reuşita lor. Numai un nebun ar putea crede că Thiers s-ar învoi să facă anumite concesiuni acum, qînd nu se mai îndoieşte de victoria apropiată... Aceste tratative n-ar face decît să ne slăbească dîrzenia. Nici acum nu este încă totul pierdut şi trebuie să rezistăm pînă la ultima suflare !

Aplauze puternice întrerupseră cuvîntarea delegatului militar. Cînd liniştea se restabili, Delescluse urmă :

— Nu ne-am dat niciodată în lături de la tratative de pace. Dar aduceţi-vă aminte de rezultatele acestor încercări : Toate s-au dovedit zadarnice... Orice tratative, în clipa de faţă, sînt legate de riscul de a ne înjosi steagul, pe care ni l-a încredinţat poporul. Mai bine să cădem toţi, udînd steagul cu sîngele nostru, decît să-l depunem la picioarele duşmanului !

Deputaţii răspunseră cu o nouă explozie de aplauze şi cu strigăte de încuviinţare.

Cu glasul tremurînd de emoţie, Arnauld ceru să fie ascultate părerile membrilor Comitetului Central al Gărzii Naţionale.

— Nimeni nu vrea să renunţe la ţelul nostru sau să dezonoreze steagul comunarzilor. Dar vreau să dovedim, pentru ultima oară, că am făcut tot oe ne-a stat în putinţă pentru a înlătura cumplitele vărsări de sînge. Comitetul Central se învoieşte să înceteze lupta, dacă armata inamicului va părăsi Parisul şi dacă Adunarea Naţională din Versailles va fi dizolvată. Să hotărască poporul în alegeri noi, libere, cui vrea să-şi încredinţeze soarta...

Glasul puternic şi tăios a lui Joseph Bantard îl întrerupse deodată pe Arnauld :

■— Mă mir de tine, Georges. Acum, cînd fiecare clipă e preţioasă, ne mai pierdem zadarnic timpul. Cine va pri

mi să ducă tratative cu tine ? Ne propui să recurgem ia mijlocirea ambasadorului american Washburn. Degeaba te-ai osteni ! Nu ştii ce fel de om este! Acum cîteva clipe m-am întîlnit cu un scoţian, pe care îl cunosc. Mi-a povestit, revoltat, convorbirea pe care *>a* avut-o cu ambasadorul. Scoţianul a încercat să-l convingă să mijlocească o ,^m!pă,qarei între Vqrs.ailles şi Paris. Şi ce i-a răspuns Washburn ?... „Parizienii s-au răsculat, n-au decît să depună armele! Toţi cei care au făcut parte din Comună şi cei cari au sprijinit-o vor fi împuşcaţi !“ Vedeţi deci că ambasadorul Amerieii îl susţine întru totul pe Thiers, cînd e; vorba de o î'ăfuială sîngeroasă cu comunarzii. La ce ne-am putea aştepta din partea unui asemenea mijlocitor ? Washburn urăşte Comuna din Paris tot atît de mult ca şi Thiers, pentru că ea a păşit la construirea societăţii socialiste. Comuna înseamnă lupta pentru drepturile omului, înseamnă poporul — stăpîn al destinelor sale, înseamnă dreptatea şi dreptul de a trăi muncind. Washburn, Thiers şi Bismarck doresc în aceeaşi măsură să distrugă cît mai grabnic Comuna. De aceea, tratativele nu pot schimba nimic. Dacă banda lor va învinge, ea va nimici fără cruţare pe toţi cei care au luptat pentru libertate. Singura deosebire e că tratativele ne-ar mai slăbi rezistenţa şi victoria i-ar costa mai puţin pe duşmanii noştri. Tocmai de aceea nu trebuie să le dăm acest prilej !...

Cu strigăte de mînie şi chemări la luptă, membrii Comunei respinseră propunerea de a se duce tratative cu reprezentanţii inamicului.

Vuietul tunurilor, care porniseră atacul împotriva căilor de acces spre Primărie, însoţea discuţiile înflăcărate ale deputaţilor. Zidurile clădirii se cutremurau de exploziile depozitelor de

praf de puşcă şi de muniţii. Primejdia era prea mare şi deputaţii se hotărîră să plece.

Abia apucară căruţele şi omnibuzele încărcate cu muniţii şi documente să părăsească piaţa, cînd deodată, din ferestrele ogivale ale Primăriei, răbufniră limbi de foc.

Măreţul edificiu — martor al furtunoasei vieţi politice a Parisului, care începuse la 18 martie — fu cuprins de flăcări.

La primăria arondismentului al unsprezecelea se scurgeau rămăşiţele detaşamentelor Gărzii Naţionale din cartierele ocupate de inaimic. După un scurt răgaz, fiecare trebuia să-şi aleagă o stradă, unde urma să ducă mai departe lupta. Nu mai existau cadre de comandă. împrejurările arătau luptătorilor ce aveau de făcut. Toţi erau uniţi prin simţămîntul de revoltă împotriva celor din Versailles.

Dîrzenia comunarzilor şi fortificaţiile ridicate pretutindeni pricinuiau nelinişte în sînul guvernului prusac.

Prusacii aveau nevoie de bani. Thiers se obligase să le verse contribuţia, imediat ce Parisul răsculat va fi nimicit.

Primind vestea că în ultimele două zile se mai ridicaseră şase sute de baricade pe străzile Parisului, Bismarck se hotărî să pună în mişcare tot aparatul diplomatic, pentru a-l ajuta pe Thiers la cucerirea cît mai grabnică a oraşului.

Într-o seară, la uşa casei din strada Chaillot numărul nouăzeci şi cinci apăru un domn bine îmbrăcat, de vîrstă mijlocie şi ceru portarului să-l ducă la secretarul domnului Washburn.

— Ambasadorul vă aşteaptă, domnule Troncin du Mer- san, vă rog să poftiţi — spuse secretarul

şi-l pofti pe vizitator în cabinetul ambasadorului Statelor Unite ale Ame- ricii.

Washburn şedea la birou tolănit într-un jilţ şi citea ziarul. Fără să-şi ridice ochii de pe ziar, fără să-şi întrerupă cititul, răspunse rece la salutul noului venit.

Troncin du Mersan era obişnuit să găsească o primire mai binevoitoare la ambasadele străine. Deşi era supus francez, omul acesta tînăr şi întreprinzător făcea serviciul de curier diplomatic pentru cîţiva ambasadori străini, rămaşi în Paris în timpul Comunei.

Cu adeverinţe care purtau sigiliile ambasadelor engleză, italiană şi olandeză, Troncin du Mersan putea călători liber, fără nici o piedică, între Paris şi Versailles. îşi conducea singur trăpaşul negru-corb, înhămat la un faeton luxos.

Sub forma de corespondenţă diplomatică primea pentru Thiers rapoarte secrete de la colaboratorii ambasadelor, care urmăreau fiecare pas al guvernului Comunei. Le ducea la Versailles şi aducea de acolo la Paris sute de mii de franci pentru plata spionilor.

Troncin du Mersan îl întîlnise de multe ori pe ambasadorul american. Îi ştia prea bine aerul plin de mulţumire de sine şi de îngîmfare, pe care şi-l dădea ;în raporturile cu ceilalţi. Slugarnic în faţa celor puternici, Troncin du Mqrsan se pricepea să fie şi el arţăgos cu cei aflaţi mai jos pe treptele scării sociale. Iată de ce secretarul lui Thiers nu se simţi cîtuşi de puţin stingherit de răceala primirii şi nici de dispreţul pe care i-l arăta ambasadorul american.

Troncin du Mersan nu îndrăzni să se aşeze fără a fi poftit şi rămase în picioare, aşteptînd ca americanul să-i vorbească. Dar Washburn nu se

grăbi.

— Am venit trimis de domnul Thiers, — începu Troncin du Mersan, sîcîit de tăcerea ambasadorului, — sau mai bine zis am venit, pentru că m-aţi chemat.

Washburn lăsă ziarul la o parte şi deodată parcă prinse viaţă.

— Da... da. Vreau să ştiu cînd o să se isprăvească o dată cu răsculaţii ? Ce v-a însărcinat domnul Thiers să-mi spurieţi ?

— Domnul Thiers vă încredinţează că Parisul va fi curăţat de răsculaţi în cîteva zile, chiar dacă va fi nevoie să înecăm toată capitala în isînge.

Dar şi acest răspuns hotărît nu 1 satisfăcu pe Wash- burn.

— Vorbe, vorbe, mereu vorbe goale, spuse el iritat. Lău- doroşenie, uşurinţă franţuzească şi atîta tot! Domnul Thiers s-a lăudat că va fi de ajuns ca armata să intre în Paris şi în două zile va domni ordinea. Iată, au trecut patru zile şi rezistenţa comunarzilor nu numai că nu este înfrîntă, ci, dimpotrivă, ei luptă cu şi mai multă înverşunare. Domnul Thiers cunoaşte această situaţie ?

— Da, răspunse du Mersan. Domnul Thiers nu este cîtuşi de puţin îngrijorat de îndîrjirea mereu crescîndă a luptătorilor de pe baricade. Ce-i drept, această rezistenţă pricinuieşte întârzieri dar, după părerea şefului guvernului francez, ea va îngădui distrugerea unui număr cît mai mare de revoluţionari, pentru a evita pe viitor repetarea unor asemenea răscoale. Pentru realizarea acestui scop, spune domnul Thiers, merită ca sfîrşitul să mai întîrzie cu cîteva zile.

—■ Poate, se îmblînzi deodată Washburn. Ţinînd seama de fondul problemei, cîteva zile nu au prea multă importanţă ; aşa am şi scris

guvernului meu la Washington. Şi ca să nu se mai poată spune că guvernul american nu face nimic pentru a opri masacrul de pe străzile celui mai de seamă oraş european, am întreprins şi eu ceva. Azi dimineaţă l-am însărcinat pe secretarul meu să comunice membrilor Comunei că aş putea să contribui la începerea tratativelor dintre Paris şi Versailles.

Troncin du Mersan rămase uimit. Nu se putea încrede în sinceritatea bunelor intenţii ale lui Washburn şi nu înţelegea unde voia să ajungă americanul.

— Dar, după cum ştiţi, domnule ambasador, guvernul francez este împotriva oricăror tratative de pace cu răsculaţii.

— Bineînţeles c-o ştiu ! Nici eu nu cred în succesul unor asemenea iniţiative.

— Atunci cu ce scop aţi făcut acest pas ?

Wiashburn răspunse abia într-un tîrziu.

—- N-a fost o iniţiativă proprie, începu el. S-au depus numeroase stăruinţe ca să primesc rolul de mijlocitor între Versailles şi Paris.

— Şi cine anume a intervenit? întrebă Troncin du Mersan devenind foarte atent.

— Nu mai tîrziu decît eri a venit la mine un ziarist, scoţianul Robert Ryde, care m-a rugat în numele umanităţii să intervin pentru a se înceta distrugerea în masă a populaţiei pariziene.

— Ryde i-a scris în această privinţă şi domnului rhiers. Ziaristul i-a atras atenţia şefului guvernului francez asupra aşa-ziselor atrocităţi săvîrşite de armatele noastre cu prilejul ocupării diferitelor cartiere ale capitalei, spuse du Mersan.

— Şi ce-a răspuns domnul Tliiers ?

— A răspuns că parizienii nu pot fi socotiţi decît ca rebeli. Dacă depun armele, vor înceta şi

execuţiile.

— De fapt, cam aşa i-am răspuns şi eu... Acum însă guvernul prusian mi-a cerut să intervin. Bismarck este nemulţumit că afacerea aceasta se prelungeşte aţît de mult, spuse Washburn răspicat.

— Dar tratativele nu vor grăbi mersul lucrurilor. Guvernul din Versailles nu va înceta operaţiunile militare decît atunci cînd răsculaţii vor capitula fără nici o condiţie. Dar ei nu vor face aşa ceva. De aceea, intervenţia dumneavoastră nu va iaduce- nici un folos Prusiei, ci, dimpotrivă, va pricinui o nouă pierdere de timp.

— Nu-i tocmai aşa, obiectă ambasadorul american cu vioiciune. Bismarck ştie ce face. Tratativele vor trezi în rîndurile parizienilor nădejdea într-o soluţie paşnică. Unele batalioane ale Gărzii Naţionale tot mai cred în neutralitatea Prusiei. Se poate ca ele să se bizuie pe succesul intervenţiei Cancelarului şi astfel ura lor să mai slăbească. Desigur, în aceste tratative nu trebuie să se pomenească nimic despre capitulare. Dimpotrivă, cred că ar fi mai potrivit să se pună condiţii, pe care parizienii să le poată primi. Doar asta nu obligă pe nimeni la nimic.

...A doua zi un împuternicit al lui Washburn transmise guvernului Comunei condiţiile înţelegerii, care, după asigurarea lui, porneau de la guvernul prusian. Ele sunau astfel :

„Amîndouă părţile trebuie să suspende ostilităţile. Se vor face noi alegeri atît pentru guvernul Comunei, cît şi pentru Adunarea Naţională. Armata din Versailles va părăsi Parisul şi va ocupa forturile exterioare şi locurile din jurul lor. Paza Parisului va fi încredinţată Gărzii Naţionale. Nimeni dintre cei ce fac parte din armata Comunei nu va avea de suferit vreo

pedeapsă“.

Aceste condiţii atît de prielnice, propuse de America şi de Prusia, făcură ca mulţi dintre membrii Comunei să şovăie.

Delescluse şi Bantard încercară să demaşte aceasta nouă manevră *<a* inamicului.

— Feriţi-vă de înşelăciuni! le spuse tovarăşilor săi delegatul militar. Dacă vom primi să ducem aceste tratative, duşmanii noştri vor striga sus şi tare că ne-am recunoscut greşeala şi Că sîntem gata să ne căim. Dacă însă tratativele începute vor fi întrerupte, ei vor afirma că noi sîntem aceia care nu vrem să ne împăcăm şi vor profita de acest lucru pentru a-şi justifica cruzimele. Vor să ne slăbească voinţa de luptă. Nu vă lăsaţi amăgiţi de provocatori !

Cu toate acestea, guvernul Comunei nu se putu hotărî să respingă tratativele de pace.

La propunerea lui Washburn, o delegaţie fu trimisă la Vincennes, unde se afLa împuternicitul lui Bismarck. Din ea făceau parte Delescluse, Arnauld, Vermorel [1] şi Valien. [I]

[I] Vermorel Auguste — Jeam Marie **(1841**—1871) — revoluţionar fran cez, ziarist şi istoric, membru al Comunei, unul din activiştii ei ; rănit pe Baricade, moare în spitalul din Versailles. (Nota red. ruse).

Cînd se apropiară de portiţa Vincennes, Garda Naţională îi întîmpină cu neîncredere :

— Cum ! strigă comandantul gărzii. În clipa aceasta atît de critică pentru noi, duşmanii fac paradă de sentimente umanitare ? Cine să-i creadă ? Sînteţi nebuni sau trădători, că vreţi să fugiţi de pe cîmpul de luptă ?

Delescluse făcu un pas înainte, spunînd :

— Ne îndeplinim o datorie cetăţenească.

— Cetăţene delegat militar, de n-aţi fi şi dumneavoastră printre membrii delegaţiei, aş fi poruncit să fie toţi arestaţi — se auzi răspunsul comandantului gărzii. Şi să nu uitaţi, fără un permis de trecere semnat de Comitetul Salvării Publice, nimeni nu poate trece aceste porţi !

Cei patru membri ai Comunei, în frunte cu ministrul de război, nu izbutiră nici să convingă, nici să oblige garda să-i lase să treacă, atît de neverosimile păreau lucrurile date cu privire la scopul călătoriei lor.

A doua zi, din însărcinarea delegaţiei, Arnauld, cu permisul de trecere al Comitetului Salvării Publice, ajunse la postul prusac din Saint-Denis, unde prezentă scrisoarea ambasadorului american. Spre marea mirare a delegatului şi spre indignarea comunarzilor, prusacii refuzară să stea de vorbă cu el.

Washburn şi Bismarck îşi amintiseră scopul urmărit : duşmanii ascunşi avuseseră grijă ca vestea despre tratativele de pace să se răspîndească cu repeziciune printre batalioanele Gărzii Naţionale. Increzîndu-se în neutralitatea Prusiei, soldaţii Gărzii Naţionale depăşeau uneori în timpul retragerii liniile prusiene. Santinelele

nemţeşti îi arestau imediat şi îi predau guvernului din Versailles. Dacă încercau să protesteze erau împuşcaţi pe loc.

Prezicerile lui Delescluse şi ale lui Bantard se adeveriră.

Dar îndată ce aflară de vicleşugul ambasadorului american, comunarzii se aruncară cu şi mai multă îndîrjire asupra inamicului. Nu-i mai conducea nimeni în această ultimă luptă. Nu mai nădăjduiau în victorie, dar voiau să moară în numele viitorului, în numele unei vieţi mai fericite, mai bune.

Acum nu mai rămăseseră în mîinile comunarzilor de- cît cartierele muncitoreşti. Şi aici, muncitorii treceau mereu de la apărare la atac.

Pe înălţimile Buttes-aux-Quai, detaşamentul lui Vru- blevski respinse atacul dinspre apus al unor puternice coloane inamice şi trecu la o scurtă şi vijelioasă contraofensivă. Reuşi să-i respingă pe cei din Versailles dincolo de rîul Bierre. Felul hotărît şi organizat al acţiunii, cunoaşterea şi înţelegerea situaţiei şi nesecata însufleţire a federaţilor îi îngădui lui Vrublevski, luptător tot atît de îndrăzneţ ca şi compatriotul său Dombrovski, să păstreze timp de treizeci şi şase de ore poziţiile, în ciuda iatacurilor furioase ale inamicului.

Pentru a-l sili pe Vrublevski să se retragă fu nevoie de o acţiune comună a corpurilor de armată ale generalilor Cisse şi Vinoy, şi a brigăzilor generalilor Bauchet şi Osmond, ajutate de alte trei divizii, care atacau din trei părţi deodată. Batalioanele lui Vrublevski erau ameninţate de o încercuire completă. Trecînd pe celălalt mal al

Senei cu cei o mie de oameni ai săi şi cu întreaga artilerie, el execută retragerea într-o ordine atît de deplină şi cu atîta măiestrie, încît cei douăzeci de mii de soldaţi ai armatei din Versailles nu se mai încumetară să-l atace pe noile sale poziţii.

Între timp, la primăria arondismentului al unsprezecelea soseau mereu rămăşiţele batalioanelor distruse, care se uneau pentru a se arunca dim nou în luptă.

Delescluse nu închisese ochii de patru zile şi patru nopţi şi abia se mai ţinea pe picioare. Râmase totuşi la datorie, alături de tinerii delegaţi ai Comunei.

Delegatul financiar Jourde primise de la Banca de Stat o jumătate de milion de franci — ultimii bani ai Comunei. Şi deşi ştia că plătea pentru ultima oară salariul Gărzii Naţionale, controla cu grijă şi fără grabă ştatele de plată, înainte de a împărţi banii.

Procurorul adjunct Fere[I] lua interogatoriile spionilor şi trădătorilor prinşi, de parcă procuratura revoluţionară ar mai fi avut încă mult timp de împărţit dreptatea. Raoul Rigot nu se mai afla lîngă el... Glorioasa viaţă a unicului procuror a Comunei fusese curmată la douăzeci şi şase de ani : fusese împuşcat în strada Gay-Lussac, după luarea baricadei Pantheonului, pe care o apărase.

Delescluse se adresă deputaţilor aflaţi la primărie :

— Propun tuturor membrilor Comunei să-şi pună eşarfele şi să treacă în revistă batalioanele, care se mai pot alcătui. Vom porni în fruntea lor

---

[I] Fere Theophile-Chiarles (1845—1871), muncitor friancez, ziarist, membru al Comunei, procuror adjunct al Comunei, a condus lupta împotriva contrarevoluţiei. A fost împuşcat de cei din Versailles. (Nota red. ruse). ,

,

spre poziţiile care mai pot fi smulse din mîinile inamicului.

Propunerea lui Delescluse fu primită în unanimitate.

Centrul atacurilor furioase ale inamicului era acum piaţa Château d’Eau, de unde, ca nişte raze, porneau opt străzi. Se părea că această piaţă despărţea cartierele aristocratice ale Parisului de cele muncitoreşti.

Armatele diin Versailles voiau să ocupe Chateau d’Eau pentru a deschide calea spre Belleville şi Menilmontant — ultimele fortăreţe ale Parisului revoluţionar.

Toţi cei care mai puteau ţine arma în mînă se repeziră pe baricadele de la Chateau d’Eau. Dar Delescluse nu putea pleca atît de uşor ; era mereu reţinut cu fel de fel de treburi.

C'înd în cele din urmă reuşi să iasă din primărie, fu întîmpinat la uşă de Dmitrieva. Era rănită şi-l ducea pe braţe pe Frankel însîngerat. Amîndoi luptaseră în vestitul batalion 101.

Delescluse le strînse mîna, întrebîndu-i :

— Cum stăm cu strada Magnant ?

— Mai rezistă — răspunse Dmitrieva şi un zîmbet slab trecu peste chipul ei palid şi obosit.

Delescluse porni mai departe. Incordîndu-şi voinţa îşi mişca picioarele care nu-l mai ascultau.

Pe bulevardul Voltaire întîlni doi tineri soldaţi din Garda Naţională, care escortau un ofiţer din Versailles.

Unul dintre ei, tînăr de tot, aproape un copil, cu o faţă energică şi expresivă, făcu un pas înainte. II recunoscuse pe Delescluse şi glasul îi tremura de emoţie cînd se adresă delegatului militar.

— Am venit să cerem moartea acestui om, spuse el, arătîndu-l pe ofiţerul captiv. L-am luat

prizonier într-o luptă corp la corp. Sub ochii mei l-au ucis pe fratele meu rănit. Am vrut să-l împuşcăm, dar comandantul nostru s-a împotrivit şi a dispus trimiterea lui la Comitetul Salvării Publice. În fiecare zi ai noştri sînt sugrumaţi, sînt ucişi fără milă. În fiecare zi vedem cum cad răpuşi prietenii noştri. Cerem răzbunare ! Nu vrem ca ucigaşii fraţilor, surorilor şi mamelor noastre să rămînă în viaţă... Nu ne precupeţim sîngele, dar cerem dreptul de a-i pedepsi pe călăi. Ei trebuie să moară !

Delescluse tăcu. După uin răstimp de chinuitoare aşteptare spuse încet :

— Vă înţeleg şi simţămintele şi mînia voastră dreaptă. Dar să nu ne purtăm ca duşmanii noştri, să nu ucidem fără judecată un om dezarmat, chiar dacă i se cuvine cea imai aspră pedeapsă. Prizonierul va fi judecat. Féré va iavea grijă ca judecata să aibă loc fără nici o amînare. [I]
Iar tribunalul Comunei nu va îngădui ca ucigaşii fraţilor noştri să rămînă nepedepsiţi.

Şi-l luă de mină pe tînărul care continua să protesteze şi să-şi arate nemulţumirea :

— Dacă veţi călca disciplina revoluţionară, veţi face jocul duşmanilor noştri !

— Bine, — răspunse posomorit tînărul, — vom lupta pînă la sfîrşit!

Delescluse petrecu mult timp cu privirea cele trei siluete, care se depărtau din ce în ce mai mult, apoi se înapoie încet la primărie.

Aici află că se luase hotărîrea ca guvernul

[I] Frankel Léo (1844—1896) — muncitor giuvaergiu, ungur, membru al Internaţionalei I-a, unul dintre conducătorii Comunei ; conducea Comisia Muncii (Ministerul Muncii). Eria în corespondentă cu Marx. După căderea Comunei, rănit, s-a refugiat în Elveţia. Mai tîrziu a fost ales membru în Consiliul General al IinternatiOiiialei.

Comunei să treacă la primăria aroindismentului douăzeci, deoarece armata din Versailles începuse o mişcare de încercuire a arondismentului al unsprezecelea.

— Se pare că acesta va fi ultimul sediu al Comunei, spuse posomorit Fere, care se apropiase între timp.

Delescluse nu-i răspunse. Se aşeză la o masă şi începu să scrie :

„Răimîi cu bine, dragă soră ! Nu cred să scap cu viaţă dintr-o nouă bătălie de seama celor prin care am avut prilejul să trec pînă acum. Nu vreau să fiu nici jucăria, nici victima reacţiunii triumfătoare. Ultima rămăşiţă a puterilor mi-o voi folosi pentru opera căreia i-am consacrat întreaga viaţă. înainte de a-mi afla liniştea veşnică, îţi trimit ultimul meu gînd. Tu mi-ai înlocuit familia, după moartea bietei noastre mame. Te binecuvîntez. Rămîi cu bine !“

Băgă scrisoarea în buzunar şi, după ce-şi puse pălăria, dădu să iasă din odaie. în prag se izbi de Jourde.

— Te căutam, spuse ministrul finanţelor. Suie-te în omnibuz, trebuie să ne mutăm la primăria larondismentului douăzeci.

— Nu viu cu voi... N-am ce căuta acolo, răspunse Delescluse. Mă duc să-mi îndeplinesc datoria, să-mi dau

viaţa pentru cauza Comunei. E ultimul lucru pe care-l mai am de făcut.

Şi cu o tărie de neaşteptat din partea unui om atît de Vîrstnic, porni spre Chateau d'Eau.

Jourdes şi Lisegaray [1] îl urmară. Pe drum îi întreceau mereu mici detaşamente de federaţi, care se grăbeau să apere fortificaţiile din Chateau d'Eau.

Delescluse mergea pe bulevardul Voltaire, aşa cum umblase întotdeauna : cu pălăria pe cap, într-o haină închisă, cu pulpane lungi şi pantaloni negri. Mergea fără nici o armă, sprijinindu-se într-un baston. Brîul roşu abia i se vedea de sub curea. Pe măsură ce se apropia de piaţa Chateau d'Eau, drumul pe bulevard se dovedea tot mai greu. În jurul baricadei, obuzele cădeau şi explodau fără încetare.

— Stai, Louis ! îi strigă Jourde lui Delescluse. E o adevărată sinucidere !

— Nu, nicidecum ! răspunse delegatul militar mergînd mai departe. Sinuciderea este o negare a vieţii, Lar noi murim în numele vieţii. Puterile îmi sî.nt pe sfîrşite. Nu mai pot ţine arma în mînă, dar îi pot îmbărbăta pe ceilalţi. E ceea ce am de gînd să fac...

Jourde nu răspunse. Lîngă ei, Vermorel se prăbuşi de pe cal. Se urcase în ziua aceea pentru prima dată în şa şi cutreierase călare baricadele, îmbărbătîndu-i pe comunarzi şi organizînd detaşamente noi.

Jourde şi Lisegaray se grăbiră să-l ajute. II ridicară şi-l duseră pe braţe la spital. Delescluse strînse mîna~tovarăşului rănit şi porni mai

---

[1] Lisegaray Prosper-Olivier (1839- 1901) — ziarist francez, istoric şi participant al Comunei. (Nota red. ruse).

departe.

Soarele apunea spre marginea pieţii, iar Delescluse mergea mereu, înaintînd cu acelaşi pas hotărît. Nu-l mai urma nimeni. O grindină de gloanţe cădea pe stradă, dar Delescluse ajunse nevătămat pînă la baricadă. Apariţia
lui pe creasta terasamentului baricadei fu atît de neaşteptată, încît puştile amuţiră deodată.

Dar acest răgaz nu dură decît o clipă. Delescluse îşi ridică bastonul, vrînd parcă să-l ameninţe pe inamic sau să-i îmbărbăteze pe ai săi.

În faţa lui se porni din nou şuieratul gloanţelor, iar din spate auzi deodată zgomotul de paşi, iatît de cunoscut şi de dorit, şi strigătele puternice care însoţeau atacul.

Strigînd : ..Pentru Comună ! Pentru libertate 1“, comunarzii împinseră un tun acolo unde stătea acum bătrînul soldat al Revoluţiei. Tunul ajunse aproape lîngă el, cînd deodată Delescluse se prăbuşi lovit de un glonţ inamic.

Şi în clipa aceea, de sus, de pe baricadă, răspunse cu totul pe neaşteptate tunul, semănînd panica în rîndurile soldaţilor inamici care atacau, iar contraatacul fulgerător al comunarzilor îi puse pe fugă.

Vîntul umflă eşarfa roşie de pe trupul neînsufleţit al delegatului Comunei şi o întinse oa un steag plecat în faţa luptătorului căzut.

XVIII

MAMA LOUISEI

De patru zile Louise Michel nu se mai întorsese

acasă.

În căsuţa din strada Oudot se afla şcoala şi o mică locuinţă, pe care o ocupa Louise şi cu bătrîna sa mamă.

Aici toate erau neschimbate, ca de obicei.

Doamna Michel, o bătrînică de statură mijlocie, căruntă, cu trăsături frumoase şi cu o înfăţişare plăcută, se apucă să pregătească cina sărăcăcioasă, cu toată neliniştea care-i sfîşia inima.

„Dacă Louise se va întoarce, va veni desigur flă- mîndă“, se gîndi mama şi începu să cureţe cartofii cu mîinile tremurînde Apoi puse ibricul de cafea într-un termos improvizat dintr-un morman de perniţe brodate, de toate mărimile.

Cineva bătu la uşă.

Doamna Michel acoperi cu grijă ibricul cu un şal şi se grăbi să deschidă. Ştia că Louise batea altfel, dar se putea să fie şi un trimis al fiicei sale.

Se bucură, recunoscînd silueta subţire ia florăresei Marie, care locuia peste drum de casa ei.

— Ce vrei, fetiţo ?

•— Domnişoara Louise nu s-a întors încă ? întrebă Marie îngrijorată.

■— Nu, nu s-a întors...

— O, doamnă ! Mi-e aşa de frică ! Soldaţii din Ver- sailles mişună prin cartierul nostru, cercetează toate casele, ucid bărbaţii şi iau femeile şi copiii. Mama şi cu mine ne temem pentru dumneavoastră. N-aţi vrea să plecaţi de-acasă ?

— De ce să mă tem ?

Doamna Michel îşi îndreptă cu mîndrie spatele şi-i păru deodată Măriei nespus de înaltă.

•— O, doamnă ! Se aud zvbnuri atît de cumplite ! Marie îşi împreună palmele slăbuţe. Dacă prietenul meu Cri-Cri de la „Greierul vesel“ iar fi

fost aici, fără îndoială v-ar fi sfătuit unde să vă adăpostiţi. Dar nu mai putem străbate pînă la el, cartierul nostru este încercuit.

Chipul Măriei se întunecă. Cufundată în gîndurile ei, doamna Michel nu băgă de seamă această schimbare.

— Mulţumesc, Marie, că ai venit să mă previi, spuse ea cu glasul liniştit. Sînt gata să-i întîmpin pe aceşti nemernici.

- Totuşi n-ar trebui să rămîneţi singură, stărui fetiţâC Aţi putea pleca... de pildă la sora dumneavoastră. N'umai să nu rămîneţi aci !

Doamna Michel zîmbi cu blîndeţe. Marie se uită la ea uimită, cu ochii larg deschişi. Cum mai putea femeLa aceasta să zîmbească şi să vorbească atît de liniştită ? Se zvonea că Louise, singura ei fată, atît de iubită, fusese împuşcată de cei dtn Versailles...

Bătrîna doamnă Michel se grăbi deodată şi trecu în mica încăpere de alături, care servea drept sufragerie.

— Uite ce-i, Marie. Pesemne Louise nu se va întoarce nici astăzi. Dacă cei din Versailles se plimbă în voie pe strada noastră, ea nu trebuie să vină aici. Du-i mamei tale, asta — şi scoţînd ibricul cu cafea dintre perne, îl puse în mîimle Măriei, care se uită uluită la ea. Cafeaua o s-o mai întărească pe mama ta.

— Dar dumneavoastră, doamnă Michel ? Cafeaua aceasta poate să vă prindă bine şi dumneavoastră.

— Ia-o, Marie ! Doamna Michel clătină din cap cu un aer obosit : mie n-o să-mi mai trebuiască...

Marie mulţumi, luă ibricul cu cafea şi se îndreptă încet spre ieşire.

îndată ce uşa se închise în urma ei, doamna

Michel îşi roti prin casă privirea tristă.

Locuinţa lor avea două odăiţe prietenoase, care serveau totodată şi de bucătărie, şi de sufragerie, şi de dormitor, şi de odaie de lucru a Louisei. Nicăieri vreo urmă de praf sau de gunoi. Cele cîteva castroane şi crătiţi, care atîrnau deasupra plitei, străluceau ca noi. Pretutindeni, pe mese şi pe ferestre, erau flori în glastre şi în ghivece.

„Dacă vin cei din Versailles ? se gîndi bătrîna. Trebuie să distrug tot ce-ar putea să-i vatăme Louisei“.

Şi se apucă să deschidă, unul după altul, sertarele mesei la care fiica ei lucra de obicei seara. Dar curînd se dădu bătută în faţa acestei operaţii grele : erau atîtea hîr- tii, nu-i era uşor să aleagă. Pe care să le distrugă, şi pe care să le păstreze ?

Bătrîna rămase o clipă nemişcată cu mîna pe mormanul de acte, cufundată în gînduri.

O revăzu ca aievea pe fiica sa, aşa cum o ştia impetuoasă şi înflăcărată, cu privirea neînfricată a ochilor mari şi negri. „Fecioara Roşie din Montrnartre“ ! Aşa o porecliseră pentru vălul care îi acoperea trupul zvelt. De acest văl nu se despărţea niciodată. Oare nu era el o dovadă mai distrugătoare decît toate aceste hîrtii ?...

Doamna Michel închise la loc sertarele mesei şi se apropie de geam, atrasă de strigătele care răzbeau din stradă.

O trecură fiorii. Văzu zăcînd pe trotuar un om, plin de sînge. Faţa-i era desfigurată, de nerecunoscut.

Murise, dar o mînă de oameni tot mai ţipau furioşi în jurul lui.

Doamna Michel îi recunoscu pe Pichet, brutarul cel bondoc, pe negustorul de vinuri Durei, cu nevasta lui, şi pe alţi bogătaşi ai cartierului, fşi arătau mulţumirea faţă de cei trei soldaţi ai armatei din Versailles, care-l ucise- seră pe cel căzut.

La celălalt capăt al străzii se arătă silueta uscăţivă a doamnei Libou, pe care o ştiau prea bine toţi locuitorii cartierului. Alerga undeva grozav de grăbită, dînd din mîinile ei uscate, osoase, şi peste măsură de lungi. Din cînd în cînd se întorcea ameninţătoare şi striga, nu se ştie către cine :

— Veniţi după mine să vă arăt! Ştiu prea bine unde şade !

Abia acum doamna Michel văzu că-n urma văduvei Libou venea un detaşament de soldaţi din Versailles.

„Unde s-o fi ducînd ?“ se gîndi ea cu teamă, văzînd că primul detaşament dispare în clădirea

din faţa casei sale. începu să-i treacă în revistă pe toţi locatarii de acolo. Bătrîna Clibct ? Amîndoi băieţii ei sînt comunarzi şi nu se mai ştie nimic de soarta lor. Sau poate ceasornicarul Ray- neau ? Fusese unul dintre cei dintîi care plecase să lupte pe baricade... sau poate Meunier ?...

O izbitură puternică cu patul puştii în uşa de la intrare întrerupse gîndurile doamnei Michel. Se repezi să deschidă.

Abia apucă să tragă zăvorul şi doamna Libou năvăli în casă, cu detaşamentul care o urma. Va să zică asta era ! Va să zică femeia aceasta rea conducea detaşamentul soldaţilor din Versailles spre casa doamnei Michel.

— Am ajuns ! Aici este ! triumfă doamna Libou. Ia priviţi ! Iată-i portretul ! şi se repezi drept în dormitor unde, în colţ, pe măsuţă, se afla un portret mare al Louisei.

— Cum o cheamă pe fata ta ? tună ofiţerul, lăsîndu-şi mîna grea pe umărul doamnei Michel. Răspunde !

— Louise Michel, se auzi răspunsul ei liniştit. Rosti cu mîndrie numele vestitei sale fiice.

— Unde se află acum ? urmă ofiţerul.

— Nu ştiu.

Doamna Michel nu-şi pierdu cumpătul. Ochii ei mari şi trişti ţinteau faţa roşie de mînie a ofiţerului.

— Cum aşa „nu ştiu“ ? T r e b u i e să ştii ! Ofiţerul sublinie cuvîntul „trebuie“.

■— A plecat de patru zile şi nu s-a mai înapoiat. Asta-i tot ce vă pot spune.

— Dacă nu ne arăţi imediat unde se ascunde ciuma asta roşie, vei plăti cu viaţa.

Ofiţerul, cu o mişcare furioasă, aruncă jos de pe măsuţă portretul Louisei.

Mama dădu să-l ridice, dar ofiţerul fu mai iute

decît bătrîna : strivi cu piciorul geamul, care trozni sub cizma grea.

Fără a rosti o vorbă, doamna Michel aruncă o privire tristă către portretul fiicei sale.

— Percheziţionaţi ! ordonă scurt ofiţerul.

Hîrtiile, pe care abia cu cîteva clipe mai înainte doamna Michel se sfiise să le atingă fără voia fetei, zburau acum prin odaie, ca nişte pasări albe, speriate.

Doamna Libou îi ajuta de zor pe jandarmi în treaba aceasta murdară.

— Dacă nu spui unde ţi-e fata, te luăm în locul ei, o ameninţă ofiţerul.

O licărire slabă de bucurie se aprinse în ochii doamnei Michel.

„Ah, dacă ar fi adevărat ! Dacă aş putea cu preţul vieţii mele să-mi scap fetiţa !“ se gîndi bătrîna.

— Îţi dau zece... nu, cinci minute să te gîndcşti, tună undeva, aproape de tot, glasul aspru şi răstit al ofiţerului.

Doamna Michel închise ochii, pentru a nu vedea cum mîinile soldaţilor răvăşeau necruţătoare casa, în care trăise şi lucrase scumpa ei Louise. După zgomotul obiectelor care cădeau şi se spărgeau, încerca să-şi dea seama ce anume căutau soldaţii.

Iată, acum au spart portretul soţului ei, al tatălui Louisei, mort de atîta vreme. „Ah, desigur că au tras perdeaua de pe colivia lui Coco, papagalul, de aceea se loveşte aşa de gratii !“...

Doamna Michel deschise ochii speriată. Da, aşa era : perdeaua de satin negru, care acoperea colivia bătrînului, dar încă frumosului papagal,

răsfăţatul Louisei, fusese az- vîrlită jos. Papagalul, umflat în pene, speriat şi orbit de lumină, se ghemuise acum într-un colţ al coliviei, lîngă cutia cu seminţe.

Doamna Michel făcu o mişcare ca să mîngîie pasărea speriată. Şi parcă mulţumindu-i pentru grija ei, papagalul rosti cuvîntul pe care-l ştia cel mai bine :

— L-l-l-ouise, L-l-l-louise !

Glasul strident al pasării îi scoase cu totul din fire pe jandarmi. Unul dintre ei băgă mîna în colivie, apucă pasărea şi îi strivi căpşorul pestriţ.

— De ce ai făcut asta ? Doamna Michel îşi frînse mîinile.

— Să nu mai rămînă nimic viu în casa aceasta ! ţipă jandarmul, furios.

Doamna Michel se uită tulburată în jur. îşi dădu seama că în casa aceasta inu va mai fremăta niciodată viaţa. Louise a ei nu se va mai întoarce niciodată, nu o va mai revedea niciodată.

Umerii i se gîrboviră. Peste cîteva clipe îşi ridică fruntea, pentru a privi în jur, apoi spuse :

— Cele cinci minute au trecut... Sînt gata să vă urmez.

XIX

„N-O SĂ BEŢI DIN VINUL NOSTRU!“

încet, ca să nu verse cafeaua, Marie coborî scara casei unde locuia bătrîna Michel şi tocmai voia să treacă drumul, cînd la o cotitură zări statura înaltă, atît de cunoscută a Claudinei.

Vivandiera se grăbea. O boare de vînt îi

răscolea buclele negre, care îi cădeau pe umeri. Ducea o damigeană cu vin roşu, pe care o strîngea la piept, sub un şa! înnodat cruciş.

— Doamnă Claudine ! o strigă Marie.

Claudine îi zîmbi de departe şi-şi iuţi pasul.

Marie începu şi ea să se grăbească. Voia să-i vorbească mai pe-ndelete, să afle ce se petrecea în oraş,

— încotro atît de tîrziu ? o întrebă Marie, strîngîndu-i mina.

— Mă grăbesc să ajung în strada Vieille-du-Temple, unde au fost aduse două grupe de prizonieri. Poate mai sosesc la timp... O să bea şi ci săracii din vinul nostru şi-o să le mai vină inima la loc... O să le fie mai uşor să ţnoară...

— Dar n-o să te lase soldaţii !...

— Am mai făcut-o azi de două ori. Acum, noaptea, e şi mai uşor, răspunse vivandiera şi zîmbi cu amărăciune.

Marie se uită cu admiraţie la Claudine.

— Dar Claude ? întrebă ea.

La auzul acestui nume, faţa vivandierei se însenină :

— L-am lăsat la o vecină care are grijă de el. Mă crezi că-n ultimul timp, nici nu l-am văzui în fiecare zi ?

— Ei, frumoaso, tocmai la timp ai sosit! Nu cumva ne aduci vîn? De cînd îl aşteptăm ! Ia, dă-l încoace, să-l gustăm ! auzi Marie în spatele ei.

Doi soldaţi se apropiau în grabă de Claudine.

Unul întinse mîna spre damigeana, dar vivandiera se feri deodată în lături.

— Nu-i pentru voi ! spuse ea aspru.

— Ia te uită, ce arţăgoasă ! Prea ţii la preţ! Dar,

fie şi cu plată. Asta nu ne poate opri ! şi soldatul băgă mîna în buzunar.

— N am nevoie de banii tăi 1 Şi nu-ţi dau vinul, i-o tăie scurt Claudine.

Marie se uita speriată, cînd la soldat, cînd la faţa Clau- dinei, care se acoperise toată cu pete roşii.

Soldatul se supără.

— Nu-l dai, ţi-l luăm cu de-a sila ! Drăguţul tău poate să bea şi apă ! şi, rîzînd grosolan, întinse mîna să ia damigeana din braţele Claudinei.

— N-o să beţi voi din vinul nostru ! strigă vivandiera înfuriată şi fenndu-se de soldat trînti din răsputeri damigeana d<= pietrele caldarîmului

Şiroaie de vin se prelinseră peste bolovani, alcătuind mici băltoace roşii.

înnebunit de furie, soldatul scoase revolverul şi, înainte ca Marie să-şi poată da seama de ceea ce se petrecea,

Claudine se prăbuşi. Vivandiera nici nu gemu, nici nu strigă... Striga Marie cu o voce sălbatică, fără să-şi poată lua ochii de la firele subţiri de sînge, care curgeau ames- tecîndu-se cu cele purpurii ale vinului.

Marie se aruncă în genunchi în faţa Claudinei, care zăcea la pămînt, şi-i luă mîna. Era o mînă grea, fără viaţă... Vivandiera nu mai răsufla. Trăsăturile feţei i se des- tinseseră şi căpătaseră o expresie severă, aproape aspră.

— Cară-te de aici, dacă nu vrei s-o păţeşti şi tu ! răcni soldatul furios, că rămăsese fără vin.

Marie o luă la goană. Mai repede, cît mai repede să ajungă acasă, la mama ! Să-şi înfunde capul în pernă ! Să închidă ochii ! Să nu mai vadă, să nu mai audă nimic ! Să uite !...

Marie se opri în pragul casei. Trebuia să se liniştească! Tot mai gîfîia şi inima îi bătea să-i spargă pieptul.

— De ce ai lipsit atît de mult ? Unde ai fost ? se auzi vocea slabă a doamnei Mollet, care zăcea în pat.

— Am fost la doamna Michel, mămico. Ţi-a trimis cafea... Numai că... am căzut pe drum şi am vărsat-o toată...

— Nu cumva te-a supărat cineva, Marie ? Spune-mi, draga mea !

Fetiţa simţi cum o îneacă plînsul. Izbucni într-un hohot de suspine.

— Ce-i cu tine ? Ce ai ? întrebă mama ei speriată, ri- dicîndu-se într-un cot.

— îmi pare rău... c-am vărsat cafeaua !

— Nu ţi-e ruşine să plîngi pentru asemenea fleacuri ! o dojeni doamna Mollet. Mai bine spune-mi, s-a întors domnişoara Louise ?

— Nu s-a întors încă.

— Nu cumva or fi arestat-o ?

—- Nu-u-u ştiu, sughiţă fetiţa, ştergîndu-şi lacrimile.

— Ah, ce zile înspăimîntătoare ! spuse oftînd doamna Mollet. Cît ai lipsit a venit vecina Antoinette şi mi-a povestit că străzile sînt pline de morţi... Oare să fie adevărat ?

— Nu ştiu, eu n-am văzut... se grăbi s-o liniştească Marie.

— Ce-o să se facă femeile şi copiii acelora care au rămas morţi în stradă, urmă doamna Mollet.

Şi vorbi aşa multa vreme, iar Marie dădea mereu din cap, în timp ce sufletul îi era în strada aceea, unde zăcea moartă Claudine.

Noaptea, Marie nu putu să adoarmă. În mintea

ei se îngrămădeau atîtea gînduri noi, neobişnuite. Cîte schimbări într-un răstimp atît de scurt ! Cu puţin înainte, numai cu două luni în urmă, Marie nu-şi închipuise decît foarte vag viitorul. Se vedea doar în vis o adevărată florăreasă, nu dintre acelea care. vînd violete la colţul străzii, nu ! O florăreasă pricepută, care face din materiale scumpe — atlas, catifea şi alte materiale de preţ — flori minunate, podoabe pentru rochiile cucoanelor elegante.

Şi deodată veniseră puţinele zile fericite ale Comunei şi visurile de odinioară i se părură Măriei caraghioase şi fără rost. Dar şi Marie nu mai era aceeaşi. Mărturisise deschis mamei, lui Charlot şi lui Gaston, că în adîncul sufletului ei îşi dorise întotdeauna să fie învăţătoare, ca Ma- deleine Rocques sau chiar ca domnişoara Louise. Dar oare mai înainte ar fi îndrăznit măcar să se gîndească la aşa ceva ? Şi acum... E drept, înainte de a putea învăţa pe alţii, mai avea ea singură încă mult de învăţat. Dar de aci înainte Marie nu va mai sta la colţul străzii cu bucheţelele de flori : la toamnă va merge şi ea la şcoală.

Din ordinul Comunei numeroase şcoli, ţinute de călugări, fuseseră prefăcute în şcoli publice. Toate profesoarele călugăriţe fuseseră înlocuite la şcoala Saint-Nicolas, prin faţa căreia trecea Marie în fiecare zi. O dată cu noile învăţătoare, pătrunsese în atmosfera stătută, înăbuşitoare a şcolii, o boare proaspătă de aer curat... În locul statuii de lemn a maicii domnului, se afla acum o hartă mare a Franţei.. Arătînd rîurile, oraşele, munţii, cu o linie de fier, cu care înainte călugăriţa necruţătoare lovea degetele fetiţelor pedepsite, învăţătoarea povestea acum cu înflăcărare copiilor cît de bogat este pămîntul Franţei şi cît de fericită va ajunge ţara, cînd pilda Parisului va fi urmată şi

de alte oraşe şi sate ! Fetiţele uitau că se află în clasă, la lecţie, şi nu voiau să mai plece, deşi clopoţelul suna mereu, chemîndu-le la masă...

Marie se întoarse pe cealaltă parte şi-şi trase cearceaful peste ochi.

Răsuflarea liniştită şi egală a mamei ajunse pînă la urechea fetei.

Maria sări din pat şi fugi la geam. Mai era întuneric, totuşi fetiţa îşi îndreptă privirile spre locul unde rămăsese trupul Claudinei. Se rezemă cu palmele de pervaz şi se uită afară în stradă.

Linişte... Numai din cînd în cînd se mai auzeau de departe împuşcături... Găsi pe pipăite florile din geam. Violete ! Erau cele mai mari pe care le văzuse vreodată. Îi dăduse şi lui Gaston una. Unde o fi el acum ? Oare mai trăieşte ?... Marie scoase din vas cîteva violete. Una, două... opt... cincisprezece. Nici ea singură nu ştia de ce le numără. Căutînd să nu-şi trezească mama, fetiţa îşi puse paltonul peste cămaşă şi în picioarele goale se îndreptă încet spre uşă, strîngînd buchetul în mînă.

Strada era pustie. Marie mergea poticnindu-se, privind sperioasă în jur. Dacă ar vedea-o cineva ? Cu -flori... aşa, singură... Ar putea să atragă năpasta nu numai asupra ei, ci şi asupra mamei. Broboane de sudoare reci i se prelinseră pe frunte. Inima i se zbătea în piept ca o pasăre în colivie. Tîmplele îi zvîcneau şi i se părea că în ele băteau pe întrecute mici ciocănele nevăzute.

Luna ieşise cu totul din nori. Lumina-i palidă arunca luciri de sidef peste geamurile ferestrelor şi peste frunzişul fraged al copacilor, scăldat în rouă. Casele mici, cenuşii, care încadrau din amîndouă părţile străduţa îngustă, căpătară deodată o înfăţişare ciudată. Marie grăbi pasul...

Claudine zăcea tot pe locul unde căzuse. Avea aceeaşi faţă senină. Lîngă ea strălucea ibricul de cafea al doamnei Michel. Stăpînindu-şi teama atît de ciudată, pe care i-o trezea gîndul morţii, Marie puse florile pe pieptul rece al Claudinei.

XX

PRIZONIERUL CELOR DIN VERSAILLES

Cri-Cri se simţea copleşit de cele petrecute. I se părea că nu mai era alt om pe lume atît de năpăstuit ca el.

Totuşi, îndată ce se pomeni în beciul plin de prizonieri — unii militari, alţii simpli civili, bănuiţi că-i simpatizau pe comunarzi sau că aveau legături cu ei — Cri-Cri îş! dădu seama că toate necazurile sale nu însemnau decît o picătură de apă în oceanul necazurilor comune.

Erau atîţia oameni închişi aici ! Bătrîni şi tineri, femei şi copii, bolnavi sau sănătoşi... Soldaţii din Versailles, strîrniţi de şefii lor, se purtau ca nişte fiare; îi ucideau pe loc pe cei în casele cărora găseau vreo tunică, nişte bocanci sau pantaloni din uniforma Gărzii Naţionale.

Nimeni mu se miră de sosirea lui Cri-Cri, cînd jandarmul Tarat îl îmbrînci în beci. Uşa se deschidea mereu pentru a lăsa -să intre tot alţi prizonieri, dar cei care ieşeau nu se mai întorceau niciodată...

Cri-Cri se culcă pe jos într-un colţ liber, lîngă un butoi uriaş, care răspîndea un miros ameţitor de vin.

— Mirosul ăsta de vin îţi face rău pe stomacul gol, glumi un flăcău în uniformă.

Se vedea că îl tîrîseră cu sila acolo şi că fusese

stîlcit în bătăi pe drum : avea toată ifaţa numai vînătăi şi zgîrie- turi, un ochi îi era aproape în întregime acoperit de-o umflătură roşie-vînătă, mîneca de la tunică îi era smulsă, iar chipiul zdrenţuit.

Un federat mai în vîirstă îşi scoase din .gură luleaua în care de mult nu mai era nici o fărîmă de tutun şi spuse ca pentru sine :

— Acum e limpede ! Ar fi trebuit să se pornească chiar de la început ofensiva împotriva celor de la Versailles.

— Iată şi cu Banca prea am umblat cu mănuşi, întări un bondoc cu părul şi barba uşor încărunţite. Să fi pus de la început mîna pe ea ! Atunci te-ai fi putut înţelege cu cei din Versailles !

Ceva mai departe de Cri-Cri şedea o femeie de vîrstă mijlocie.

— Cum ai nimerit aici ? o întrebă federatul cu luleaua.

Femeia aceasta, atît de liniştită, răspîndea parcă o
adiere de pace şi de blîndeţe, care te făcea să te simţi bine în preajma ci. Şi părea cu totul de neînţeles, ce legătură putea avea ea cu baricadele, cu lupta şi cu răsculaţii.

— Mă numesc Josephine Richou, începu femeia, deşi nimeni nu se gîndise s-o întrebe cum o cheamă. M-au arestat din pricina statuilor de piatră.

— Ce fel de statui ? se miră comunardul cu luleaua.

— Trecînd mereu pe strada Magnant, pe lîngâ baricade, — începu să povestească Richou, fără a lăsa să-i scape nici un amănunt, — văd cum se zbate tineretul să ridice noi baricade, numai că treaba nu prea merge : n-au pregătit din timp

materiale. Dar chiar în faţa lor se afla o prăvălie de pietre funerare : statui de îngeri şi de sfinţi. Atunci i-am zis comandantului : „E-eh, cum de nu ţi-a trecut prin minte ! Statuile astea pot servi foarte bine la apărare !“ Şi el mi-a ascultat sfatul. Într-o clipită, băieţii lui au curăţat prăvălia domnului Coulin. Să fi văzut numai cît .de ciudat arăta baricada pe care se înşira un înger plîngînd lîngă sfînta Ecaterina, apostolul Petru şi alţii !... Ei, şi pe uirmă, cînd baricada a fost luată de cei din Versailles, s-a găsit o limbută — avem destule în cartierul nostru ! — care m-a pîrît. „Tu ai fost aceea care ai dat ordin să se ducă statuile pe baricadă ?“ m-a întrebat un ofiţer de-ai lor. „Păi statuile sînt de piatră, iar cei ce se ascundeau în dosul lor erau oameni vii! Am vrut să le feresc viaţa“, i-am zis... Femeia tăcu puţin, apoi adăugă foarte simplu : Şi aşa am ajuns aici !

— Azi dimineaţă au dus şi au împuşcat o femeie numai pentru că a strănutat de trei ori în timpul cercetărilor şi a murdărit tunica sergentului, spuse un bărbat slab şi deşirat.

Rosti foarte liniştit aceste cuvinte, apoi se apropie de zid, scoase o bucăţică, de cărbune din buzunar şi începu să scrie cu litere mari şi avîntate.

Comunarzii se întoarseră spre el.

— Ce scrii acolo ? îl întrebă mirat fedeiratul cel vîrst- nic.

— Este testamentul :pe care-l las .micuţei mele Ninette — răspunse omul cel înalt. Merge pe al şaselea an. îmi

— pare rău ică noi n-am strigat asta înainte în gura mare, pe străzi. Copiii noştri să nu se încreadă în lacrimile de crocodil ale duşmanului şi să nu repete greşelile părinţilor lor !

TESTAMENTUL MEU PENTRU MICUŢA NINETTE FII PÂRA MILA FAŢA DE DUŞMANI 1 ***Jean Terry — tîmplar 24 mai I87Î***

Azvîrli cărbunele şi se depărtă de perete. Văzură toţi, într un cadru îndoliat, următoarele cuvinte scrise cu cărbune pe fondul alb al peretelui :

Din partea cealaltă a beciului răzbi un geamăt slab.

Cri-Cri, care pînă atunci nu scosese nici o vorbă, sări în picioare fără să vrea.

— Cine geme ?

■— E unul care trage să moară, răspunse parcă fără chef comunardul cu luleaua. Cred că n-o să treacă ziua de azi : de dimineaţă şi-a pierdut cunoştinţa.

Cri-Cri se strecură din colţul său, căutând să nu calce peste oamenii întinşi pe jos, şi ajunse lîngă cel care gemea.

Faţa muribundului, albă ca varul, cu pleoapele închise, era lipsită .de orice expresie. Cri Cri îşi dădu seama că nu-l mai putea ajuta cu nimic şi se întoarse spre o ferestruică făcută în zid, sub tavan. Petecul de cer, care se zărea prin geam, era roşu ca văpaia.

■—- Unde arde ? întrebă Cri-Cri, fără .a se adresa cuiva anume.

•— Arde Parisul, răspunse cu un glas mohorît

unul dintre cei întinşi pe podea.

În noaptea aceea fură pîrjolite case, străzi şi cartiere întregi. Focul se întindea cu o furie deosebită, mai ales în cartierul dintre strada Royale şi strada Saint-Suplice.

Uriaşa pălălaie de flăcări era despicată în două de apele Senei, care curgeau înroşite de sînge şi văpăi.

Pîirjolul înghiţea clădiri care păreau veşnice.

Cine purta vina acestor incendii ?

Comunarzii nu recurgeau decît foarte rar la perdeaua de ifoc pentru a opri înaintarea inamicului sau pentru a-l împiedica să încercuiască vreo baricadă.

Focul izbucnea din pricina obuzelor umplute cu petrol, care cădeau ca o ploaie asupra Parisului.

— Să fie oare totul pierdut ? izbucni Cri-Cri. îşi ascunse faţa în mîini şi închise ochii, ca să inu mai vadă ce se petrecea în jur.

— Curaj, piciule! încă nu e totul pierdut! se auzi glasul comunardului cel vîrstnic. Deznădejdea şi frica îi fac pe duşmanii noştri să ardă şi să distrugă totul. Aceasta o pot face şi fără ajutorul nostru. Dar de construit, numai noi putem construi. Iată de ce viitorul ne aparţine. Victoria va fi a noastră !

Cri-Cri privi mai departe Parisul care ardea, dar acum flăcările sîngerii ale incendiului nu-i mai apăreau ca o sinistră prevestire…

Trecură astfel trei zile chinuitoare.

Unii erau aduşi, alţii erau luaţi din beci. Henriot venea deseori, îi cerceta pe prizonieri şi îi osîndea la moarte.

De micul Cri-Cri de la „Greierul vesel“ nu se interesa nimeni. Băiatul avea destul timp să se gîndească cum sa scape din închisoare, dar de fiecare dată planurile sale se năruiau, pentru că nu era chip să le înfăptuiască. Între timp, uşile se deschideau mereu şi în prag apareau jandarmii : unii îşi roteau tăcuţi privirile pline de răutate în

jur, alţii îşi presărau vorba cu blesteme şi le făgăduiau comunarzilor o moarte năprasnică şi cît mai apropiată.

Prizonierii sufereau de sete. N-aveau nici o picătură de apă.

În dimineaţa zilei de vineri 26 mai apăru Henriot. De data -aceasta purta uniforma de căpitan al armatei din Versailles.

Apariţia lui fu întîmpinată de strigătele posace ale deţinuţilor :

— Iar ne-a venit călăul!

— Ce mai vrea de la noi tiranul ăsta ?

— N-o fi venit după mine ?

Aceste strigăte aflau un ecou dureros în sufletul lui Cri-Cri. îşi ţinu răsuflarea şi se lipi de zid, avînd o presimţire rea.

Henriot dădu un ordin soldatului care-l -însoţea. Acesta împinse grăbit unul din butoaie şi 1 aşeză în picioare, ca o masă, potrivind un alt butoi în chip de scaun.

Henriot se instală la această masă improvizată şi-şi roti privirea plină de răutate asupra prizonierilor. Se opri la un om, care zăcea nemişcat lîngă perete, aproape de uşa de ieşire. Avea obrazul acoperit cu şapca şi mîinile sub cap. Părea că doarme liniştit. Henriot se repezi la el şi-l izbi cu cizma în coaste. Omul îşi trase repede mîinile de sub cap şi sări în picioare.

— Ce-,ai cu mine ? întrebă el pirovocător, şi-şi strînse ameninţător pumnii.

Henriot scoase revolverul din teacă şi strigă :

— Cum -te numeşti ?

— Leveque, muncitor zidar, comandantul batalionului care a apărat -baricada din piaţa Blanch-e.

— A-a ! Acum şi zidarii vor să comande ! strigă Henriot înnebunit de mîni-e şi-şi descarcă revolverul în -capul comunardului.

— Trăiască Comuna! strigă Leveque, prăbuşindu-se.

— Trăiască Comuna ! răsună ca un ecou din toate colţurile beciului.

Henriot îşi dădu îndată seama de atitudinea ameninţătoare a prizonierilor şi se grăbi să plece.

În schimb apărură patru soldaţi cu armele gata de a triage. Prizonierii îi priviră cu ură şi mînie.

Dar iată că Henriot intră din nou. De data aceasta stongea într-o mînă revolverul, iar în cealaltă ţinea o foaie de hîrtie.

Fiecare deţinut ştia că pe această listă de condamnaţi era sau va fi trecut şi numele lui.

Henriot aruncă prizonierilor o privire plină de cruzime şi după ce parcurse cu ochii lista, rosti, dinadins foarte rar :

— Tenry 1

Urmă o pauză lungă, chinuitoare :

— Leontine Bajou, lucrătoare de ciorapi... Cordier — gravor...

După ce citi aceste trei nume, Henriot se grăbi să dispară.

Tenry rupse cel dintîi tăcerea.

— Acela care va irămîne în viaţă, să ţină minte testamentul meu! şi-şi ridică pumnul strîns: Să n-aveţi milă ! Să-i nimiciţi pe duşmanii noştri!

— Mişcă ! se răsti la Terry unul dintre soldaţi, apu- cîndu-l de braţ.

-— Trăiască Comuna ! mai strigă Terry.

— Ia-o din loc, şi soldatul îl îmbrînci pe gravorul Cordier, un om mai în vîrstă, cu barbă şi mustaţă lungă.

Cordier îşi ridică fruntea şi spuse :

— Mă despart de viaţă la apusul ei, dar voi, cei tineri...

-— N-am decît douăzeci şi trei de ani, dar să ştiţi cu toţii : sînt mîndră că plătesc cu sîngele, cu viaţa mea, cele şaptezeci de zile în care oamenii au putut trăi liberi ! strigă ou o tinerească însufleţire muncitoarea Bajou. Se întoarse apoi spre soldatul care o ţinea . „Iar tu, jivină, care ţi ai vîndut

sufletul, tu, Iuda, fii blestemat pe veci 1“ şi-l scuipă drept în obraz.

Jandarmul, înfuriat, se năpusti spre ea şi-o irepezi cu un picior pînă la uşă. TI duseră şi pe Cordier şi pe Terry.

Prizonierii năuciţi mai auziră de cealaltă parte a uşii trei voci contopite într-un singur strigăt:

— Trăiască Comuna !

Se făcu apoi linişte. îndureraţi şi tăcuţi, comunarzii stăteau în jurul cadavrului lui Leveque. Josephine Richou îi acoperi faţa cu batista ei.

Nimeni nu ştia cît timp trecuse : poate un ceas, poate două, poate şi mai mult.

Cri-Cri şedea jos, pe podea, chiar lîngă uşă. Gînduri fără şir i se perindau prin minte. Nu se gîndea la moartea care-l pm'tdea după .acest prag. Dimpotrivă, uşa îl atrăgea : se gîndea cum să fugă. Nu-şi pierduse nădejdea, că se va putea strecura neobservat, pirinzînd o clipă prielnică. încetul cu încetul simţi cum îl cuprinde o toropeală, cînd deodată undeva, aproape de tot, se auziră nişte glasuri, care făcură să-i piară somnul. Se apropie de uşă şi îşi lipi urechea de ea.

Erau două glasuri :

— Ia douăzeci de soldaţi, îmbracă-i în uniforma Gărzii Naţionale şi treceţi eîte unul, cîte doi, la baricada Ram- poneau.

— Dar parola ?

— E uşor de ţinut minte: „Comuna sau moartea !“ Să faci tot ce a poruncit căpitanul Caporal.

Şi convorbirea se întrerupse.

Cri-Cri rămase uluit. Va să zică Lucien era înţeles cu Henriot! „Stai, stai, stai, îşi zise Cri-Cri. Trebuie să le chib- zuiesc bine pe toate... Dar ce să mă mai gîndesc! Am auzit doar cu urechile mele :

„Să faci tot ce a poruncit căpitanul Caporal“. Nu mai încape nici o îndoială : Lucien este un trădător. Dar ce-i de făcut ? Cum să-l previn pe unchiul Joseph ?“

Bra atît de adîncit în gîndurile sale, înot nici nu băgă de seamă că în beci fu adus un nou prizonier.

Glasul nesuferit a lui Henriot îl făcu să tresară :

— Pesemne vrei să te vezi şi tu la zid, jigodie ! Ei, Tarot 1 Fii cu ochii pe el, pînă mă întorc.

Uşa se închise în urma lui Henriot.

— Gaston !

În acest strigăt, care izbucni din adîncul sufletului lui Cri-Cri, era şi bucuria revederii, şi spaima, şi teama pentru soarta tovarăşului.

— Cri-Cri ! Cum ai .ajuns aici ? Şi Chairlot se pomeni în braţele lui Gaston. Oare cei din Versailles scotocesc şi casele din cartierul nostru ?...

Profitînd de plecarea lui Henriot, cei doi prieteni se aşezară într-un colţ şi începură să-şi povestească păţaniile.

— Povesteşte-mi, povesteşte-mi repede ! ,îl zorea Gaston pe Cri-Cri. În orice clipă pot veni după mine.

Pripindu-se şi încureîndu se, Cri-Cri îi povesti tot ce păţise. Se întrerupea mereu, irepetînd : „Cînd mă gîndesc ce prost am fost!“

— Mai important este însă altceva, urmă Cri-Cri. Important este că abia acum, aici, am aflat de trădarea lui Lucian. Şi doar er,a destul de limpede şi atunci la „Trei Castani“, cînd aceşti doi spioni unelteau împreună pe şoptite. Dar tu ?... Cum dte te-au prins '■* Hai, spune !

— Ne-au încercuit, pe cînd apăram baricada de la răscrucea străzii Montreuil cu bulevardul Charcot. În spatele nostru ,a apărut pe neaşteptate

un puternic detaşament inamic : prusacii i-au lăsat pe cei din Versailles să treacă prin zona neutră... Cît am mai avut cartuşe, am tras, dar cînd a trebuit să trecem la baionetă, fiecare am avut de luptat cu cîte zece vrăjmaşi. Lovit în piept cu patul puştii, am căzut. Cineva a strigat: „Lăsaţi-l pe ăsta ! Poate că o să i se dezlege limba după ce o să-şi vină în fire !“ Soldaţii m-au ridicat şi m-au adus... Nu mă aşteptam să te găsesc aici!

— Te-au prins în timp ce luptai pentru Comună, —- spuse Cri-Cri trist, — pe eînd eu... Mi-e ruşine ! Cînd mă gîndesc cît de prost am fost! Am căzut în capcana pe care singur am întins-o !...

— Şi din această capcană rar mai scapă cineva cu viaţă... adăugă Gaston.

— Nu mă tem de moarte! strigă Cri-Cri. Dar cum să-i dau de veste unchiului Joseph de trădarea lui Caporal ?

Gaston asculta, încruntindu-şi sprîncenele.

— Mă gîndesc şi eu la asta — spuse el. Trebuie negreşit să fugi de aici... Trebuie să-i dai de veste unchiului Joseph şi să salvezi ce mai poate fi salvat.

— D,ar cum să ifug de aici şi să te las pe tine singur, în primejdie?

— Prostii ! spuse Gaston răstit. Vorbea ca un om matur, şi Cri-Cri fără să vrea îi simţi superioritatea. Cu mine s-a sfîrşit. M-au prins cu arma în mină. Nimeni nu mă mai poate ajuta. În glasul lui răsuna dîrzenia. Totul se mai poate schimba dacă trădătorul de Lucien va fi demascat. Deci tu trebuie să scapi de aici !

— Dar cum să scap ?...

Cri-Cri îşi roti disperat privirea în jur. Zidurile erau groase şi puternice, singura fereastră avea gratii de fier pe dinafară, iar paza era severă şi

mereu trează.

— Trebuie, trebuie să născocim ceva, repetă Gaston de cîteva ori. Pe faţă i se vedea o puternică încordare. O cută adîncă îi brăzda fruntea. Trebuie să găsim ceva...

Apoi, pe neaşteptate, adăugă, plecîndu-se la urechea lui Charlot :

— N-ai uitat ce te-am rugat atunci, în piaţă ?

Cri-Cri se tulbură, fără să ştie de ce.

— Fireşte, n-am uitat. Vorbeşti de versurile acelea... pentru Marie ?

Gaston dădu din cap.

— Da !

— Se înţelege, se înţelege... spuse Cri-Cri grăbit. Dacă o s-o mai văd vreodată pe Marie...

— Ei, atunci e bine !

-— Dar dacă nu eu, ci tu vei avea norocul s-o revezi pe Marie ? întrebă pe neaşteptate Cri-Cri.

— Atunci o să-i citesc versurile şi-o să-i spun că tu le-ai scris pentru ea.

— Bine, dar în cazul acesta să înlocuieşti cuvîntul „dulce“ prin „gingaş“.

— Bine, să n-ai nici o grijă !

Se auzi zgomotul cheii întoarse în broască, şi toţi amuţiră.

Henriot apăru din nou în beci şi întrebă :

— Cine este aici din batalionul şcolarilor ?

Gaston făcu doi paşi înainte, se opiri în faţa lui Henriot şi răspunse liniştit :

-— Eu, Gaston Claiir !

— Ia să stăm puţin de vorbă, flăcăule. Pairi tare obraznic. Mărturiseşte, ai tras în noi ?

■— A,m tras .

■— De cîte ori ?

— Am numărat pînă la patruzeci, dar pe urmă m-am lăsat păgubaş...

— Ah, canalie, strecură [»'intre dinţi Henriot. Bine, acum o să-ţi ajungă şi-un singur glonte. Mişcă ! Hei, Tarot!

Cri-Cri se prinse de gîtul lui Gaston :

— Din partea mea şi a Măriei, şopti el printre lacrimi, imbrăţişîndu-şi prietenul.

— Atîta timp cît va mai naşte .asemenea copii, Parisul va fi nemuritor ! se auzi un glas plin de .admiraţie.

Aceste vorbe fură ca uleiul vărsat în foc.

— Ce stai, Tarot! Ia desparte puşlamalele astea !

T.arot îl smulse pe Gaston din braţele lui Charlot.

, — Adio, Cri-Cri ! Trăiască Comuna !

Acestea fură cele din urmă cuvinte .ale lui Gaston care mai- ajunseră la urechile lui Cri-Cri. Uşa de fier se închise cu zgomot în urma lui Gaston şi a călăilor săi.

înnebunit de durere, Charlot fugi spre fereastră stri- gînd : „Gaston! Gaston! Adio, Gaston!“ deşi prietenul lui nu-! mai putea auzi.

Răsună o împuşcătură surdă; la început, Cri Cri nu-i pricepu tîlcul.

Josephine Richou, care tot timpul îi urmărise cu multă simpatie pe cei doi băieţi, şopti :

— Bietul copil ! Cred că n-avea nici cincisprezece ani I

Cri-Cri tresări şi se repezi la ea :

— De ce ai spus „n-avea“ ?

Richou îl cuprinse pe Cri-Cri de umeri şi-l întrebă:

■— N-ai auzit nimic ?

Charlot se smulse din braţele femeii şi se vîrî în colţul lui, acoperindu-şi ochii cu mîinile.

„Gaston nu mai este... Se poate oare ca viaţa să se sfîrşească atît de simplu ?... Ce-i de făcut ? Cum să stau aşa cu mîinile în sîn, ifăiră să încerc ceva ?... Nu, nu ! Trebuie să găsesc o ieşire !“

Cri-Cri se învioră deodată. Adevărul cumplit era că Gaston nu mai trăia, dar tot atît de adevărat era că baricada unchiului Joseph trebuia cu orice preţ salvată de trădare.

Acum, Charlot aştepta cu nerăbdare venirea jandarmului. De fiecare dată, cîndi se deschidea uşa, i se părea că există o posibilitate de a se strecura prin ea. De cîteva ori această nădejde se aprinse în sufletul băiatului, dar ea se stingea de îndată ce soldatul cu mutra fioroasă trăgea uşa după el.

îşi lipi din nou urechea de uşă, dar aproape în aceeaşi ■clipă sări la o parte.

În beci fusese adus un nou prizonier. Da, întocmai, „fusese adus“, căci mu se mai putea mişca singur. O Ifaţă tînără, mînjită de fumul prafului de puşcă, cu urme de oboseală şi de nesomn. Cînd ajunse în beci, se prăbuşi, trăgîndu-şi greu răsuflarea. Toţi aşteptau să-l audă vorbind. Şi nu avură prea mult de aşteptat. Venindu-şi puţin în fire, tînărul îşi ridică fruntea şi spuse:

— Bună ziua, tovarăşi ! Iată-mă din nou printre ai noştri. Ce fericire ! Mă cheamă Jeantot. Bine v-am găsit!

Tăcu puţin, parcă adunîndu-şi puterile, şi apoi începu să povestească, oprindu-se deseori ca să mai răsufle.

— Am luptat pe baricada din piaţa Chateau d’Eau. Ştiţi unde vine. în ultimele zile îi spunea baricada lu: Delescluse... Cîtă vreme piaţa se afla în mîinile noastre, cei din Versailles nu puteau trece spre cartierul muncitoresc Belleville. Iată de ce au atacat-o cu atîta furie. Baricada era prost construită şi în Chateau d’Eau cădea un puhoi de obuze şi gloanţe. Dar baricada rezista. Zi şi noapte au stat cu noi deputaţii Fere, Vermorel, Jacquelard, Jourde, Bantard... Mulţi dintre membrii Comunei şi-au găsit aici moartea. Tot pe baricada noastră a căzut şi delegatul militar Delescluse...

Comunarzii îl ascultau pe Jeanlot ţinîndu-şi răsuflarea. Evenimentele din Paris se desfăşurau cu atîta repeziciune, încît cei care se aflau de eri în beci nu puteau crede că armatele din Versailles pătrunseseră alît de adînc în Paris în ultimele douăzeci şi patru de ore.

—• Nu mai eram decît vreo şaptesprezece, urmă Jeantot, cînd cei din Versailles au ocolit

baricada şi ne-au încercuit. În scurt timp am isprăvit şi toate obuzele şi cartuşele. De cealaltă parte a baricadei, ofiţerul din Versailles ne striga mereu : „Predaţi-vă !“, şi noi îi dădeam un singur răspuns : „Trăiască Comuna în sfîrşit, Carot, ţinînd în mînă un drapel roşu, se urcă pe baricadă. Ceilalţi şaisprezece se aruncară în urma lui, repetînd : „Trăiască Comuna !“ Văzînd atîta curaj, ofiţerul îşi pierdu cumpătul. Locuitorii de prin casele vecine strigau : „Nu mai trageţi în ei ! Nu mai trageţi ! Sînt dezarmaţi !“ Dar ofiţerul porunci : „Foc!“

Nu mai ştiu ce-a urmat. Am căzut în nesimţire, iar cînd mi-am revenit în timpul nopţii, mă aflam în spital. N-am putut înţelege cum am nimerit acolo şi mă temeam să întreb, neştiind în mîinile cui se află cartierul unde era spitalul. Dîndu-mi de băut, sora, care-mi observase neliniştea, mi-a şoptit: „Te-au adus aici nişte oameni buni, dîndu-te drept un soldat din Versailles, rănit în piaţa Chateau d’Eau.“

în zori, bolnavii au fost treziţi de o larmă pe coridor. Imediat după aceasta a intrat în salon un ofiţer, însoţit de administratorul spitalului, doctorul Tanot. „Să mi-i arătaţi pe răsculaţi. Bineînţeles că şi-au găsit şi aici un loc de refugiu !“ a răcnit ofiţerul. „Aici nu sînt decît răniţi, care se află de mult sub îngrijirea mea“, a spus doctorul. „A, ţii cu aceşti nemernici !“ a strigat ofiţerul şi a tras asupra doctorului. Călăul înfuriat a ieşit în fugă din salon, desigur ca să-i cheme pe jandarmi, iar sudorile speriate au scos afară trupul neînsufleţit al doctorului. Peste o clipă, una dintre ele s-a întors şi a început să-mi panseze umărul rănit. S-a aplecat la urechea mea şi mi-a şoptit: „Fugi imediat! La ieşire ţi se vor da alte haine !“ Abia ţinîndu-mă pe picioare, pentru că pierdusem

mult sînge, m-am îndreptat spre ieşire. O dată ajuns în stradă, am privit în urma mea: nu era nimeni, care să-mi fi adus hainele făgăduite. N-am mai aşteptat şi am pornit mai departe, în neştire. Am cotit după colţ şi am dat peste o patrulă. Le-am spus că am stat două luni în spital şi că mă duceam acasă în bulevardul Belleville. „Lasă că-ţi găsim noi un locşor mai aproape“, mi-a zis unul dintre soldaţi. „Ai căzut tocmai bine: ne mai lipsea unul pînă la două duzini!“ m-a lămurit, izbucnind în rîs al doilea, ameţit de băutură. „Sergentul ne-a făgăduit cîte o sticlă de rachiu pentru fiecare duzină de prizonieri. Vezi, ai avut noroc ! Pune-te în genunchi şi mulţumeşte lui dumnezeu !“ Stăteam nemişcat, cu ochii închişi, capul mi se învîrtea de ameţeală. „Ei, iroa- gă-te o dată ! Să nu-l faci pe dumnezeu să te aştepte!“ şi-a bătut mai departe joc de mine jandarmul. „Lasă, nu te atinge de el ! — a intervenit celălalt, care nu era atît de beat. Mai e mult de mers, poate să moară pe drum şi atunci sergentul n-o să ne creadă că l-am prins de viu…“

Toţi îl ascultau pe Jeantot, fără a-l întrerupe, fără a-i pune vreo întrebare. Iar el povestea, încordîndu-şi ultimele puteri, ca să nu se oprească la jumătate. Simţea nevoia să vorbească. În clipa aceea era ultimul lui mijloc de a duce lupta mai departe.

— …Tot drumul jandarmii s-au lăudat cu succesele vî- nătoarei lor, povestindu-şi isprăvile sîngeroase. Dacă păşeam alături de ei nu-mi dădeau nici o atenţie, dar era de- ajuns să mă opresc, ca să-mi trag suflarea sau să mă rea- zim de un copac sau vreun gard, să mă odihnesc o clipă, ca ei să se înfurie şi să mă ameninţe cu patul puştii. Nu ştiu de ce se fereau de străzile prea

umblate şi alegeau ulicioarele pustii... De altfel cu greu îmi dadeam seama de ceea ce se petrecea în jurul meu. Ochii mi se împăienjeneau şi în urechi îmi suna necontenit vuietul tunurilor şi al salvelor de armă. Cînd m-au adus aici, unul dintre cei care mă escortau i-a spus şefului : „Acesta este din acelaşi detaşament cu Louise“. Pesemne voia sa capete o răsplată mai mare.

Jeantot tăcu. II biruise cu totul oboseala. îşi rezemă capul de zid şi adormi.

Dar n apucă să doarmă mult.

De data aceasta, Henriol coborî singur. Căutîndu-l cu ochii printire victimele sale, călăul rosti cu glas tare :

— Victor Jeantot 1

-— Eu sînt Jeantot, răspunse ifederatul trezindu-se, dar rămînînd pe jumătate culcat.

— Eşti din acelaşi detaşament cu Louise Michel ? îşi începu cercetarea Henriot cu o voce dulceagă.

— Din acelaşi ! strigă cu glas tare Jeantot. Omul acesta atît de slăbit şi de chinuit se învioră deodată, se ridică în picioare şi adăugă sfidător : „Sîntem toţi din acelaşi detaşament “

■— Ia te uită ce vesel e ! Şi mie mi s-a spus că eşti pe ducă ! Eşti încă un voinic şi jumătate ! Vrei să scapi cu viaţă ?

— Da, cum să nu ! Vreau să trăiesc! urmă Jeantot pe acelaşi ton. Mi-e dragă viaţa, cîtă vreme mă ştiu cu conştiinţa curată. De aia şi trăiesc !

— Asta-i vorbă cuminte, urmă Henriot, căutînd să se stăpînească. Se vede că tot nu pierduse nădejdea de a-l cîştiga ipe tînărul federat. Sînt gata să te ajut să ieşi de aici liber, dacă vrei şi tu să-mi dai o mînă de ajutor

— Cîrne ! strigă Jeantot cu toată înflăcărarea

celor nouăsprezece ani ai săi. Niciodată n-o să-mi cumpăr viaţa cu preţul trădării !

— O să plăteşti scump pentru asta ! zbieră Henriot, pierzîndu-şi cumpăfcul.

Smuci revolverul din toc. Dar mai înainte de a Ifi pornit împuşcătura, Jeantot se repezi la el, aşa rănit cum era, îl prinse de beregată ; amîndoi căzură pe podea. Zbătîn- du-se cu disperare, Henriot scăpă arma din mină.

Olivier, sacagiul care se afla aproape de ei, iridică revolverul şi trase, lipind arma de trupul călăului.

Agăţat de Jeantot, Henriot horcăi :

— Executaţi-i pe toţi !

Doi soldaţi se repeziră la Olivier, îi luară revolverul, iar pe el îl duseră afară. Alţi doi ridicară cadavrul lui Henriot. Istovit de zbuciumul celor trăite, cu buzele arse de sete, Cri Cri se lăsase jos, plecîndu-şi capul. Pierduse orice nădejde de a fugi pentru a da de veste unchiului Joseph. Nu se mai gîndea la soarta sa, cînd deodată auzi:

— Care-i Charlot Bantard ?

Cri-Cri îşi dădu seama că-i venise şi lui irîndul.

Se ridică şi, din obişnuinţă, îşi îndreptă jacheta, scutu- rînd firele de paie prinse pe ea ; îşi trecu apoi mîna prin păr făcînd să cadă şi de acolo firele de paie : unu, două, trei...

Apoi se întoarse spre cel care intrase şi văzu un caporal bătrîn, care-i spuse cu asprime:

— Tu eşti Charlot Bantard ? Haide !

— Doamne ! se auzi suspinul înăbuşit al Josephinei Ri- chou. II iau şi pe el ! Cu neputinţă, doar e încă un copil.

— Haide! repetă răstit caporalul.

Cri-Cri se îndreptă şi, imitînd fără să vrea glasul şi purtarea lui Gaston, strigă tovarăşilor săi :

— Trăiască Comuna !

XX
I
ÎNAINTEA LUPTEI

În.ziua de 27 mai, pe la ora nouă seara, eînd bătrînul caporal îl lua pe Cri-Cri, nu mai erau în mîinile comunarzilor deoît vreo' cîteva cartiere din arondiisimemtele unsprezece, doisprezece şi douăzeci. Deşi[I] de fapt nu mai exista, guvernul Comunei se mutase la primăria arondis- mentului douăzeci b Trimisă de Joseph, Madeleine se duse la primărie pentru a cere ajutoare în oameni şi muniţii, dair nu 'găsi pe nimeni în afară de un paznic bătrîn. Aflînd de ce venise Madeleine, bătrînul îi spuse :

— Membrii Comunei se află ipe baricade şi puţini au mai rămas în viaţă... De unde să vă dau ajutoare ? Dar pot fi eu de folos, ca oricare altul. Ajunge! Mi-am trăit traiul... adăugă el după o clipă de gîndire. Haide, merg şi eu pe baricade...

Cu cît se apropia sfârşitul, cu cît scădea nădejdea de a învinge, cu atît mai năvalnic porneau comunarzii la luptă, cu atît mai neînfricat şi mai fără preget 'îşi dădeau viaţa pentru a asigura omenirii un viitor mai bun.

Apărătorii Pieţii B.astilia, unde fiecare piatră îşi avea legenda ei, făceau minuni de vitejie. Oamenii încărcau tunurile printre ruinele fumegînde, sub bîrnele în flăcări, arborînd mereu steagul roşu, de cîte ori obuzele celor din Versailles îl aruncau la pămînt. Pe baricada

---

[I] Parisul este împărţit în .arondismente. Aroodismentul douăzeci e un cartier muncitoresc, oare în timpul dezastrului Comunei a căzut cel dim urmă (Notia red. ruse).

principală, unde dimineaţa mai luptau o sută de oameni, zăceau seara o sută de cadavre.

În strada Grosetier fu prins un artilerist, care mu-şi părăsise tunul pînă în ultima clipă. Soldaţii din Versa'T- les îl înconjurară, strigîndu-i: „La zid cu tine!“

— Nu mori decît o singură dată ! răspunse el liniştit, dînd din umeri.

Copiii nu se lăsau întru nimic mai prejos ea cei mar:, în ceea ce priveşte curajul şi stăpînirea de sine.

Strada Magnant căzuse în mîinile celor din Versailles abia după o luptă crîncenă dusă de un batalion, în care alături de cei mari luptaseră şaizeci de şcolari. Copiii apăraseră fiecare casă, încăierîndu-se cu duşmanul mult mai numeros şi mai bine înarmat.

Pe baricada Chateau d’Eau stegarul era un copil. Cînd căzu străpuns de gloanţe, un alt băiat, al cărui tată fusese ucis cu puţin mai înainte, luă steagul şi, urcîndu-se pe un morman de bolovani, ameninţă cu pumnul spre inamic şi jură să răzbune moartea tatălui său. Comandantul îi porunci să coboare, dar băiatul se împotrivi şi rămase acolo, însufleţindu-i pe luptători, jună ce căzu şi el, răpus de gloanţe...

Nu se pot ' descrie toate pildele de luptă şi moarte eroică a comunarzilor — femei, bărbaţi şi copii. Această luptă eroică atinse apogeul în ultima noapte a Comunei — noaptea de douăzeci şi şapte spre douăzeci şi opt mai.

O sută de mii de soldaţi ai armatei din Versailles luau parte la atacul cartierului Belleville. Cîte o sută de obuze cădeau în fiecare nrnut asupra acestui cartier. O mină de eroi îl apărau. Juraseră să nu dea înapoi, atîta timp c.ît le va mai rămîne un singur obuz şi va mai putea lupta o singură baionetă.

Pe la miezul nopţii de 27 mai nu mai rezistau decît acele baricade care nu puteau fi încercuite şi în spatele cărora nu se aflau case care să dea pe

două străzi.

Baricada din strada Ramponeau — baricada lui Joseph Bantard, cum i se zicea în cartier — avea această situaţie prielnică.

Acum, strada Ramponeau era supusă unui cumplit bombardament: zeci de tunuri aruncau o ploaie de obuze grele asupra cartierului : cîteva clădiri fuseseră cuprinse de flăcări.

însufleţiţi de comandantul lor — Joseph Bantard — apărătorii baricadei juraseră să moară, dar să nu-l lase pe inamic să treacă. Cele patru tunuri — care le mai rămăseseră comunarzilor — răspundeau cu succes focului necontenit al inamicului.

Soldaţ se îmbărbătau făcînd glume hazlii, sau arun- cînd cîte o vorbă usturătoare la adresa inamicului.

Schimbul de focuri dura de vreo trei ceasuri, fără întrerupere. Deodată, cei din Versailles încetară focul.

Bantard porunci bateriei sale să nu mai tragă. În clipa aceea, din patru tunuri nu mai erau în funcţiune decît două, celelalte fuseseră scoase din luptă. Mai aveau puţine obuze şi Bantard hotărî ca la reînceperea luptei să nu folosească decît un singur tun.

Totuşi nu se puteau aştepta la un răgaz mai lung... Se părea că inamicul, întîmpinînd o rezistenţă atît de în- dîrjită, pregătea o nouă operaţie, în nădejdea că-i va aduce o victorie mai uşoară.

— Nu prea cred ca ucigaşii ăştia să-şi fi încetat focul pentru a ne dă răgaz să ne repezim la doamna Didier şi să tragem un păhăruţ de vin de Bordeaux !

— N-ar fi bine să mă duc la spital şi să-i chem

pe baricadă pe cei care se mai pot ţine pe picioare ? întrebă Ma- deleine.

— Du-te şi adu-i pe toţi aceia care mai pot ţine arma în mînă. O să-i punem la posturi fixe, îi zise Joseph.

— Dar te implor, Madeleine, să n-o iei pe strada Ram- ponea-u : e sub bătaia obuzelor, îl întrerupse Lucien.

— Nu ţi fie teamă, — glumi Madeleine, — uite, colo, la ieşire, sînt cîteva umbrele ramase dintr-o vitrină distrusă de explozie ; o să iau una ca să mă apere.

Cînd Madeleine plecă, Joseph se apucă să cureţe un tun.

Caporal se apropie de el.

— Cercetaşii noştri ne vestesc că cei din Versailles au oprit atacul pînă în zori. Trebuie să folosim acest prilej şi să-i lăsăm să se mai odihnească pe cei care n-au închis ochii de două nopţi.

— Ai dreptate, spuse Joseph. Să se culce toţi. Trebuie numai să întărim paza.

— Da. Dar în noaptea aceasta nu-i putem pune de pază pe cei răniţi...

În curînd, liniştea învălui întreaga baricadă. Toată ziua plouase cu găleata, şi o negură uşoară învăluia acum clădirile şi străzile.

în întuneric, copacii tăiaţi, îngrămădiţi în jurul baricadei, păreau o pădure secerată de vijelia obuzelor. Doar foşnetul frunzişului şi trosnetul crengilor aminteau că mormanul acesta verde, deşi culcat la pămînt, tot mai trăia...

XXII

CEA DIN URMĂ DORINŢĂ A LUI GASTON

Cri-Cri zăbovi o clipă în prag. Culorile blînde ale amurgului îl învăluiră. După duhoarea de vin din beci, era atît de plăcut să respiri aerul curat al acestei seri de mai. I se părea că trecuse o veşnicie de cînd îi văzuse pentru ultima oară pe unchiul Joseph, pe Marie şi pe Lu- cien... Tresări deodată, aducîndu-şi aminte de Lucien...

-— Tremuri, flăcăule ? îl întrebă caporalul prietenos.

— Voi şti să mor pentru Comună ! răspunse Cri-Cri, şi îndată mintea lui începu să lucreze cu o grabă febrilă : „Cum să-l previn pe unchiul Joseph ? Oare voi mai izbuti să fug?“

Cri-Cri aruncă o privire caporalului care îl escorta. Cicatricea mare de pe obraz, pesemne urma unei lovituri de sabie, şi mustăţile albe, lăsate în jos, făceau ca faţa caporalului să pară aspră, aproape necruţătoare, dar Cri- Cri băgă de seamă că ochii care-l urmăreau curioşi de, sub sprîncenele stufoase erau blînzi.

— Să mergem, spuse caporalul.

Cri-Cri porni supus înainte, încercînd să-şi închipuie cum va fi împuşcat. „Oare va mai fi şi altcineva de faţă ?... În, orice caz, Henriot n-o să mai apuce să vadă cum mă chinuiesc !... Cum să fac să nu gem, să nu-şi dea seama călăii că sufăr ? Dacă voi avea bolta cerului deasupra, o s-o privesc şi o să mă gîndesc la Marie, la Gaston... Şi atunci n-o să-mi fie frică“, hotărî băiatul.

În clipa aceea caporalul îl trezi din gînduri :

— Am sosit!

II adusese pe băiat într-un colţ părăsit, murdar, rău mirositor, al unei curţi împrejmuite de un zid înalt. „Pesemne că aici, la zidul acesta, a fost împuşcat şi Gaston“, se gîndi Cri-Cri.

Păşi spre zid şi îşi îndreptă trupul, spunînd :

— Hai, trage !

— Stai, flăcăule, nu te pripi, zise soldatul, uitîndu-se la el pe sub sprîncene. Nu-i mare lucru să te împuşc.

Se aşeză pe un butoiaş răsturnat, îşi puse arma între genunchi, scoase punga cu tutun şi luleaua din buzunar, o umplu tacticos şi o aprinse.

Clipele treceau încet. Cri-Cri se gîndea : „Să mă reped la el... Apuc arma... Dar pe urmă ? Via striga şi se va strînge lumea...“

II privi cu ură pe călăul său. Dar acesta îşi plecase abătut capul şi trăgea din lulea.

— Hai, împuşcă-mă ! Ce-o mai lungeşti ? strigă

deodată Cri-Cri, neputînd să mai îndure aşteptarea.

Caporalul îşi scoase luleaua din gură şi se ridică încet:

■— Ce vrei să-i spun mamei tale ? Unde o pot găsi ?

Cri-Cri fu atît de uimit de această întrebare, îneît nu găsi imediat ce să-i răspundă.

Mama ! Cri-Cri abia împlinise şase ani, cmd o aduseseră pe targă de la fabrica de textile. Venise la lucru cu saboţi şi de iaceea o amendaseră cu zece franci, leafa ei pe zece zile. Istovită de prea multă muncă şi de foame, nu fusese în stare să mai îndure şi această lovitură şi căzuse în nesimţire. Iar după aceea nu-şi mai revenise niciodată. Fusese mereu bolnavă, pînă ce o concediaseră de la fabrică, şi curînd după aceea îşi dădu sfîrşitul...

— Ascultă, băiete, — spuse caporalul, iapropiindu se de tînârul său prizonier, •— am văzut cum a murit prietenul tău, Gaston...

Cri-Cri tresări şi se dădu un pas înapoi. Văzînd aceasta, bătrînul soldat urmă :

•— Nu l-am împuşcat eu !... M-au trimis să ridic cadavrele. Cînd m-am apropiat de el, mai răsufla... M-am aplecat, şi el a deschis ochii. Atunci, nu ştiu ce mi-a venit, dar am vrut să-i uşurez ultimele clipe. L-am întrebat : „Poate că ai şi tu vreo dorinţă ? Spune şi o să ţi-o în deplinesc“. Şi el mi-a şoptit: „Doar una : cruţă-i viaţa prietenulr/ meu, Charles Bantard. Nui cu nimic vinovat. Atît de mic cum îl vezi, ţine o familie întreagă : o mamă bolnavă, un tată invalid şi o...“ şi n-a mai isprăvit, a amuţit pentru totdeauna, Iar eu nu-i pot uita chipul... era atît de tînăr... atît de senin... Şi apoi, cînd ne-a poruncit ofiţerul, oare-l înlocuieşte acum pe Henriot, acela... care a fost ucis... să vă scoatem pe toţi afară şi să vă împuşcăm, mi-am amintit de Gaston al tău. „Hai, mi-am zis, să-l iau pe prietenul lui, să-i uşurez într-un fel clipele din urmă.“ Şi eu sînt tată. Da... am şi eu un fecior... la ţară... unul aşa ca tine... Dair sînt un simplu soldat şi trebuie să ascult ordinele şefului. Nu te pot lăsa să pleci; dacă ai însă ceva

de spus mamei tale, o să-i spun... Uite, mă vede dumnezeu ; o fac !   ,

„Ia te uită ce-a mai născocit Gaston, ca să mă scape !“ se gîndi Cri-Cri. Şi cînd caporalul sfîrşi, băiatul îi spuse :

— Mama n-o să vrea să stea de vorbă cu ucigaşul fiului ei ! Mai bine să-i povesteşti băiatului tău, cum ai ucis un comunard de aceeaşi vîrstă cu el. O să ţină minte cînd va creşte mare !

Caporalul tăcu, se depărtă ca la trei paşi de Cri-Cri şi şovăi, trecîndu-şi arma din mîna stingă în cea dreaptă.

Tînărul comunard nu se miră cîtuşi de puţin de această purtare ciudată a ostaşului. Mila atît de neaşteptată la un soldat al armatei din VersaiUes, tărăgănirea împuşcării nu-i treziră tînărului Bantard nici o nădejde în mărinimia călăului-. Nu vedea în faţă decît un duşman al Comunei şi se gîndea la un singur lucru : să nu cumva să-şi ştirbească onoarea şi demnitatea de comunard în faţa acestui duşman. În gînd îi chemă în ajutor pe Gaston şi pe Joseph, şi aceasta nu numai că-l întări, ci trezi în el dorinţa de a trece la fapte, de a lupta pînă în ultima clipă. „Unchiul Joseph se află în pericol, iar eu stau ca un prost şi aştept să mă omoare !“ La g’îndul acesta, Charlot simţi cum i se încordează fiecare muşchi şi cum picioarele îi sînl gata să se avînte, cînd deodată se auzi în apropiere pocnetul unei uşi şi nişte paşi grei. Picioarele i se muiară, iar trupul îi deveni greu, ca încătuşat. Cri-Cri îşi dădu încă o dată seama că nu putea scăpa fugind.

Caporalul se grăbi şi el ; ridică arma şi z-ise cu ho- tărîre :

— Hai, stai locului o dată, flăcăule, că de nu, şefii mei mă trimit şi pe mine pe lumea cealaltă, o dată cu tine!

Charlot era acum din nou stăpîn pe sine. Se lipi cu tot trupul de perete.

— Stai, caporale !

Glasul acela gros, de bas. venind din spatele

soldatului, îl făcu pe băiat să tresară, iar călăul său, fără să vrea, îşi lăsă în jos mîna în care ţinea arma.

Charlot văzu un om scund, bondoc, de vreo cincizeci de ani, cu o înfăţişare puţin atrăgătoare. Un şorţ de piele îi acoperea bluza lungă de lucru, de culoare închisă, şi

pantalonii negri, largi. O privire mohorîtă pe faţa năpădită de peri întregea înfăţişarea ursuză a acestui om. Ţinea în mînă cîteva unelte de lăcătuşerie: un cleşte gros, o cheie şi o mică lanternă.

Cri-Cri se uită mirat la noul venit, în timp ce acesta îl lămurea pe soldatul încremenit:

— Stai... Nu vreau să fiu de faţă... Uite, plec îndată... cobor în puţul acesta ..

Şi necunoscutul arătă gura de canal de lîngă zid, la picioarele lui Cri-Cri. Fără să vrea, băiatul se trase un pas înapoi.

— Şeful mi-a poruncit să pun la punct canalizarea, bombăni lăcătuşul nemulţumit. Cercetaşii au Folosit conducta centrală, care duce de aici pînă aproape de Belleville, şi de aceea au astupat toate ţevile, care dau în această conductă. Uite, deschid îndată capacul şi cobor.

— Bine, bine, coboairă mai repede ! îl grăbi caporalul, îşi scoase din nou luleaua şi se aşeză pe butoiaş.

Instalatorul ridică binişor capacul canalului, de unde răbufni o duhoare împuţită. Băiatul, care îşi aştepta cu atîta curaj moartea, sări îngrozit la o parte.

Instalatorul însă îşi văzu de treabă nestingherii. Obişnuinţa îl făcea să nu mai simtă mirosurile dezgustătoare ale conductelor subterane. Fără să ia în seamă îndemnurile soldatului, îşi aprinse tacticos luminarea din felinar, agăţă felinarul înăuntrul canalului şi începu să coboare pe nişte scoabe de fier.

Ochii lui Cri-Cri întîlniră privirea instalatorului şi băiatul simţi că sub înfăţişarea aceea ursuză, grosolană şi puţin atrăgătoare, se ascundea o caldă simpatie. Muncitorul dispăru pe jumătate în

gura canalului, apoi deodată se opri şi, fără să-şi ia ochii de la băiat, se urcă repede la suprafaţă.

— Nu-u, aici e treabă, nu glumă... Mai întîi trebuieşte aerisila conducta, altfel te înăbuşă duhoarea, îl lămuri el pe soldat. Mă duc deocamdată şi las capacul deschis, adăugă el, venind cît mai aproape de caporal.

Se afla acum între acesta şi tînărul comunard şi se aplecă peste luleaua ostaşului, ca să-şi aprindă ţigara. Între timp, cu cheia strînsă în mînă, îi arăta de zor băiatului guira deschisă a canalului. Charlot se gîndise şi el că ar putea să dispară în conducta de canalizare; auzise cît era de mare, dar îl îngrozea duhoarea. N-ar fi pregetat să-şi dea viaţa pentru Comună, dar să moară înăbuşit de mirosul din canal... Văzînd însă semnele pe care i le făcea lăcătuşul, nu mai şovăi. Dintr-o săritură se pomeni în gura canalului şi peste o clipă cizmele sale bocăneau pe scoabele puţului. Pînă sări caporalul de pe locul său, pînă îşi îndreptă puşca spre gura canalului, Charlot smulsese lanterna din cui şi dispăruse cu ea în conducta cea mare.

— Vai de capul meu! Sînt pierdut! strigă ostaşul, năucit. Slobozi un foc de armă în gura canalului şi se pomeni cu un picior în gol, gata să coboare în conductă.

— Lasă, măi ! îi spuse instalatorul. II apucă pe caporal de mînecă şi 1 trase înapoi. O să te înăbuşi acolo. Cînd o foloseau cercetaşii, era deschisă la amîndouă capetele, aşa că mai era aer... Pe urmă i-au astupat ieşirile. Puştiul tot n-o să mai iasă de acolo... Sau se îneacă, sau îl înăbuşă duhoarea !... E atîta noroi, că-ţi ajunge peste cap !

Caporalul se uită prostit la muncitor, apoi se răsti la el, plin de venin :

— Dracu te-a adus aici ! şi plecă în grabă.

Instalatorul cel ursuz rămase o clipă nemişcat, apoi
începu să coboare încet în puţ. Abia dispăru cu totul, şi capu-i zburlit se arătă din nou la suprafaţă, căutînd parcă ceva cu privirea. Deodată izbucni în rîs.

— „E deştept puştiul ! A avut grijă să ia cu el felinarul 1 Lasă c-o să-i prindă bine. Mă duc să iau altul“, adăugă el încet, ca pentru sine.

închise capacul, se îndreptă din şale şi plecă. îşi mai întoarse o dată capul, privi gura canalului, se înapoie, ridică puţin capacul şi-l lăsă întredeschis, apoi se îndreptă din nou spre uşă, vorbind din imers :

— „Azi am ce povesti babei mele !“

XXIII

„NU TREBUIE SĂ-ŢI PIERZI NĂDEJDEA !"

Ajuns în fundul puţului, Charlot se simţi din nou Cri- Cri cel de altădată.

Nu putea desluşi nimic. Lumina slabă a felinarului se lupta zadarnic cu întunericul din jur. Mirosul usturător şi greţos îi strîngea gîtlejul.

Dar acolo, înaintea lui, erau viaţa, libertatea şi nădejdea de a-l scăpa pe unchiul Joseph şi baricada !

Cri-Cri se aplecă şi intră în conductă.

împuşcătura caporalului nu-l speriase. Se lipise doar mai strîns de peretele stîng al conductei, ceea ce îi mai îngreunase înaintarea; trebuia să meargă mereu aplecat în- tr-o parte şi nu mai era

sigur pe picioarele sale. Mergea lot timpul încovoiat După ce făcu astfel vreo cîţiva paşi, Cri Cri se încredinţă că nu era urmărit, şi atunci ieşi cu îndrăzneală în mijlocul conductei. Acum putea să înainteze mult mai repede. încercă să-şi îndrepte spinarea, dar nu reuşi decît în parte. Un noroi cleios şi moale îi ajungea pînă la glezne.

Fundul canalului era alunecos şi Cri-Cri îşi păstra cu greu echilibrul. îi prindeau bine sprinteneala şi îndemîna- n ,1 sa înnăscută.

Nici o clipă nu-i trecu prin minte gîndul că salvatorul lui neaşteptat i-ar fi putut face o farsă crudă să-l arunce într-o conductă fără ieşire. Nici măcar nu se întrebă cine era omul acela şi de ce îi fusese milă de un comunard.

Gîndul nu i se îndrepta decît într-o singură direcţie : cît va trebui să se tîrască aşa, în groapa plină de o duhoare dezgustătoare ? Are oare această conductă vreo ieşire în- tr-un cartier, care nu fusese încă ocupat de inamic, şi ar putea oare ajunge la timp pentru a-l înştiinţa pe unchiul Joseph ?

Lanterna abia lumina drumul, dar încetul cu încetul ochii lui Cri-Cri se deprinseră cu întunericul. Curînd se obişnui şi cu mirosul şi nu mai suferi atît din pricina aerului înăbuşitor.

Deodată auzi prin întuneric un foşnet ciudat. Se mişca ceva în preajma lui. Băiatul se sperie pentru o clipă, dar îşi aminti de povestirile auzite despre şobolanii care mişunau prin conductele de canalizare.

Păşi mai departe, ţinîndu-şi răsuflarea, sau, mai bine zis, alunecă mai departe prin întuneric. Foşnetul se repeta mereu. Cri-Cri îşi dădu seama că şobolanul îl urmărea : se auzea acum foarte aproape. Ca să nu se lase copleşit de spaimă, Cri-

Cri căută să-şi aducă aminte cum îşi bătuse joc de doamna Didier, care se temea atît de tare de şobolani, îneît vedea în fiecare şoricel un animal fioros. De la doamna Didier gîndul îi fugi la unchiul Joseph. Cum or fi mer- gînd treburile acolo, pe baricadă ? Oare va mai izbuti să-i dezvăluie adevărul asupra lui Lucien ? De cît timp o fi mergînd aşa prin întunericul şi duhoarea aceasta ?

Deodată simţi cum nişte dinţi ascuţiţi i se înfig în pulpa piciorului drept. „Ei drăcie, va să zică e adevărat că bestiile astea scîrboase muşcă !“ îşi aminti că avea un briceag, vîrî mîna în buzunar, îl scoase cu greu şi-l deschise. Apoi, foarte dibaci, îşi repezi cuţitul drept în şobolanul care chiţcăi şi-i lăsă piciorul.

Acum nu-l mai speriau nici foşnetul, nici chiţcăitul, care se auzeau necontenit prin întuneric. Se uită cu grijă înainte, ■nădăjduind să zărească vreun semn, care să airate că drumul cel greu şi primejdios de sub pămînt se apropia de sfîrşit. Cri Cri începu să-şi numere paşii, ca să poată măsura măcar aproximativ timpul şi distanta străbătută. Cînd ajunse la al d'ouăsutelea pas, călcă pe o suprafaţă dreaptă şi netedă. îşi mai îndreptă fitilul luminării, şterse geamurile lanternei şi abia atunci îşi dădu seama că nu se mai află în conductă, ci într-un puţ ca acela în care coborîse, unde se găseau nişte scoabe de fier, înfipte în zid, pe care putea să urce ca pe nişte trepte.

Fără să mai stea pe gînduri începu să urce. Atinse capacul cu fruntea. Agăţă lanterna de una din scoabe şi, întinzîndu-şi în sus amîndouă mîinile, încercă să ridice capacul de tuci, dar acesta nici nu clinti. Prin mintea lui Cri-Cri fulgeră un gînd : capacul pe care îl ridicase mai înainte

instalatorul era tot de tuci masiv şi de aceea folosise un cleşte atît de mare. Băiatul îşi dădu seama că nu va putea ridica singur capacul şi se simţi cuprins de teamă. Dar zăpăceala nu ţinu mult. îşi aduse aminte de instalator, de cleştele acestuia, dar şi de faptul că abia scăpase de la moarte. Şi atunci, pentru întîiia oară, re- văzu în amănunt toate cele întîmplate.

Cri-Cri zîmbi. Teama şi deznădejdea îi pieriră cu totul.

„Niciodată nu trebuie să-ţi pierzi nădejdea“. Aceste cuvinte, pe care Joseph le repeta în clipele grele ale vieţii, îi veniră acum în minte lui Cri-Cri. Şi imediat începu să chibzuiască surprinzător de limpede şi de liniştit.

„Aş putea să ciocănesc în capac. Desigur mă va auzi cineva !“ îşi spuse Cri-Cri. Dar imediat se răzgîndi : „Nu, e prea primejdios ! Doar n-am ajuns prea departe, înseamnă că inamicul se află prin apropiere. O să ridice capacul şi o să pună iar mîna pe mine.“

Charlot se uită în jos şi văzu că o altă conductă, la fel ca şi aceea din care ieşise, se deschidea de cealaltă pirle a puţului. Coborî şi porni înainte, numărîndu-şi din nou pinşii. Curînd, după treisute patruzeci de paşi, dădu de un alt puţ. Dar Cri-Cri nu rămase aici decît vreo cîteva clipe, pentru a-şi mai îndrepta spinarea şi a se odihni. Porni apoi mai departe. îşi dădea acum seama că pe tot lungul conductei, care era foarte mare, se aflau astfel de puţuri la fiecare trei sau patrusute de paşi.

Cri-Cri făcu socoteala drumului străbătui „Din pricina noroiului, paşii mei sînt mici“, îşi spuse el. „Poate că doi paşi să facă un metru, nu mai mult...

Ar însemna că dacă vreau să mă depărtez cu un kilometru, trebuie să fac cel puţin două mii de paşi, şi atunci voi putea să ciocănesc în oapac.“

Luînd această hotărîre, Cri-Cri porni mai repede, fără a mai lua în seamă celelalte puţuri.

Dar nu fu nevoit să meargă chiar atît de departe cum crezuse. Curînd băgă de seamă că lumina începea să pătrundă în conductă. încă vreo cîţiva paşi şi băiatul înţelese că se apropia de ieşire. Se grăbi spre lumină şi, fără alte peripeţii, ajunse la un puţ, al cărui capac era întredeschis. Proptindu-şi bine picioarele de scoabele de sus, Cri-Cri se agăţă întîi cu o mînă, apoi cu cealaltă de marginea gurii de canal. Însă prin deschizătura aceea nu-şi putea trece nici capul. Atunci, ţinîndu-se numai cu o singură mînă, începu să împingă capacul la o parte. Lucrul mergea destul de greu. Charlot trebui să-şi încordeze toate puterile, pînă ce să dea cu totul capacul la o parte. Prin deschizătura mărită, băiatul putu să-şi facă loc afară.

Se pomeni într-o curte părăginită. îşi îndreptă trupul înţepenit şi trase adînc aerul în piept.

„Oare, pe ce stradă oi fi acum ? se gîndi băiatul.

Primul lucru pe care-l văzu, cînd se repezi afară pe poartă, fu o casă cu trei caturi, cuprinsă de flăcări, şi primăria cartierului Belleville luminată de vîlvătaiia pîr- jolului.

Primăria se afla chiar în faţa casei care ardea şi Cri- Cri se opri o clipă uimit de aspectul neobişnuit al acestei clădiri pe care o cunoştea iatît de bine. înainte, se întîl- nise deseori aici cu unchiul Joseph

Prin faţa casei trecea năvalnic un puhoi de oameni, care umpleau şi strada şi trotuarele, fără a se sinchisi de incendiu. Erau şi femei cu copii în braţe, şi bătrîni istoviţi, care trăgeau cărucioare de mînă, încărcate cu tot felul de boarfe. Printre ei păşeau obosiţi, cu feţele înnegrite de fumul prafului de puşcă, ostaşii Comunei. Se îndreptau într-acolo, unde mai era o nădejde de a opri inamicul. Cri-Cri văzu o vivaindieră cu capul însîngeral, bandajată cu o batistă ; apoi rămăşiţele unui detaşament de cava lerie, în frunte cu comandantul rănit la umăr, care se străduia să se ţină drept în şa.

La intrarea primăriei stăteau cîţiva oameni şi unul dintre ei citea cu glas tare, răspicat, un apel lipit de zid.
Cuvintele apelului, puternic luminate de văpaia incendiului, se întunecau de cîte ori vîrtejuri negre de fum năvăleau prin ferestrele clădirii care ardea.

„...Ştiţi ce soartă ne aşteaptă, dacă ne predăm... La arme, deci ! Sprijiniţi arondismentul nouăsprezece, ajutîn- du-l să taie drumul inamicului. În aceasta vă stă salvarea. Nu aşteptaţi pînă ce vor porni atacul şi împotriva cartierului Belleville. Numai astfel, Belleville va triumfa... înainte ! Trăiască Republica !“

— Deci Belleville mai rezistă, exclamă fericit Charlot.

— E cea din urmă proclamaţie a Comunei ! spuse trist cineva. A fost lipită azi dimineaţă, cînd Belleville mai rezista, dar acum...

Cri-Cri nu rămase să asculte mai departe. Fiecare minut de întîrziere putea să-l coste viaţa pe unchiul Joseph.

— Numai de n-ar fi murit! spuse Charlot cu glas tare, iuţindu-şi pasul.

De la clădirea primăriei pînă în strada Ramponeau nu era mai mult de un kilometru şi jumătate, şi de obicei Cri-Cri, care cunoştea de minune toate străzile şi ulicioarele cartierului Belleville, ar fi făcut acest drum în- tr-un sfert de ceas, sau poate şi mai repede, folosind curţile de trecere. Acum însă îi fu destul de greu să ajungă în strada Ramponeau.

După ce chibzui bine, Cri-Cri îşi dădu seama că trebuia să meargă în direcţia în care se îndrepta tot puhoiul de oameni, trecînd din strada Belleville spre strada Paris. Toţi se grăbeau spre Faubourg-

du-Temple, unde mai rezistau principalele baricade, care ţineau piept atacurilor furioase ale armatei din Versailles.

Şuvoiul de oameni îl tîrî şi pe Cri-Cri. Băiatul merse cîtva timp fără' să-şi poată iuţi pasul, înghesuit din toate părţile de mulţimea de oameni.

Atunci, Cri-Cri se hotărî să facă o manevră de ocolire; îi lungea drumul, dar în schimb putea să cîştige timp.

Se opri deci puţin, lăsînd mulţimea să treacă, apoi o luă în direcţia opusă, alergă pînă la primul colţ şi fu cît pe aci să cotească în strada Angouleme, cînd îşi aduse aminte că nu prevenise pe nimeni de drumul subteran, pe care-l foloseau trădătorii.

Văzînd un federat cu faţa înnegrită de fumul prafului de puşcă şi cu vestonul ferfeniţă, care se apropia în goană, Cri-Cri se repezi spre el, strigîndu-i :

•— Ascultă ! Am fost prins de cei din Versailles şi am scăpat din mîinile lor, fugind prin conductă. Îţi arăt ieşirea. O folosesc cei din Versailles. Trebuie s o închidem imediat, chiar acum !

Federatul se opri şi-l privi pe băiat, ca prin vis. Se părea că inu înţelege decît pe jumătate ce i se spune.

— Se vede că ai stat cam mult la cei din Versailles de nu ştii nimic. E prea tîrziu ! Totul s-a sfîrşit ! Şi federatul porni mai departe.

•— Să fie chiar atît de proastă situaţia ? întrebă Cri- Cri năucit.

Dar federatul se depărtase. Îi răspunse un flăcăiaş, cam de aceeaşi vîrstă cu el :

— Ce, se vede că eşti cam sărit ? Măi, da' prost mai eşti ! Ce tot întrebi ? Parcă nu ştii!

Pe Cri-Cri îl cuprinse teama. înţelese că

Comuna era sugrumată şi abia acum toate cele văzute în strada Belleville îi apărură cu totul în altă lumină.

Charlot coti pe strada Angouleme şi, iuţindu-şi mereu pasul, ajunse în bulevardul Belleville.

Aici nu era nici ţipenie de om ; strada se afla sub bombardamentul artileriei din Versailles.

Cri-Cri nici nu se gîndi să ocolească acest drum primejdios ; pe-aiei putea alerga în voie.

Obuzele care cădeau în floare clipă nu făceau decît să-i înteţească dorinţa de a-l revedea pe unchiul Joseph Acum, fiecare clipă putea fi hotărîtoare pentru soarta apărătorilor baricadei,

XXIV

STEAGUL ULTIMEI BARICADE

Caporal pusese o pază întărită, alcătuită numai din soldaţi din Versailles, îmbrăcaţi în uniformă de comunarzi, cărora le spusese dinainte parola.

Cei mai mulţi din apărătorii baricadei nu închiseseră ochii de două zile. Folosind acest răgaz dormeau acum toţi, cufundaţi într-un somn adînc.

Conspiratorii nădăjduiau să-l prindă de viu pe Ban- tard şi să-i nimicească pe ceilalţi comunarzi în timpul somnului.

Totul era pregătit pentru un atac neaşteptat, dar Lu- cien zăbovi, aşteptînd să se culce şi comandantul baricadei.

Cînd Joseph sfîrşi inspecţia tunurilor şi controlă rezervele de obuze şi cartuşe, Lucien îl convinse să se culce pentru a dormi puţin. Dar tocmai în clipa aceea, de la fereastra celui de al treilea etaj al clădirii lipite de baricadă, se auzi un glas argintiu de femeie, care cînta. Melodia se desfăşura liberă şi firească :

Nemiloasa, groaznica
maşină Tntr-o zi, de moarte
o lovi.
Şi-n aceeaşi noapte Joseţina
L-al ei drag în braţe se
sfirşi.

Ştirea auzind, patronul
spuse: Biata fată... şi
muncea cît trei!... Şi în
mina celui ce-o aduse Puse-
un franc spre pomenirea ei.

Joseph îşi ridică privirea şi zîmbi :

— Iar cîntă fata aceea de sus ! Trebuie să-i spunem să înceteze. De îndată ce inamicul va deschide focul, ea va fi prima jertfă. Ce imprudenţă !

— Fata aceasta cîntă mereu, spuse Etienne înduioşat.

— Şi are o voce minunată ! adăugă Limoges.

■— Du-te, Limoges, şi spune-i prostuţei să închidă ferestrele, şi să se ascundă în fundul casei.

Fără să ascundă că misiunea primită îi face o mare bucurie, Limoges porni s-o îndeplinească.

Julie avea şaptesprezece ani. Venise abia de cîteva luni dmtr-un sat depărtat, în Parisul acesta mare şi zgomotos. Tatăl ei o aduse în oraş, pentru a intra servitoare la domnişoara Pélagie.

Domnişoara Pélagie era bogată, habotnică şi plină de prejudecăţi. Avea cea mai proastă părere despre servitoarele pariziene. Voia să aibă în slujba ei o fată curată, cuminte, căreia să-i poată încredinţa gospodăria, casa şi pe Mimi ai ei — o căţeluşă creaţă.

În iulie, domnişoara Pélagie găsise tot ce căuta. Fata era frumuşică, neobişnuit de curată, bună gospodină, cinstită şi conştiincioasă.

Dm ziua de două aprilie, cînd cei din Versailles aruncaseră primul obuz asupra Parisului liber, domnişoara Pélagie o oprise pe Julie să mai iasă în stradă seara.

Nu trecuseră nici două săptămîni şi domnişoara Pélagie se gîndise că era primejdios să mai rămînă în oraşul răzvrătit. Cu ajutorul prietenilor ei, care, profitînd de firea prea încrezătoare a comunarzilor, păstraseră tot timpul legăturile cu Versailles, domnişoara Pélagie părăsise Parisul.

La plecare, o chemase pe Julie şi-i spusese cu asprime :

— Te las aici. Trebuie să-mi păzeşti casa, mobilele, tablourile şi porţelanurile. Am făcut un inventar cu toate lucrurile care rămîn în seama ta. Ţine minte : răspunzi pentru orice lucru dispărut

sau înstrăinat. Îţi voi scădea din leafă tot ce va lipsi, cînd[1] mă voi întoarce. Mare e dumnezeu ! Nemţii îl iajută pe Thiers. Nădăjduiesc că tîl- harii ăştia nu vor rămîne prea mult în Paris şi că mă voi putea înapoia cît de curînd... Dar să ţii minte,-Julie : cu cît vei ieşi mai puţin în stradă, cu atît va fi mai bine ! Ai destule provizii în casă, şi dacă va trebui să te duci să cumperi ceva de la băcănie, să nu stai prea mult, să mu asculţi toate palavrele şi să vorbeşti cît mai puţin.

Domnişoara Pélagie o dăscălise mult, repetîndu-i mereu aceleaşi instrucţiuni.

În cele din urmă, Julie pricepuse că mica ei leafă era în primejdie de a mai fi scăzută. Şi cu ce va mai cumpăra atunci ghetele făgăduite fratelui ei mai mic Pierre, şi şalul călduros pentru maică-sa, şi rochiţa nouă pentru surioara Yvonne ?...

Julie rămăsese singură. De cînd plecase domnişoara Pélagie cu Mimi a ei, fata se văzu osîmdită la o deplină inactivitate. E drept că, datorită conştiinciozităţii sale, mai freca podelele şi îngrijea de casă tot atît de bine, ca şi cum stupina iar fi fost de faţă, dar această muncă nu-i lua decît prea puţin timp. Zilele-i păreau nespus de lungi.

Julie se chinuia neavînd cu cine schimba o vorbă... Se aşeza la geam şi cînta cîntece pline de jale. N-avea altceva mai bun de făcut.

Auzind o bătaie în uşă, Julie se grăbi să deschidă. În fiaţa ei apăru un tînăr subţirel, foarte ciudat îmbrăcat : avea o vestă de catifea, o cravată moale, un revolver la şold, iar pe umăr o puşcă.

La rîndul său, flăcăul avu o surpriză plăcută : văzu o fată tînără, încîntătoare, cu ochi de un albastru adînc. Toată înfăţişarea ei >arăta o fire

vioaie, dornică de viaţă. Avea un şorţulcţ alb de dantelă. Părul, blond cenuşiu, îi era împodobit cu o bonetă de dantelă, cum obişnuiau să poarte jupînescle din casele bogate.

— Fată dragă, -— începu Limoges, — eşti foarte imprudentă. Stai cu geamul deschis şi cînţi ; e primejdios. Ai putea s-o păţeşti, cînd vor începe iar să tragă.

— Cînd vor începe să tragă, închid şi eu ferestrele, şi chiar şi obloanele, răspunse fata nepăsăloare.

—■ Se vede că nu eşti fricoasă ! Atacul poate să înceapă dintr-o clipă în alta ! Şi apoi, ce mai cauţi aici ? Toţi ceilalţi au părăsit de mult^această casă.

— Sînt jupîneasa domnişoarei Pélangie, spuse fata, avînd chef de vorbă. O ştiţi pe domnişoara Pélagie?

—-Nu, n-o cunosc.

— Cum se poate ? O ştie toată lumea ; e atît de habotnică şi foarte, foarte bogată... De cînd au început tulburările, domnişoara Pélagie a plecat...

— Unde ?

— Cred că acolo unde s-au mai dus şi alţi bogătaşi, la Versailles. Şi-a luat toate giuvaericalele, toate lucrurile de preţ, dar a lăsat casa pe seama mea — se lăudă fata.

— Stăpîna dumitale era atît de sigură, că se va întoarce în cuibul ei ?

— Fireşte ! şi fata dădu din umeri.

Limoges nu mai apucă să răspundă. Undeva aproape răbufni un tun. Bubuitul cutremură toata casa, iar geamurile căzură pe podea, zăngănind, şi se făcură ţăndări.

— E vina mea ! N-am ştiut să feresc geamurile — strigă Julie îngrozită, repezindu-se la fereastră.

— Eşti nebună ! strigă Limoges, oprind-o. Pentru ce să-ţi rişti viaţa ?

Limoges se uită pe fereastră şi ceea ce văzu jos îl făcu să se cutremure.

Acolo, în spatele baricadei, se tîrau soldaţii din Versailles. Cel dinţii ţinea în mînă o lanternă — o mică flacără mişcătoare.

Fără să mai stea pe gînduri, Limoges puse arma la ochi şi trase. Răsună o împuşcătură.

Acoperindu-şi faţa cu şorţul, Julie fugi spre uşă.

Omul cu lanterna se prăbuşi.

Ceilalţi doi înţeleseseră de unde fusese tras glontele. Unul îşi ridică puşca, ţintind spre fereastră.

Dar Limoges avusese timp să se retragă de la geam şi glonţul, ocolindu-l, nimeri într-o oglindă mare, care se sparse cu zgomot.

Julie izbucni :

— Vai ce mi-ai făcut ! Ce-o să spună domnişoara Pélagie !

Deşi situaţia era atît de gravă, Limoges nu-şi putu opri zîmbetul

— Acum n-am timp ! Cînd s-o linişti totul, vino pe baricadă să-ţi dau o adeverinţă, că mobilierul domnişoarei Pélagie a fost stricat fără vina dumitale.

Strigă aceste cuvinte, coborînd în goană scara...

împuşcătura lui Limoges îi trezise pe comunarzi.

Detaşamentul soldaţilor din Versailles, care năvălise din spate, nu-i mai găsi pe apărătorii baricadei nepregătiţi.

În luptă dreaptă, conspiratorii nu putură să reziste atacului comunarzilor şi fugiră, lăsînd zece morţi şi tot atîţia răniţi.

Bantard stătea aplecat peste cadavrul unui soldat inamic travestit : în toiul luptei, soldatul ridicase patul puştii, ca să-l doboare pe comandant, dar Limoges, care sosise la timp, îl prăvălise cu o împuşcătură.

— Cum de-au putut razbate pînă aici ? întrebă Bantard tare, fără să se adreseze nimănui.

Îi răspunse Lucien Caporal, care şedea pe un butoi, legîndu-şi singur un pansament la cap. Bandajul îi cuprindea fruntea şi urechile, şi se strîngea în jurul gîtului. Rosti cu o voce slăbită :

— Aţi uitat că de ieri primim pe oricine, fără nici o recomandaţie. Şi eu am făcut o greşeală de neiertat, în- credinţîndu-îe noilor veniţi paza spatelui frontului.

Între timp, trecînd peste toate piedicile, Cri Cri se grăbea către unchiul Joseph.

Cînd ajunse în strada Ramponeau nu se luminase încă bine de ziuă.

Strada şi ulicioarele erau pustii. Numai arareori trecea cîte o patrulă, oprind trecătorii.

— Parola ? întrebă santinela, cînd Cri-Cri se repezi la poarta care deschidea trecerea spre baricadă.

— Comuna sau moartea ! răspunse Cri-Cri, cu un tremur în glas.

Dădu parola, dar ar fi vrut atît de mult să fi greşit 1 Ar fi vrut ca această parolă să nu fi fost cea bună !... Ah, de-ar fi fost aşa, atunci toate cele auzite s-ar fi dovedit o simplă neînţelegere, şi deci... Lucien n-ar fi fost un trădător. Dar... Cri-Cri auzi santinela spunîndu i :

— Treci, piciule !

Acum nu mai încăpea nici o îndoială : Lucien era un trădător, şi viaţa unchiului Joseph se afla în mîinile sale.

În clipa cînd Cri-Cri se apropie în sfîrşit de baricadă şi-l zări de departe pe Bantard, se auzi explozia unui obuz. Asurzit, Cri-Cri rămase o clipă orbit de fumul obuzului ; apoi cînd fumul se mai risipi, îl văzu pe Joseph, zâcînd cu faţa la pămînt.

Arma-i căzuse din mîini.

„Am ajuns prea tîrziu. Unchiul Joseph a murit“. Gîn- dul acesta cumplit îi sfîşie inima lui Cri-Cri.

— Unchiule Joseph ! strigă el, apropiindu-se în fugă de Bantard, spre care se mai repezisem cîţiva oameni, grăbindu-se să-i vie într ajutor.

Joseph deschise ochii. încercă să se ridice, dar nu izbuti.

, — A, nu ! Lasă gluma ! N-o să mor de la primul glonte 1 spuse el hotărît.

Văzîndu-l pe Charlot, făcu din nou o sforţare şi, spri- jinindu-şi cotul de un sac, izbuti să-şi ridice capul

— Charlot, — spuse el, — ai venit la timp ! Mîinile mele nu mai pot ţine arma. Ia-o tu!

Tremurînd de emoţie, Cri-Cri luă puşca lui Joseph şi strîngînd-o, rosti:

— Jur că această armă nu va cădea niciodată în mîna duşmanilor Comunei !

Dar Joseph nu-i mai răspunse. îşi pierduse din nou cunoştinţa.

Abia atunci Cri-Cri îşi aduse aminte de Lucien, de trădarea acestuia, de faptul că trebuia să demaşte complotul. Cînd >1 văzuse pe Joseph în agonie, aceste gînduri îi pieriseră din minte... Dar Joseph trăia, îi dăduse arma sa şi Cri-Cri se simţea gata de luptă. Se uită în jur şi îl zări pe Lucien Caporal.

Urmărindu-l cu spaimă pe Cri-Cri din ochi, trădătorul se grăbea să-şi scoată bandajul de pe cap. Acum nu mai avea de ce să se prefacă rănit.

Privirea plină de ură pe care i-o aruncă Cri-Cri nu-i mai lăsă nici o îndoială : băiatul ştia totul 1

Caporal hotărî să dea complicilor săi semnalul stabilit, înainte ca băiatul, năucit de cele întîmplate, să-şi vină în fire. Infigînd în baionetă

bandajul alb, sări în goană pe butoiul de lîngă zid şi, vînturîndu-şi steagul alb improvizat, strigă :

— Veniţi ! Nu mai este nimeni aici !

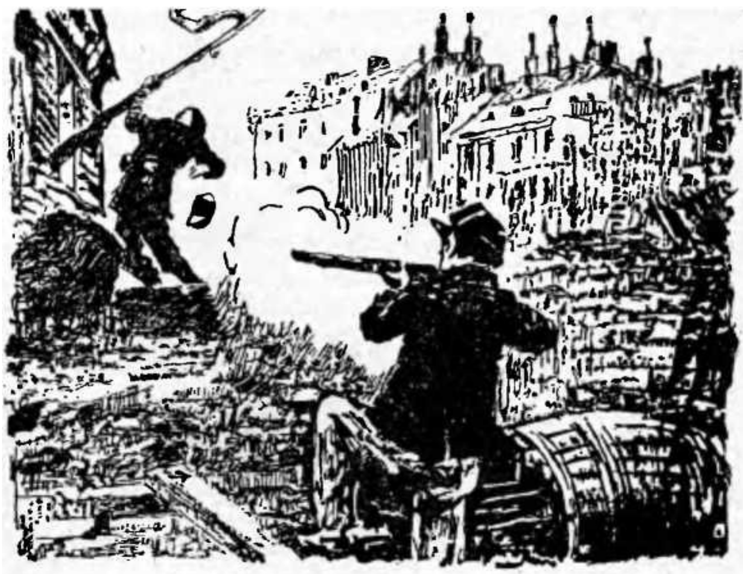
Dar, deodată, se prăbuşi mort pe partea cealaltă a baricadei.

Cri-Cri încremeni cu ochii aţintiţi spre locul acela, unde glontele lui îl nimerise pe Caporal. Acolo fîlfîia steagul alb prins de baionetă. Căzînd din mîinile trădătorului, puşca-i rămăsese prinsă între zid şi butoi.

Cri-Cri tremura tot.

— Nu-i nimic ! Nu-i nimic, băiete ! Este un început bun. Arma mea a nimerit în mîini sigure…

Aşa-i vorbi Joseph. Auzise strigătul lui Caporal şi împuşcătura lui Cri-Cri, şi pricepuse totul. Iar acum, adunîn- du-şi ultimele puteri, se săltă puţin în sus, privindu-l pe băiat cu dragoste şi nadei de.

Cri-Cri îngenunchie lîngă Joseph şi se grăbi să-i povestească totul.

— Lucien e un trădător. El le-a dezvăluit celor din Versailles parola. Era înţeles cu Henriot. Ei au fost aceia care au adus pe baricadă soldaţi inamici, deghizaţi în uniforma comunarzilor noştri.

Se făcu linişte. Steagul alb, ridicat de Caporal, şi saltul său mortal pricinuiră o clipă de zăpăceală printre cei din Versailles. Atacul se opri.

Deodată, această linişte fu străpunsă de strigătul aspru şi plin de mînie a Madelcinei. Apăru tocmai atunci, însoţită de cîţiva răniţi, pe care-i aducea de la spital.

— Ce înseamnă asta ? Vreţi să ne predăm de bună voie în mîinile acestor călăi ?

Mergea, sau mai bine zis alerga, drept spre

steagul alb.

Cri-Cri înţelese îndată de ce era atît de mînîoasă. Sări sprinten pe butoi şi dintr-o lovitură de baionetă zvîrli jos bandajul alb.

Madeleine nu-şi dădea încă seama de nimic. Fără să-l vadă pe Joseph, care zăcea jos, se năpusti asupra lui Cri-Cri:

•— Va să zică tu ai pus acolo steagul alb, laşule, nemernicule ! Joseph ! Lucien ! Unde eşti ?

Nu-i răspunse nimeni.

— Joseph !

Abia atunci îl zări pe Bantard irărnit, înconjurat de ceilalţi tovarăşi.

—■ Joseph ie rănit ?

Madeleine se repezi spire el, îngenunchie şi se apucă să-i panseze în grabă rana. Cînd isprăvi, puse sub capul rănitului o tunică şi se întoarse spre unul dintre federaţi, întrebîndu-J :

-— Unde-i Lucian ?

Federalul îşi lăsă ochii în pămînt şi nu scoase nici o vorbă.

Atunci se auzi glasul slab a lui Joseph :

—- Madeleine !

Madeleine îşi acoperi faţa cu palmele.

— E mort ? întrebă ea.

— Lucien... începu Joseph în şoaptă şi tăcu : puterile îl părăsiră din nou.

— Lucien e un trădător, sfîirşi Etienne, în locul rănitului.

Şi o privi pe Madeleine drept în ochi. Glasul acestui om neînfricat sub grindina de gloanţe, întotdeauna în frunte acolo unde primejdia era mai mare, tremura acum zbuciumat.

Madeleine tăcea. Stătea cu capul în piept şi se vedea că se ifirîinsese ceva în ea.

Vocea slabă, dar aspră, a lui Bantard, puse

capăt acestei tăceri :

— Noi amîndoi, tu şi cu mine, Madeleine, purtăm toată răspunderea, pentru că am fost prea încrezători... Iar plata pentru vina noastră este foarte grea...

Madeleine se îndreptă, îşi scoase arma de pe umăr şi-l întrebă pe Etienne :

— Unde-i ?

— Acolo unde voia să plece, cînd trăia. Zace mort de cealaltă parte -a baricadei. L-.a împuşcat unul dintre ai noştri.

Charlot, care tot timpul nu-şi putuse dezlipi privirea de pe Madeleine, se uită recunoscător la Etienne.

Geamătul de-abia auzit a 'lui Joseph o trezi pe Made- leioe din încremenirea ei. Luă mîna rănitului, numărînd bătăile pulsului.

— Aduceţi o targă ! strigă ea, şi glasul îi suna aproape ca întotdeauna, poate doar ceva mai înăbuşit.

— Să inu mă duceţi nicăieri, spuse Joseph... Vreau să mor pe baricadă... Tu, Charlot, să iei steagul... Joseph făcu o sforţare şi trase de sub el steagul pe care stătea culcat. Păstrează-l, Charlot. II vei desfăşura în ziua cînd muncitorii se vor răscula din nou împotriva asupritorilor.

Dar n-apucă să sfîrşească. Căzu din nou în nesimţire.

— Madeleine, Jaequot şi tu Charlot îl veţi duce pe Bantard într-un loc ferit de orice primejdie, ordonă Etienne. Aici, pe baricadă, nu ne mai poate ajuta cu nimic şi e datoria noastră să-i păstrăm viaţa.

-— Dar unde să găsim un loc ferit? întrebă

Jaequot, unul dintre cei mai tineri comunarzi, rămaşi pe baricadă — abia împlinise douăzeci de ani.

Jaequot era palid. Strălucirea febrilă a ochilor înroşiţi de nesomn şi buzele arse arătau că era nu numai obosit, ci şi bolnav ; părea cuprins de friguri. Se vedea că face o sforţare de eîte ori trebuia să vorbească.

Răsuflă puţin, apoi urmă :

— Jandarmii din Versailles răscolesc peste tot. Ucid răniţii, trag în cei din spitale, neţinînd seama de steagul alb şi de cel al crucii roşii.

— Putem să-l ascundem pe unchiul Bantard în cămăruţa mea... se amestecă în vorbă Cri-Cri. Nu dă nimeni pe acolo. Cămăruţa mea se află pe un maidan pără- gimit.

— Bine! Madeleine, Jacquot şi tu, Charlot, duceţi-l acolo pe Joseph, — spuse Etienne cu ton de comandă.

Nimeni nu-l alesese şi nu-l numise comandant, dar era singurul om în clipa aceea care putea să-l înlocuiască pe Joseph.

— Etienne, dă-mi voie, — glasul Madeleinei tremura uşor, — îngăduie-mi să rămîn pe baricadă !

— Apucă targa ! repetă Etienne stăruitor.

— Bine, îţi voi îndeplini ordinul. Dar da-mi voie să mă întorc pe baricadă, după ce îl vom duce pe Joseph la adăpost.

— Bine, Madeleine, dacă vei mai avea timp.

Madeleine surise recunoscătoare.

— Steagul ! îşi aminti Cri-Cri.

Madeleine desprinse pînza de pe băţul steagului şi o înfăşură repede în jurul trupului lui Charlot. Numai tre- ■murul uşor al mîinilor trăda zbuciumul sufletesc al fetei.

Cri-Cri îşi puse vestonul deasupra.

— Asta nu-i mai trebuie acum. Nu poate să-i aducă decît neajunsuri — spuse Madeleine scoţîndu-i lui Joseph eşarfa roşie de delegat. Luaţi-o ! Eşarfa lui Bantard să vă servească drept steag al baricadei.

Doi federaţi luară eşarfa purpurie şi, peste puţin timp, ea flutura deasupra baricadei, pe jumătate distrusă.

— Mă întorc cuirînd, nu-mi iau rămas bun de la voi ! spuse Madeleine.

II aşezară pe Joseph cu grijă pe targă şi, ridicînd-o, cei trei comunarzi se îndreptară încet spre cafeneaua „Greierul vesel".

XX
V

IN NEGURA DE NEPĂTRUNS

În ceasurile acelea dinainte de răsăritul soarelui, Parisul avea o înfăţişare ou totul neobişnuită.

În ajun plouase cu găleata.

Conductele de gaz şi felinarele fuseseră distruse de bombardamente şi cele mai multe străzi erau cufundate în întuneric. O negură deasă ştergea contururile caselor şi .numai pe alocuri albul zidurilor sau al coloanelor răzbă- tea prin beznă. Nu se vedea nimic la trei-patru paşi.

În acelaşi timp, unele străzi erau pline de zgomot şi puternic luminate. Văpăile uriaşe ale incendiilor sfîşiau perdeaua deasă a ceţei şi împrăştiau o ploaie de scîntei, ca un foc de artificii. În lumina lor forfoteau pilcuri de oameni, căut'înd să scape de năpasta focului şi ide crunta răzbunare a celor din Versailles.

Oamenii se îmbulzeau pe la răscruci şi mulţimea se dădea eîind într-o parte, cînd în cealaltă, după cum se mişca şi focul.

în noaptea aceea nimeni nu închise ochii în Paris.

Pe ulicioarele întunecoase, care întretăjau străzile mari şi bulevardele, nu se zărea nici o licărire de lumină, cît de slabă, la ferestre. Totul părea cufundat într-un somn fără de griji. Dar şi acolo oamenii vegheau. Nimeni mu ştia ce va aduce dimineaţa.

Luminîndu-şi drumul cu lanterna, pe strada Vieiîle-du- Temple, treceau trei călăreţi. Caii sătui, bine îngrijiţi şi ascultători, păşeau rar, înfruntînd

urcuşul iute al străzii.

Şeful armatei din Versailles, mareşalul Mac-Mahon, n-avea unde să se mai grăbească : Parisul fusese cucerit. Acest general, principalul vinovat al tragediei de la Sedam, se arătase în războiul cu prusac' lipsit de voinţă, de curaj şi de iscusinţă strategică. Dar acum, în lupta

împotriva poporului francez, îşi afirmase cu prisosinţă toate aceste însuşiri.

Trecînd pe străzile moarte ale capitalei, mareşalul nu vorbea cu tova-ăşii săi de drum. Lăsase frîul în voia calului şi acesta îşi mişca rar şi cu băgare de seamă picioarele, temîndu-se parcă să nu se poticnească de vreun cadavru.

Calmul mohorîit al oraşului îl neliniştea pe Mac-Mahon şi-i amintea de ziua de 1 martie, cînd hoardele nemţeşti cotropiseră Parisul. Şi atunci, ca şi acum, străzile erau pustii, iar obloanele lăsate la vitrinele prăvăliilor purtau inscripţia : „închis pentru doliu naţional". Steagurile negre fluturau la toate instituţiile publice, ca şi la ferestrele multor case particulare. Tăcerea şi deznădejdea domneau peste tot. Noaptea nu se zărea nicăieri vreo lumină şi nici o trăsură nu se mai arătase pe străzi. Pe zidurile caselor era prins manifestul Comitetului Central al Gărzii Naţionale, care îndemna populaţia să părăsească toate cartierele ce urmau să fie ocupate de inamic, şi să le despartă, prin baricade, de restul oraşului. Străzile păreau moarte, dar ascundeau atîtea primejdii, îneît armatele prusace părăsiseră oraşul înainte de a se fi aşezat temeinic în el. Toată ocupaţia nu durase decît şaizeci de ore...

Şi acum, mareşalul Mac-Mahon, cu o înfiorare ascunsă, asemuia ziua aceea cînd nemţii cotropiseră Parisul, cu ziua intrării armatelor versailleze.

Tăcerea fu întreruptă de al doilea călăreţ, care-l însoţea ,pe Mac-Mahon. Era şi el unul dintre călăii Comunei — sîngerosul general Vinoy.

Armăsarul lui vineţiu rotat mergea, zmucindu-se spe- rios, fornăind şi tresărind la orice foşnet.

Numele generalului Vinoy era bine cunoscut şi

mai ales urît de parizieni încă de pe vremea primului asediu .al Parisului. Vinoy fusese numit comandant al oraşului în locul lui Trochu în momentul cel mai critic, cînd armatele cotropitoare asediau de două luni capitala Franţei. Parizi- cilii, care nici nu voiau măcar să se gîndească l.a capitulare, îşi încordau toate puterile, dînd douâsute patruzeci de mii de oameni înarmaţi pentru apărarea oraşului. Se nimerise o iarnă foarte aspră ; nu se găseau nici lemne, nici cărbuni. Parizienii îndurau lipsuri îngrozitoare, ajunseseră să preţuiască pînă şi carnea de cîine, de pisică, şi de şobolani. Copiii mureau pe capete...

Şi cu toate acestea, Parisul cerea generalilor săi să treacă la ofensivă.

Iar generalii ? Juraseră credinţă patriei, juraseră s-o apere de vrăjmaşi şi totuşi duceau pe ascuns tratative de capitulare eu Bismarek.

Cînd parizienii îşi dădură seama că guvernatorul Parisului — Trochu — nu mai voia să lupte împotriva prusacilor, îl siliră să demisioneze. Dar în locul acestui trădător fu numit un altul. Vinoy nu se dovedi întru nimic mai bun decît predecesorul său.

Acum, cînd Vinoy se pregătea să se răfuiască cu Parisul înfrînt, simţi nevoia să-i vorbească deschis mareşalului, cu toată sinceritatea.

— Ce-a fost, a fost! spuse el apropiimdu-şi calul de al lui Mac-Mahon. Totuşi aş vrea să ştiu de ce nu v-aţi învoit să grăbim cucerirea cartierelor Belleville şi Faubourg- du-Temple, cînd am f:i putut să isprăvim astfel di-ntr-o singură lovitură cu acest cuib de bandiţi ?

— Cum ? N-aţi priceput îucă ce .dorea domnul Thiers ? zîmhi Mac-Mahon cu un aer batjocoritor. N-aţi înţeles tactica noastră ?

-— Tactica e simplă : trebuia sa curăţăm eît mai grabnic oraşul de plaga roşie, răspunse Vinoy.

— Şi credeţi că pentru .atingerea acestui scop .e de ajuns să dăirîmi baricadele şi să-i nimiceşti pe apărătorii lor ? urmă Mac-Mahon pe acelaşi tom ironic.

— În orice caz, se putea realiza totul mai repede 1

— Nu cumva îl învinuiţi pe şeful guvernului de prea multă mărinimie faţă de răsculaţi ?

— Ha-ha-ha ! izbucni Vinoy într-un rîs zgomotos, care sfîşie tăcerea străzii pustii. Nici unui om cu închipuirea bolnavă nu i-ar putea trece prin minte un asemenea gînd. Dar eu, pur şi simplu, nu înţeleg încetineala de care am dat dovadă în ultimele zile.

— Expliciaţia-i uşor 'de ghicit. De vină este închisoarea La Rocquette.

— închisoare® La Rocquette? În glasul lui Vinoy se simţea o sinceră nedumerire.

— Sau mai bioe zis ostatecii pe care :îi ţinea acolo Comuna, lămuri Mac-Mahon.

— Cu atît mai mult ! Trebuia să ne grăbim să cucerim fortificaţiile din cartierul La Rocquette, ca să-i salvăm pe ostatecii, printre care se afla şi episcopul Darboy.

— Tot n-aţi priceput! spuse mareşalul, de data aceasta înciudat. Thiers nu se grăbeşte cîtuşi de puţin să-i elibereze pe aceşti oameni, deşi le era prieten. Ar fi vrut mai bine să-i vadă executaţi de comunarzi...

Această discuţie atît de cinică a celor doi generali dezvăluia jocul lui Thiers, care voia să-i silească cu orice preţ pe comunarzi să folosească şi ei teroarea. încă din primele zile ale atacului celor din Versailles, Comuna ţinuse închişi cîţiva

ostateci aleşi dintre contrarevoluţionari. Deşi conducătorii Comunei ameninţaseră că-i vor împuşca dacă cei din Versailles nu vor înceta cu execuţiile prizonierilor, totuşi comunarzii nu se putură hotărî să-şi aducă la îndeplinire ameninţarea. Se şi făcuse o încercare de a schimba un .mare număr de ostateci, printre care era şi arhiepiscopul Darboy, cu un singur prizonier, Blanqui ', care zăcea de mult în închisoarea din Versailles, dar Thiers respinsese această propunere.

În cea din urmă zi a Comunei, mulţimea năvăli în închisoare şi-l împuşcă pe Darboy.

i Blanqui Louis-Auguste (1805—1881) cunoscut activist al miş cării revoluţionare franceze din 1830—1871. A stat închis 37 de ani (Nota red. ruse).

Aflînd de moartea arhiepiscopului, Thieirs spuse: „Moartea acestui slujitor al bisericii ne este mai de folos decît viaţa lui. Parisul va plăti cu valuri de sînge pentru el“.

Aghiotantul lui Mac-Mahon, care mergea ceva mai în faţă, îşi opri calul speriat şi ridică lanterna. I se păru că aude nişte paşi furişîndu-se încet prin întuneric. Razele lanternei luminară arcul unei porţi smulse din ţîţîni. Dar nu se zărea nimeni. Foşnetul paşilor nu se mai auzi. Ofiţerul întoarse calul şi, apropiindu-se de general, îi spuse :

— Cred, excelenţă, că ar trebui să ine întoarcem. Ne putem .aştepta la tot felul de surprize.

— Aveţi dreptate, îl sprijinii Vinoy. Avem nevoie şi de odihnă. Ne-aşteaptă mîine o zi foarte grea.

— N-am nimic împotrivă, se învoi Mac-Mahon.

îşi întoarse calul şi porni în galop.

Sitrada răsună de tropotul sonor al celor trei cai. Peste cîteva clipe se stinse pînâ şi ecoul

acestui tropot. Totul în jur îşi reluă înfăţişarea pustie de mai înainte.

Negura deasă şi pustietatea aceea moartă, de care se speriaseră sîngeroşii generali,- erau prielnice drumeţilor care se furişau prin străzile cartierului Bel'teville.

Cri-Cri mergea înainte şi, dm cînd în eînd, ridica puţin de pe lanternă batista care o acoperea, luminînd o bucată de drum în faţa lor. Lanterna cea mică, în care ardea un muc de luminare de seu, îi fu pentru a doua oară de mare ajutor.

Cînd se încredinţa că nu era nimeni prin apropiere, Cri-Cri se întorcea şi făcea semne. Madeleine şi Jacquot înaintau şi ei, ducîndu-l pe Joseph pe targă.

— Am ajuns în strada Saint-Maur — îi lămuri Cri- Cri. De aci dăm în strada Fontaine au Roi şi sîntem îndată acasă.

— Ia spune-mi, n-ai mai dat de mult pe-aeasă ? îl întrebă Madeleine. Poate că doamna Didier a băgat pe cineva acolo ?

— O, nu ! N-aveţi nici o grijă ! Ce-i drept sînt patru zile de cînd n-am mai dat pe-acolo. Sîint sigur că patroana mea bodogăneşte că n-am ,mai venit pe la cafenea, 'dar nu îndrăzneşte să intre în cămăruţă. Am băgat spaima în ea, povestindu-i mereu de şobolani, de care se teme... ca de moarte !

Făcu vreo cîţiva paşi în tăcere, apoi adăugă:

— Ce-i drept, m-am speriat şi eu cînd una din jivinele astea şi-a înfipt dinţii în piciorul meu.

— Cum se poate ? întrebă Jacquot, care după ce tăcuse tot drumul încerca acum să-şi mai învioreze tovarăşii mo- horîţi.

— Cînd m-am tîrît prin conducta de canalizare m-a muşcat un şobolan mare! lămuri Cri-Cri.

— Şi cum ai ieşit din‘conductă ? îl întrebă Jacquot.

— Conducta dă într-un puţ, care se .află în curtea din faţa primăriei din Belleville. Dacă mergi de aci — e pe partea stîngă, chiar alături de casa care a ars... Ştii, ar fi trebuit totuşi astupată cu pietre, ieşirea .aceea.

— Acum nu mai are nici un rost! răspunse Jacquot încet. Cei din Versailles nu mai au nevoie de trecători ascunse.

Madeleine mergea fără a scoate un cuvînt. Cri-Cri păşea alături de ea, ajutînd-o să ducă targa. Băiatul băgă de seamă că de două ori se întorsese spre el, ca şi cînd ar fi vrut să-i spună ceva.

Cri-Cri înţelese că voia să-l întrebe despre Lucien, să afle amănunte despre trădarea acestuia. Băiatul nu se încumeta să deschidă singur vorba şi nici n-ar fi ştiut cum s-o facă. La urma urmelor, Madeleine aflase de la Etienne ce era mai important, iar steagul acela alb, .arborat de trădător, îi deschisese ochii şi asupra celor pe care nu le ştia încă...

Negura începea să se ridice, lăsînd să se vadă contururile caselor.

— Trebuie să ne grăbim, Jacquot, spuse Madeleine.

— O să încerc să merg mai repede — răspunse Jac- quot cu o voce înăbuşită.

Pornii mai repede, dar acum se luminase destul ca Char- lot să .poată vedea cît de greu înainta.

-— Ai obosit, Jacquot? Nu mai .poţi? îl întrebă băiatul şi ocolind targa apucă de minere.

Degetele sale aunseră mîimle fierbinţi a lui Jacquot. Cri-Cri îşi dădu seama că acesta avea friguri : tremura tot.

— Odihneşte-te puţin. Lasă-mă să duc eu targa.

Nu mai e mulit, o să mă descurc.

■— Nu-i nimic, nu-i nimic, Cri-Cri. Pot s-o mai duc... bolborosi J aequot.

Cufundată în gînduriLe sale, Madeleine se întoarse, se uită la Jacquot, dar nu spuse nimic. îşi încetini numai pasul.

Curînd zăriră lîirma bine cunoscută a „Greierului vesel“. Cotiră după colţ şi se opriră lîngă gardul maidanului părăsit.

Cri-Cri găsi uşor locul unde trei vergele de fier ieşeau din găurile lor. Prin deschizătura formată, trecură targa cu Joseph şi intrară pe maidan.

"Cri-Cri deschise uşa cămăruţei. Ridicară targa şi-l aşezară pe Joseph pe pat.

Rănitul nu-şi recăpătase cunoştinţa, ceea ce-l îngrijora pe Cri-Cri, dar Madeleine îl linişti :

— Lasă-l numai să se odihnească. Se va îndrepta repede. E zdravăn din fire şi rana nu e primejdioasă : osul a rămas neatins.

Madeleine se uită cu duioşie la Joseph : îşi lua rămas bun de la el.

— Rămîi cu bine, Cri-Cri, se întoarse ea spre micul Ban- tard. Dă-mi mîna ! îmi pun toată nădejdea în tine.

Ai să-l scapi pe Joseph, Madeleine ! strigă Cri-Cri. Am fugit din închisoarea celor din Versailles. Lucien m-a băgat acolo... era înţeles .cu Henriot. Îi venea greu bă:ia- tului să-i spună toate acestea Madeleinei, dar voia ou tot dinadinsul ca ea să afle tot adevărul. Lucien a fost acela, care a ridicat steagul alb...

Tînăra falā îl îmbrăţişa pe Cri-Cri şi spuse cu glas şovăielnic, care i se frîngea mereu :

— Iartă-mă, Charlot: te-aim bănuit de laşitate. Am înţeles acum totul. Din nefericire, e prea tiîrziu !... Şi asta nu >pot să mi-o iert... îşi şterse o

'lacrimă, care i se rostogolise pe obraz. Da, Charlot, eu simt cea mai vinovată... Oare o să-mi pot răscumpăra vreodată crima faţă de Comună ?...

— Hai, să plecăm mai repede ! Se face ziuă, o grăbi Jacquot.

Negura se împrăştiase. Trebuiau să se grăbească. Jacquot o luă pe Madeleine de braţ şi amîndoi porniră pe drumul pe care îl aduseseră pe Joseph. Curînd însă Madeleine văzu că Jacquot nu mai putea ţine pasul. Se opri şi-l privi drept în ochi.

— Ce-i cu tine, Jacquot ? Abia îţi mişti picioarele. Şi de ce şchiopătezi ?

II măsură din cap pînă în picioare cu o privire îngrijorată şi abia atunci băgă de seamă, că din cizma lui dreaptă se prelingea o dîră de sînge. Eşti rănit, Jacquot ? îl întrebă ea îngrijorată.

— Fleacuri! Glonţul mi-a trecut numai prin carne, fără să fi atins osul, spuse el, cu un zîmbct vinovat. Tu, du te... Lasă-mă, nu mă aştepta. Eu o să mă odihnesc două-trei minute... Te ajung dm urma.

— Trebuie să-ţi leg rana şi-ar fi mai bine să ţi-o şi spăl puţin, spuse Madeleine neliniştită.

— Eh, dacă am găsi puţină apă ! încercă Jacquot să zîmbească. Mi s-a uscat gîtlejul !

Madeleine îl privi şi inima i se strînse. Jacquot avea obrajii aprinşi şi ochii mari, cu cearcăne adinei. Buzele i se lipiseră, arse de friguri. Madeleine îşi roti privirile în jur.

În colţul străzii Fontaine-au-Roi, în lumina trandafirie a dimineţii, se zărea o fîntînă. Fără să mai stea pe gîn- duri, Madeleine trecu în fugă

strada, îşi scoase chipiul şi, umplindu-l cu apă, i-l 'duse lui Jacquot.

— Totuşi trebuie să ţi leg rana. Să ne ascundem acolo.

Madeleine arătă o casă distrusă de obuze. Alături se afla un felinar cu stîlpul de fier frînt în două. Partea de sus se legăna ca o cracă ruptă. Ceva mai departe se vedea un alt felinar, care rămăsese în picioare, dar nu mai avea nici un geam. Etajul de sus al clădirii fusese mistuit de foc. Doar o tigaie de aramă, agăţată într-un cui, scăpase ca prin minune. Şi acum, în. bătaia soarelui de dimineaţă, strălucea deosebit de puternic.

Acest amănunt, care amintea de viaţa cea de toate zilele, de harnica gospodină, care în ajunul pîrjotuhri îşi frecase cu grijă vasele, alcătuia un contrast puternic cu ruinele din jur.

Toate geamurile prăvăliei de la parter, care dădeau în stradă, erau ţăndări. Doar un oblon smuls mai atîrna la o fereastră, atingînd cu o parte pervazul, iar ou cealaltă sprijinindu-se în pămînt.

Pe acest podeţ improvizat, Madeleine şi Jacquot intrară în prăvălie.

Madeleine îşi scoase cartuşiera în care nu mai era de- eît un pansament, dar tocmai de el avea acum nevoie.

Jacquot îi dădu Madeleinei briceagul său şi ea îi tăie carîmbul cizmei de sus pînă jos, şi i-o scoase de pe piciorul rănit.

Cînd rana îi fu pansată, Jacquot bău apă rece şi se simţi mai bine. Putea merge acum alături de Madeleine, fără să ram în ă în urmă.

Pornird în grabă în ajutorul lui Etienne.

Trecură de bulevardul Belleville şi auziră un puternic schimb de focuri dinspre strada Ramponeau.

— Îi vine greu lui Etienne acum, spuse Jacquot.

Apoi deodată împuşcăturile încetară.

Bubui o lovitură de tun şi din nou totul se cufundă în tăcere. Madeleine se opri. Jacquot, tăcut, se lăsă jos, pe caldarîm. Amîndoi pricepură că baricada din strada Ram- poneau încetase de a mai exista.

„Spunea Etienne, că n-o să mai am timp să mă întorc“ — îi trecu prin minte Madeleinei. Dar s-a întîmplat aşa numai din pricina rănii lui Jacquot.

Se uită la tovarăşul ei. Şedea pe caldarîm, privind neliniştit în jur.

— Ce-i, Jacquot ? întrebă Madeleine.

— Mi-a venit o idee — răspunse Jacquot. Glasul lui abia i se mai auzea. Mi-am adus aminte de conducta aceea de canalizare, despre care ne-a vorbit micul Bantard...

— Foarte bine, Jacquot, îţi doresc succes! Madeleine îi întinse mîna, vrînd să-şi ia rămas bun. Pleacă, pleacă mai repede. Eu... nu mă mai duc nicăieri.

— Madeleine ! Jacquot sări în picioare.

Se supusese pînă atunci în toate Madeleinei, dar deodată se simţi mai puternic decît această fată pe care o admirase întotdeauna pentru curajul ei. Nu-şi putu găsi deodată cuvintele potrivite, ca să-i arate cît de revoltat era de această slăbiciune a ei.

— Hai, rosti el poruncitor. Mergem, ne vom explica pe drum. Nu mai avem nici o clipă de pierdut. Altfel pierim amîndoi. Să ajungem la puţ,

şi apoi vei hotărî.

Jacquot o luă pe Madeleine de mină şi o tîrî după el.

Madeleine nu i se împotrivi. Merseră cîteva clipe fără a vorbi.

Oraşul se trezea încetul cu încetul. Ornicul din turn bătu de trei ori.

Oamenii crăpau puţin obloanele, scoţînd temători capelele afară. Nimeni nu se grăbea să iasă din casă.

Ascunzîndu-se pe după porţile caselor ca să nu fie văzuţi de patrulele care treceau, Jacquot şi Madeleine se apropiará de ruinele înnegrite de foc ale primăriei. în faţa ei se afla curtea cu trecătoarea subterană, despre care le povestise Cri-Cri.

Intrară pe poarta deschisă fără a întîlni picior de om.

Văzînd gura canalului, Madeleine se opri. Jacquot o privi. Stătea cu capul plecat şi pe obraji îi curgeau şiroaie de lacrimi.

învingîndu-şi mila, Jacquot îi spuse cu asprime :

— Bineînţeles, ţi-ar fi foarte uşor să te aşezi acum în mijlocul străzii şi să priveşti cu dispreţ în ochii jandarmilor, care îşi vor bate joc de tine înainte de a te ucide. Dar numai un sinucigaş se poartă astfel, nu un luptător. Să nu te superi pe mine dacă-ţi voi spune făţiş ceea ce cred : ai fost fără să vrei complice la trădarea lui Lucien, iar acum vrei, în mod conştient, să trădezi steagul, pe care scrie : „Luptă pînă la capăt!“

Jacquot simţea cum îi zvîcneşte inima în piept. Răsuflă adînc şi urmă :

— Gîndeşte-te la Joseph. L-am lăsat pe rnîna unui copd...

XXVI

Dar acest adaos fu de prisos. Dojana lui Jacquot, cuvintele sale sincere, nemeşteşugite, aflaseră un răsunet puternic în sufletul Madeleinci. Fără să-şi ridice capul, fata şopti :

— Merg cu tine, Jacquot.

Capacul, pe sub care trecuse nu de mult Cri-Cri, rămăsese d^diis. Jacquot şi Madeleine coborîră în puţ.

Oraşul renăştea la viaţă. Tot mai des răsuna bătaia tobelor.

Era dimineaţa ultimei şi celei mai cumplite duminici din luna onai 1871.

CEL DIN URMĂ SALUT

*c

Deşi mai era apărată de vreo cincisprezece federaţi, baricada părea de departe cu totul părăsită.

Cei din Versailles nu-şi mai reînnoiră atacul, iar comunarzii, care se pregăteau pentru ultima ciocnire cu inamicul, căutau să lucreze fără zgomot.

Limoges se frămînta, alegînd locuri de trecere printre bolovani, butoaie şi saci. Se opri de cîteva ori în faţa pianului, care aparţinuse cîndva negustorului de vinuri Ga- vard.

Din ziua cînd Bantard îl adusese aici, ca material de construcţie, pianul fusese treptat acoperii cu saci de nisip, bucăţi de mobilă, firme şi bîrne, .îngrămădite de-a lungul baricadei.

Cu toate acestea, nişte mîini grijulii scoseseră pianul afară. Acum, lîngă el, se afla o bancă. Cineva nădăjduise pesemne ca în ceasurile de răgaz, între două lupte, să povestească în limba melodiei — cea mai expresivă limbă de pe lume — despre sentimentele care cheamă fa luptă, care fac din oamenii de rînd luptători neînfricaţi, gata să înfrunte şi primejdia, şi moartea.

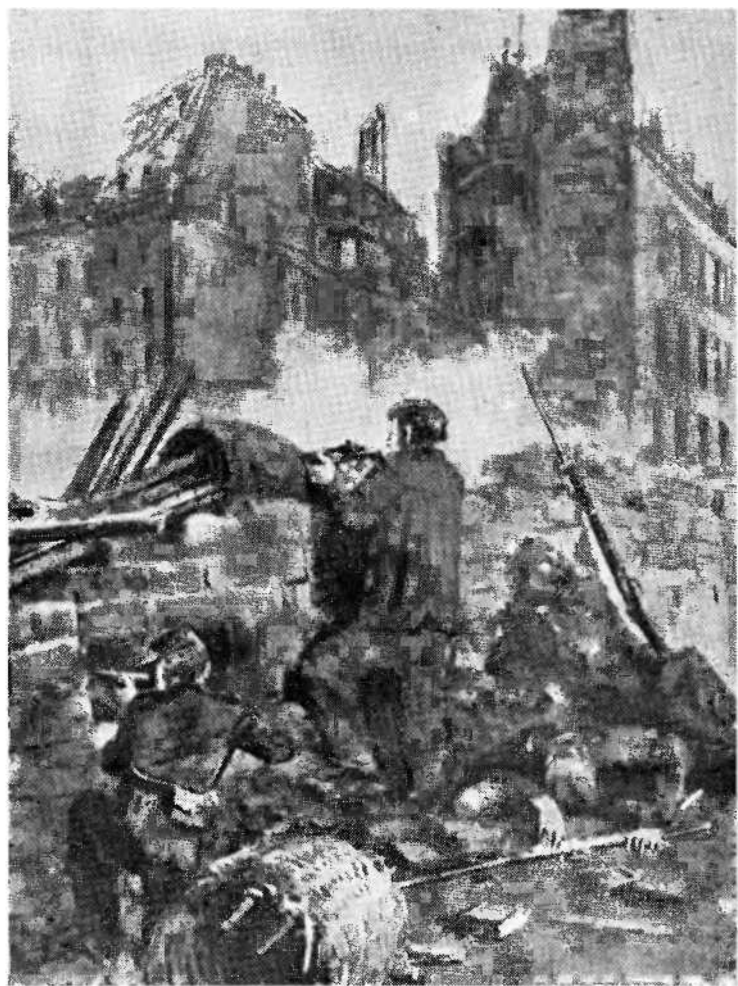
Etienne ghici gîndul lui Limoges, care începu să dea jos diverse lucruri de pe claviatura descoperită, şi-l făcu să înţeleagă printr-un gest că acum nu mai era timp de oîntat.

Ultimele umbre ale nopţii se risipiră. Soarele străpunse stratul gros de nori, care acoperea cerul şi razele sale luminară frunzele late, de un verde deschis, ale unui castan scăpat neatins de bombardament. Florile albe se ridicau ca nişte

XXVI

luminări deasupra zidului baricadei.

Belleville se afla în partea cea mai ridicată a Parisului, iar strada Ramponeau era aşezată pe cel mai înalt punct din Belleville. Limoges se urcă pe o grămadă de

bolovani şi, ascuns de trunchiul gros al castanului, cercetă împrejurimile.

Dinspre strada Faubourg-du-Temple, care se găsea în apropiere, răzbăteau salve de Iun.

Ocupînd spitalul Saint Louis, care cu o zi înainte se mai afla în mîinile comunarzilor, cei din Versailles începură să bombardeze baricada din strada Saint-Maur. Era ultima baricadă care mai rezista, înafară de cea din strada Ramponeau.

Dar iată că împuşcăturile încetară. Se lăsă o linişte apăsătoare.

Etienne veni spre Limoges, spunîndu-i :

— Cred că în clipa aceasta, baricada noastră este ultimul colţ al Parisului unde mai dăinuieşte puterea muncitorească. După cît se vede, strada Saint-Maur a fost şi ea ocupată de cei din Versailles. Vor putea oare ai noştri să ajungă cu bine pînă în cămăruţa lui Cri-Cri ?

Limoges nu-i răspunse. îşi aţinti privirile în depărtare.

Etienne se aşeză pe colţul unei lăzi, îşi scoase luleaua şi, întoreîndu-şi buzunarele pe dos, se apucă să adune rămăşiţele de tutun.

Poetul luă o armă, ochi şi trase,

Etienne sări în picioare :

— Ce-i cu tine, Limoges ? Ai uitat consemnul ?

— Această .încărcătură n-a fost pierdută în zadar, răspunse poetul. Priveşte : În strada Saint Maur a apărut un steag tricolor. N-am putut să nu-l dau jos !

—- Ia ascultă, îi spuse Etienne. În glasul lui se desluşea dojana. Tu singur m-ai rugat să uit că eşti poet, dar te porţi parcă ai fi în Parnas [I] şi nu pe o baricadă, încercuită de inamic. împuşcătura ta,

---

[I] P,arnias — munte în Gerciia, ,pe care după credinţa vechilor greci, îşi aveau lăcaş muzele — ocrotitoarele artei şi iale ştiinţei. (Nota red. ruse).

pornită înainte de vreme, poate că ţie îţi va înviora fantezia, dair cauzei noastre mu-i va ajuta, la nimic !

— Nu te înţeleg, Etienne ! spuse Limoges înflăcărat. Ne aflăm amîndoi aici pentru a trezi Franţa şi poale chiar lumea întreagă.

— Cine ştie dacă n-ai dreptate ? Dar nu trebuie să uiţi, că în fiecare clipă inamicul se poate apropia pentru a ne nimici pe toţi. Ţine minte, că fiecare glonţ trebuie să răpună viaţa unui vrăjmaş.

Discuţia le fu întreruptă de un tînăr comunard, care se apropie de Etienne şi-i spuse zîmbind :

1— A venit o fată care cere să fie adusă în faţa comandantului.

— A-a, trebuie să fie jupîneasa domnişoarei Pelagie. O fi venit după dovada făgăduită. Las-o să treacă.

— Ştii, Victor, — spuse Etienne, cînd comunardul dispăru după baricadă, — poate că numele acestei tinere va intra în istoria Comunei Parisului sau, cel puţin, în istoria baricadei din strada Raimponeau. În mîinile ei va rămîne ultimul act eliberat de primul guvern muncitoresc. înţelegi ? Fă pentru ea tot ce trebuie, iar eu mă duc să schimb santinelele... Numai să nu vorbiţi prea tare. Inamicul trebuie să creadă că baricada a fost părăsită de apărătorii ei. Lasă-l să se apropie : îi vom pregăti o primire călduroasă !

Limoges făcu vreo cîţiva paşi, ieşind în .întîmpinarea fetei. Fiinţa aceasta atît de tînără, cu ochii de un albastru adîne, îi păru lui Limoges şi mai fermecătoare în decorul aspru al baricadei, aproape distruse.

Julie era tulburată. Se temea că Limoges nu o va recunoaşte.

— Mobilierul domnişoarei Pelagie s-a stricat, începu ca sfioasă, neîndrăznind să-i amintească de-a dreptul de făgăduiala dată.

— Ah, copil nevinovat ce eşti ! rîse poetul. Ştii că ai haz ! Se mai poate vorbi despre mobilă acumi, cînd viaţa muu om nu mai preţuieşte nimic ?

— Nu o cunoaşteţi pe domnişoara Pelagie — îl întrerupse Julie. O să-mi ceară să-i plătesc toate pagubele din leafa mea. Şi asta înseamnă să-i lucrez pe degeaba toată viaţa mea... Şi surioara mea, Yvonne, va rămîne fără rochia noua, pe care i-am făgăduit-o mai de mult, şi nu voi putea niciodată să-i cumpăr mamei un şal călduros...

— Ştiu, ştiu, spuse Limoges, mişcat de vorbele înflăcărate ale fetei. Cum te cheamă ?

— Julie Favard.

Limoges scoase din buzunar o foaie de hîrtie mototolită şi-un creion. O netezi cu multă grijă şi apoi scrise :

„Adeveresc că, trecînd peste împotrivirea disperată a Juliei Favard, am pătruns cu forţa în locuinţa stăpînei sale, cetăţeana Pelagie, de unde am tras în soldaţii din Versailles. Mobilierul a fost stricat de împuşcăturile prin care s-a răspuns focului tras de mine.

Victor Limoges.'

După ce citi cu glas tare adeverinţa, i-o dădu fetei şi o întrebă :

— E bine iaşa ?

■— Da, mulţumesc, răspunse Julie .înroşindu-se.

Dar Limoges nu voia să se despartă atît de repede de noua sa cunoştinţă şi pentru a o mai opri se prefăcu că reciteşte adeverinţa.

Julie profită de acest răgaz pentru a-l întreba sfioasă :

— Spuneţi-mi, de ce nu s,înteţi îmbrăcat ca toţi ceilalţi... şi nu arătaţi ca un militar ?

Victor Limoges s-ar fi simţit jignit, dacă ar fi auzit aceste cuvinte rostite de un altul, dar spuse de Julie, ele sunau sincer şi naiv.

— Siînt poet, înţelegi ?... Scriu versuri, cînd nimic nu ne ameninţă libertatea, şi devin ostaş, de cum se iveşte vreo primejdie.

• — Trebuie să fie o îndeletnicire foarte frumoasă să scrii versuri, spuse Julie îngîndurată şi clătină din cap.

Dar pînă **lacurti** €11 Il-atn citit nici o poezie şi n-am văzut niciodată oameni care scriu versuri.

Mărturisirea aceasta attt de sinceră îl cuceri cu totul pe poet.

— Dacă mi-o fi sortit să scap cu viaţa, jur că te voi face să iubeşti versurile, spuse cu înflăcărare tînărul poet.

—• Dumneavoastră nu trebuie, nu se poate să muriţi, răspunse Julie cu tărie.

■— De cînd te-am văzut, îmi vine şi mie să cred că voi scăpa cu viaţa, deşi... Dar acum pleacă, începu el s-o zorească, văzînd că Etienne punea tunul fin poziţie de tragere. Nu se poate să mai rămîi aici.

— Spuneţi-mi cum să vă găsesc mai tîrziu.

Ochii de un albastru adînc îl priveau .întrebători pe poet.

Dar glasul lui Etienne rosti comanda :

— Treceţi la locurile voastre! Se apropie inamicul! Nu trage nimeni fără ordin !

— Adio, Julie ! mai avu timp să strige Limoges, fugind să-şi ia locul arătat de Etienne.

— La revedere! La revedere! şopti ca pentru

sine Julie, depărtîndu-se în grabă, foarte tulburată.

Un detaşament inamic, desfăşurat într-un lanţ lung, se apropia .încet de baricadă.

— Ţintiţi bine ? strigă Etienne, şi aproape imediat urmă comanda : „Foc !“

Fiecare din cele cincisprezece gloanţe răpuse cîte un soldat inamic.

Se încinse o luptă crîncenă. Răspunzînd primelor împuşcături ale comunarzilor, răsună o salvă trasă de trei tunuri de pe fortificaţiile celor din Versailles. Apoi a doua .şi a treia. Granatele plouau neîncetat asupra baricadei. Iar peste cîteva minute un al doilea punct întărit, mai depărtat 'al inamicului, începu să arunce obuze asupra străzi' Ramponeau.

între timp, detaşamentul de avangardă a celor din Ver- saillas ajunse tîrîş foarte aproape de baricadă.

Gloanţele nu prea pricinuiau pagube apărătorilor baricadei, în schimb obuzele aveau urmări înspăimîntătoare.

în scurt timp, pe baricadă nu mai rămăseseră decît şapte oameni în stare să ţină arma în mînă.

Limoges alerga de la un capăt la altul al baricadei, urcîndu-se pe grămezi de bolovani, pe butoaie, iar cînd cei din Versailles ajunseră aproape de zidul baricadei, se sui pe acesta pentru a trage de acolo. Ca prin minune rămî- nea neatins, deşi în jurul lui şuierau gloanţele.

Nu mai era poetul răsfăţat de odinioară, cu chip de efeb. Era un ostaş adevărat, care pentru frumoasa cauză a libertăţii îşi dăruia viaţa, cu toată înflăcărarea tinereţii. Ochii săi mari şi negri scînteiau, iar curajul şi dîrzenia îi erau întipărite pe

faţă.

Limoges nu-şi dădu seama cînd încăreă ultimul cartuş. Se trezi abia cînd constată că nu-i mai rămăsese niciunul. Privi morţii şi răniţii, din ce în ce mai numeroşi în jurul său. Lingă ei zăceau aruncate cartuşierele goale.

Limoges se plecă, încercînd să găsească vreun glonţ la unul dintre federaţii căzuţi la picioarele lui.

Dar vai ! Şi acesta avea cartuşiera goală.

Atunci, Limoges înţelese ce avea de făcut.

Sărind peste cadavre, ajunse la pianul aproape distrus. Dacă Limoges dezarmat mai putea servi Comuna, apoi şi pianul cel vechi mai putea fi pentru ultima oară de folos.

încercă vreo cîleva acorduri cu o mînă sigură şi începu să cînte. împletindu-se cu salvele armelor şi cu gemetele răniţilor, răsunară cuvintele inspirate ale poetului :

„Belleville, Montmartre, Neuilty, oştiri neînfricate
Grăbifi încoace, luptători temuţi!
Să vie moartea — acum ! Un geamăt nu vom scoate! Vor
răzbuna copiii pe-ai lor părinţi căzuţi“.

Trăiască nemuritorul poet al Comunei, Victor Li- moges, cel mai bun fiu al ei! strigă plin de admiraţie Etienne, încărcînd pentru ultima oară tunul.

S-ar fi zis că în clipa aceea nimeni nu-şi mai putea revizui convingerile, dar iaici, sub grindina de gloanţe, faţă în faţă cu moartea, Etienne înţelese pentru întîia oară că poezia nu era numai o distracţie, o petrecere a celor trîndavi.

Cuvintele poetului chemau, îmbărbătau şi, în clipa aceea cumplită, întăreau curajul oamenilor, îi făceau neînfricaţi...

Deodată, etntecul amuţi.

Etienne îşi dădu seama că rămăsese singur. întins lîngă pian, zăcea poetul Victor Limoges. Ochii lui Etienne se împăienjeniră de lacrimi.

Cu toate acestea, auzi chemarea neînduplecată a tunului ; trebuia să se grăbească spre el. Dar abia se aplecă să ridice amorsa, că simţi o durere tăioasă în şoldul drept. Tunul fugi, înotînd parcă în faţa ochilor săi...

Rănit de o schijă de obuz, Etienne zăcea pe jumătate treaz, pe jumătate aiurind. Poate că totul în jur — şi şuierul gloanţelor, şi urletul obuzelor, şi gemetele acestea - - nu erau decît un vis. Cine geme aici aproape de tot ? Cîţi mai rămăseseră dintre luptătorii Comunei ? Cu Limoges mai erau patru.

Tăcerea care se lăsă deodată îi limpezi lui Etienne gîndurile.

Agăţîndu-se cu mîinilc de roţile tunului, el încercă să se ridice în picioare. Dar nu izbuti. Aruncă o privire asupra cîmpului de luptă peste care se aşternuse moartea. Era singurul care mai trăia.

Clipele se scurgeau unele după altele, lăsîndu-l cînd treaz şi conştient de ce se petrecea Î11 jur, cînd cufun- dîndu-l iar în beznă.

Deodată, tăcerea fu sfîşiată de-un glas ascuţit de femeie :

— intraţi, **nu** vă temeţi. Vedeţi doar, că nu mai **e** nimeni aici**! Nu** mai e nimeni **!**

— „Ce-i asta ? trecu prin mintea arsă de friguri a lui Etienne. Iar iacest trădător ? El le-a dat drumul tn Saint-Cloud. Acum >a venit aici... Cu ce să-l ucid ? Cu arma ?... Nu, nu mai am cartuşe. Cuţitul !“

îşi aduse deodată aminte că lîngă tun văzuse un cuţit, îşi mişcă cu greu mîna, şi-l găsi pe pipăite...

Tremuilînd de spaimă şi nerăbdare, doamna Libou se grăbea să-i întîmpine pe soldaţii din Versailles, care nu se încumetau să ocupe baricada, temîndu-se de o cursă, înăbuşită de năvala sentimentelor, bătrîna Libou îi povestea ofiţerului detaşamentului tot ce văzuse dincoace de baricadă.

Ascultîndu-i raportul, ofiţerul strigă mînios :

— Cum ? Nu mai trăieşte nimeni ? Idioţii ! L-au ucis pe Bantard ! Ce nenorocire ! Dar poate că nu-i decît rănit ? Aduceţi imediat o targă !

Se repezi, nădăjduind că îl va mai prinde pe Joseph Bantard.

Între timp, conştiinţa lui Etienne se lupta disperată să scape de vălul acela de toropeală, care-i întuneca mintea.

Deodată, un gînd curat, limpede, conştient, se trezi în mintea lui : „În tun mai este o încărcătură“.

Şi parcă după un somn întremător, credinciosul soldat al revoluţiei se sculă uşor în picioare. II văzu pe ofiţerul inamic la cîţiva paşi de el.

II căuta pe Joseph Biantard printre cadavre. Văzînd că Etienne mai trăia, se repezi la el blestemînd.

— Stai, că n-o să mai spurci mult aerul cu suflarea ta, ciumă roşie ! urlă el.

— Dar tu o să mori mai întîi ! răspunse Etienne.

Şi cu o putere neaşteptată, împlînta cuţitul în inima duşmanului urît de moarte.

Văzîndu-l pe ofiţerul inamic prăbuşit la pămînt, Etienne răsuflă uşurat... Acum putea să moiară şi el 1 Nu trăise degeaba ! Da, ;îi sunase şi lui ceasul ! De peste tot veneau în goană spre el, se tîrau, se năpusteau, duşmanii.

Etiienne se repezi la tiun. Maii avea o Ultimă[1] încărcătură şi aceasta nu trebuia pierdută !

Avu timp să tragă înainte de a fi doborât de soldaţii diin Veirsaililes. Tunul bulhuî.

— *E ultimul satul ,al revo&uţiei proletare ! strigă el, căzîind sob loviturile păturii ar de puşca.

XXVII

„NU VĂ BUCURAŢI PREA DEVREME, CORBILOR!"

Unchiul Joiseph abia încăpea în paitul strimt ,at lui Cirii-.Crii ; pMioiarde lîi eriau md§ lungi cu o jumătate de metru.

Rana era grea, diair mulţumită eomisltiituţiieii sale viguroase, nu-i punea viaţa în primejdie.

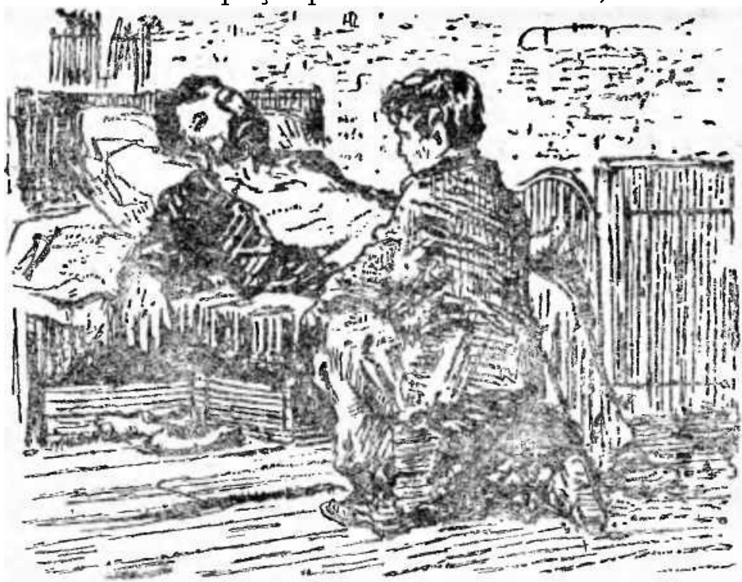
îndată ce paşii Madeleinei şi a lui Jacquot se pierdură în depărtare, Charlot închise cu grijă uşa, căutînd să nu fiaoă zgomot.

în cămăruţă era întuneric, dar lui Cri-Cri i se părea că desluşeşte limpede capul şi tiruinchiiuil unchiului isiău, caire tot mai zăcea[1] în nesimţire şi iräisulla greu.

Cri-Cri îngenunche la căpătîiul rănitului, pîndmd cu înfrigurare cel mai mic semn, care să arate că acesta îşi recapătă cunoştinţa.

Charlot nu se gândea cîtiuşt de puţin lla

primejdiile, care-l păşteau la fiecare pas, atît pe el cît şi pe Joseph. Era stăpânit de un singur gînd : Cum să-l ajute pe Joseph să-şi recapete puterile, să-şi vindece rana ?... înainte de toiate, trebuia să facă irosit —• nu ştliia nici el cum — de vin, ca să-! miai întremeze puţin pe unchiul său. Aici, în cămă-

ruţia loji, ou avea miei măcar o picătură .de apă... Dacă is-.ar strecura, pilă la cafenea, .ar putea găsii desigur o stiiclută de vin bum, ddrn acelea pe oare piatipoiainia 'lui le ascundea .reintru orice întiîmpiere, pentru z,Me negre. De-iair şti că nici acum mu doarme nimeni acolo noaptea, air putea im- ceirca...

înainte, în timpul Comunei, cînd furturile încetaseră aproape cu desăivîirişire, patroana nu se maii temuse să-şi lase caieneaua făiră pază peste noapte. Şi apoi era şi el, Cd-Cri, pe aipiroape.

„Da:: acum — se gîindii baiiatuil — era oare cu

putinţă cia doamna Didier să-şi laise cafeneaua rnepăziiită ? Nu, nici î.n ruptul capului n-air iii făcut-o! Air fi muirsti numai la gîu- dul că ar putea cineva să se s. aire 'în cafenea şi să-.i bea o sticluţă de vin, aşa, pe degeaba 1 Dar nici pe mîna unui străiim n-iar fi lăisiat-o ! Atunci .ci igiuir că rămlînaa chiar ea să doarmă acolo... Ş.i î.n acest caz, tot planul nu făcea nici două parale !;‘

Tiinlipul se 'inVia Wncfliipuiit Sl Încet. Pe Gr W/rî îil năpădiră amintirile. Veneau una după alta... fnlrcaga-i viaţă, ceii patrusprezece ia:mi, ipe care îi trăise, căpătau acum alt rost, iun irosit nou, lia care imiiimtcia Buii ide oopil nu se gîmidise niciodată'înainte. înţelegea acum cuvintele pe care i le spusese cîndva unchiul Joiseph : Că siinit în viaţă rinele lîmpreju- mări, cîind într-o singură zii poţi deveni ouai' .înţelept cu zece lamii.

„Aibiia laouim iîmţ diau isealma Cit de prosti iaim foist... Iată, Giais'ton... e cu toitiud ailitlcevia, n-a stat să le ciîinite diiemţillior lia „Greierui vesel“, ia murit ca uin erou. Pe ciînd eu aim căzut în cuirisă, ca un oopiil... N-aim fost în stare să-l descopăr îia timp pe trădătorul acela de Luiciien !“

Geamătul lui Joiseph lîintirenupisie ginduriilte Jiuii Cri-Cri.

— Ţi-e rău, unchiule ? Mă auzi ?

— Chiarîiot... tu eşti, băiete ?... De ic.e-,i atiîîă ln'iniişte ?

— Maii încet, uinchiiule Joseph ! Eşti îil mine im cămăruţă. Lasă că o să-ţi spun'totul. Dttciaimdată ură duc să cant ceva, ea' să te mai întremezi puţin...

Da, îmi aduc ainfintie... Nu pleca... Stai să le chibzuim maii hinc, pe toatei împreună.

Mă întorc îndată !... În trei minute' sînt înapoi, ling,’!

tine !...

— Nu, băiete... Să nu pleci nicăieri !... Pune-ţi o cămaşă curată, lustruieşte ţi ghetele şi, cît mai e rouă afară, freacă-te bine pe faţă şi pe uiîiiiuii... Cind veii auzii că ,a venit doamna Didier, du-te la ea şi cxplică-i de ce ai lipsit atîta. Spune-i că luptele de stradă te-au împiedicai să te întorci la timp... Să nu fii îngrijorat în ceea ce mă priveşte. Mă simit mai bine... Niu mia,i mă 'doare umărul. Pesemne, nana nu-i preia, priiimejdioiaisă. Laisă c-io să fie bine !

— Că bine zici, uinchiulie Joseph ! Ş,i Madefeiine spunea la fel : „Noroc că .glonţul ia trecut prin carne fără să atingă osul !“

Rănitului îi venea greu să vorlbeaiscă şi, după sforţarea făcută, puterile îl părăsiră. închise ochii şi aţipi din nou.

Cele dinţii raze late soarelui alunecară peste vîrfurile copacilor, sie frîniseră parcă 'de cornişa caieinelei „Greierul veseli“ şi căzniră, irislpiiindu-lse ca o ploaie şi peisite tufişul de sub fereastra cămăruţei lui Cri-Cri.

Băiatul se mai învioră, văzîndu-le : îi venea să pornească, să se apuce de treabă.

îşi scoase capul prin uşa cămăruţei şi privi cu luare- amiinte îin jnr.

În faţa casei lui, doi copaci cu frunzişul des şi bogat umbreau o poieniţă acoperită 'de iarbă. Frunzişul foşnea mîngîiat de boarea uşoară a dimineţii, umbrele de pe joş prindeau condururi ciudate, tremurătoare, şi lui Cri-Cri i se păireia că simţi umbrele unor oameni pitulaţi pe-apraape. Dar cur nd îşi dădu seama că pe maidan inu se aifila nimeni.

— „Trebuie să mă duc în recunoaştere — îşi spuse băiatul. Dar pot oare să plec, .îin timp ce

unchiul Joseph doarme ?“

Simţind parcă încurcătura băiatului, Joseph deschise puţin ocihiii şi-i spuse :

— Trebuie să fim gata pentru orice, Charlot. S-ar putea să vină şi pe-iaiici... şi atunci sîntern pierdeţi. Două lucruri mu-mii idiau pace : steagul şi arma...

— Ama mea ? sării Grii-Cri îngrijorat.

— Da, a tia, 'dacă vrei ! Dar ce să mai discutăm acum a cui este. Joseph zîmbi din vîrful buzelor. Nădăjduiesc că mi-o vei împrumuta la nevoie ? Deocamdată trebuie să o ascundem cît mai departe.

, — O s-o îngrop sub un copac, pe maidan. Dar steagul o să-l mai port pe mine... În pămînt ar putea să putrezească... Ia te uită!

Cri-Crii îşi desfăcu vestonul şi, pe pieptul lui, Joseph zări pîinza atît de cunoscută a drapelului.

— Hai, du-te Charlot! Să inu-ţi faci griji pentru mine — îi spuse Joseph. Numai vezi să nu intri în vorbă cu nimeni. Poartă-te aşa ca să nu dai de bănuit. Şi nu uita: acum nu răspunzi numai pentru tine, ci şi pentru drapel!

Cri-Cri ar mai fi stat să-il asculte pe urneiliul Joiseph, da.r Bantiamd curmă vorba, spumindu-i:

— HSlf; băiete, e timpul să porneşti, laJitlfe'l is-iair putea să vină patroana ta să te caute.

Charlot ise aplecă repede isub piait, scoase de acolo lartnia, apoi luă din colţ o mică ilopată de grădină şi se mai uită o dată pe uşă afară : „Nu-i nimeni“ !

Băiatul ieşi pe maidan. Ascunse arma îln desişul unor tufe, îngenunche sub un platan înalt şi umbros şi săpă o groapă de mărimea armei. Abia apucă să facă un aşternut de frunze uscate, ciînd auzi uin fluierat bine cunoscut. Aşa putea să fluiere numai Gaiston isau Marie.

Diair pe Gaisiton nu 1 >va mai auzi niciodată fluierind. Era deci Marie ! Trăia ! Venise tocmai llia timp ! N-iavea de ce să ise laisicundă, lîiaiţă de ea... 'Fluieră şi el .ascuţit, răspunzând fetei. Şi îndată îi auzi foşnetul rochii şi paşii uşori : îin faţa Hui apăru Marie, neschimbată, cu udipisiitul ei oo-şuleţ în m:înă.

Fata îl puise jois şi ‚se avintă spre Gr" Cri :

— C'hiariot diriaigă, dîti sînt de fericită că ai scapaf cu viaţa. Am fluierat aşa, într-o doară 1 Nu credeam că-mi vei răspunde !... Dar ce miult ai islă'bit! Arăţi aitit de schimbat... Parcă ar fi trecut Un ian de c'înd nu ne-am rniai văzut...

— Mi ise pare că a trecut nu un an, cii zece !

— Ce aii făcut de atunci, de cîind ne -am întîilnit la „Torei- Castani“ ?

— E mult de povestit. Lasă, o să afilii miaii târziu. Acum trebuie să-mi îngrop arma.

— Ai luptat pe baricade ? Ai tras ou puşca ?

— Am tlras din plin pană ce mii s-au isprăvit cartuşele. M'i-am oprit doar unul singur... Se zice

că atunci cînd ai de-a face cu cei din Versailles trebuie să păstrezi ultimul cartuş pentru orice eventualitate..I Aşa am făcut şi eu...

— Nu-mi puteam închipui că tu., Gni-Crii, o să .lupţi pe baricade.

— OF, Manie, c adevăraţi, ar ti greu -să-ţi închipui c te ani văzut eu îm kil'tiims le zile.

— Lasă că am văzut şi moi destule ! spuse Manie. Ai auzit de igemeradjul Gaiiilntffet[I] ?

•— Nu. în-iaim aiuzit!

Mi-e şi groază .s-o m-aii spun. Manie sitirînse dim umeri, cuprinsă parcai de iun fiior. Clnd i-au adus ipe prizonierii comunarzi, Galliffet a zis : „Să iasă în rîndul întîi cei cu panul .cănumir“. Şi iau trecut ;îm faţa o sută unsprezece prizonieri. „Sîntcţi bătrîni, aţi mai apucat şi anul o mie optsute patruzeci şi opt“, le-a strigat generalul. „Asta înseamnă că nu-i prima dată cînd vă răsculaţi. Veţi muri cei dinţii !“... Şi au ifoist executaţi ipe lloc, adăugă Miarie după un răstimp.

De departe se auzi o salvă, apoi a doua, a treia, a patina...

Manie îşi îmtoairise ciaipul ispre docul de unde veneau împuşcăturile şi 'întrebă încet:

— Auzi ? Şi aşa-i tot timpul. Îi împuşcă pe comunarzii pr i'nşi.

-— Dia, — spuse Cri-Cui posomorit, — de cînd am fost la ei îm îmfchiisoane, mu m-ă mat imiiră: nimic.

— Ai fost prizonierul celor din Versailles ?

Deşi Grii-Cri era copleşit de celle înitiîmptate şi îngrijorat de viitor, se simţi întirucîtiva mulţumit, văzîmd pe faţa sinceră a Maniei o vădită admiraţie

---

[I] GiaiM'F'fcl Geiislon Alexandre **(1030—I ¹ .')** — general a.) »mialei din Versailles ; a condus cu o cruzime fără seamăn sîngeroasa represiune după căderea Comunei. (Nota red. ruse).

pentru Isprăvile prietenului ei.

Dar deodată o lauzi pe Marie, întrebîndu -l neliniştită :

— Spune, de Gaiston nu ştii nirniic ?

— Ba 'da, Manie... L-iam văzut aed!©.-.. şi pe Gaiston !

— Ce-i cu el, Charlot ? Hai, vorbeşte o dală !...

Cri-Qr-i ar fi vrui! să-i povestească totul Măriei, dar nu se simţi în stare. Făcu o sforţare şi şopti abia auzit:

„Marie, chipu-ţi dulce Mereu
e-n faţa mea !
Rămîi acum cu bine Căci
plec în luptă grea /“

— Ce-i cu Gaistoin ? De ce 'murii iraispumzi ? Umde-i Găsitori, spune-mi ! Ce ,i is-ia 'îmtîmplai ? întreba mereu tarta, trâgîmdu-l pe Chiadoti de miîneca. Deodată, văzîmdu-l ochii plini de 'lacrimi, .se făcu parcă miaii -mică şi spuse speriată : Plîngi, Cri-Cri ? Ce-o mai fi însemnînd şi asta ?

Cri-Cri îşi luă inima în dinţi şi-i spuse aproape liniştit şi foarte grav :

—: Marie, Gaiston a murit... A murit cia un erou !

Marie ise lăisă jos pe iarbă şi începu să pîînigă în suspine, cu ciapul pe genunchi.

Cri-Cri se uita neputincios la ea. încercă s-o mîngîie, treoindu-şi miîna peste părul ei, dar fata începu să plîngă şi mai itaire, şi mai deznădăjduită.

— Nu pîîmge ! S'tiăpîineşte-te. Spune, ţi-aU plliăeut versurile pe ciane ţi Je-aim recitat ? Eo poezie — una f jiairtie lungă — pe oare Giaistom ia Soifs-o anume pentru tine. Ml-uf dat-o înainte de a plecia pe baricadă. Şi apoi, după ce a căzut prizonier, acolo, în închilsoiare, uni-a amintit dîn nou de această poezie. Nu ştiii oît de eroic s-ia

purtat Gaiston ! Şi el a fost acela care m-ia iscăpat din închisoare.

— Gaston ?... Marie îşî ridică faţa înroşită de piîns. Vorbea acum cu vocea eii--obiişnuită, dar lacrimile tot îi miai izvorau din colţul ochilor .şi-i alunecau, preliingîndu-ise, pe obraji. Cîrnd mă gîndesc că în clipa aceea aitlît de grea, .Gaston şi-a mai adus aminte de mine. Şi eu ce-.s ? O biată fată, o. inilmiiica toată !

iCri-Cri air fii vruţi ,să-ii spună că nu-i adevărat;, că era şi ea o prietenă credincioasă, gatia de orice jertfă, că deşi încă atît de tînără era singurul sprijin al mamei ei şi că de aceea atît el, eîit şi Gaiston o 'îndrăgiseră. Dar ii se păru că nu era nici .locul, nici momentul potrivit să-i spumă toate acestea. Se mărgini să-ii povestească pe scurt ourn izbutise să fugă, căutînd să-i vorbească mai mult despre Gaston şi :să ilaise ornai în uimlbră propriile sale isprăvi vitejeşti. Îi istorisi de asemenea micei sale prietene, cum îl împuş- calse pe trădător şi culm îi salvase aistfel viiaţa iliuii Joseph.

— Acum, — îşi îlniciheiie Cri-Cri povestirea, — trebuie să mă ajuţi să-l ascund de copoii poliţiei.

— Oair nu ise poate, nu trebuie să iräimlînă aici! spuse Marie, tulburată. Brutăreasa aceea bătrînă, doamna Libou, prietena doamnei Didier, se răzbună pe comunarzi şi-şi bagă nasul peste tot. A şi văzut nişte urme de stinge, care duceau spre maiduajuil ităiu, şi a scornit zvonul că în cafenea se ascund ied eraţi.

— Urme de slînge ? Dar de unde ? strigă 'băiatul. Rana unchiului Joseph a foisit pansată.

Ori-iCni nu ştiia că rana de ilia picior a lui Jiacquot lăsase acele urme de stinge.

— M-im-da !... făcu Grii-Ori'. Siiltuiaţiia devine

primejdioasă... Ş,i eu. care credeam că „apartamentul“ meu e un adăpost sigur ! Ce lipsă de prevedere ! Viai, ce lipsă de prevedere!

— Ge-ii de făcut ? Gum să-l salvăm pe unchiul Joseph ? Ce-iair fi să-l lluăm la noi ?

-— La voi ? întrebă Cri-Cri cu vioiciune. Şi imiama ta nu s-'ar teme să-l aiscundâ ?

— Cum poţi să pui o asemenea întrebare ? răspunse Miairie dojenitoare, aţintiindu-şi privirea ei senină lin ochi[1]' luii Cri-Cri. Cînd mainu a .afliaiti că Glaudine a imuniit, m-a trimis imedî at du|pă miicul Claude. Stă acum la noi.

Cri-Cri şovăi.

— Nu, — spuse el, după o scurtă chibzuială, — nu pot primi prqpunerea ta : ar fi prea primejdios...

Se străduia să găsească o ieşire din noua situaţie.

— Stai ! Ştiu, ştiu ! strigă el deodată şi, în culmea fericirii, o apuca pe Marie de mijloc şi o învMii nebuneşte.

— Zău, ai înebuni't ! Opreşte-te ! Erai clît pe-aci să-mi răstorni coşul. Şi, ştiiii ce am În el ?

-— Ce sa fie ? Blod — răspunse Cri-Cri inerailxlătof.

— Se vede oă iai uitat [1] fa 'te 'uifiă ce am sub iipri !

—Aba ! Brasardei!« .acelea! Tot le iimai ţii ? Nu mai am nici un .rois't acum.

—Niu face iniiimic ! Dacă ai şti cită şiretenie îmi-.a trebuit, cia să nu le dau doamnei Didier! Oîte

imiinoiunii i^j^am tras!

—Bine, Mairie, liasă -acuim brasardele ,taler. Spune-mi, tot mai ţii la Comună ? Da, ;la Comună ! Deşi e dobontă, distrusă... spune-mii, ma.i ţii la ea ?

—Ţiu, răspunse Marie hotărîtă. Ştiu, ai dreptul să te îndoieşti de mine di;n pricina acestor bmaisiar.de afurisite !

Cri-Cri o ascultă, dînd g&eneu din cap, apoi tna.se din tufiş arma. Se u.iită ta rMlingriijioirait, morimăind mereu pe sub nas.

-— Ce tot spui acolo ? îl întrebă .fetiţa neliniştită, pri- vindu-l pe Cri-Cri.

Ştii' să tragi, Manie ?

Obria.jiii Măriei .se îmbujorară deodaita.

—De !... tu aii .ajums un trăgător alint de is.ouis.ii, că mi -o ruşine să .mai spun că ştiu, ziise ca tulburată... Doar ţii minte că tăticul mă lua ou dl la tir...

—.Minunat! Dar aici vei avea o ţilntă' fuxă şi la o mică depărtare, îi .spuse Cri-Cni repede. Simt sigur că vei reuşi...

' 1

-- Ce vrei să faci? întrebă Marie speriată.

—Eu n-o să fac .mirniic, tiu o. să faci. Uitiă-te, trebuie să tragi, .aşa ! Cri-Cri ridică arma şi îşi .închise pe jumătate OKsJiiiiul. Ţinteşte dirept ,aiei în m.înăi, lîngă umăr. Trebuie ea glonţul să mă .atingă numai. Curaj ! Hat, mu te teiruc ; n-o să mor. Diar trebuie să fiiu rănit uşor. Ai înţeles ? Grăbeş- tie-te !

— Lămureşte-imă miaii lîntiîi ce vrei !... Nu înţeleg mim c...

—O să înţelegi mai lîrziu ! Acum n-am timp să-ţi explic. Hai, Marie, în numele Comunei !

Marie duse arma la ochi, aproape fără să ştie ce face.

— ...Hai ! în numele Comunei şi a luptătorilor ei 1 urmă Cri-Cri cu glas solemn.

Marie şovăia. încercă să ţintească, dar mîna îi tremura şi lăsă puşca în jos. Totul venise atît de repede şi ea nu avusese timp să înţeleagă nici ce se petrecea, nici ce-i cerea Cri-Cri.

— Mi-e frică, Charlot ! murmură ea rugătoare. Dacă te omor...

— Ţinteşte repede, Marie ! În numele prieteniei noastre !... În numele lui Gaston ! stărui Cri-Cri. Ei hai, trage o dată ! Sau vrei să păeătuieşti şi acum împotriva Comunei ?...

— Cri-Cri !... îl imploră Marie cu glasul abia desluşit. Nu fu în stare să-î spună nimic altceva. Ochii ei se umplură de lacrimi.

Cri-Cri irepetă cu glas poruncitor :

— Lindşteşte-te şi trage, uite aici ! Nu te teme, nu-i primejdios ! Dar caută să ţinteşti liniştită! Nu trebuie să pierdem încărcătura : e ultima.

Şovăind, Marie ţinti şi trase.

Văzîndu-i umărul plin de sînge, scăpă arma din mînă şi se repezi la prietenul ei rănit.

—• Nu-i nimic. Ai tras bine... Bravo ! spuse Charlot cu glasul deodată slăbit. Nu m-ai dezamăgit: curge sînge şi rana e uşoară...

— Te doare tare, Charlot ? Vai, ce-am făcut ? Trebuie să te leg repede...

Marie scoase din buzunar o batistă, dar Cri-Cri se împotrivi :

— Nu, nu ! Lasă să curgă cît mai mult sînge! Asta ne va ajuta să-l scăpăm pe unchiul Joseph . Dar ce curios ! Parcă fleacul ăsta mă face să ameţesc. Hai să mergem ! Du mă de-a dreptul la doamna Didier. Să-i spun că am fost irănit .încă de ieri 'de dimineaţă, lîngă fortul Midiei, pe cînd mă întorceam acasă. Ea mă trimisese după cicoare...

Dar, stai puţin ! Pune repede arma, uite în groapa aceea, şi acoper-o cu pămînt. Aşa, bine c-am avut timp s-o pregătesc ! Şi noroc că mi-a mai rămas un glonţ în armă! Ultimul ! Hei, corbilor ! Mai aşteptaţi : nu vă bucuraţi atît de repede. Să vedem, care pe care!

XXVIII

BRASARDELE TRICOLORE

*

Doamna Didier era revoltată. Socotise întotdeauna că înfiinţarea Comunei e o neghiobie. Auzi! Un guvern muncitoresc ! Ce rost avea să fie aduşi la putere nişte oameni care nu se pricepeau să conducă treburile statului, cînd domnul Thiers era atît de iscusit în această privinţă ? Trăise mult mai liniştită cînd nu existase Comuna : şi treburile cafenelei merseseră, şi nu se legase nimeni de ea, pentru a o sili să reducă munca minorilor.

Adevărat, Comuna se purtase destul de bine: nu se atinsese de banii depuşi de particulari la Banca de Stat. Dar o femeie cinstită, serioasă, ca doamna Didier, nu putea dormi liniştită atîta timp cît puterea se afla în mîinile unor muncitori răzvrătiţi.

Şi acum, deodată — o neagră nerecunoştinţă a oamenilor — acum, cineva răspândise zvonul, că în cafeneaua ei ar fi ascunşi comunarzi ! Şi tocmai cea mai bună prietenă a ei, doamna Libou, scornise acest zvon !

Revoltată, doamna Didier împinse la o parte tejgheaua şi trase perdeaua groasă de rips, care ascundea o magazie, unde păstra tot felul d'e vechituri : să poată vedea oricine că „Greierul vesel“ n-avea nimic de ascuns.

— Inchipuîe-ţi, domnule, — strigă ea, agitând în aer boneta de dantelă şi adresîndu-se negustorului de vinuri Debris, unul dintre clienţii ei obişnuiţi, — să mă jignească în halul ăsta, pe mine, o femeie cinstită ! Pentru că sînt o biată văduvă, lipsită de apărare ! Să mă învinuiascâ pe mine că mu simt o bună patrioată ! Şi ştii dumneata, — aci doamna Didier îl înghesui ameninţătoare pe negustorul de vinuri, silindu-l să se tragă grăbit cîţiva paşi înapoi — ştii cine a dat de ştire poliţiei despre cuibul de comunarzi din strada Carnot, numărul şase ? Doamna Didier ! Se lovi cu palma pe pieptu-i puternic. Cine a dat în vileag că portarul de la numărul patruzeci de pe strada noastră este îngăduitor cu comunarzii ? Doamna Didier! Şi să se mai spună că eu ascund pe federaţi ? ! Umde-i dreptatea, te întreb ?

După o euvîntaire atît de lungă, doamna Didier se simţi uşurată. Luă o cîrpă şi se apucă să şteargă cu înverşunare tăbliile de marmură ale meselor.

Era atît de înverşunată, incit nici nu băgă de seamă că un ofiţer tînăr, scund, însoţit de doi jandarmi, dăduse buzna în cafenea.

Totuşi trebuie să spunem că dacă doamna Didier n-ar fi fost atît dfe tulburată, şi-ar fi dat imediat seama .de ce veniseră aceşti militari.

— Ei, cucoană, — îi strigă ofiţerul pe un ton răstit, — am aflat că adăposteşti aici nişte comunarzi răniţi !

— Eu ? !

Doamna Didier îşi agiită mîiinite scurte şi apoi rămase o clipă ca o stană de piatră. Dar îşi reveni îndată şi se porni să vorbească pripit, începînd o frază înainte de-a o fi sfîrşit pe cea dinainte şi lăsînd-o şi pe aceasta neisprăvită.

— Ce înseamnă asta ? Ce va să zică toate

astea ? Eu, o biată văduvă sărmană şi necăjită... Blestematul ăsta de bombardament m-a ruinat! Cît despre doamna Libou, lasă că-i cunosc eu toate răutăţile... Maii bine s-o întrebaţi ce-a făcut nepotul ei în timpul Comunei... Cînd mă gîndese... Să-mi scoată mie vorbe de-astea ! Decît să mă ponegrească pe mine, o .femeie cinstită, mai bine v-ar fi povestit despre nepoţelul dumneaei !... Aşa ! Eu, o biată văduvă...

— la mai lasă pălăvrăgeala ! í-o reteză scurt ofiţerul grosolan, curmînd elocvenţa doamnei Didier. Urmele de sînge de pe stradă duc drept la cafeneaua ta.

— Să mă trăznească dumnezeu ! Să-mi sară ochii, dacă mint! Sínt singură cuc. N-am aici decît un băiat, un biet copil orfan, Charlot. Dair şi el a plecat de vreo patru zile. L-am trimis să cumpere cicoare şi de atunci nu s-a mai întors. Nu pot să-mi închipui ce-o fi cu el. Fără ajutorul lui cum să mă descurc ? Deşi vînzarea e tare slabă acum, nu pot răzbi singură ! Sínt o biată femeie văduvă...

— Ia mai slăbeşte-mă ! Ce-mi tot spui că eşti o biată femeie, se răsti la ea ofiţerul plictisit de afîta vorbărie. Femeie ! Şi ce-i cu asta... Las’ că am luptat noi şi cu batalionul de femei : ştim cum sínt femeile de azi ! Mai bine spune adevărul!

Doamna Didier se pregătea să-l ameţească pe ofiţer cu un nou potop de lămuriri, cînd deodată auzi glasul cunoscut al Măriei, care striga :

— Doamna Didier ! Doamna Didier !

Şi spre marea ei uimire şi groază, îl văzu în uşa cafenelei pe Cri-Cri, sprijinit de Marie. Băiatul era palid, de nerecunoscut. Din partea de sus a braţului, aproape de umăr, se prelingea o dîră de sînge, pătîndu-i cu roşu mî- neca ruptă a hainei. Deşi Cri-Cri ,se rezema de braţul Măriei, ea călca

uşor, ca de obicei, ducînd în cealaltă mînă un coş cu flori.

— Cine mai sínt şi ăştia ? strigă ameninţător ofiţerul.

— Doamne Dumnezeule ! Păi e Cri-Cri ! Dar în ce hal 1 Ce-aii păţit? Băiatul ăsta se vîră întotdeauna unde nu trebuie I Doamna Didier nu-şi putea ascunde indignarea.

Marie îşi juca de minune rolul. Nu mai părea aceeaşi fetiţă, care cu un sfert de oră înainte îl întreba tremurătoare pe Charlot ce să facă cu arma. începu să vorbească, şi glasu-i suna firesc şi convingător :

— Vai ! închipuiţi-vă, doamnă ! Bietul Cri-Cri e rănit încă de ieri. Dar nu voia s-o ştiţi şi şi-a scos pansamentul.
Ácum raria í s-a deschis. L-am găsit pe maidan plin de sînge. S-a dus să vă cumpere cicoare cum i-aţi cerut şi, pe cînd se întorcea spre casă, a tosl rănit. Mă tem să nu fie ceva grav ! M-a stropit şi pe mine cu sînge, şi totul în jur…

— Poftim ! Iată de unde vin urmele de sînge ! strigă triumfătoare doamna Didieir.

Cri Cri, foarte slăbit, spuse cu o voce de-abi.a auzită :

— Iertaţi mă, doamnă Didier, am vărsait toată cafeaua. Cînd m-au rănit, m-am aplecat s-o adun, dar m a apucat ameţeala. Şi fără cafea nu îndrăzneam să dau ochii cu dumneavoastră — adăugă el cu un aer pocăit.

Da.r ofiţerul nu voia să dea crezare acestor poveşti.

— Ce tot îndrugi acolo, jigodie ? Nu mă priveşte ! Mai bine spune-mi de ce ţi-e faţa plină de funingine ? Ce, ai mirosit şi tu praful de puşcă ? Lasă, că vă ştiu eu, canaliilor !

Simţind primejdia, Marie sări înainte, aeoperindu-l pe Cri-Cri cu trupşorui ei firav.

■— Asta nu-i funingine. E murdar pe faţă, fiindcă a plîns. E rănit, îl doare. Trebuie numaidecît pansai — bolborosi ea. Poate să moară... o să-şi piardă tot sîngele...

— Ia lasă dulcegăriile astea — se răsti la ea ofiţerul. Ei, rănitule, ia arată-ne mîinile. Pot să pun rămăşag că nu-i mult de cînd ai lăsat arma din mînă.

— Domnule căpitan, uitaţi-vă numai la ochii lui, spuse jandarmul parcă ruşinat şi întărîtat totodată. Curat puii de lup, gata să sară să vă apuce de beregată !

Şi într-adevăr, în clipa aceea faţa lui Cri-Cri era în- spăimîntătoare. Ochii îi scînteiau de ură. îşi încleşta gura şi, ţinîndu-şi răsuflarea, se gîndea numai la un singur lucru : „Am drapelul pe mine ; trebuie să-l scap. Nu trebuie să imă iau la harţă cu ofiţerul — aşa mi-a spus unchiul Joseph !“

în clipa aceea, băiatul simţi că-l părăseau puterile. Văzu legănîndu-se în faţa ochilor rotocoale mari, verzui.
Faţa şi trupul doamnei Didier păreau că se destramă, se topesc, iar galoanele ofiţerului îşi pierdură toată strălucirea...

— Destul cu vorba ! hotărî ofiţerul. La zid eu el! N-o să fie cine ştie ce pagubă !

Şi-l împinse cu răutate pe Cri-Cri spre uşă.

Băiatul îşi ţinu cu greu echilibrul.

Albă ca varul, Marie se căznea să spună ceva, dar nu era în stare să scoată o vorbă.

Numai doamna Didier îşi împreună rugătoare munile, cu un oftat înăbuşit.

Tăcerea lui Cri-Cri îl îndîrjea şi mai mult pe ofiţer.

— Ce? Taci, taci mereu, dihanie? Ai amuţit? Vorbeşte, că de mu...

Charlot îşi mai veni în fire, dar nu făcu decît să se îndrepte mîndru, fără să-şi descleşteze dinţii.

— Hai, Henri, dsprăveşte o dată cu el ! Nu-ţi mai pierde timpul ! porunci ofiţerul unuia dintre jandarmi.

II înşfăca pe Charlot de mînă şi de guler. Deşi era atît de slăbit, 'băiatul se smuci din mîinile ofiţerului, iair vestonul care i acoperea drapelul plesni, lăsînd să se vadă pînza roşie.

Numai Marie îşi dădu seama de primejdie.

„Acum s-a sfîrşit cu el !“ îşi spuse fata deznădăjduită.

Se repezi în faţă şi se lipi de Cri-Cri, apărîndu-l de jandarmi cu trupul ei.

Din pricina acestui gest pripit, coşul cu flori i se răsturnă. Bucheţele galbene şi violete se risipiră pe jos, iar peste ele căzură grămadă brasardele tricolore.

Ofiţerul păru foarte mirat. Brasardele îi zdruncinară toate bănuielile. Era şi aşa sătul de povestea aceasta cu copiii şi nu dorea decît să-i pună mai repede capăt.

Văzînd îndoiala pe chipul lui, doamna Didier îl năuci din nou cu cotcodăcitul ei.

— Ei, acum vă daţi şi dumneavoastră seama ou cine aveţi de-a face ? îi spuse ea. Credeţi-mă, în casa mea n-a- vea cum să pătrundă pacostea revoluţionară. Copiii aceştia sînt nevinovaţi ca nişte porumbei. Eu i-am pus să lucreze brasardele, adăugă ea, spre a-şi da mai multă importanţă.

■ Doamna Didier se: înduioşă de propria-i mărinimie. Ridică de pe jos una din brasarde, o scutură de praf şi, iz- menindu-se, încercă s-o prindă de mîneea ofiţerului.

— Lasă cocoană, spuse acesta, refuzînd cîrpa tricoloră. Mai bine mi-ai da ceva să-mi astîmpăr setea. Zău ! Mi s-a uscat gîtlejul de atîta vorbărie.

— Vai de mine, .domnule căpitan, — se ploconi slugarnic doamna Didier, — cafeneaua mea vă stă la dispoziţie. Deviza mea este : pentru învingătorii din Versailles cinci pahare pe bani, iar al şaselea gratuit! Vă rog să vă încredinţaţi singur.

Ofiţerul, o bătu cu indulgenţă pe umăr.

— Atunci hai să vedem ce fel de vin ai. Poate că ai mai păstrat şi pentru noi o sticluţă din ăla vechi. Aşa-i ?

Cu aceste cuvinte, căpitanul se îndreptă spire o măsuţă, ca şi cum nimic mu s-ar fi întîmplat.

Marie tot nu îndrăznea să creadă că urgia trecuse. îşi scoase repede din buzunar batista, o rupse în două şi-i legă lui Charlol braţul ceva mai sus de rană. Se grăbi apoi să prindă cu un .ac de gămălie cusutura desfăcută a vestonului.

Ca să nu rămînă mai prejos, doamna Didier îi întinse cu bunăvoinţă fetei şi batista ei.

— Trebuie dus în cămăruţa lui. E atît de palid, s-ar zice că-i gata să leşine ! spuse ea, îngrijorată.

Auzind-o pomenind de cămăruţă, Cri-Cri îşi adună ultimele puteri şi-i şopti la ureche doamnei Didi cir cu un zîmbet silit:

— Vă rog să nu vă obosiţi pentru mine, doamnă ! O să mă ducă Marie! N-aş vrea să vă mai sperii, dar în lipsa mea probabil că şobolanii s-au obrăznicit grozav !

Doamna Didier se scutură, dezgustată. Putea să îndure orice ; şi asediul Parisului, şi guvernul Comunei, dar vederea acestor jivine scîrboase o făcea să se cutremure.

Se grăbi să-l urmeze pe căpitan, dar tot nu se

putea linişti:

— Ei, închipuiţi vă ! Să spună cineva că la mine se adăpostesc răsculaţi răiniţi ! Cine ar fi crezut că doamna Libou poate să aibă o limbă atît de spurcată ! Lasă, c-o să vadă ea acuma, faima „Greierului vesel* va deveni şi mai mame, da !...

Marie îşi dădu în sfîrşit seama de primejdia care îl ameninţase pe Charlot şi se avîntă spre el, îl luă de gît şi .izbucni în hohote de plîns. Iar el îi puse mîngîietor mîna pe umăr, şi-i vorbi ea un om mare, unui copil :

— Hai, potoleşte-te, potoleşte-te ! Lasă c-o să fie bine 1

XXIX

„CEI ÎNVINŞI NU MOR AŞA r

Trecuseră cîteva zile de cînd Thiers îşi făcuse intrarea triumfală în Paris. Dar festinul sîngeros al răzbunării tot nu se sfîrşise.

Cadavrele comunarzilor zăceau neîngropate pe străzi. Nu se putea prididi cu strîngerea lor. Băltoacele de sînge nu se mai uscau, cu toată arşiţa soarelui .de vară.

Duşmanii care se .ascunseseră în zilele Comunei, lu- crînd în taină împotriva ei, ieşiră acum din vizuinile lor, împodobiţi cu ‘brasardele tricolore. Se puteau răfui în sfîrşit cu proletariatul, pentru îndrăzneaţă încercare de a pune capăt sclaviei. Paraziţii şi exploatatorii, cu insigne tricolore, mişunau pretutindeni, punînd' la cale arestări şi omoruri.

Ziarele reacţionare cereau ca cei primş! sa fie

execiP taţi pe loc, fără nici o judecată. Oficiosul guvernului din Versailles scria : „Trebuie să li se dea dreptul ostaşilor să împuşte pe loc, fără nici o amînare, căoi o dată ce-şi vor mai veni îin fire, ei nu vor mai voi s-o facă“. Ziarul „Fi- g.aro“ ţinea isonul „Oficiosului“. „Trebuie să-i încolţim ca pe nişte fiare pe toţi cei cărei stau ascunşi... Să-i încolţim fără milă, fără mînie, dar eu îndîrjire.“ Un alt ziar, „Patria“, îndemna 'la stîrpirea necruţătoare .a comunarzilor, pentru ca Parisul să fie curăţat de toată drojdia, să ră- mînă numai pentru lumea bună şi cinstită din înalta societate.

Lată o statistică înspăimântătoare: în timpul luptelor pentru cucerirea Parisului au pierit pe oaricade două mii cinei-sute de bărbaţi, femei şi copii ; iair în perioada represaliilor reacţiunii au fost ucişi peste douăzeci şi cinci de mii de oameni dezarmaţi.

[1] Erau împuşcaţi fără a fi judecaţi, fără nici o cercetare, şi chiar cînd apăreau în faţa judecătorilor — totul era o adevărată bătaie de joc, sălbatică, neruşinată.

Arestaţii treceau irinduri-rînduri prin faţa tribunalului : interogatoriul nu dura decît zece-cineisprezece secunde.

— Comunard ?

— Ai luat parte la lupte ?

— Ai construit baricade ?

— Ai servit Comuna ?

— - Arată mîinile !

[1] Şi fără să mai aştepte răspunsul, judecătorul rostea şcurt hotărîrea, după impresia pe care i-o făcuse cel arestat : „La stînga“ — ceea ce însemna execuţia imediată, sau „La dreapta“, şi atunci omul era dus la închisoare, unde-l aşteptau alte chinuri

Uneori, totuşi, neînfricarea, curajul şi mînia

comunarzilor prinşi se revărsau atît de puternic asupra judecătorilor, încîl pînă şi fiarele acestea cu chip de om se zăpăceau în faţa 'acuzaţilor, care îi d< mascau şi deveneau deodată acuzatori .de temut.

Louise Michel îi ceruse procurorului eliberarea mamei sale, arestată ca ostateeă.

— Jandarmii voştri mi-au luat marna ! Unde se află? ceru ea să i se răspundă.

— Se prea poate ! A fost executată.

, •— Atunci trebuie să mă împuşcaţi şi pe mine !

' — De ce să ne grăbim, domnişoară ? Sîntem învin
gători. Putem să vă judecăm în tihnă. Aţi distrus unitatea naţiunii, aţi dezbinat poporul francez.

— Fiarisei şi ucigaşi ! îl întrerupse Louise mînioasă. Mai îndrăzniţi să vorbiţi despre popor, voi oare aţi tras cu tunurile .asupra lui ? Şi mai chemaţi poporul să se unească ! Asta înseamnă că poporul trebuie să ducă miai departe, fără să erîcnească, jugul pe care i l-a pus burghezia... Ia-ţi lins cizmele lui Bismarck, sînteţi gata să vindeţi independenţa Franţei, pentru ca neamţul să vă .ajute să păstraţi şi de aci îna nte robia în ţară... Dar n-o să vă puteţi menţine mult timp prin înşelăciune ! Fie ! Acum voi sînteţi învingătorii. Dar să nu uitaţi ! Această victorie nu face decît să vă apropie >de prăpastie ! O ştiţi şi singuri ! Dovadă e teama şi furia de care sînteţi cuprinşi...

— Acum nu mai avem de ce să ne temem — o întrerupse ofiţerul din Versa.ill.es: răsculaţii au fost stîrpiţi şi noi sîntem iar la putere.

— Puterea voastră a fost de scurtă durată, îl înfruntă Louise. Nu morţii Comunei, care astăzi, mulţumită vouă, umplu caldarîmul Parisului, ci voi sînteţi adevăratul cadavru în descompunere.

Poporul pe care l-aţi împuşcat este viu şi va trăi de-a pururi!

— încetează, — răcni ofiţerul, — de nu, te pun la zid !

— Nu mă tem de gloanţele voastre ! Nu mă tem decît de un singur lucru, ca din laşitate să nu mă lipsiţi de unicul drept, oare-i mai rămîne unui luptător învins în lupta pentru libertate : dreptul lia un glonţ! Cer acest drept! Şi dacă

mă veţi lăsa în viaţă, nu voi înceta să strig : răzbunare !... îmi voi. chema fraţiiii, .surorile, voi chema pe urmaşii celor ucişi să se răzbune împotriva ucigaşilor din Versailles. Uci- deţi-mă diacă nu sînteţi liaşi !

Cumplită se larătia în măireiaţia şi sfîntia-i mînie fecioara roşie din Montmartre. Sabia ridicată asupra capului ei căzu din anina călăilor. Louise ,nu fu împuşoată, ci osîndită lia închisoare pe viaţă.

Pretutindeni se săvîrşeau omoruri. Orice ofiţer sau subofiţer, orice soldiat lavea dreptul să execute din proprie iniţiativă. îşi împuşcau viictimile pe baricade, în tranşee, pe sub poduri, îi conductele de canalizare, în case...

Îi ucideau pe toţi aceia care aveau o înfăţişare de muncitor, chiar dacă nu exista decît o simplă bănuială, cu nimic dovedită.

Şi Thiers era mulţumit. Proclama bucuros : „S-a sfîrşit cu socialismul“.

El nu înţelegea că moartea eroică a comunarzilor trezea la luptă milioane de asupriţi. Nu ştia că în zilele acelea sîn- geroase, mulţi dintre cei care pînă atunci se ţinuseră de o parte şi inu activaseră în lupta dintre muncă şi capital, întindeau pe ascuns o mină de ajutor comunarzilor prigoniţi.

învingătorii din Versailles îşi reluară casele şi mobilierul, păstrate de prietenii rămaşi pe loc în timpul Comunei, camuflaţi în fel şi chip.

în cartierele muncitoreşti se mai vedeau urmele ultimei lupte disperate. Pe trotuare şi în mijlocul străzilor zăceau grămezi de arme şi de cartuşiere, între care puteai găsi şi cîte o tunică de federat, lepădată în grabă de vreun luptător, zdrenţe de pînză roşie, — rămăşiţe ale vreunui steag sau ale vreunei eşarfe de delegat, cîte un chipiu găurit sau

bocanci scoşi din picioarele vreunui mort.

Şi totuşi se găseau mîini pioase, care în fiecare zi împodobeau cu buchete de flori proaspete mormîntul comun din cimitirul Père Lachaise, unde dormeau înfrăţiţi comunarzii, căzuţi în luptele din 27 mai.

Jandarmii îşi ieşeau din fire : cu toată veghea lor neîncetată nu-î puteau prinde pe aceia care aduceau flori pe morminte.

Jacques DumesnH mergea pe străzile Parisului într-un grup imare de arestaţi, sub o escortă puternică de jandarmi din Versailles.

De n-ar fi fost atît de adîncit în gîndurile sale, Jacques iar fi văzut privirile prieteneşti, pline de simpatie, pe care i le aruncau locuitorii din cartierele muncitoreşti.

Dar Jacques Dumesnil se grăbea să-şi încheie bilanţul vieţii. Se gîndea că de i-a:r fi fost dat să-şi ma.i trăiască o dată viaţa, air apuca aceeaşi cale.

Bineînţeles, făcuse şi el greşeli, da... chiar greşeli gnave ! Lipsă de vigilenţă, apoi milă. La şedinţele guvernului Comunei — el fusese iacei care stăruise să nu se treacă la ofensivă împotriva celor din Versailles ; el propovăduise îndurarea faţă de duşmani, vorbise despre „umanitate în genere“, uitînd că cei oare urgiseau poporul înţelegeau acest cuvint în felul lor ; el fusese acelia oare votase împotriva folosirii tezaurului Băncii Naţionale.

Şi iată rezultatele greşelilor sale ! Comuna cea înfloritoare, plină de forţă — minunată insulă a libertăţii — fusese sugrumată, strivită, înecată în sînge Duşmanul care nu cunoştea mila ieşise învingător... Da, de o mie de ori, da ! Bantard avusese dreptate, Bantiard pe care îl combătuse de atîtea ori, cu atîta înflăcărare !

— Priviţi-l numai pe acest moşneag ! Abia îşi mai tîrîie picioarele ! auzi Jacques Dumesnil un glas de femeie plin de îngâmfare.

O doamnă în vîrstă, foarte elegantă, se uita la el prin lornetă. Statea pe trotuar cu alle cileva cucoane, tot atît de gătite, şi-i privea cu o stăruinţă supărătoare pe comunarzi.

— Pesemne că-i duc la locul de execuţie. Să ne grăbim, vom ajunge la timp ! Vom .auzi cum cer îndurare canaliile astea !

— Poţi să aştepţi mult şi bine — n-o să auzi aşa ceva ! se înfurie Dumesnil.

— Mai îndrăzneşte să vorbească ! strigă doamna indignată, tremurînd de furie.

Se vedea că era gata să sară la bătrîn să-l sugrume, şi numai teama o mai ţinea pe loc. îşi potoli ciuda azvîrlind cu lorneta în el, dar nu nimeri, şi sticlele se isparseră, zăngănind pe caldarîm.

— Nemernico, să nu crezi că poţi să-ţi baţi joc de noi! Îţi va sunia şi ţie ceasul, şi încă repede. Vom fi răzbunaţi ma: curînd decît crezi! strigă un tînăr federat, meşterul oglindar Legars.

Bătrînul luptător se uită cu recunoştinţă la tovarăşii săi. Ce mulţi erau, -şi toţi tineri, puternici şi minunaţi!

— Aş fi putut să te duc în spinare, Dumesnil, — spuse Legars duios, uitîndu-se la Jacques? cum îşi purta cu greu picioarele umflate, — dar lichelele astea mi-au legat braţele. Şi-iau dat seama că m-iaş fi servit de ele, şi în primul rînd aş fi garnisit mutrele jandarmilor !

—• Mulţumesc, prietene, pot să merg şi singur. Nu mai .avem mult, spuse bătrînul curajos.

Într-adevăr, cumplitul lor drum se apropia de

sfîrşit. Cînd ajunseră lîngă Pantheon, sîngerosul general Cisse, care tocmai trecea pe acolo, îi opri. Ordonă cia Dumesnil să fie adus în faţa t”epte!or lairgi ale Pantheonului L

— În genunchi! porunci Cisse.

Jacques îşi îndreptă trupul şi se uită la călăul său fără ia scoate o vorbă. Privirea-i senină era plină de dispreţ şi de demnitate liniştită.

— Vei fi împuşcat pe treptele acestea, uite, chiar aici! În genunchi! Îţi dau prilejul să ceri iertare societăţii înainte de a muri.

[1] Piantheon — clădire .din Paris .în oare din timpul revoluţiei franceze (1789) se păstrează cenuşia oamenilor celebri ai Franţei. (Nota red. ruse).

— Urăsc această societate şi niciodată nu voi îngenun- chia în faţa ei, răsună imîndru răspunsul.

— Vei fi împuşcat numai în genunchi ! Nu altfel!

Fără să-i mai răspundă generalului, Dumesnil îşi scoase
pieptul în afară, spunînd soldaţilor:

— Trageţi!

Generalul voia să-şi mai biată joc de el :

— Ce] puţin în fiaţa morţii, pleacă-ţi capul, smereşte-le.

— Voi muri aşa cum am trăit! răspunse demn Dumesnil.

— tn genunchi !

— Nu, voi muri în picioare 1

— În genunchi, repetă generalul.

La comanda lui Cisse, doi soldaţi se aruncară cu toată greutatea în spinarea luj Dumesnil şi-l aplecară cu sila spre lespezile de piatră.

Temîndu-se ca soldaţii să nu se înduioşeze văzînd vitejia acestui bătrîn, Cisse scoase revolverul din toc şi-l îndreptă asupra înflăcăratului revoluţionar.

Se auzi o salvă.

— Trăiască Internaţionala oamenilor muncii! strigă Dumesnil, prăbuşindu-se.

Un trecător se opri, se uită la Jacques Dumesnil care zăcea la pămînt şi spuse ca pentru sine :

— Nu, cei învinşi nu mor astfel 1

XXX

„STNT TRIMIS DE DOMNUL MARX"

Trecură şapte zile. Cafeneaua doamnei Didier „Greierul vesel“ era puternic luminată.

Dar deşi cafeneaua strălucea de lumini multicolore, doamna Didier tot nu era mulţumită. Ar fi vrut să-şi arate

şi mai mult, cît mai mult, credinţa faţă de guvernul dirt Versailles. Fuseseră tocmiţi şi nişte muzicanţi.

Zvonul că ar fi adăpostit în cafeneaua ei comurfarzi răniţi se potolise tot atît de repede cum se stîrnise, şi doamna Didier se putea socoti în deplină siguranţă. Dar, guralivă şi neastîmpărată cum era, voia mereu să dovedească, te miri cui, că ea, o biată văduvă, era persoana cea mai de încredere din tot cartierul.

Peste tot, ori unde găsise vreun locşor, atîrnase stegu- leţe tricolore de hîrtie şi pusese la vedere un imens portret a lui Thiers. Pictorul căutase să-l înfăţişeze cît mai brav şi ,mai războinic pe călăul Comunei, dar tocmai de aceea nesuferitul pitic arăta mai respingător ca niciodată.

Pe pieptarul şorţului ei scrobit şi alb ca zăpada, dovadă a bunei gospodării şi a înfloritoarei stări a cafenelei, doamna Didier îşi prinsese o uriaşă rozetă tricoloră.

Dar parcă tot i se părea că nu era de ajuns şi că s-ar mai găsi ceva de făcut — nici ea nu ştia ce anume — ceva prin care alţii i-o luaseră înainte.

În seara aceea caldă de iunie, cînd în Parisul inundat de sînge, mireasma pomilor înfloriţi lupta neputincioasă împotriva duhorii greţoase a cadavrelor în putrefacţie, Cri-Cri părea mai abătut şi mai mohorît ca oricînd.

Deşi vesel din fire şi plin de viaţă, totuşi în ziua aceea nu-şi putea stăpîni amărăciunea. Omorurile în masă din ultimele zile, tot ce văzuse şi avusese de îndurat fără a crierii îi treziseră şi mai puternic în amintire zilele scurte, dar atît de luminoase ale Comunei, cînd fiecare om se simţise cu adevărat liber.

Grija pentru soarta unchiului Joseph nu-l

părăsea nici o clipă. ■

Ager şi priceput întotdeauna, spărsese în ziua aceea două pahare.

— Nu te mai recunosc, Cri-Cri ! bombăni patroana înciudată. Eşti adormit, parcă ai fi o muscă în pragul toamnei, gata-gata să pici jos. Îţi vorbesc şi nu m-auzi, spargi vasele. O să fiu nevoită să-ţi pun în socoteală toate stricăciunile. Poate că asta o să te trezească.

— N-aveţi decît! ,se răsti Cri-Cri obraznic.

Doamna Didier fu cît pe-aci să răspundă cum se cuvenea ieşirii necuviincioase a băiatului, cînd o bătaie sfioasă în uşă îi atrase atenţia.

— Cine-i acolo ? strigă ea înciudată. Cine-o fi venind la ora asta ?... Du-te mai repede, Cri-Cr.i, şi deschide !

Cri-Cri porni .în silă spre uşă. Cu atît mai mare îi fu bucuria, ciînd o văzu pe Marie.

— Marie ! Ce bine-mi pare că ai venit! Ce mai faci ?

Păşind sfioasă, Marie se apropie de proprietara cafenelei.

— Bună ziua, doamnă Didier !

— Ai picat tocmai la timp, Marie. Astăzi e rost de un cîştig bun. Vino deseară la „Greierul vesel“ ou un coş mare cu flori. Te asigur că o să le vinzi pe toate. Slavă domnului, Parisul şi-a reluat viaţa normală !... Uite, îndată trebuie să deschidem. Marie, ştiu că ai gust... Ia te uită ce ghirlandă am pregătit! Păcat că ai venit cam tîr- ziu. Altfel m-ai fi ajutat. Ai nişte mîim de aur... Ia priveşte!

Doamna Didier trecu la tejghea şi scoase o ghirlandă de flori naturale, în mijlocul căreia stătea scris: „Bine aţi venit !“

— Ia să-mi spui, Marie, unde s-o agăţăm. Tu, Cri-Cri, apucă-te şi pune-o... Auzi ? Iar eu mă duc

să mă schimb, mă doboară căldura asta !

— Bine, duceţi-vă, doamnă Didier ! Lăsaţi că facem noi toată treaba ! strigă Cri-Cri în urma patroanei.

Era bucuros să scape de ea şi să rămînă singur eu Marie.

— Dacă ai şti, — îşi deschise Cri-Cri sufletul, — cît de greu îmi vine ! Trebuie să mă prefac în faţa acestor călăi... să-i distrez. Doamna Didier îmi cere să le cînt. Şi pe mine mă chinuie tot felul de gînduri : „Cum să-l scap pe unchiul Joseph ?“ „Ce-o fi cu Madeleine ?“ Nu poi lipsi o clipă, nu mă lasă nici să răsuflu şi nu-mi poate ierta ceasurile de odihnă, pe care a fost nevoită să mi le dea în timpul Comunei.

— Da, Cri-Cri ! E îngrozitor ! Păcat că sîntem copii şi nu putem face nimic !

— Ehei, acum nici cei mari nu pot face prea mult, spuse Charlot mîhnit. Bine, deschid îndată ! răspunse el răstit, auzind glasul scîrţîitor al patroanei, care-l vestea că era timpul să deschidă cafeneaua.

Sări supărat pe o măsuţă şi întinse mîna pentru a agăţa ghirlanda. Îi venea s-o facă bucăţi, dar îşi dădea seama că e cu neputinţă.

— Ei, cum stă ? E bine ? Sînteţi mulţumită ? întrebă Cri-Cri, sărind de pe masă.

îşi făcuse cheful, aşezînd strîmb ghirlanda, spre a-şi necăji patroana, dar doamna Didier mici nu băgă de seamă.

Clienţii parcă atît aşteptaseră, să se deschidă uşile. Curînd, cafeneaua fu plină de lume. Cine nu veni în ziua aceea ! Şi trîndavii ofiţeri din Versailles, şi afaceriştii, şi ■negustorii ce se înapoiaseră la Paris, şi fel de fel de oameni.

Ochiul de gospodină al doamnei Didier alese

dintre primii veniţi o pereche, care făgăduia un cîştig bun —^ un tînăr ofiţer cu o doamnă elegantă ■— şi nu mai înceta cu ploconelile şi alte semne de deosebită atenţie. În cele din urmă, nemaiputînd răbda, o întrebă pe tînăra doamnă :

— Vă place cum am împodobit localul, doamnă ?

— Da, foarte drăguţ, răspunse doamna, distrată. Dar de ce n-aveţi muzică ?

— Muzica începe la ora nouă scara, o lămuri slugarnic doamna Didier.

— Da, dar e'cam mult de aşteptat pînă atunci, răspunse acru clienta.

Doamna Didier făcu un gest de neputinţă. Nu degeaba simţise că lipsea ceva ! Se părea că toate mergeau strună, şi poftim, muzica începea prea tîrziu. Dar de! Muzica cerea prea mare cheltuială !

Ofiţerul care o însoţea pe năzuroasa doamnă, scos din fire de aerul zăpăcit al patroanei, îi strigă :

— Ei, cucoană, <4e întreabă lumea : de ce ţi-ai pus în gînd să faci pomeni în amintirea răsculaţilor ?

— Vai de mine, domnule ofiţer ! bolborosi doamna Didier speriată, simţind cum i se tăiau picioarele de spaimă. Sînt o biată văduvă, dar puţinul cît îl am este la dispoziţia glorioşilor învingători. Oare cafeneaua mea nu este mai frumos ¿luminată decît celelalte ? Au vreun cusur băuturile ? Cri-Cri, ce stai ca un stîlp ? Serveşte-l pe domnul ofiţer cu o sticlă de Burgundia, ştii, dintre cele din beci... Hai, grăbeşte-te! Şi poate, pînă ce vor veni muzicanţii, doriţi să-l ascultaţi pe ajutorul meu cum cîntă ?

Tot ploconindu-se în faţa clienţilor, doamna Didier se uita cu frică la arţăgosul ei ajutor. Prinse

o clipă potrivită, îl atinse cu cotul şi-i şopti repede la ureche :

— Cîntă-le, Cri-Cri ! Altfel... Nu uita că soarta noastră e în mîinile tale!... întotdeauna ţi-am vrut binele... Te rog, cîntă-le !

Se vedea că era gata să izbucnească în plîns. Dar nu glasul ei plîngăreţ îl mişcă pe băiat: Cri-Cri ştia prea bine că prin cîntecele sale putea să hotărască acum nu numai soarta cafenelei, ci mai ales soarta unchiului Jo- seph. Trebuia deci să cînte !

— O să vă cînt îndată, domnişoară ! — spuse el repede, adresîndu-se .capricioasei doamne. Numai vă rog să mă iertaţi : sînt cam răguşit.

Tuşi, imitînd pe cîntăreţii de profesie, se opri la masa pretenţioasei doamne şi, îndreptindu-şi faţa spre uşă, începu să cînte :

„Fii vitregi ai
naturii Ehe, de-aţi
fi trăit Cum. a trăit
prin lume
Pribeagul-mucalit !
Să nu plingi niciodată
Umblînd din prag în
prag Era ştiinţa toată
A bietului pribeag!

Copiilor patine Din
tablă le tăia,
Poezioare pline De haz
te tot spunea.
Şi cînd juca, urîtul Din
pod fugea-ngrozit,
Că-l ajungea cu bîta
Pribeagul-mucalit ."'1

Băiatul cînta, dar gîndurile îi fugeau mereu în altă parte. Ar fi vrut să ştie ce vorbea pe şoptite patroana lui cu ofiţerul, îl interesş şi doamna aceea

capricioasă, care şedea alături de ofiţer şi care părea mereu nemulţumită sau întărită de ceva.

Dar mai presus de toate îl preocupau pe. Cri-Cri doi clienţi, iaflaţi la o măsuţă de lîngă geam, tocmai de cealaltă parte a tejghelei, în preajma căreia stătea Cri-Cri. Pe unul, Cri-Cri îl cunoştea oarecum : era pictorul André, care venea adesea la „Greierul vesel“. Desena pe o bucată de carton profilul unei fete frumoase, care îi povestea ceva, foarte tulburată.

Cri-Cri nu putu auzi ce anume-i spunea. Dar mai înainte, cîind le servise o sticlă de sifon, avusese timp să vadă cu cîtă lăcomie îmbucase fata cîrnatul fierbinte, muş- cînd cu dinţii ei albi şi puternici.

Îi venea nespus de greu lui Cri-Cri să cînte în seara aceea. În urma rugăminţilor patroanei sale, alesese un

i Autorul cîntecului este vestitul poet francez Béranger (1780 1857). (Nota red. ruse).

cîntec vesel, care trebuia cîntat cu glas tare şi cu multa voioşie, iar el numai vesel nu era.

îşi făcuse socoteala să mai sară cîteva cuplete, oa să isprăvească mai repede, dar parcă dinadins — doamna cea capricioasă se uita ţintă la el, urmărind cu luare- aminte cuvintele cîntecului.

Răsuflă uşurat cînd sfîrşi ultima strofă.

Cu toate acestea nu prea avea timp să stea pe gînduri. Soseau mereu noi clienţi. Trebuia să aibă grijă să-i servească pe toţi. Dar Cri Cri mai zăbovea în treacăt pe la măsuţa pictorului, de cîte ori trebuia să treacă pe acolo, ducînd aperitive şi vin la mesele vecine. Prindea doar cuvinte răzleţe, fără a izbuti să desluşească ce anume vorbea pictorul cu fata.

Între timp, Juhe Favard — căci ea era fata cea

frumoasă — îi povestea tulburată pictorului trista ei poveste.

— Domnişoara Pélagie avea o căţeluşă şi doi motani. Trebuia să-i curăţ şi să-i spăl în fiecare zi... şi să-i mai şi plimb. Nu-ţi poţi închipui cît de greu mi-a fost să-i păzesc pe vremea cînd prusacii asediau Parisul ! În orice clipă puteai să te trezeşti că ţi-i ia cineva ca să-i facă friptură, atît de graşi şi de bine îngrijiţi erau ! adăugă ea cu părere de rău.

— O cunosc bine pe domnişoara Pélagie, spuse André. Dar de ce te-a dat afară ?

— O simplă întîmplare, domnule, spuse Julie, înroşin- du-se toată. Cînd a plecat la Versailles, domnişoara Pélagie a lăsat pe seama mea tot mobilierul şi mi-a poruncit să-l păzesc...

— Ei şi... o întrerupse André nerăbdător. Se vedea că-l interesa mult povestirea fetei.

— Şi aşa iam făcut : l-am păzit cît am putut. Niciodată n-am plecat de acasă. Dar într-o zi, de pe baricada lipită de casa noastră, a venit sus un tînăr federat. Mi-a cerut să părăsesc locuinţa, căci s-ar putea ca armatele din Versailles să deschidă focul şi asupra clădirii noastre. Eu âtii refuzat să plec, Iar el a stăruit. Şi pe cînd stăteam de vorbă, au început iar să tragă. Tînărul federat s-a apropjat de fereastră. Din stradă au tras în el şi un glonţ a nimerit în oglinda cea mare. Cînd domnişoara Pélagie s-a întors, n-a vrut să ştie de nimic şi nu mi-a îngăduit să mai rămîn la ea nici măcar o zi, cu toate că i-am arătat această dovadă, în care se zice că nu sînt cu nimic vinovată.

Julie scoase din sîn dovada, eliberată de Victor Limoges, şi-o puse pe masă, în faţa pictorului.

André se uită la semnătură şi sări de pe scaun. Vădit mişcat, se întoarse către un bărbat de vreo cincizeci de ani, foarte îngrijit îmbrăcat, care şedea

la o masă vecină.

— Domnule Beauvais, — spuse el, — stai şi-ţi bei liniştit vinul şi nici nu bănuieşti că alături de dumneata se află o adevărată comoară ! În mîinile unui colecţionar că dumneata, un astfel de document este într-adevăr o nepreţuită descoperire, şi André îi întinse dovada, pe care i-o dăduse Julie.

Fata se uita mirată cînd la André, cînd La Beauvais, fără a se putea dumiri asupra celor spuse de pictor.

Dar dacă semnătura lui Limoges îl tulburase pe André, ea îl zăpăci cu totul pe Beauvais — cunoscutul colecţionar de autografe ale oamenilor celebri.

Luă cu lăcomie petecul de hîrtie. Pasiunea sa de colecţionar se trezi la vederea acestei hîrtii, care peste cîtva timp îi putea aduce cu adevărat munţi de aur.

— Aşa, aşa-a... bolborosi el, înecîndu-se de emoţie, citind şi recitind petecul de hîrtie.

— Ai o avere în mîinile dumitale — îi şopti fetei, André, încîntat.

Arzînd de nerăbdare să intre mai curînd în stăpînirea preţiosului autograf, Beauvais îi spuse Juliei :

— Dragă domnişoară Favard ! Nimeni altul n ar fi în stare să aprecieze ca mine acest document. Şi pe lîngă aceasta, nu trebuie să uiţi cît e de primejdios să-l păstrezi în asemenea vremuri. Totuşi voi fi foarte darnic, foarte darnic. Îţi ofer cineisute de franci, pe care ţi-i dau imediat, în faţa domnului André.

-— Nu vă înţeleg ! strigă fata, întinzînd fără să vrea mîna pentru a-şi lua documentul.

— Dragă Julie, — îi spuse André, — ai avut

noroc. După cum ai auzit, domnul Beauvais este un colecţionar şi vrea să-ţi cumpere dovada lui Limoges, dîndu-ţi mulţi, foarte mulţi bani — cinci sute de franci. Acum ai înţeles ?

O clipă, cuvintele „cinci sute de franci“ o făcură pe Julie să ameţească. Niciodată nu avusese atîţia bani şi nici n-ar fi putut nădăjdui să strîngă vreodată... Cinci sute de franci ! Ghete pentru Pierre, rochie nouă pentru micuţa Yvonne, un şal cald pentru mama şi o y faţă lipsită de griji la Paris... Să nu se mai gîndească la bucata de pîine ! Să nu mai fie nevoită să-şi caute de lucru, să rabde zilnic atîtea umilinţi şi jigniri... Toate erau aici, în această hîrtiuţâ 1

Julie îşi încleşta dureros pumnul, strîngînd hîrtiuţâ.

— înţelegi, — îi şoptea între timp André, — cinci sute de franci ! E o avere... Nu vei mai slugări la nimeni, vei avea o zestre. Şi deodată, Julie se simţi cuprinsă de o nespusă revoltă. Aceşti oameni l-au ucis pe Limoges, iar acum îi vînd numele!... Nu, nu, pentru nimic în lume! Nu se va despărţi de dovada pe care i-o dăduse !

Ochii ei, de un albastru închis, se opriră asupra lui André. Erau reci, plini de hotărîre şi de dîrzenie.

Julie simţea că o primejdie o ameninţă. Totuşi spuse foarte liniştită :

— Vă mulţumesc, domnule André, şi dumneavoastră, domnule Beauvais, dar nu pot vinde acest document. Nu-l voi vinde nimănui, niciodată.

— Vă ofer mai mult ! strigă Beauvais. Vă ofer o mie de franci.

Îi tremurau mîinile, iar falca de jos îi atîrna

foarte ciudat. Era disperat la gîndul că îi scapă din mîini un autograf atît de rar.

— Nu, nu — spuse Julie grăbită, temîndu-se parcă să nu fie silită să cedeze. Nu, inu vreau să vînd documentul...

— Eşti nebună ! Nebună de legat ! strigă André. Să nu te căieşti, dacă lucrurile se vor întoarce altfel decît té aştepţi...

, — Vă mulţumesc, domnilor ! N am nevoie de bani...

Dovada domnului Limoges va rămîne la mine.

— E ultimul dumitale cuvînt ? Beauvais se aplecă peste masă şi o ţinti cu privirea tăioasă a ochilor săi cenuşii şi bulbucaţi.

— Da, îl înfruntă cu tărie Julie.

— Documentul va fi al meu ! hîrîi Beauvais. Doamnelor ! Domnilor ! rosti el deodată, adresîndu-se publicului din jur.

Julie se uita la Beauvais cu ochii larg deschişi, plini de nelinişte. Tot nu-şi dădea seama ce se petrece cu ea.

— Fata asta este în legătură cu comunarzii ! Cu un gest teatral, Beauvais o arătă pe Julie. Are asupra ei documente primejdioase !...

Julie voi să strige, să arate că era o minciună, dar cuvintele i se opriră în gîtlej. Nu se simţi în stare să scoată nici măcar un sunet. Zeci de ochi, plini de curiozitate, se îndreptau asupra ei. Dar ea nu mai înţelegea, nu mai vedea, nu mai auzea nimic. Nu ştia decît un singur lucru : primejdia nu o ameninţa pe ea, cît documentul — ultimul dar >al lui Limoges, amintirea lui... Nu, peticul acesta de hîrtie nu va fi al nimănui !... O clipă, fata închise ochii şi în faţa ei învie chipul poetului, aşa cum îl văzuse în ziua aceea, pe baricadă...

După zgomotul paşilor, îşi dădu seama că de

masa ei se apropiau cîţiva soldaţi. Aprinse repede un chibrit şi, cu mîna tremurîndă, ţinu preţiosul bilet deasupra flacărei. Focul cuprinse hîrtia, într-o pîlpîire grăbită.

— Nebuno ! gemu André. Hîrtiuţa aceasta putea să te scape de sărăcie !

— Nebuno ! Nebuno ! repetă Beauvais, spumegînd de furie.

Dar strigătele lor nu o tulburară pe Julie. Privea drept înainte, liniştită, sigură de sine. Căpătase în clipa aceea o putere nouă, şi soldaţii înarmaţi care o luară păreau pe lîngă ea nişte stîrpituri, vrednice de milă.

Beauvais fierbea. Se întoarse, căutînd înţelegere la vecinii de masă.

Privîrea-i căzu asupra unui tînăr, care părea că-şi ascunde faţa după un ziar. Pînă în clipa arestării Julieî, necunoscutul mîncase cu multă poftă crenvurşti pe varză. Dar acum înlemnise cu o bucată de crenvurşt înfiptă în vîrful furculiţei, fără s-o ducă spre gură.

Tocmai lui i se adresă Beauvais ca să-şi verse focul ::

— Inchipuiţi-vă numai ce poznă mi-a făcut fata asta ! Ei, ce ziceţi ?

Tînărul îl privi cu ură pe colecţionar şi spuse în şoaptă :

— De, ce să spun ? O cauză care îi poate îndemna pe oameni să săvîrşească astfel de fapte trebuie să triumfe !

— Cum ! Ce-aţi zis ? întrebă Beauvais aiurit.

Dar tînărul nu mai răspunse, ci dispăru în dosul ziarului său.

Tulburarea sa mu scăpase însă ofiţerului care şedea alături de doamna cea mofturoasă. Ofiţerul o

lăsă singură şi se îndreptă cu paşi mari spre măsuţa tînărului.

— Actele dumitale ! îi ceru el aspru.

Tînărul tresări. Apoi îi răspunse ofiţerului, căutînd să se stăpînească :

— Poftim !... Actele mele sînt în regulă.

îşi scoase cu mîini tremurîttde portofelul şi întinse ofiţerului dovada :

— Adolphe ! Undë ésti ? strigă doamna cea năzuroasă, umflîndu-şi buzele plinuţe. Şi de ce nu mai cîntă băiatul acela ? Vreau să mai cînte !...

Dar Adolphe nu-i putea răspunde, avea treabă : deşi actul prezentat de tînăr părea mai presus de orice bănuială, totuşi făcu semn unor civili, care stăteau de vorbă cu doamna Didier la tejghea.

— Pitou ! Michonnet ! Veniţi încoace !

Agenţii de poliţie se repeziră îndată spre tînărul acela şi, fără să le pese de publicul numeros, începură să-l percheziţioneze.

Cri-Cri abia se putea stăpîni.

Un glas de femeie îl chema, stăruitor.

— Garçon, garçon ! Adu un sifon şi gheaţă !

— Vine-e ! îndată, domnişoară !

Cri-Cri simţea cum îi ard urechile. Nu putea pleca înainte de a şti cum se va sfîrşi această scenă.

Dar percheziţia se sfîrşi. Faţa tînărului se însenină. Cri-Cri răsuflă uşurat.

Ofiţerul se arătă nemulţumit şi, parcă simţindu-i supărarea, unul dintre agenţi strigă deodată, cu o bucurie slugarnică :

— Iată şi corpul delict !

Cri-Cri nu putu să vadă ce anume se petrece. înţelese însă că lucrurile se cam încurcaseră. Faţa necunoscutului se făcu albă ca varul, de parcă tot

sîngele i se scursese din obraz. Se lăsă pe scaun, fără a mai scoate o vorbă, iar în jurul lui toată cafeneaua începu deodată să zumzăie şi să vuiască.

— Inchipuiţi-vă numai ! Peste tot dai de răzvrătiţii ăştia ! strigă mai tare decît toţi doamna cea mofturoasă.

— E o porcărie ! Cînd oare vom scăpa de ei ? sîsîi din guşă un domn gras, iarătîndu-şi dantura de aur.

La rîndul ei, doamna Didier se grăbi să-şi arate şi ea indignarea :

— Nu-mi pot da seama, cum de s-a strecurat în cafeneaua mea ! Doamne, cît e de uşor să înşeli o biată văduvă !

— „Cu ce s-o fi trădat oare ?“ se frămînta Cri-Cri, privind cum agenţii îl duceau pe tînărul acela printre mese.

Gîndul că nu-l putea ajuta cu nimic îl scotea din sărite. începu să alerge prin cafenea, chibzuind cum să facă, să-l ajute pe necunoscut. Dar agenţii îl şi ridicaseră. Ofiţerul se întoarse la doamna lui, şi-i vorbea acum dinadins cu glas tare.

— Inchipuieţi numai, Fonsine ! Răzvrătiţii caută să se ascundă de noi, dar nu ne scapă ! Nemernicul ăla avea toate hîrtiile în regulă şi era cît pe-aci să-l las în pace ca pe un om cumsecade. Dar nu degeaba se spune că Michonnet are nas de copoi. I-a găsit, uite, fleacul ăsta...

Cri-Cri zări în mîna ofiţerului un ceas de buzunar. Adolphe apăsă pe buton şi capacul sări în sus.

— Ia, citeşte, drăguţo, ce stă scris acolo! Şi-i arătă doamnei cîteva cuvinte zgîriate pe cel de-al doilea oapac al ceasului.

— Cine ar fi putut crede aşa ceva ! Arăta atît de cumsecade, strigă ea. Apoi citi cu glas tare :

„Trăiască Comuna !“

— Pesemne că nemernicul ăsta uitase de ceasul pe care-l avea în buzunar ! triumfă ofiţerul. Dar vezi că noi nu l-am uitat Şi-o să-şi primească răsplata, fii sigură. Am eu grijă de el !

— Aşa le trebuie acestor tîlhari ! strigă doamna, ame- ninţînd cu pumnul. Ceasul o fi de aur, Adolphe ?

— Fără îndoială ! spuse ofiţerul, cîntărind cu o vădită plăcere ceasul în nhnă. Garţon, mai dă-ne vin !

Tocmai în clipa aceea se auzi o voce de bas, spunînd :

— Ai o masă liberă, băiete ?

Cri-Cri zări un client nou, oprit în uşă, şi se repezi spre el.

— Doriţi o masă ? Poftiţi, e aici una liberă. Veniţi după mine, vă rog...

După purtare, după ţinută, după faţă şi mai ales după vorbă, Cri-Cri ghici că clientul cel nou era un străin Avea un costum frumos bleumarin şi un cilindru înalt şi lucios.

Era, pesemne, unul dintre negustorii străini, care deveniseră atît de rari ta Paris de cînd oraşul fusese rupt de restul lumii.

Necunoscutul se uita mereu neliniştit în jurul lui ; se vedea că aştepta pe cineva.

Silindu-se să se stâpînească şi să-şi îndeplinească bine datoria, Cri-Cri se ocupă foarte conştiincios de noul venit, spunîndu-i :

— De-aici se poate vedea toată cafeneaua ; curînd va veni şi muzica. Peste un sfert de ceas începe programul. Ce comandanţi ?

— Aşa, aşa ! făcu străinul, dînd din cap.

Se aşeză mai întîi pe scaunul pe care Cri-Cri i-l pregăti îndatoritor, dar îndată îşi schimbă locul, vrînd să stea cu faţa spre uşă.

— O sticlă de Bordeaux şi un sifon rece ! comandă el.

Charlot se pregătea să-i arate cît de repede şi de
bine ştia să servească, dar se opri, auzindu-l cum bate din nou în tăblia mesei.

Charlot se întoarse spre el.

Străinul îi făcu semn să se apropie şi îl întrebă încet, cînd băiatul ajunse din nou la masa lui :

— Ia spune-mi, băiete, serveşti singur în acest local sau mai este şi alt chelner, mai mic ?

— Nu, nu mai e nimeni în afară de mine, răspunse Cri-Cri mirat.

— Bine, atunci dă-mi vin şi sifon !

Noul client îl puse în încurcătură pe Cri-Cri.

„Ce alt che'ner o mai fi căutînd şi ăsta ?“ se gîndj el, destupînd o sticlă de vin pentru ofiţer şi aşezînd paharele pe masa

ciudatului client. Acesta urmărea atent mişcările iuţi ale lui Cri-Cri şi deodată îi puse o nouă întrebare :

— Cum te cheamă ?

— Cri-Cri.

— Cri-Cri 1 Şi mai cum ?

Această întrebare neaşteptată îl puse din nou în încurcătură pe Cri-Cri. întîrzie cu răspunsul.

— Care ţi-e numele adevărat ? Cum îţi zice.? Nu după poreclă, după nume — îl iscodi străinul.

— Charlot...

— Şi mai cum ?

— Mai cum ?... Charlot se nelinişti de-a binelea ; tonul serios al străinului, privirea

iscoditoare a ochilor săi negri, care nu-l slăbeau o clipă, nu prevesteau nimic bun.

•— Mai cum ?... Numele tău de familie !

— Mă cheamă Charlot Bantard, răspunse Charlot în cele din urmă răspicat, căutînd să nu-şi trădeze neliniştea.

Necunoscutul luă paharul de pe masă şi deodată izbucni supărat:

— Ia te uită ce pahar murdar mi-ai adus ! Uite, uită-te bine I

Ţinea paharul aproape de ochi şi Cri-Cri fu nevoit să se aplece şi el aproape de tot.

! — Unchiul tău maii trăieşte ? şopti necunoscutul.

Un fior rece îl trecu pe Cri-Cri. Nu mai încăpea nici

[0] îndoială : avea de-a face cu un agent de siguranţă.

— Nu ştiu nimic despre el... Nu l-am văzut de cînd a fost ultima oară pe aici... O fi murit pe baricadă... Se zice ca sînt mulţi care s-au prăpădit acolo. Îi venea greu lui Charlot să-şi ascundă zbuciumul. Izbuti totuşi să răspundă liniştit, privindu-l dirept în ochi pe cel cu care vorbea. Eu unul nu pot să 'lipsesc nici o clipă ide la cafenea şi de aceea nu prea ştiu ce mai e prin oraş.

— Să nu-ţi fie teamă de mine, băiete. Spune-mi tot adevărul... M-a trimis domnul Marx. Necunoscutul tăcu puţin, apoi adăugă apăsat: E un prieten a lui Bantard.

[1] Cri-Cri nu mai rămase să-l asculte. Îi ştia pe ide rost pe toţi prietenii unchiului Joseph, dar niciodată nu auzise despre vreunul cu numele de Marx. Agentul vrea să mă încurce, dar n-o să reuşească !

Nu-i mai răspunse nimic acestui individ suspect

şi fugi ■spre alte mese, unde-l chemau mereu glasuri nerăbdătoare.

Trecea de la un client la altul, dar nu-l slăbea nici o cbpă din ochi pe ciudatul străin, care îşi sorbea tacticos vinul, de parcă nici prin gînd nu i-ar fi trecut să reia convorbirea începută. Aceasta rnu-l linişti cîtuşi de puţin pe Cri-Cri, ci îl făcu să se gîndească, cum să-l vestească pe Joseph de primejdia care 1 ameninţa.

„Să dau o fugă pînă acolo, dar cum ? îşi spuse Cri- Cri. Patroana o să bage de seamă şi o să facă gălăgie... Şi de-ar fi numai ea ! Cum să scap de agent ? Se preface că nu se ocupă decît de vinul lui şi cînd colo mă urmăreşte pas cu pas ! Nn, nu se poate ! Dacă mă duc acum pe maidan, îl dau d'e gol pe unchiul Joseph... Trebuie să găsesc altceva... Dar ce?“

Tocmai atunci îi veni o idee strălucită ; se însenină la faţă.

Se îndreptă grăbit spre doamna Didier şi puse o tavă încărcată cu sticle goale în faţa ei pe tejghea, spunînd : > — Doamnă Didier, dacă mă ajutaţi la vase, o să năs
cocesc ceva ca să distrez publicul. Vreau ca lumea să fie mulţumită că a venit la „Greierul vesel“.

— Te rog, Cri-Cri ! Mă cam tem de doamna aia nă- zuroasă, pe care nimic n-o mulţumeşte. Nu-i poţi fi pe plac şi basta !

Cri-Cri ,îşi putea înfăptui acum planul. Se apropie de Marie şi începu să aleagă din coşul ei cele mai frumoase garoafe. Apoi îi şopti fetei, care-l privea mirată :

— Ascultă-mă, dar ţine-ţi cumpătul, Marie, să nu dai nimic de bănuit. Pe unchiul Joseph îl paşte o primejdie... îl caută un agent ., uite... ăla de colo,

de la masa de ■lîngă palmier... Repede te pînă la unchiul Joseph şi spu- ne-i să plece numa[r] decît. Să mă aştepte lîngă gard, acolo unde mă plimbam cu el noaptea... Da-mi un buchet şi ui- tă-te la mine : O să-ţi fac semn, cînd să pleci...

Ro.stind aceste cuvinte, Cri-Cri se repezi la mesele la care se afla cîte o doamnă.

Oferindu-le o garoafă, le spunea plin de neastîmpăr tineresc :

— În amintirea acestei seri, cafeneaua „Greierul vesel“ vă roagă să primiţi o floare !

Nu trecură nici trei minute, şi spre marea bucurie a doamnei Didier, toate doamnele purtau garoafe albe şi roşu. Sala se învioră, peste tot se auzeau cuvinte de laudă la adresa lui Cri-Cri.

Doamna Didier nu-şi mai putu ascunde mulţumirea Strălucea toată, văzînd' succesul pe care-l avea cafeneaua ei şi osteneala pe care şi-o dădea Chairlot.

— Bravo, Cri-Cri ! Şi e atît de deştept! îi «puse ea îneîntată .femeii care spăla vasele. Mie nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte aşa ceva'!

Iar băiatului, care trecu glonţ pe lîngă ea, îi şopti :

— Să ştii că mu-ţi mai pun la .socoteală paharele sparte !

Între timp, Marie, prinzînd un semn a lui Cri-Cri, părăsi cafeneaua.

Cri-Cri se mai linişti puţin. Deşi primejdia tot îl mai ameninţa pe Joseph, izbutise să-i dea de ştire. Ş.i apoi mai avea timp să se descurce. Se apropie fără grabă de măsuţa agentului.

— Mai doriţi ceva ? întrebă Cri-Cri ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Nu, mulţumesc ! răspunse străinul zîmbind. Plata, te rog. Trebuie să plec... O să mai trec şi mîine seară pe aici... Da.r îţi las asta... Poate, cine ştie, îl vezi pe Joseph Bantard, dacă mai trăieşte. Te rog să-i dai acest pachet. Dacă nu, mi-l înapoiezi mîine... La revedere... Eşti un ■băiat deştept, Charlot!

Străinul acoperi cu ziarul un plic închis, pe care-l lăsase pe masă, se ridică, îl salută prietenos pe băiat şi plecă.

Avînd o experienţă amarnică, Cri-Cri lucra cu multă băgare de seamă.

I-ar fi fost foarte uşor să. iia pachetul lăsat de clientul cel suspect, să dea o lîugâ pe maidan şi să 1 găsească pe unchiul Joseph la locul stabilit! Dar

cine ştie : poate că spionul stătea pitulat undeva, pentru a-l urmări pe nepotul lui Bantard ?

„Nu, hotărî Charlot în sinea lui. Nu trebuie să mă duc.

Nici mai tîrziu... O să mă scape Marie şi de data aceasta. Ea îi va duce unchiului pachetul.“

Tocmai atunci sosi şi Marie. Era palidă, iar buzele-i tremurau de emoţie. Cri-Cri se grăbi s-o liniştească :

— Lasă, o să scăpăm cu bine ! Mă tem numai să nu fii supărată pe mine. Le-am împărţit doamnelor cele mai bune flori şi... nu le-am luat nici un *sous*... adăugă el cu o sfială prefăcută.

Marie zîmbi din vîrful buzelor şi spuse cu un tremur în glas :

— Unchiul Joseph a zis să mu vii pînă la ziuă. Fără îndoială vei fi urmărit.

Cu tot zbuciumul, Cri-Cri fu mulţumit văzînd că şi unchiul său judecase la fel.

— Ei, Marie, ar fi timpul să te duci acasă, spuse el cu glas tare. Dar mai întîi, stai aici la masă să bei puţin sifon. Cri-Cri îi arătă sticla pe jumătate plină, de pe masa unde stătuse străinul. Şi pe urmă, du-te !

Marie pricepu imediat că aceste cuvinte ale prietenului ei aveau un tîlc, pe care-l va afla. Se aşeză la masa arătată, iar Cri-Cri îi aduse coşul golit de flori şi-l puse pe un scaun, alături de Marie.

. Pe când turna în pahar sifonul rămas, îi şopti fetei :

— Ia de sub ziar, fără să te vadă nimeni, plicul acela lipit, pune-l în coş şi du-l unchiului Joseph... La revedere, e vremea să pleci, Marie, adăugă el

cu glas tare, după ce văzu pachetul ascuns în coş, sub muselina care acoperise florile.

Timpul trecea, dar lui Cri-Cri i se părea că ceasul se oprise.

Clienţii începură să plece pe la casele lor şi cafeneaua se golea văzînd cu ochii.

Cri-Cri se grăbea să cureţe mesele, iar doamna Didier
îşi .număra mulţumită cîştigul de peste zi şi lăuda mereu isteţimea ajutorului său.

Dar lui Cri-Cri nu prea-i ardea acum de laude. Eira nerăbdător **sf** afle ce se întîmplase cu unchiul său. Să nu fi păţit ceva !...

Dar iat-o şi pe Marie apărînd în uşă. Era îmbujorată la faţă şi părea veselă şi înviorată. Cri-Cri pricepu că-i aducea veşti bune.

Pîndind o clipă cînd doamna Didier cobora în beci, Marie îi şopti în grabă :

— Unchiul Joseph mi-a spus că nu era un agent de la siguranţă. I-a .adus .de la unul, cum îi zice... Marx, un paşaport. Şi ştii, Madeleine trăieşte ! N-am îndrăznit să-l întreb pe unchiul Joseph, dar spune-mi tu, Cri-Cri, cine-i Marx ăsta ?

Cri-Cri încremeni de mirare : „Va să zică străinul nu minţise... Atunci cine o fi acest domn Marx ?“

Nu voia însă ca Marie să vadă că nici el nu ştia. De aceea îi spuse cu un aer de superioritate :

— Sărăcuţa de tine ! Nu ştii cine e Marx ? Acum n-am timp, dar... o să-ţi povestesc despre el, cîndva ! Iar deocamdată ştim că Madeleine trăieşte şi că unchiul Joseph e salvat! Ah, viaţa e totuşi frumoasă !

XXXI

CRI-CRI AFLĂ CINE ESTE MARX

Zdrobit de oboseala zilei pline de frământări şi de muncă istovitoare, Cri-Cri ajunse la „apartamentul său“ şi află toate amănuntele despre acel străin şi despre Madeleine, precum şi multe alte lucruri importante.

Trimisul lui Marx îi dăduse de ştire lui Bantard că Madeleine şi Jacquot trăiau şi se aflau undeva, afară din Paris, îintr un loc sigur...

Charlot află de la unchiul Joseph cine er% Marx :

— Oamenii sufereau, se prăpădeau, de mizerie şi de sărăcie şi credeau că aşa a fost şi aşa va fi întotdeauna, că nimic nu se poate schimba. Dar au venit Marx şi Engels şi au dovedit că *lumea poate şi* trebuie transformată, că nu este de ajuns *să înţelegi ş i s ă vezi* cusururile că trebuie s *a l up ţ i pentru atransforma lumea.* Trebuie să lupţi ca pămîntul, şi fabricile, şi uzinele să aparţină celor care muncesc. Dar şi tu, Charlot, te-aii putut convinge siiingur, în scurtul timp cît a trăit Comuna, că cei care deţin acum capitalul nu vor renunţa niciodată de bună voie la bogăţiile lor, de caire se agaţă cu toată puterea. De aceea, atîta t:mp cît vor exista clasa asupritorilor şi clasa celor asupriţi, lupta dintre ele — lupta de clasă — nu numai că nu se va potoli, ci va deveni tot mai erînoenă, tot mai aprigă... Cînd muncitorii au înţeles acest lucru, s-au ho- tărît să se unească şi au organizat Liga comuniştilor, în frunte cu Marx şi Engels. Liga s-a adresat

muncitorilor din întrega lumq cu chemarea : „Proletari din toate ţările, uniţi-vă !“ În statutul Ligii era scris că muncitorii se vor putea elibera numai atunci cînd vor dărîmu puterea burgheziei şi vor lua în mîinile lor construirea societăţii comuniste. Mai tîrziu, cînd mişcarea muncitorească s-a întărit, s-a organizat Asociaţia Internaţională a Muncitorilor sau, pe scurt, Internaţionala. Această asociaţie funcţionează de şapte ani şi e condusă de Marx şi Engels... Ai înţeles, Charlot, despre ce este vorba ?

— Da, înţeleg totul, unchiule Joseph...

înainte, Cri-Cri crezuse că ştie tot despre unchiul Joseph.

De cîte ori trecuse Chairlot prim strada Gravilliers, fără să ştie că acolo, într-o căsuţă modestă, la numărul patruzeci şi patru, îşi găsise adăpost o organizaţie ca secţiunea franceză a Internaţionalei şi că unchiul Joseph este un membru al ei.

Cri-Cri privea cu veneraţie paşaportul străin, trimis lui Joseph de „Marx în persoană“. Ma.rx, despre care pînă acum Cri-Cri nu ştiuse nimic, i se părea acum un prieten apropiat. Datorită lui, unchiul Joseph scăpase de la o primejdie de moarte.

Totuşi, timpul trecea. Pregătirile pentru plecarea unchiului Joseph erau pe sfîrşite. Se .apropie şi ziua plecării lui din cămăruţă primitoare a lui Cri-Cri, ziua cînd Joseph urma să părăsească Franţa sub numele de Arthur Pitch.

Lui Cri-Cri i se strîngea inima, de eîte ori se gîndea că va trebui să se despartă pentru mult timp, poate chiar pentru totdeauna, de unchiul său.

O perucă şi o pereche de favoriţi îl transformaseră pe Joseph Bantard în mister Pitch, şi acum el şedea voios pe marginea patului lui Cri-Cri.

— Da, dragul meu, în ceea ce priveşte căderea Comunei, o bună parte din vină o purtăm noi, membrii Comunei. Dezbinările ne-au slăbit. Prea am umblat cu mănuşi cu burghezia, prea i-iam cruţat pe spioni. Nu i-am demascat pe falşii socialişti. îşi ziceau socialişti ca să cîş- tige încrederea muncitorilor, şi în acelaşi timp căutau prin toate mijloacele să le slăbească puterea de luptă, cerîndu-le să trăiască îin pace cu asupritorii. N-am luptat împotriva acestor duşmani ascunşi, deşi Marx a prevăzut că ei ne vor trăda. Da, Marx este un gemu : el a prevăzut multe lucruri. El ne-a prevenit că guvernele burgheze sînt gata oricînd să se unească împotriva proletariatului, că cei din Versailles vor cadea de acord cu prusacii şi că Prusia va căuta să influenţeze prin toate mijloacele gu- vemül din Versailles spré a grăbi căderea Parisului. Aşa s-a şi întîmplat Dar nu trebuie să ne descurajăm, Charlot. Cauza noastră nu e pierdută. Pămîntul udat de sîngele tovarăşilor noştri va da viaţă altor luptători. Mîinile lor vor şti să apere stindardul nostru de luptă. Te invidiez, Charlot, tu vei apuca să vezi vremea, cînd muncitorii vor şti să ducă la bun sfîrşit opera începută de Comună. Ei vor înfăptui ceea ce în-am ştiut să realizăm noi.

Lui Cri-Cri îi venea greu să se despartă de unchiul Joseph.

Cînd unchiul Joseph îl stirînse cu putere în biraţe, luîn- du-şi rămas bun de la el, ochii lui Cri-Cri se umplură de lacrimi. încercă să le ascundă, dar emoţia băiatului îl cuprinse şi pe Joseph. îl luă pe genunchi, ca pe vremuri, cînd era mic, şi-şi

trecu palma aspră pe obrazul lui Cri- Cri ud de lacrimi. Părea că şi unchiul Joseph e gata să plîngă. Dar pe neaşteptate el izbucni într-un rîs vesel şi frumos, rîsul său obişnuit.

— Ia te uită, Charlot — strigă el — marile evenimente din ultimul timp m-au împiedicat să-mi dau seama cît de mult ai crescut. Te-am luat în braţe ca pe un puşti, iar ţie îţi creşte mustaţa !

Cri-Cri se aprinse la faţă de plăcere. În fiecare zi, stînd în faţa oglinzii, el căutase urmă de barbă sau de mustaţă. Şi iată că acum i-o găsise unchiul Joseph !

— Rămîi cu bine, băiatul meu ! Să fii şi .de aici înainte tot atît .de îndrăzneţ, de cinstit şi de ager la minte! Ai şi primit botezul luptei. Ai început-o bine, Charlot! Plec de lîngă tine liniştit, pentru că un Bantard va trai pînă în clipa luptei hotărîtoare !...

încă o îmbrăţişare, cea din urmă, apoi o strîngere bărbătească de mînă şi unchiul Joseph părăsi cămăruţa lui Cri-Cri şi dispăru în întuneric.

Cri-Cri simţi din nou cum îl gîdilă ceva în gît, dar se stăpîni.

Mai stătu mult t:mp nemişcat, ginilindu se la cele tră te Şi unul după altul, tablourile marilor evenimente prin care trecuse se perindară înaintea ochilor săi.

Se lumina de ziuă şi o dată cu primele raze ale soarelui, care pătrunseră în cămăruţa lui, în sufletul băiatului reveni liniştea şi încrederea tinerească în ziua de mîine.

C U P R I N S

Vă rugăm să ne scrieţi impresiile dvs. despre această carte, despre calitatea traducerii şi prezentarea artistico-grafică a volumului. Deasemenea ne interesează să aflăm ce lucrări doriţi să edităm.

Rugăm pe tovarăşii bibliotecari să organizeze o consfătuire cu cititorii pe marginea acestei cărţi şi să ne comunice impresiile acestora.

Adresa noastră este : *Editura Tineretului,* str. Nikos Beloiiannis nr. 25, raionul I. V. Stalin, Bucureşti

Nr. 1817
Redactor de carte : L. Iacob
Tehnoredactor : V. Postelnicu
Corector: C. Steurman

Dat la cules 14.12.954. Bun de tipar 26.1.955. Tiraj 10.000+100. Hîrtie S. Velină de 65 grjm.p. Coli de tipar 22. Coli de editură 17,73. Ft. 135x210. Com. editurii 1273. Ediția 1. Prețul per exemplar lei 6,80. A. 05475. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare (8 S)

Tiparul executat sub com. nr. 918 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN"
Bucureşti — R.P.R.

lei 6,80